

**T.C.
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI**

**DİVAN-I NAZİF
İNCELEME - METNİN ÇEVİRİ YAZISI -
İNDEKS**

Mehmet Yusuf YILDIZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KAHRAMANMARAŞ
ARALIK - 2017**

**T.C.
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI**

**DİVAN-I NAZİF
İNCELEME - METNİN ÇEVİRİ YAZISI -
İNDEKS**

**DANIŞMAN: Yrd. Doç. Dr. Lütfi ALICI
JÜRİ : Prof. Dr. Halil İbrahim YAKAR
JÜRİ : Yrd. Doç. Dr. Ahmet YENİKALE**

Mehmet Yusuf YILDIZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KAHRAMANMARAŞ
ARALIK - 2017**

KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

DİVAN-I NAZİF
İNCELEME - METNİN ÇEVİRİ YAZISI - İNDEKS

Mehmet Yusuf YILDIZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Kod No :

Bu Tez / Proje/....../.... Tarihinde Aşağıdaki Jüri Üyeleri Tarafından
Oy Birliği / Oy Çokluğu ile Kabul Edilmiştir.

.....
Yrd. Doç. Dr. Lütfi ALICI
BAŞKAN

.....
Prof. Dr. Halil İbrahim
YAKAR
ÜYE

.....
Yrd. Doç. Dr. Ahmet YENİKALE
ÜYE

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.....

Bu çalışma.....tarafından desteklenmiştir.
Proje No:.....

Not: Bu tez ve projede kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DİVAN-I NAZİF
İNCELEME – METNİN ÇEVİRİ YAZISI - İNDEKS

Mehmet Yusuf YILDIZ

Danışman : Yrd. Doç. Dr. Lütfi ALICI
Yıl : 2017, **Sayfa:** 329+XI
Jüri : Yrd. Doç. Dr. Lütfi ALICI (Başkan)
: Prof. Dr. Halil İbrahim YAKAR (Üye)
: Yrd. Doç. Dr. Ahmet YENİKALE (Üye)

Klasik Türk Edebiyatı, kültür ve medeniyet tarihimizin mühim bir bölümünü teşkil etmesi münasebetiyle geniş bir inceleme alanına sahiptir. Bu mirası gün ışığına çıkarmak ve gelecek kuşaklara aktarmak kutsal bir vazife olarak telakki edilebilir. Nitekim bu emanetleri, raflarda tozlanmaya mahkûm etmenin maziye ve müstakbele bir çeşit haksızlık olduğu da gayet açıktır. Tarih, kültür, inanç, gelenek, görenek, örf, adet ve medeniyetimizle olan bağlarımızın kopmaması maksadıyla söz konusu kültürün taşıyıcısı olan eserlerin anlaşılır bir şekilde gelecek nesillere ulaştırılması önem arz etmektedir. Bu sebeple “Divan-ı Nazîf”in ilim âlemi tarafından istifade edilecek bir şekilde gün yüzüne çıkarılması hedeflenmiştir. Eserin üç adet yazma nüshasının yanında iki de taşbasma nüshası tespit edilip tenkitli metin oluşturulmuştur. Dolayısıyla çalışmada öncelikle eski yazılı divan günümüz alfabesine aktarılmış ve ilmî usullere göre incelemesi yapılmıştır. Ayrıca divanda geçen kelimelerin şiir numaraları ile birlikte yer aldığı indeks, çalışmanın sonuna eklenmiştir. Bu çalışmanın neticesinde elde edilen bilgi ve bulgular ile Nazîf Divanı ilim âlemine kazandırılmış olup, yapılacak yeni çalışmalar için zemin oluşturulmuştur.

Anahtar Kelimeler: XIX. yüzyıl Türk Edebiyatı, Ahmed bin Muhammed Nazîf, Divan-ı Nazîf, inceleme, metnin çeviri yazısı, indeks.

DEPARTMENT OF LANGUAGE AND LITARATURE
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM UNIVERSITY

ABSTRACT

MA PROJECT

**DİVAN-I NAZÎF
TEXT ANALIYZING – TEXT TRANSLATION - INDEX**

Mehmet Yusuf YILDIZ

Supervisor : Asst. Prof. Dr. Lütfi ALICI

Year : 2017, Pages: 329+XI

**Jury : Asst. Prof. Dr. Lütfi ALICI (Chairperson)
: Prof. Dr. Halil İbrahim YAKAR (Member)
: Asst. Prof. Dr. Ahmet YENİKALE (Member)**

Classic Turkish Literature is a crucial term and indispensable source in which there are and valuable Works. As it constitutes an important part of our history of culture and civilization, it has a wide field of research and investigation. It may be considered as a sacred duty to reveal the premise and courageous heritage and pass on this to the next generations. It is certain that being indifferent to the heritage is injustice for the past and future. It is important to pass on the works related to culture to the next generations in an understandable way in order that our ties may not break with our history, culture, belief, tradition, custom and our civilization. Accordingly, it was aimed that Divan-ı Nazîf could be appeared in order that scholars took advantage of him. In this study, firstly old written divan was transferred to present-day alphabet and it was researched according to scientific methods. The poem numbers of the words in divan were along with index were added to the end of the work. At the end of the work, the obtained information and Nazîf Divanı and review study of Divan were brought to science and provided basis for the new work.

Keywords: XIX. century Turkish literature, Ahmed bin Muhammed Nazîf, Divan-ı Nazîf, text analyzing, text translation, index.

ÖN SÖZ

Türk edebiyatını, dil hususiyetleri ve muhtevası ile dönemin kültür ve medeniyeti cihetinden kısımlara ayırmak mümkündür. Bu kısımlar; İslamiyet'ten önceki Türk edebiyatı, İslami dönem Türk edebiyatı ve Batı etkisinde gelişen Türk edebiyatı şeklinde kategorize edilebilir. Şairimiz Ahmed bin Muhammed Nazîf 19. asırda yaşamış ve eserini de yine bu asırda kaleme almıştır. Nitekim 19. asır Batı etkisinde gelişen Türk edebiyatı çerçevesinde yer almış olsa da İslamiyet'in etkisi altında gelişen ve etkisi altı asır boyunca devam eden Divan Edebiyatı'nın tesirleri ve şekil hususiyetleri halen devam etmektedir. Bu asırda Divan Edebiyatı'nın son büyük şairleri olan Nedim ve Şeyh Galib gibi üstatların yeri dolmasa da Divan Edebiyatı'nın tadını, kendine has üslubunu ve havasını hissettiren şairler gelmiştir. İşte bu çalışmamız, bahsi geçen şairlerden biri olan Nazîf'in çoğu gazel tarzında yazılmış ve tamamen naatlardan müteşekkil divanının tenkitli metni, indeksi ve geniş çaplı incelemesinden meydana gelmektedir.

Şairlerin anlaşılması için yaşadıkları dönemin sosyal, siyasal, kültürel ve coğrafi şartlarının çok iyi bilinmesi gerekir. Nitekim her şair yaşadığı yer ve dönemin kültür, inanç, gelenek, görenek, örf ve adet gibi değerlerinden etkilenmektedir. Bu hususlar bilinmediği sürece şairin eseri hakkında sağlıklı bir değerlendirme yapmak mümkün değildir. Bundan dolayı şairimizin yaşadığı döneme ait sosyal, siyasal, kültürel ve edebi hayata genel hatlarıyla yer verilmiştir. Nazîf'in hayatı, edebi kişiliği ve eserlerinin yanında Nazîf mahlaslı dönemin diğer şairleri de incelenmiştir. Çalışmamızın konusu olan Ahmed bin Muhammed Nazîf, Nazîf mahlaslı diğer şairlerin edebi kişilikleri araştırılmak suretiyle mukayeseye tabi tutulmuştur. Bunun neticesinde de dil hususiyetleri ve muhteva açısından farklılıklar meydana çıkartılmıştır. Böylelikle herhangi bir karmaşa oluşması engellenmeye çalışılmıştır. Bunlara ilaveten eserde kullanılan nazım şekilleri, vezinler ve edebi sanatlar ile divanın nasıl tertip edildiği hakkındaki çeşitli bilgiler de giriş kısmına eklenmiştir.

İnceleme bölümü din, cemiyet, insan ve tabiat olmak üzere dört ana kısma ayrılmıştır. Daha önce de ifade edildiği gibi Nazîf Divanı naatlardan oluşmaktadır. Dolayısıyla baştan sona kadar İlahi aşk ve Peygamber sevgisi dile getirilmektedir. İncelemenin din kısmında, başta Hz. Muhammed olmak üzere Peygamberler, dini kitaplar, melekler, sureler, ayetler, âl-i abâ, çehar-yâr, din düşmanları, çeşitli din büyükleri ve ahiret ile ilgili diğer mefhumlar yer almaktadır. İnsan, cemiyet ve tabiat kısımlarında ise bu kavramlarla ilgili kelimeler birer birer incelenip teferruatıyla izah edilmeye çalışılmıştır. Böylelikle eserin daha iyi anlaşılması, yorum ve değerlendirmelerin sağlıklı bir şekilde yapılması hedeflenmiştir.

Metnin çeviri yazısı oluşturulurken nüshalar arasında mukayese yapılarak anlam ve şekil bakımından doğru ve uygun olan ifadelerin seçilmesi ve eksikliklerin, tutarsızlıkların ve çelişkilerin ortadan kaldırılması sağlanmıştır. Şüphesiz bu ve benzeri çalışmaların tenkitli metin olarak hazırlanması zaruret arz etmektedir. Bu kriterden hareketle eserin beş nüshası mukayese edilerek tenkitli metin oluşturulmuştur. Son olarak da eserde yer alan kelimelerin kolaylıkla bulunmasını sağlamak amacıyla indeks kısmı ilave edilmiştir.

Divan-ı Nazîf'i tez konusu olarak belirlemeden önce, hakkında yapılmış çalışmalar noktasında çeşitli kaynaklardan araştırmalar yapılmıştır. Bu taramalar neticesinde herhangi bir çalışmaya veya yayına rastlanılmamıştır. Ancak çalışmamıza başlayıp önemli bir mesafe aldıktan sonra Mehmet ELALDI'nın, Yüksek Lisans Tezi olan "Divan-ı Nazîf"* adlı çalışmasına ulaşılmıştır. Elaldı'nın bu çalışmasında sadece üç nüsha incelenmiştir. Ancak eserin beş nüshası bulunmaktadır. Bizim çalışmamızda ise Divan-ı Nazîf'in daha önce tespit edilmemiş ve üzerinde hiçbir çalışma yapılmamış iki

* ELALDI, M. 2005. "Divan-ı Nazîf". Yüksek Lisans Tezi, Konya Selçuklu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

nüshası dâhil edilmiştir. Bununla birlikte Elaldı'nın çalışmasına metin inceleme ve indeks kısımları da ilave edilmiştir.

Yüksek lisans ders ve tez döneminde her türlü yardımlarını esirgemeyen ve tüm çalışmalarında beni yönlendiren saygıdeğer hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. Lütfi ALICI'ya şükranlarımı arz ediyorum. Bunun yanında manevi desteğini esirgemeyen eşim Aliye YILDIZ'a ve annem Meryem YILDIZ'a, Osmanlıca, Arapça ve Farsça çevirilerde yardımlarından dolayı babam İsmail YILDIZ (Öksüzler Camii İmam-Hatibi)'a ve İbrahim Taha KILCI (Eski Türk Edebiyatı Uzmanı)'ya teşekkürlerimi sunuyorum.

Mehmet Yusuf YILDIZ
Kahramanmaraş, 2017

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT.....	II
ÖN SÖZ.....	III
İÇİNDEKİLER.....	V
ÇEVİRİ YAZI ALFABESİ.....	X
KISALTMALAR LİSTESİ.....	XI
1. GİRİŞ.....	1
1. 1. NAZİF'İN YAŞADIĞI ÇAĞA GENEL BİR BAKIŞ.....	1
1. 1. 1. Siyasi ve Sosyal Hayat.....	1
1. 1. 2. Kültürel ve Edebi Hayat.....	2
1. 2. Nazîf'in Hayatı, Eserleri ve Edebî Şahsiyeti.....	3
1. 2. 1. Hayatı.....	3
1. 2. 2. Edebî Şahsiyeti.....	4
1. 2. 3. Eserleri.....	5
1. 3. Divan İncelemesi.....	6
1. 3. 1. Tertibi.....	6
1. 3. 2. Şekil İncelemesi.....	6
1. 3. 2. 1. Divanda Kullanılan Nazım Şekilleri.....	6
1. 3. 2. 2. Divanda Kullanılan Vezinler.....	7
1. 3. 2. 3. Edebî Sanatlar.....	7
1. 4. Divan Nüshaları.....	9
1. 4. 1. Koyunoğlu Şehir Müze ve Kitaplığı Nüshası.....	9
1. 4. 2. Milli Kütüphane Nüshası.....	10
1. 4. 3. Taşbasma Nüshası.....	10
1. 4. 4. Türkiyat Enstitüsü Kütüphanesi Nüshası.....	11
1. 4. 5. Nadir Eserler Kütüphanesi Nüshası.....	11
1. 5. Tenkitli Metnin Hazırlanmasında İzlenen Yol.....	12
1. 6. Nazîf Mahlaslı Diğer Şairler.....	12
2. İNCELEME.....	18
2. 1. İNCELEME – DİN.....	18
2. 1. 1. Din.....	18
2. 1. 1. 1. Allah.....	18
2. 1. 1. 2. Melekler (Kudsiyân.....	20
2. 1. 1. 2. (1). Rıdvân.....	21
2. 1. 1. 2. (2). Cebrâil.....	21
2. 1. 1. 2. (3). Hârût.....	21
2. 1. 1. 2. (4). Azâzil.....	22
2. 1. 1. 3. Dinî Kitaplar.....	23
2. 1. 1. 3. (1). Kur'ân-ı Kerîm.....	22
2. 1. 1. 3. (2). Tevrât.....	23
2. 1. 1. 3. (3). Zebûr.....	23
2. 1. 1. 3. (4). İncîl.....	24
2. 1. 1. 4. Sûreler, Âyetler ve Hadisler.....	24
2. 1. 1. 4. (1). Sûreler.....	24
2. 1. 1. 4. (2). Âyetler.....	27
2. 1. 1. 4. (3). Hadisler.....	29
2. 1. 1. 5. Peygamberler.....	30
2. 1. 1. 5. (1). Hz. Âdem.....	30
2. 1. 1. 5. (2). Şit.....	31
2. 1. 1. 5. (3). Hz. Nûh.....	31
2. 1. 1. 5. (4). Hz. İbrâhim.....	32
2. 1. 1. 5. (5). İsmâil.....	33
2. 1. 1. 5. (6). Yûsuf.....	34
2. 1. 1. 5. (7). Eyyüp.....	35

2. 1. 1. 5. (8). Mûsâ.....	35
2. 1. 1. 5. (9). Dâvûd.....	36
2. 1. 1. 5. (10). Süleymân.....	36
2. 1. 1. 5. (11). İsa.....	38
2. 1. 1. 5. (12). Hz. Muhammed.....	39
2. 1. 1. 6. Âl-i Abâ.....	45
2. 1. 1. 6. (1). Ali.....	45
2. 1. 1. 6. (2). Hasan.....	45
2. 1. 1. 6. (3). Hüseyin.....	45
2. 1. 1. 7. Çehâr-yâr.....	46
2. 1. 1. 7. (1). Ebu Bekir.....	46
2. 1. 1. 7. (2). Ömer.....	48
2. 1. 1. 7. (3). Osman.....	49
2. 1. 1. 7. (4). Ali.....	49
2. 1. 1. 8. İslam Büyükleri.....	51
2. 1. 1. 8. (1). Abdullah İbni Mes'ud.....	51
2. 1. 1. 9. Din Düşmanları.....	51
2. 1. 1. 9. (1). Nemrud.....	51
2. 1. 1. 9. (2). Ebu Cehil.....	51
2. 1. 1. 9. (3). Ebu Leheb.....	52
2. 1. 1. 9. (4). Hâmân.....	52
2. 1. 1. 10. Ahiret İle İlgili Mefhumlar.....	52
2. 1. 1. 10. (1). Ahiret, Ukbâ.....	52
2. 1. 1. 10. (2). Haşr, Mahşer.....	54
2. 1. 1. 10. (3). Ahir Zaman.....	55
2. 1. 1. 10. (4). Amel Defteri.....	55
2. 1. 1. 10. (5). Cennet İle İlgili Mefhumlar.....	56
2. 1. 1. 10. (6). Cehennem İle İlgili Mefhumlar.....	60
2. 1. 1. 11. Diğer İtikadî Mefhumlar.....	62
2. 1. 1. 11. (1). Ecel.....	62
2. 1. 1. 11. (2). Rûh.....	62
2. 1. 1. 12. Çeşitli Dinler İle İlgili Mefhumlar.....	63
2. 1. 1. 12. (1). İslamiyet İle İlgili Mefhumlar.....	63
2. 1. 1. 12. (2). Diğer Dinlerle İlgili Mefhumlar.....	67
2. 1. 1. 13. İbadet İle İlgili Mefhumlar.....	68
2. 1. 1. 13. (1). İslamiyete Ait İbadetler ve İlgili Mefhumlar.....	68
2. 1. 2. Tasavvuf.....	70
2. 1. 2. 1. Dünya, Âlem, Kâinat, Cihân, Misafirhâne, Mâsivâ.....	71
2. 1. 2. 2. Dergâh.....	73
2. 1. 2. 3. Tarîk.....	73
2. 1. 2. 4. Âşık.....	74
2. 1. 2. 5. Sâlik, Mürşid, Şeyh, Pîr.....	76
2. 1. 2. 6. Zâhid.....	77
2. 1. 2. 7. Ârif.....	77
2. 1. 2. 8. Takvâ.....	77
2. 1. 2. 9. Himmet, Sa'y.....	78
2. 1. 2. 10. Kanaat.....	79
2. 1. 2. 11. Tevekkül.....	79
2. 2. İNCELEME – CEMİYET.....	80
2. 2. 1. Şahıslar.....	80
2. 2. 1. 1. Tarihi Şahsiyetler.....	80
2. 2. 1. 1. (1). Hükümdarlar.....	80
2. 2. 1. 1. (2). Diğer Devlet Erkânı.....	81
2. 2. 1. 2. Tarihi ve Efsanevî Şahıslar.....	82
2. 2. 1. 2. (1). Lokmân.....	82
2. 2. 1. 2. (2). Yezîd.....	82
2. 2. 1. 2. (3). Âsaf bin Berhîyâ.....	83

2. 2. 1. 2. (4). Kârûn.....	83
2. 2. 1. 2. (5). Hâmân.....	84
2. 2. 1. 2. (6). Nemrud.....	84
2. 2. 1. 3. Masal Kahramanları.....	84
2. 2. 1. 3. (1). Leylâ, Mecnûn.....	84
2. 2. 1. 4. Kadın Şahsiyetler.....	85
2. 2. 1. 4. (1). Meryem.....	85
2. 2. 1. 4. (2). Züleyhâ.....	86
2. 2. 2. Kavimler.....	86
2. 2. 2. 1. Yahudî Kavmî.....	86
2. 2. 2. 2. Kavm-i Nûh.....	87
2. 2. 2. 3. Hristiyan.....	87
2. 2. 3. Ülkeler ve Şehirler.....	87
2. 2. 3. 1. Suriye (Kerbelâ.....	87
2. 2. 3. 2. Filistin (Ken'ân.....	87
2. 2. 4. Denizler, Dağlar, Çöller.....	87
2. 2. 4. 1. Denizler.....	87
2. 2. 4. 2. Dağlar.....	88
2. 2. 4. 2. (1). Tûr.....	88
2. 2. 4. 3. Çöller.....	90
2. 2. 4. 3. (1). Sinâ.....	90
2. 2. 5. 1. İçtimâî Tabakalaşma.....	90
2. 2. 5. 1. Sultan ve Çevresi.....	90
2. 2. 5. 1. (2). Resmi ve Gayr-i Resmi Görevler ve Meslekler.....	92
2. 2. 5. 2. İlahî Çerçevde Eğlence Hayatı.....	94
2. 2. 5. 2. (1). Meclis (Bezm)... ..	94
2. 2. 5. 3. Muhtelif İçtimai Haller.....	95
2. 2. 5. 3. (1). Mektep, İlim, İrfân.....	95
2. 2. 5. 3. (2). Devlet.....	96
2. 2. 5. 4. İnşai Yapılar.....	96
2. 2. 5. 4. (1). Hâne (Beyt), Kasr, Kâşâne, Hayme, Lâne, Mesken, Mülk, Zindân, Binâ, Mahfil-i Rahmân, Vatan, Ülke.....	96
2. 2. 5. 4. (2). Zindân, Mahzen.....	98
2. 2. 5. 4. (3). Kabir.....	99
2. 2. 5. 4. (4). Âsitân.....	99
2. 2. 5. 4. (5). Kapı (Bâb.....	99
2. 2. 5. 4. (6). Sefîne, Keştî.....	100
2. 2. 5. 5. Yiyecek ve İçecek Maddeleri.....	101
2. 2. 5. 5. (1) Yiyecekler.....	101
2. 2. 5. 5. (2). İçecekler.....	102
2. 2. 5. 5. (3). Diğer Maddeler.....	104
2. 2. 5. 6. Süs Eşyaları.....	104
2. 2. 5. 6. (1). Kıymetli Taşlar ve Madenler.....	104
2. 2. 5. 6. (2). Güzel Kokular.....	106
2. 2. 5. 7. Günlük Hayatta Kullanılan Eşyalar.....	106
2. 2. 5. 8. Giyim – Kuşam.....	112
2. 2. 5. 8. (1). Giyim Eşyaları ve İlgili Unsurlar.....	112
2. 2. 5. 9. Yazı İle İlgili Araç ve Gereçler.....	115
2. 2. 5. 9. (1). Defter, Divân, Levh.....	115
2. 2. 5. 9. (2). Midâd, Kalem (Hâme, Aklâm).....	116
2. 2. 5. 10. Silah ve İlgili Malzemeler.....	117
2. 2. 5. 10. (1). Tîr, Yay (Kemân), Şemşîr, Seyf.....	117
2. 2. 5. 10. (2). Râyet, Tâc, Taht, Serîr.....	118
2. 2. 5. 11. Taşıma Araçları.....	119
2. 2. 5. 11. (1). Keştî, Sefîne.....	119
2. 3. İNCELEME-İNSAN.....	120
2. 3. 1. İnsân (Nâs, Berâyâ.....	120

2. 3. 2. Sevgili	120
2. 3. 2. 1. Cân, Cânân	121
2. 3. 2. 2. Mum (Şem'	122
2. 3. 2. 3. Gül, Gonca	122
2. 3. 2. 4. Ay (Meh, Mâh, Kamer), Dolunay (Hilâl, Bedr	125
2. 3. 2. 5. Nev-Bahâr	127
2. 3. 2. 6. Güneş (Âfitâb, Şems, Mihr, Gün	128
2. 3. 3. Sevgilide Güzellik Unsurları	129
2. 3. 3. 1. Saç (Zülf	129
2. 3. 3. 2. Alın (Cebîn	130
2. 3. 3. 3. Kaş (Ebrû	131
2. 3. 3. 4. Göz (Dîde, Çeşm	132
2. 3. 3. 5. Kirpik (Müjgân	133
2. 3. 3. 6. Yüz (Cemâl, Vech, Dîdâr	133
2. 3. 3. 7. Ağız (Dehân, Dehen	135
2. 3. 3. 8. Dudak (Leb	135
2. 3. 3. 9. Yanak (Ruh	136
2. 3. 3. 10. Boy (Kad, Kâmet, Endâm	136
2. 3. 3. 11. Diş (Dendân	137
2. 3. 4. Sevgili ile İlgili Diğer Unsurlar	137
2. 3. 4. 1. Söz (Kelâm, Lisân, Sühan, Makâl, Makâlât, Nutk, Vahy, Nükte, Vassâf, Zebân -zed, Fermân, Hikâyet, Güftâr	137
2. 3. 4. 2. Gölge (Sâye, Zill	138
2. 3. 4. 3. Huy (Hulk	138
2. 3. 4. 4. Selâm	139
2. 3. 4. 5. Ata', Şefkat, Merhamet, İhsan, Lutf, Kerem, Şefaât	139
2. 3. 4. 6. Nâz, Hande	139
2. 3. 4. 7. Cevr ü Cefâ	140
2. 3. 5. Aşık	140
2. 3. 5. 1. Aşık	140
2. 3. 5. 2. Aşık ile İlgili Tasavvurlar	141
2. 3. 5. 2. (1). Ehl-i İmân, Ehl-i Takvâ	141
2. 3. 5. 2. (2). Gâm, Keder, Derd, Gussâ, Mihnet, Belâ, Perîşan, Hicrân, Dü-tâ, Hasret, Firâk, Firkât	143
2. 3. 5. 2. (3). Bende, Gedâ, Esîr, Kul, Köle, Çâker, Gulâm	144
2. 3. 5. 2. (4). Bülbül (Andelib, Hezâr	145
2. 3. 5. 2. (5). Pervâne	146
2. 3. 5. 2. (6). Kurbân	147
2. 3. 5. 2. (7). Deli, Dîvâne (Mecnûn, Şeydâ	147
2. 3. 5. 2. (8). Hasta, Biçare, Âciz, Üftâde, Âzürde, Efgende, Alîl, İllet, Ma'lû	147
2. 3. 5. 2. (9). Muhtâç (Ahvec	149
2. 3. 5. 2. (10). Mest	149
2. 3. 5. 2. (11). Âh, Feryâd, Figân, Efgân, Nâle, Zâr, Nâlân, Sûz, Sûzâ	149
2. 3. 5. 2. (12). Yara (Dâğ	151
2. 4. İNCELEME-TABIAT	151
2. 4. 1. Kozmik Âlem	151
2. 4. 1. 1. Felek, Eflâk, Sipenc, Kubbe, Kasr, Kevâkib, Necm, Dünyâ, Kevneyn, Semâ, Asumân, Arş u Kürs, Nüh-Felek, Nüh-Kıbâb	151
2. 4. 1. 2. Işık, Aydınlık (Pertev, Nûr, Ziyâ, Tenvîr, Zîb ü Fer, Şem'a	153
2. 4. 1. 3. Karanlık (Zulmet, Zulem, Müzlim, Sevâd	154
2. 4. 2. Zaman ve Zamanla İlgili Mefhumlar	154
2. 4. 2. 1. Zaman (Devrân, Edvâr, Dehr, Dem, Hîn, Vakt, Vakt-i Merhûn)	154
2. 4. 2. 1. (1) Yıl (Sâl, Sinîn, Sene, Seb-i Şidâd	155
2. 4. 2. 1. (2). Hefte	155
2. 4. 2. 2. Mevsimler (Fasl	156
2. 4. 2. 3. Gün	157

2. 4. 2. 3. (1). Sabah (Subh, Seher, Rûz u Şeb	157
2. 4. 2. 3. (2). Akşam (Leyl, Leyalî, Şâm, Mesâ, Leyle-i Mi'râc, Leyl ü Nehâr, Şeb	158
2. 4. 3. Dört Unsur (Anâsır-ı Erba'a	159
2. 4. 3. 1. Su İle İlgili Unsurlar	159
2. 4. 3. 1. (1). Su (Âb, İskâ')	159
2. 4. 3. 1. (2). Deniz (Bahr, Deryâ, Ummân, Dalga, Mevc, Girdâb, Tûfân)	159
2. 4. 3. 1. (3). Bulut (Sehâb, Ebr	160
2. 4. 3. 1. (4). Yağmur (Emtâr, Bârân	161
2. 4. 3. 2. Toprak (Hâk, Tûrâb, Gubâr, Vahal, Seng	161
2. 4. 3. 3. Ateş İle İlgili Unsurlar	162
2. 4. 3. 3. (1). Ateş (Nâr	162
2. 4. 3. 4. Hava İle İlgili Unsurlar	163
2. 4. 3. 4. (1). Havâ, Rüzgâr (Semûm, Bâd	163
2. 4. 4. Hayvanlar (Vuhûş)	164
2. 4. 4. 1. Kuşlar (Tuyûr, Mürg	164
2. 4. 4. 1. (1). Bülbül (Andelîb	164
2. 4. 4. 2. Dört Ayaklı Hayvanlar (Bahâyim, Matâyâ'	164
2. 4. 4. 2. (1) Erkek Deve (Baîr	164
2. 4. 4. 2. (2) Katır (Düldül	164
2. 4. 4. 2. (3) Erkek Koç (Kebş)	165
2. 4. 4. 2. (4). Aslan (Şîr	165
2. 4. 4. 3. Sürüngenler	165
2. 4. 4. 3. (1). Yılan (Mâr	165
2. 4. 4. 4. Böcekler	166
2. 4. 4. 4. (1). Sivrisinek (Baûz	166
2. 4. 4. 4. (2). Karınca (Mûr)	166
2. 4. 5. Nebâtlar	166
2. 4. 5. 1. Ağaçlar (Serv, Bağ, Bahçe, Bostân, Gülşen, Gülzâr, Lalezâr, Sünbül, Bân, Hibâb, Sâc, Ravza, Bostân, Riyâz, Tûbâ, Nihâl	166
2. 4. 5. 2. Çiçekler (Ezhâr	168
2. 4. 5. 2. (1). Gül, Gonca, Verd, Lâle, Sünbül, Yasemen, Semen, Reyhân, Benefşe, Zakkum	171
2. 4. 5. 3. Bitki (Giyâh	171
2. 4. 5. 4. Çer çöp (Hâşâk	171
2. 4. 5. 5. Şükûfe	171
2. 4. 6. Divanda Yer Alan Diğer Unsurlar	171
2. 4. 6. 1. Renkler (Elvân	171
2. 4. 6. 2. Sayı ve Rakamlar	172
2. 4. 6. 3. Yönler (Sağ, Sol, Kible, Megârib, Meşârik	173
2. 4. 6. 4. Ölçü Mefhumları (Mi'yar, Mesâh, Şirâze, Mîzân, Hesâb	174
2. 4. 6. 5. Olumsuzluk İfade Eden Söz ve Terkipler	174
3. METNİN ÇEVİRİ YAZISI	177
4. SONUÇ	306
İNDEKS	309
KAYNAKLAR	328
ÖZ GEÇMİŞ	

ÇEVİRİ YAZI ALFABESİ

آ	ā, a	ش	ş
أ	ā, a	ص	ş
ء	'	ض	đ,ž
ب	b	ط	ṭ
پ	p	ظ	ẓ
ت	t	ع	'
ث	□	غ	g
ج	c	ف	f
چ	ç	ق	q
ح	ḥ	ك	k
خ	ḫ	ك	ñ
د	d	ل	l
ذ	ẓ	م	m
ر	r	ن	n
ز	z	و	v
ژ	j	ه	h
س	s	ی	y

Tenkitli Metinde Uyulan Kurallar:

- 1) İlmî eserlerde uyulagelen çeviri yazı sistemi kullanılmıştır.
- 2) Farsçadaki vâv-ı ma'dûle, “ √ ” (□āce) şeklinde gösterilmiştir.
- 3) Arapça ve Farsçadaki ön ekler ayrı, son ekler birleşik yazılmıştır.
- 4) Arapça ve Farsça birleşik kelimeler arasında bir çizgi (-) konulmuştur.
- 5) Mısra başları ve özel isimler büyük harfle yazılmıştır.

“

KISALTMALAR LİSTESİ

a. s.	: Aleyhisselam
Ank.	: Ankara
b.	: Beyit
bk.	: Bakınız
bs.	: Baskı, basım
C	: Cilt
çev.	: Çevirmen
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
Fak.	: Fakültesi
G.	: Gazel
H	: Hicrî
Hz.	: Hazret
hzt.	: Hazırlayan
İst.	: İstanbul
İst. kd.	: İstinsah kaydı
İst. th.	: İstinsah tarihi
İÜ	: İstanbul Üniversitesi
K.	: Kaside
KK	: Konya Koyunoğlu Şehir Müze ve Kitaplığı
Ktp.	: Kütüphane
M	: Miladî
mad.	: Maddesi
Mat.	: Matbaa
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
Mir.	: Miraciye
MK	: Milli Kütüphane
MKGM:	Milli Kütüphane Genel Müdürlüğü
Müs.	: Müseddes
Müst.	: Müstensih
NEK	: Nadir Eserler Kütüphanesi
s.	: Sayfa
S.	: Süleymaniye Kütüphanesi
SAV	: Sallallahu aleyhi ve sellem
T.	: Tarih
TAEK	: Türkiyat Enstitüsü Kütüphanesi
Tak.	: Takriz
TB	: Taş basma
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
vd.	: Ve Diğerleri
Yrd. Doç. Dr	: Yardımcı Doçent Doktor
Yay.	: Yayınevi
yz.	: Yazma

1. GİRİŞ

Nazîf, XIX. asırda yaşamış Osmanlı şairidir. Birçok eser ve tercümesi tespit edilen Nazîf hakkında çeşitli kaynaklardan derlemeler yapılarak bilgi ve belgelere ulaşılmıştır. Şairimiz Nazîf'in daha iyi anlaşılması ve incelemenin doğru, tutarlı ve ilmi çalışmalara uygun olması maksadıyla Nazîf'in hayatı ve edebi kişiliğinin yanında yaşadığı dönemin siyasi, sosyal ve kültürel hayatına da yer verilmiştir. Bu suretle divan, okuyucuların kullanımına sunulmuştur.

1. 1. NAZİF'İN YAŞADIĞI ÇAĞA GENEL BİR BAKIŞ

1. 1. 1. Siyasi ve Sosyal Hayat

XIX. yüzyıl parçalanmalar, paylaşımlar ve yeni oluşumlar çağıdır. 19. yüzyıla gelinceye kadar dünya hiç bu kadar huzursuz olmamıştır. Bu çağı anlayabilmek için onu hazırlayan temel nedenler dizgesini iyi kavramak gerekir (Korkmaz, 2006: III, 17).

Batı'nın Rönesans ile edindiği düşünsel birikim, 17. yüzyılda İngiltere'de başlayıp 18. yüzyılda Fransa ve Almanya'da gelişecek olan ve bugünkü dünyanın şekillenmesinde büyük rol oynayan Aydınlanma Dönemi'ni doğuracaktır (Hançerlioğlu, 1983: 200).

Aklın büyük bir değer olarak öne çıkarılması ve pozitif bilimlerle işlenmesi, Avrupa'da 1750'den itibaren başlayan ve hızlı bir biçimde dünyanın gidişatını değiştiren Sanayi Devrimi'ni doğurur. Sanayi Devrimi ile buharın gücü, insanın gücüne katılmış ve küçülen dünyada insanın kendine güveni daha da artmıştır. Buharlı gemilerin icadı ile ticaret yolları değişmiş ve dünya bir hammadde yığını haline gelmiştir (Korkmaz, 2006: III, 18).

Rasyonelleşmeye yönelik gelişmelerin etrafında döndüğü pozitivizm, bir din gibi dünya üzerinde hızla yayılıyor ve akli, yücelik algılamalarının en üst noktasına koyuyordu. 1789 Fransız Devrimi ise bütün bu aydınlanma dönemindeki kimlik ve işlev farklılaşmalarını, ulus ve çoğulcu katılım ölçütü ile tanımlıyor ve onlara bilimsel ve siyasi meşruluğu olan tutarlı açıklamalar getiriyordu. İşte Osmanlı'yı parçalayacak süreç de yine bu büyük devrimden sonra başlayacaktır (Korkmaz, 2006: III, 18).

Avrupalı devletler, özellikle Fransa ve İngiltere sanayileşmenin kendilerine sağladığı büyük güçle dünya siyasetinin temel belirleyicisi konumunda idiler. Osmanlı'nın 1740'da Fransa'ya daha sonra da İngiltere ve diğer uluslara tanıdığı kapitülasyon hakları, Osmanlı'daki idari zafiyet ve sanayideki gerilik nedeniyle ekonomik ayrıcalığı aşmış ve 19. yüzyılda imparatorluğu vesayet altına sokabilecek bir tehlide dönüşmüştür (Korkmaz, 2006: III, 18).

Avrupa'daki sanayileşme sürecini kendi bünyesine çok iyi adepte ederek savaş sanayisini ve ordu düzenini kısa zamanda geliştiren Rusya da Osmanlı Devleti için amansız bir tehdit oluşturmakta idi. Nitekim 19. yüzyıl süresince Osmanlı-Rus savaşlarının ardı arkası kesilmeyecek ve bu durum 1917 Ekim Devrimi'ne kadar devam edecektir. Ancak Osmanlı'nın en büyük düşmanı; ağır ve işlevsiz hale gelmiş kurumları, cahil devlet adamları ve silah kullanmasını bilmeyen zavallı bir esnaf kalabalığına dönüşmüş ordusu ile kendi içindeydi ve varlığını koruyabilmesi için farklı görüntü düzeylerinde ortaya çıkan bu iç düşmanlarını yenmek zorundaydı. Oysa dünyadaki düşünsel, duygusal ve vicdani değişimi durdurmak mümkün değildi ve onu yönlendirmesini bilmeyenler, bu süratli değişimin hazırladığı ortamda asla yaşama olanağı bulamazlardı. İşte 19. yüzyıl sistematik bir biçimde gelişerek yayılan bireyci, ulusçu ve akılcı akımların yarattığı somut değişimlerin yanı sıra; sanayileşen ulusların

ekonomik pazar edinme çabaları ve yenedünya düzeniyle iyice artan sömürgecilik faaliyetlerinde asıl meyvelerini verdiği bir paylaşım çağının asıl adı olmuştur (Korkmaz, 2006: III, 19).

Değişen dünyanın Osmanlı'ya ilk çarpışı ve onu ilk defa kendisi hakkında şüpheye düşüren düşünceler, Viyana Bozgunu (1683) ile başlar. Viyana Bozgunu; gelişmelerden kopan bir devletin, imparatorluk da olsa yalnızca asker sayısındaki üstünlükle savaşları kazanamayacağını kanıtlar (Ünal, 1978: 35).

II. Viyana Kuşatması'ndan mağlup ayrılan Osmanlı, 16 yıl Mukaddes İttifak'a (Venedik, Avusturya, Lehistan, Rusya) yürüttüğü savaş dolayısıyla iyice yorulmuş, yıpranmış ve Karlofça Antlaşması'nı (1699) imzalamak zorunda kalmıştır. Buna göre Osmanlı İmparatorluğu ilk defa toprak kaybediyor ve küçülüyordu. Nitekim bu antlaşmadan sonra, Osmanlı İmparatorluğu iki yüz yılı aşkın bir süre kısmi başarıların ötesinde bir varlık gösteremeyecek ve Türkler'i Anadolu'dan çıkarmaya kadar varan meşhur Şark Meselesi sorununun ortaya atılmasına neden olacaktı (Ünal, 1978: 35).

Osmanlı ordusunun belkemiğini oluşturan ve onun tarihteki başarılarını hazırlayan yeniçeri ordusu, maalesef diğer Osmanlı kurumları gibi bozulmuş, içte ve dışta güvenliği zaafa uğratan asi bir tehdit örgütü haline gelmiştir. Ordunun yanı sıra rical ve ulemanın da bu kirlenme içine girmiş olması Osmanlı toplumundaki yozlaşmanın ne kadar derin boyutlara ulaştığını gösterir (Ünal, 1978: 144).

Osmanlı Ordusu, 1821 yılında Mora'da başlayan Rum İsyanı'nı 4 yılda bastıramadığı gibi, daha sonra da Mehmet Ali Paşa İsyanı karşısında âciz kalmış ve isyancılar Kütahya'ya kadar ilerlemiştir. Yani düzenleme ve yönelişleri büyük isyanlarla söndüren bu ocak, yenilikçi hakan III. Selim'i Kabakçı İsyanı (1807) ile katlettiği gibi, o zamana kadar yaşamış pek çok olumlu gelişmeyi de ortadan kaldırmıştır (Korkmaz, 2006: III, 24).

1. 1. 2. Kültürel ve Edebî Hayat

XVIII. asrın ikinci yarısından itibaren Klasik şiir artık gerileme dönemine girmiştir. Şairler, büyük sanatkârların tesirinde kalarak onları taklit etmek suretiyle eski büyük ustalara nazireler yapmakla yetinmişlerdir. Buna rağmen Şeyh Gâlib ve Râgıp Paşa gibi büyük sanatkârlar da yetişmiş ve kendilerinden sonra gelen birçok şaire örnek olmuşlardır. Bütün divan şairleri gibi münâcâtlar, na'tler, kasîdeler, tarihler, gazeller ve şarkılar yazılmakla beraber günlük hayattan alınmış mecazları, halk tabirlerini, hatta kadınlara mahsus ıstılahları kullanmak suretiyle bir yenilik göstermeye, eski modellerin hâricine çıkılmaya çalışılmıştır. Ancak yine de sıradanlaşmanın ve gerilemenin önüne geçilememiştir (Köprülü, 2006: 534).

XVIII. asırda Divan Edebiyatı etkisini sürdürmesine rağmen Batı etkisinde gelişen Tanzimat Edebiyatı dediğimiz edebi yenilik de hızla yayılmaktadır. Bu durumda sanatkârların bir kısmı Tanzimat Edebiyatı'nı tercih ederken diğer kısmı ise Divan Edebiyatı'nı tercih ederek eskiye yönelmektedir.

Uzun asırlar boyunca faaliyetini güçlü bir şekilde devam ettiren, yüksek sanat eserleri vücuda getiren, büyük sanatkârlar elinde kemâl mertebesine yükseltilen bu Klasik şiiri, kıymetsiz ve milliyetimize yabancı görmek büyük bir hatadır. Pek kıymetli bu sanat, menşeyini nerden almış olursa olsun, tamamıyla Türktür ve Türkler'in İslam Medeniyeti dairesinde yarattıkları orijinal bir malsüldür (Köprülü, 2006: 537).

1. 2. Nazîf'in Hayatı, Eserleri ve Edebî Şahsiyeti

1. 2. 1. Hayatı

Ahmed Nazîf, baş müsevid Mustafa Efendi'nin oğludur. 1825 yılında müderrislik yapmıştır. 1835'te Kudüs mollası, 1851'de ise Şam mollası olmuştur. Burada bir yıl kaldıktan sonra da Mekke pâyesi, ardından da İstanbul ve Anadolu pâyesi olup 1858'de vefat etmiştir (M. Süreyyâ, 2000: 158).

“Sahaflar Şeyhizade Vakanüvis Esad Efendi'nin birader zadesi” (B. M. Tâhir, 2000: 463) olan Ahmed bin Muhammed Nazîf hakkında Osmanlı Müellifleri, Sicil-i Osmânî, Tuhfe-i Nâilî ve Kâmusu'l-A'lâm gibi eserler dışında herhangi bir bilgiye rastlanılmamıştır.

Divanda bazen Nazîf, bazen de Nazîfî mahlası kullanılmıştır. Şair, belagata ve vezne uygun bir mahiyette Nazîf ve Nazîfî mahlasları arasında tercihte bulunmuştur. Bununla birlikte bu mahlası kullanan başka şairler de vardır. Lakin şairimizi aynı mahlası kullanan diğer şairlerden ayırt etmeye yönelik bazı belirleyici hususiyetler söz konusudur. Taşbasma nüshaları H 1266/M 1850 tarihli olan divanın; Konya Koyunoğlu Şehir Müze ve Kitaplığı'nda bulunan yazma nüshasının istinsah tarihi H 1272/ M 1855 iken, Milli Kütüphane'deki nüshasının istinsah tarihi H 1255/M 1839 ve İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'ndeki yazma nüshasının istinsah tarihi ise H 1275/M 1858'dir. Eserin, Sahaflar Şeyhi-zade Ahmed Nazîf Efendi'ye ait olması en güçlü ihtimal olarak görülmektedir. Sahaflar Şeyhi-zade Ahmed Nazîf Efendi'nin yaşadığı dönemle eserin yazıldığı tarih arasında uyumluluk tespit edilmiştir. Yine Ahmed Nazîf Efendi'nin diğer eserleriyle divanı arasında şekil, muhteva, üslûp ve dil hususiyetleri açısından benzerlik mukayese neticesinde ortaya çıkarılmıştır. Tüm bu araştırmalar neticesinde divanın yazarı Sahaflar Şeyhi-zade Ahmed Nazîf Efendi olması kanaatimizce muhtemeldir. Bu doğrultuda divanın ilk kasidesinin 8. ve 9. beyitlerinde şair, Sultan Abdulmecid Han'a medhiyelerde bulunmuştur. Bu husus şairin yaşadığı dönem hakkında bilgi ve belgelere ulaşmamızda kolaylık sağlamaktadır. Söz konusu beyitler şu şekilde yer almaktadır:

Hîç degül şâh-ı cihân °Abdu'l-Mecîd Hân °aşırına
Düşmesi bürhân-ı kâtı° oldu ihlâşdan yaña (K. 1/8)

Rahm u şefkatde mişliñ görmemiş rüy-ı zemîñ
Böyle bir sultân-ı °âlem böyle bir °âlem-bahâ (K. 1/9)

Süleymaniye Kütüphanesi'nde eser Hasan Nazîf Dede üzerine kayıtlı bulunmuştur. Millet Kütüphanesi'nde ise eser, adı Hasan Nazîf Dede'nin eserlerinden biri olan Divançe-i Nazîf adıyla kaydedilmiştir. Ancak yapılan incelemeler neticesinde bu eserin Divançe-i Nazîf'le bir alakasının olmadığı tespit edilmiştir. Eser, Divançe-i Nazîf'in bir parçası veya devamı da değildir. Millet Kütüphanesi'nden edinilen bilgilere göre bu nüshalar, 1925-1930 tarihlerinde Yahya Efendi Dergâhı'ndan kütüphaneye bağışlanan kitaplar arasında Hasan Nazîf Dede Efendi üzerine kayıtlı olarak gelmiştir. Fakat eserin içeriğinde Hasan Nazîf Dede'ye ait olduğunu gösteren bir nişaneye rastlanılmamıştır. Halbuki Hasan Nazîf Dede Mevlevîdir. Bu doğrultuda Mevlevîliğe ait hiçbir terim kullanılmadığı gibi Mevlana'nın adı dahi geçmemektedir. Bu yüzden kanaatimizce eser Hasan Nazîf Dede'ye ait değildir (Elaldı, 2005: 30). NEK nüshasında ise eser, Nazif Ahmed b. Mustafa adıyla kayıtlıdır. Bu durum da tüm şüpheleri ortadan kaldırmaktadır.

Tuhfe-i Nâîli'de Sahaflar Şeyhi-zâde Ahmed Nazîf Efendi'ye ait bir naatın şu beyitlerine yer verilmiştir:

Yâ Resûla'llâh ravzan huld-ı cennetdir senin
Nutm-ı cân-bahşın ser-â-ser hayr u hikmetdir senin

Mihr ü meh fermân-berdür ey şeh-i levlâk sana
Mâhı iki şakk iden şol bir işaretdir senin

Bâr-ı isyân ile mihmânın Nazîf-i derd-mend
Âciz ü bî-çâre muhtâc-ı şafâ'atdır senin

Nazîf Divanı'nda da senin redifli şiir vardır. Ancak yukarıdaki dizeler divanda bulunmamaktadır. Bununla birlikte eserin yazıldığı tarih ile Sahaflar Şeyhi-zâde Ahmed Nazîf Efendi'nin yaşadığı tarihler arasındaki uyumluluk, Nazîf Divanı'nın naatlardan müteşekkil olması, senin redifli bir şiirinin bulunması ve bu şiirler arasındaki üslup benzerliği bizi bu eserin yazarının Sahaflar Şeyhi-zâde Ahmet Nazîf Efendi olduğu fikrine sevk etmektedir (Elaldı, 2005: 30).

Tuhfe-i Nâîli'de yer alan bu beyitler ile Nazîf Divanı birçok cihetten bağdaşmaktadır. Öncelikle dil, üslup ve şekil hususiyetleri bakımından incelendiğinde aynı kalemde çıktıkları aşikardır. Nitekim Nazîf Divanı'nda en çok kullanılan aruz kalıbı Fâîlâtün Fâîlâtün Fâîlâtün Fâîlün olduğu gibi bu beyitlerde de aynı kalıp kullanılmıştır. Bunun yanında Tuhfe-i Nâîli'deki beyitlerde geçen kelime ve terkipler de Nazîf Divanı'nda sıklıkla kullanılan ifadelerdir.

Muhteva yönüyle mukayese edildiğinde de aynı şeyleri söylemek mümkündür: Nazîf Divanı'nda sadece “Levlâke levlâk lemâ halaktü'l-eflâk” hadisi şerifi kullanılmıştır. Bu hadis her fırsatta tekrar edilmiştir. Tuhfe-i Nâîli'de yer alan beyitte de bu hadisin zikredildiğini görmekteyiz.

Nazîf Divanı'nda şair “Şakk-ı Kamer” mucizesini sıklıkla dile getirmektedir. Bu suretle Peygamberimizin mucizelerine ve emsalsiz kerametlerine işarette bulunmaktadır. Tuhfe-i Nâîli'de geçen bu beyitlerde de aynı şekilde bu hususa işaret edilmektedir.

Nazîf, âciz, biçare, hasta ve muhtaç olduğunu her fırsatta dile getirmektedir. Peygamberimizi en güzel vasıflarla nitelendirip şefaatine vasil olmayı temenni etmektedir. Bu suretle divanını baştan sona naatlardan oluşturmaktadır. İşte Tuhfe-i Nâîli'de yer alan bu beyitlerin de tam bu doğrultuda kaleme alındığı açıkça görülmektedir.

Divanda Yâ Resûla'llâh kelimesi sıklıkla kullanılmış olup Yâ Resûla'llâh redifli 43 adet gazel bulunmaktadır. Ravza, huld-ı cennet, nutk-ı cân-bahş, hayr u hikmet, şeh-i levlâk, bâr-ı isyân, mihmân, âciz, bî-çâre, muhtâc kelimeleri ve tamlamaları da çok geçen kelimeler arasındadır. Bu kelimeler inceleme bölümünde ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir.

1. 2. 2. Edebî Şahsiyeti

Ahmed Nazîf Efendi çağdaşı şairlere nazaran çok eser veren bir şahıs olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim XIX. asırda şairler, Nedim ve Şeyh Galib gibi

sanatkârların tesirinde kalarak hep aynı tarzda eserler kaleme almışlardır. Ancak Ahmed Nazîf Efendi, eserlerinin muhtevası ve miktarı cihetiyle mühim bir yere sahiptir. Ayrıca şairimiz, Arapça ve Farsça'yı çok iyi bilmektedir. Arapça ve Farsça eserlerden tercüme yapması ve bu dillerde şiirler kaleme alması da bu hususun açıkça ispatı mahiyetindedir. Elimizdeki divanda da şiirler rediflerine göre alfabetik bir sıralamaya tabî tutulmuştur. Buna göre her harf başlangıcında bir Arapça ve bir Farsça şiir kaleme alınmış ve ardından da Türkçe şiirler yazılmıştır. Ancak bu husus NEK nüshası için geçerli değildir. Çünkü bu nüshada Arapça ve Farsça şiirler mevcut değildir.

Şairimizin ilim ve irfan sahibi bir şahıs olduğu muhakkaktır. Nitekim felsefe, fıkıh, mantık, kâfiye, astronomi gibi çeşitli alanlarda yazılmış olan eserleri tercüme etmiştir. Dolayısıyla şairin, ilmî yeterlilik cihetinden herhangi bir noksanlığı yoktur. Esmâü'l-Müellifîn, Sicill-i Osmanî, Osmanlı Müellifleri ve Kâmûsu'l-A'lâm gibi eserlerde de şairin hayatı verildikten sonra eserlerinden birkaçının adı zikredilmiştir. Bahsedilen bu eserler haricinde şairin sanatından, üslûbundan ve dil hususiyetlerinden söz eden bir esere rastlanılmamıştır.

Divan muhteva cihetiyle tamamen naatlardan oluşmaktadır. Şair sürekli Peygamberimizi övmekte ve şefaatine nail olmayı talep etmektedir. Bunu yaparken de edebî sanatlara sıklıkla başvurduğu gözlemlenmektedir. Hüsn-i ta'lil ve mübalağa sanatını başarılı bir şekilde kullandığı söylenebilir. Bunu naatlardan müteşekkil bir Divan olmasına bağlayabiliriz. Lakin diğer edebî sanatlarda başarılı söyleyişler vücuda getirdiğini söylemek pek mümkün değildir.

Netice olarak Ahmet Nazîf Efendi, on dokuzuncu yüzyılda öne çıkan ve çağdaşı şairlerin ötesine geçen bir isim olmasa da divan edebiyatına katkıları olan bir şairimizdir. Bunun yanında daha önce de ifade ettiğimiz gibi ilim ve irfan sahibi bir şahsiyettir. Dolayısıyla tercüme ve eserlerinden de anlaşılacağı üzere birçok ilme vakıftır.

1. 2. 3. Eserleri

Ahmed Nazîf Efendi'nin 17 adet eseri bulunmaktadır. Bu eserler felsefe, fıkıh, mantık, kâfiye, astronomi gibi çeşitli alanlarda yazılmış olan eserlerin tercümesi mahiyetindedir (B. M. Tâhir, 2000: 464). Söz konusu eserleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

1. **Tercüme-i Elf El-Leyle Ve'l-Leyle:** Arap hikâyesi olan Bin Bir Gece Masalları'nın tercümesidir.

2. **Sefinetü'l-Vüzerâ:** Türkçe bir eser olmakla birlikte kaptân-ı deryâ tercümelerini içermektedir.

3. **Tercüme-i Ta'lîmü'l-Mute'allim:** Konusu felsefe ve mantıktır.

4. **Ukûdu'l-Le'âl Fî-Tercemeti'l-Simâri'l-Emsâl:** Sûmâru'l-Kulûb Fî'l-Muzâf Ve'l-Mensûb adlı eserin tercümesidir.

5. **Nisâbu'l-İhtisâb Tercümesi:** Fetva ve fıkıh konularıyla ilgili yazılmıştır.

6. **Tercüme-i Tabakât-ı Şernûbî**

7. **Tercüme-i Risâle-i Kevâkibi**

8. **Riyâzu'n-Nukabâ:** Nakîbu'l-eşrafların terâcim-i ahvâlini içerir.

9. **Sefer-nâme:** Sultan Mahmud'un Edirne seyahatini anlatır.

10. **Tercüme-i Telhîsü'l-Ma'ânî**

11. **Şerh-i Mevâridü'l-Kelîm**

12. **Tercüme-i Şerh-i Kaside-i Lamiye**

13. Lugat-ı Kâfiye

14. Sûr-nâme-i Meserret-i Allâme

15. Tercüme-i Melîkü's-Seyf Zü'l-Yezen: Eser matbudur.

16. Tercüme-i Nuhbetü'l-Fikir

17. Ser-âgâz-ı Hicâz: Eser manzumdur.

1. 3. Divan İncelemesi

1. 3. 1. Tertîbi

Divanda 2 kaside, 4 müseddes ve 215 gazel bulunmaktadır. Dolayısıyla kaside, gazel ve müseddes nazım şekillerinin haricinde herhangi bir nazım şekline yer verilmemiştir. Divanın elimizdeki tüm nüshalarında ilk nazım Sultan Abdulmecid Han'a sunulan bir kasidedir. Ancak bu kasidenin ardından TB, MK, KK ve TAEK nüshalarında iki gazel gelmesine rağmen NEK nüshasında farklı bir sıralama söz konusudur. Divanda yer alan ikinci kaside ise aynı zamanda bir miraciyedir. Yani Peygamberimizin Mi'raç hadisesini dile getirmektedir. Bu son kasidenin ardından yine gazeller yazılmaya başlanmış ve dört müseddes de gazeller arasına serpiştirilmiştir. Son olarak da divanın sonuna bir tarih konulmuştur. Divana 3 de takriz yazılmıştır. Bu takrizler; TB, MK ve TAEK'nin baş tarafında, KK ve NEK'nin ise sonunda yer almaktadır.

Divan konu itibariyle tamamen naatlardan oluşmaktadır. Şair, eserin başından sonuna kadar Peygamber sevgisini işlemiştir. Bir yandan Peygamberimizi en güzel vasıflarla nitelendirip överken, diğer yandan da Peygamberimizin şefaatine nail olmayı arzulamaktadır. Peygamberimizi kâinatın ve insanlığın yaratılışına sebep olarak gösterip daima vuslat talep etmektedir.

Her kafiye harfinin başlangıcında Arapça ve Farsça birer gazelden sonra Türkçe gazellerin yer alması da dikkati çeken hususlar arasındadır. Şair, Arapça ve Farsça gazelleri “Ez-‘Arabî” ve Ez-Fârisî” başlıklarıyla ifade ederken; Türkçe gazelleri ise “Ez-‘Acemî” başlığı altında kaleme almaktadır. Ancak bu husus NEK nüshası için geçerli değildir. Çünkü bu nüshada Arapça ve Farsça şiirler mevcut değildir.

1. 3. 2. Şekil İncelemesi

1. 3. 2. 1. Divanda Kullanılan Nazım Şekilleri

Divanda 2 kaside, 215 gazel ve 4 müseddes yer almaktadır. Divanda bulunan her iki kaside de 22 beyitten oluşmaktadır. Müseddeslerin ilki yedi, ikincisi beş, üçüncüsü dört, dördüncüsü ise üç bentten oluşmaktadır. Gazeller ise beş ile on beş beyit arasında değişmektedir. Divanda 200 Türkçe, 8 Arapça ve 13 Farsça nazım bulunmaktadır. Arapça ve Farsça nazımların tamamı gazeldir. Görüldüğü üzere divan, nazım şekilleri açısından zengin değildir.

1. 3. 2. 2. Divanda Kullanılan Vezinler

Divanda üç türlü aruz kalıbı kullanılmıştır. 67. gazel bahr-i remel olan Fe^cilâtün/Fe^cilâtün/Fe^cilâtün/Fe^cilün kalıbıyla yazılmış olup diğer tüm nazım şekilleri Fâ^cilâtün/Fâ^cilâtün/Fâ^cilâtün/Fâ^cilün veya bahr-i hezec olan Mefâ^cilün/Mefâ^cilün/Mefâ^cilün/Mefâ^cilün kalıplarıyla kaleme alınmıştır.

1. 3. 2. 3. Edebî Sanatlar

“Edebi sanatlar söze güzellik, açıklık ve incelik; manaya güç ve derinlik, manzumeye ahenk ve estetik kazandıran şiirin en önemli unsurlarındandır. Mevzun ve mukaffa olmasıyla nesirden ayrılan nazım, edebi sanatlar vasıtasıyla şiir seviyesine yükselir (Mermer, Bayram, vd. 2007: 151; Okuyucu, 2004; 69)” (Alıcı, 2010: 32). Nazîf Divanı edebi sanatlar açısından pek zengin değildir. Ancak özellikle hüsn-i talil ve mübalağa sanatlarına sıklıkla başvurulmuştur. Bunun yanında birçok edebi sanata örnek gösterilebilecek bayitler de mevcuttur.

1. 3. 2. 3. (1). Mübalağa

Yüri pervâne-veş yan rāh-ı ^caşğda nār-ı hicrāna
Yanar tütmez görürsün gelmez andan hiç şadā ey şeyh (G. 30/6)

Rahm u şefkatde mişliñ görmemiş rüy-ı zemīn
Böyle bir sultān-ı ^cālem böyle bir ^cālem-bahā (K. 1/9)

1. 3. 2. 3. (2). Tezat

İşidince cümle aħcār ile eşcārdan selām
Dinlemez mi iltimāsım rüz u şeb bahru'l-vefā (G. 2/7)

Çün bedel kıldı cināna düzahı Hayyu'l-ebed
Olmasa münkir-i lâ-mel^oāna olur mu becā (G. 5/6)

1. 3. 2. 3. (3). Telmih

Åsumāndan bir işāretle iden māhı dü nīm
Eylemez mi mādihin luţf ile ihsāna sezā (G. 2/5)

Vākıf olur mı lisān-ı mūra bir ferd istese
Nā^oil olmaz şunc^c-ı Yezdānla Süleymān olmayan (G. 127/6)

1. 3. 2. 3. (4). Hüsni Ta'lil

Cemî^c-i ^câlemiñ İcâdına bādîdir ol meh-rû
 Bu bir feyz-i sa^câdet nâ²ibi bārîdir ol meh-rû (G. 146/1)

1. 3. 2. 3. (5). İstiare

O bülbül gül için başlar figâna nev-bahâr içre
 O gülde bülbülün feryâdını bād-ı hevâ söyler (G. 50/4)

1. 3. 2. 3. (6). Teşbih

Sûy-ı Hâğdan vaz^c olan mihr-i nübüvvet ^caşkına
 Bu Nazîf Pervâne-veş şubh u mesâ pâr pâr yanar (G. 49/7)

^cAndelib-âsâ figâna başla ey kemter Nazîf
 Bir gelür dâr-ı fenâya böyle bir ra^cnâ-yı küll (G. 106/5)

1. 3. 2. 3. (7). Teşhis

^cAndelib itsin figân bād-ı hevâya rûz u şeb
 Gözlesün tursuñ n'ola âh gelse ol elvân-ı gül (G. 107/4)

1. 3. 2. 3. (8). Mecâz-ı Mürsel

Şerî^cat seyf-i kâti^c dest-i ^culyâya yanar pâr pâr
 Temessükle dâlalet ehline râh-ı selâmet bu (G. 135/5)

1. 3. 2. 3. (9). İktibas

Destime lâ-taknatû¹ naşşın alıp girsem yola
 Söylesem irham lenâ yâ hâlîku'n-nûru's-şabâh (G. 26/3)

1. 3. 2. 3. (10). Tenâsüb

Söyledi Cebrâ²îl izhâr-ı ^caşk ile Burâk
 Ateş-i hicrân ile yanmağda kalbim dâ²imâ (Mir. 3/8)

¹“Lâ-taknatû”: “Allah’ın rahmetinden umudunuzu kesmeyin.” (Kur’an-ı Kerim, Zümer 39/53).

1. 3. 2. 3. (11). Nidâ

Defter-i ʿișyânların maḥv eyleyüp eyle kerem
Çünkü Settâru'l-ʿuyüb sen oldıñ ey bâr-ı Hudâ (Mir. 3/20)

1. 3. 2. 3. (12). Tecâhül-i Ârif

Zât-ı vâlâ kim diye Hâk aña maḥbûbum benim
Ol dimez mi gel civârımda nişîn ol dâ'imâ (G. 2/6)

1. 3. 2. 3. (13). Tekrîr

Dü ʿâlemde risâlet enveri Allâh seni sevmiş
İşitdim enbiyânıñ mefḥarı Allâh seni sevmiş (G. 70/1)

1. 3. 2. 3. (14). İştikâk

Ey meḥâsin mefḥarı ey merkez-i bâbu'l-ʿalâ
İftihâr eyler seniñle nüh felek ehl-i semâ (Mir. 3/1)

Muḥbir-i şâdık seni tavşîf iderken böylece
Münkiriñ inkâra var mı zerrece bir yol bula (G. 5/4)

1. 4. Divan Nüshaları

1. 4. 1. KK: KOYUNOĞLU ŞEHİR MÜZE VE KİTAPLIĞI, 13735

Bu nüshanın sonlarında toplam 10 sayfadan ibaret olan Hayalî Mehmed Beg'e ait gazeller ve terki-i bendler ile terci-i bendler bulunmaktadır. Nüshanın baş tarafında ise 99 sayfadan oluşan Nazifî Divanı yer almaktadır. Arapça ve Farsça nazımların tamamı gazeldir. Takrizler, bu nüshada Nazifî Divanı'nın sonunda yer almaktadır.

Baş: İne'l-ebrâre lefî na'îm
Ve inne'l-füccâre lefî caḥîm

Son: Ḥayâl-i küçe-i meyḥânedede bir toğru yol buldum
Götürdüm ayağı ʿișret diyârına qâdem çekdim

Müst: Kaşıkçı-zâde

İst. th.: 15 Cumâde'l-âḥir H 1272/M 1856

İst. kd.: Şöhret-i nâm olup dünyâda

Eşer-i kilik-i Kaşıkçı-zâde
 Tamâm şûd be-[°]inâyetu'llâh
 Sene H 1272/M 1856 Cumâde'l-âhir

1. 4. 2. MK: MİLLÎ KÜTÜPHÂNE 06 MİL YZ A 2262

1255'te divan şekline getirilmiştir. Başta üç adet takriz bulunmaktadır. Bu nüshada divanın diğer nüshalarında yer alan ve 33 gazelden oluşan "Harfû'l-vâv" ve "Harfû'l-hâ" kısımları yer almamaktadır. Bu sebeple noksan bir nüshadır. Diğer nüshalardan farklı olan hususiyetlerinden biri de harekeli olmasıdır. Bu yönüyle okuma kolaylığı sağlasa da birçok yanlış harekelendirmeler de mevcuttur. 42 varaktan oluşan bu eserde 44a, 44b, 45a, 45b, 46a boştur. 46b'de 1 dua, 48a'da İbrahim Lütfî'nin Adana valisine yazdığı şiir, 1a'da Hacı Hüseyin Efendizâde Mehmed Efendi'nin mülkiyet kaydı bulunmaktadır.

Baş: İinne'l-ebrâre lefî na[°]îm
 Ve inne'l-füccâre lefî ca[°]hîm
Son: Söyledim mu[°]cemle ben târîh-i zîbâ şöyle kim
 Hâmd ola Hâkka dîvânçem buldı lu[°]tf ile hîtâm
İst. th.: 1255/1839
İst. kd.: ---
Müst.: ---

1. 4. 3. TB: TAŞBASMA NÜSHA

Divanda 2 kaside, 198 gazel ve 4 müseddes yer almaktadır. Divanda bulunan her iki kaside de 22 beyitten oluşmaktadır. Müseddeslerin ilki yedi, ikincisi beş, üçüncüsü dört, dördüncüsü ise üç bentten oluşmaktadır. Gazeller ise beş ile on beş beyit arasında değişmektedir. Divanda 183 Türkçe, 8 Arapça ve 13 Farsça nazım bulunmaktadır. H 1266/M 1850 yılında basılmıştır. Divan 113 sayfadan oluşmuş olup baş tarafına bir düzeltme cetveli konmuştur. KK ve NEK'de divanın sonunda yer alan takrizler MK ve TAEK'de olduğu gibi burada da divanın başındadır. KK'de yer alan kaside, gazel ve müzeddeslerin sayısı ile sıralanışları nasılsa bu nüshada da aynı şekildedir.

Taşbasma divanın bulunduğu kütüphaneler:

1. Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi Kataloğu, Nu: 3769.
2. Millet Kütüphanesi, Mzm 452/I Ali Amiri Efendi Kataloğu A. 1853 Fb. 270.
3. Koyunoğlu Şehir Müze ve Kitaplığı, Nu: 51965.
4. Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi, Nu: 2260.

Baş: İinne'l-ebrâre lefî na[°]îm
 Ve inne'l-füccâre lefî ca[°]hîm
Son: Söyledim mu[°]cemle ben târîh-i zîbâ şöyle kim
 Hâmd ola Hâkka dîvânçem buldı lu[°]tf ile hîtâm
Yayınlanma Tarihi: 1266/1850

1. 4. 4. TAEK: TÜRKİYAT ENSTİTÜSÜ KÜTÜPHANESİ

Eksik bir nüshadır. Toplam 7 varaktan ibarettir. Taşbaskıdır. Eserde 3 takriz, 2 kaside ve 5 gazel bulunmaktadır. Şiirlerin sıralanış şekli ise TB ile aynıdır.

Başlık: Divan-ı Muhammediye

Dil Kodu: Osmanlıca

Yazar: Nazif

Yayın Bilgileri: [y.y.]:[y.y.],[t,y].

Fiziksel Tanımlama: 7 s. 21 cm.

Genel Not: Eserin son sayfaları eksiktir.

Konu Başlığı: Divan - Muhammediye

Yer Numarası: TAEK1957/253

Materyal Türü: Kitap

Demirbaş: TAEK1957/253

Lokasyon: IUTAEK Genel Koleksiyonu

Status: IUTAEK Genel Koleksiyonu

1. 4. 5. NEK: NADİR ESERLER KÜTÜPHANESİ

Bu nüsha, Arapça ve Farsça şiirlere yer verilmemesi ve diğer 4 nüshada olmayan 17 adet gazelin yer alması hususiyetleriyle diğer nüshalardan oldukça farklıdır. Üzerinde hiçbir çalışma yapılmamış olan bu nüshada şiirlerin sıralanmasında da değişiklikler mevcuttur. Bunun yanında diğer nüshalarda yer alan 4, 5, 8, 59, 67 ve 148 numaralı şiirler de eksiktir.

Başlık: Divan-ı Nazif

Dil: Turkish, Ottoman

Dil Kodu: ota

Yazar: Nazif Ahmed b. Mustafa

Yayın Bilgileri: [y.y. : y. y.], H 1275/M 1858

Fiziksel Tanımlama: 55v. ; 250*140 mm.

Genel Not: Eserin Yazıldığı Hattın Cinsi: Tâlik. Sayfadaki Satır Sayısı: 13

Konu Başlığı: Türk Edebiyatı-Divan Şiiri

Yer Numarası: 894.35-1

Materyal Türü: Yazma Eser

Demirbaş: NEKT02797

Lokasyon: IUNEK Yazma Eserler Birimi

Status: IUNEK Yazma Eserler Birimi

1. 5. Tenkitli Metnin Hazırlanmasında İzlenen Yol

Yurt içi kütüphane kataloglarını taradık. Divan-ı Nazîf'in Milli Kütüphane, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Süleymaniye Kütüphanesi, Konya Koyunoğlu Şehir Müze ve Kitaplığı'nda olmak üzere 3 yazma ve 2 taşbasma nüshasını tedarik ettik. Orijinal nüshayı tespit etmek maksadıyla tüm nüshaları kaide ve yöntemlere göre mukayase ettik.

Divan-ı Nazîf'i tez konusu olarak belirlemeden önce, hakkında yapılmış çalışmalar noktasında çeşitli kaynaklardan araştırmalar yaptık. Bu taramalar neticesinde herhangi bir çalışmaya veya yayına rastlamadık. Ancak çalışmamıza başladıktan bir müddet sonra Ulusal Tez Merkezi olan <https://tez.yok.gov.tr> adresinden tez ve projeleri taradık. Neticesinde tez no: 190517 olan Mehmet Elaldı'nın 2005 tarihli "Nazîf Hayatı, Eserleri, Edebî Şahsiyeti ve Divanın Tenkidli Metni" isimli Yüksek Lisans çalışmasını tespit ettik. Kendi çalışmamızla bu çalışma arasında kıyaslama yaparak farklılıkları ve benzerlikleri tespit edip tekrara düşmekten sakındık.

Nüshaları taşbasma için TB, Konya Koyunoğlu için KK, Milli Kütüphane için MK, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi için NEK, İstanbul Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü Kütüphanesi için TAEK şeklinde simgeledik. Bu suretle ifade ve yazım kolaylığı sağladık.

Taşbasma ve diğer yazma nüshaları defalarca okuyarak divana âşina olduk. Anlamını bilmediğimiz tüm kelimelerin manalarına lügatlar vasıtasıyla vâkıf olduk. Tüm nüshaları kıyaslayarak eksiklikleri ve fazlalıkları tespit ettik. Tespitlerimizi de dipnotta belirttik. Bu suretle mana ve şekil bakımından düzenlemeler yaparak tüm şiirlerin veznini bulduk. Divanın kendi sıralamasını yani orijinalini bozmayarak şiirleri numaralandırdık. Bu şiirlerin hangi nüshada, kaçınıcı sayfada yer aldığını ayrı ayrı gösterdik.

Ayet ve hadisleri de sure ve ayet numaralarını belirterek manalarıyla birlikte dipnotta belirttik. Ayrıca bu ayet ve hadisleri inceleme bölümünde de ayrıntılı olarak inceledik.

Metni yazarken on dokuzuncu yüzyıl dil hususiyetlerini kullandık.

Ön ekleri [-] işaretiyle ayırdık: bî-çâre gibi.

Benzetme edatlarını [-] işaretiyle ayırdık: pervâne-veş gibi.

Mana ve vezin bakımından yapmış olduğumuz eklemeleri köşeli ayraçla belirttik: [1] gibi.

Tenkidli metni hazırladıktan sonra çalışmaya indeks ve inceleme bölümlerini ilave ettik. İnceleme bölümünü kendi arasında kısımlara ayırarak eserde geçen her bir kelimeyi ayrı ayrı inceledik. Bu kelimeleri mana ve hususiyetleri bakımından sınıflara ayırdık. Daha sonra da bu kelimelerin her birini inceleyip örneklendirdik.

1. 6. Nazîf Mahlaslı Diğer Şairler

1. 6. 1. Nazîf Mehmed Bey

"Koca Yusuf Paşa'nın mahdumudur. 1200 (M 1786)'de müderris ve 1230 (M 1815)'da Selânik kadısı ve bâdehû Şam mollası ve 1242 (M 1826)'de Mekke pâyesi ve 1242 (M 1826)'de İstanbul pâyesi, 1245 (M 1829)'te İstanbul kadısı ve 1246 (M 1830)'da Anadolu pâyesi, 1251 Cemâziyülâhiri guresinde (M 24 Eylül 1835) Sadr-ı Anadolu olup, 1255 Recebinin ondokuzunda (M 28 Eylül 1839) fevt oldu. Eren köyünde

medfundur. Mahdûmu Aziz Paşa mirlivâ olup, evasıt-ı asr-ı Sultan Abdülaziz Hâni'de bilâ-veled fevt oldu” (M. Süreyyâ, 2000: 156).

1. 6. 2. Nazîf Ahmed Efendi (Kettanî-zâde, Es-seyyid)

“Enderûn-ı Hümâyun'dan bit-tefeyyüz Zeynep Sultan Camii kâtibi oldu. 1238 (M 1823)'de hocalık ile ulûfeviyân kâtibi olup, 1241 (M 1826)'de Küçük kale tezkirecisi ve 1245 (M 1841)'de vefât edip, Duvardibi'ne defnedildi. Mahmud Efendi Kettâni-zâde bu aileden olup, müderris, 1229 (M 1814)'da Eyüp mollası oldu. Bâdehû vefat eyledi, bunun mahdûmu Aziz Efendi müderris 1277 (M 1860)'de Kudüs mollası olup bâdehû fevt oldu” (M. Süreyyâ, 2000: 156).

1. 6. 3. Nazîf Mustafa Efendi

“Müderris ve fetvahâne müsevvidi olup, 1248 (M 1832)'de Üsküdar mollası oldu. 1257 (M 1841)'de vafat ile Sadefçiler'de Merzifonî Medresesi önünde defnedildi” (M. Süreyyâ, 2000: 156).

1. 6. 4. Nazîf Ahmed Bey

İstanbulîdir. 1240 (M 1825)'ta Mısır'a gidip, askere duhûl ile miralây olmuştur. 1251 (M 1835)'de fevt oldu. Şâir-i mâhirdir. “Müntehâbat-ı Mir Nazîf” bunun eseridir” (M. Süreyyâ, 2000: 156).

1. 6. 5. Nazîf Mehmed Efendi (Mustafa Kethudâ-zâde)

“Müderris, 1248 Zilhiccesinde (M Nisan 1833) Yenişehir-i Fenâr mollası oldu. 1259 (M 1843)'da Şam mollası olup, 1260 Rebiyülâhîrinin yirmiüçünde (M 12 Mayıs 1844) fevt oldu” (M. Süreyyâ, 2000: 156).

1. 6. 6. Nazîf İbrahim Efendi (Tavlusûn-zâde)

“Erzurumîdir. Devriye mevâlisinden olup, 1260 (M 1844)'ta Maraş mollası oldu” (M. Süreyyâ, 2000: 157).

1. 6. 7. Nazîf Ahmed Efendi

“Samakovîdir. Devriye mollalarından olup, iptidâ Trablusgarp'a molla olarak gitmiştir. Âlim, fâzil idi. Bu senelerde fevt oldu” (M. Süreyyâ, 2000: 156).

1. 6. 8. Nazîf Mehmed Efendi

“Şehrîdir. Enderûn-i Hümâyundan bit-tefeyyüz Hırka-yı Saâdet ser-hademesi oldu. 1265 Rebiyülevvelinde (M Ocak 1849) ilâ evveliyle Hazine-i Hümâyun kethudâsı olup, Cemaziyülâhîrinin yirmi dokuzundaki (M 22 Mayıs 1849) harikda Alay Köşkü önüne geldikte füc’eten fevt olmuştur. Üsküdar’da Eski Menzilhâne’de medfundur, şuaradandır” (M. Süreyyâ, 2000: 157).

1. 6. 9. Nazîf Süleymân Efendi

“Kâtip Vecdi Efendi’nin mahdûmudur. Diyarbekirlidir. Mahkeme divan kitabesinde bulundu. 1265 (M 1849)’te irtihâl eyledi, şairdir” (M. Süreyyâ, 2000: 157).

1. 6. 10. Nazîf Mehmed Efendi

“Hadimîdir. 1241 (M 1826)’de müderris oldu. Evâhir-i asr-ı Hazret-i Sultan Abdulmecid Hânî’de irtihâl eyledi, şairdir” (M. Süreyyâ, 2000: 157).

1. 6. 11. Nazîf Mehmed Bey

“Urfa mutasarrıfı Esbak Süleyman Paşa’nın mahdûmudur” (M. Süreyyâ, 2000: 157).

1. 6. 12. Nazîf Bey

“Mektubî-i Sadâretten yetişip, 1249 (M 1833)’da Amedî-i Divan-ı Hümâyun hulefasından oldu. Bâdehû Sadâret serhalifesi olup, 1256 Cemaziyülâhîrinde (M Temmuz 1841) Evkaf muhasebecisi ve 1257 Cemaziyülâhîrinde (M Temmuz 1841) Deavî muavin-i evveli ve 1258 Saferinde (M Mart 1842) Dâhiliye kâtibi ve 1267 Saferinde (M Aralık 1850) teşrifatçı olup, 1273 Saferinde (M Ekim 1856) fevt oldu. Mahdûmu Hüseyin Şevket Bey 1268 Zilkadesinde (M Ağustos 1852) fevt olup, Eyüp’e defnedildi” (M. Süreyyâ, 2000: 157).

1. 6. 13. Nazîf Hasan Dede

“Yenişehirlidir. Muhaddisinden El-Hac Halil Efendi’nin sulbünden 1229 (M 1814)’da tevellüd eylemiştir. Mevlevî olup hacca azimet eylemiştir. Vatanına avdetinde bir Mevlevihâne inşa etti. 1270 (M 1854)’te Beşiktaş Mevlevihânesi şeyhi olmuştur. 1277 (M 1860)’de fevt oldu. Âlim, şâir, zarif idi. Köstem Suyu’nda bir köprü yapmıştır. Yedi sekiz yaşında mahdûmu Hüseyin Fahreddin Efendi Cânişin olup, büyüdükde Yeni Kapı Mevlevihânesi şeyhi Osman Efendi’ye damad olmuştur. Elân post-nişin olarak Urefa-yı Mevleviye ve şuaradandır” (M. Süreyyâ, 2000: 158).

1. 6. 14. Nazîf Ahmed Paşa

“Asakir-i Şâhâne mirlivalarından olup, 1278 (M 1861)’de irtihâl eyledi. Eğri Kapı’ya defnedildi” (M. Süreyyâ, 2000: 158).

1. 6. 15. Nazîf Mustafa Bey (Halil Hamid Paşa-zâde)

“Sudûrdan Ârif Bey’in kerimesi Hamide Hanım’ın mahdûmudur. Müderris ve Sofya mollası olmuştur. 1263 Saferinde (M Ocak 1846) Mekke pâyesi Şam Kadısı oldu. 1271 Şevvalinde (M Haziran 1855) İstanbul pâyesi ve 1276 Şevvalinde (M Nisan 1860) İstanbul kadısı olup, o sene Zilhiccesinde (M Haziran 1860) Anadolu pâyesi ve 1280 Cemeziyülâhîrinde (M Kasım 1863) Meclis-i Maârif azâsı oldu. 1281 (M 1864)’de irtihâl edip, Haydar Paşa’da defnedilmiştir” (M. Süreyyâ, 2000: 158).

1. 6. 16. Nazîf Ahmed Bey (İsmail Bey-zâde)

Sirozîdir. Müderris, 1261 Şevvalinde (M Eylül 1845) Yenişehir mollası 1279 Muharreminde (M Haziran 1862) Bilâd-ı Hamse mollası olup, o senenin Zilkadesinde (M Nisan 1863) Mekke pâyesi oldu. Çent sene sonra irtihâl eyledi” (M. Süreyyâ, 2000: 158).

1. 6. 17. Nazîf Mehmed Efendi

“Evkâf-ı Hümâyun memûrlarından olup, Harameyn Evkâf müdürü, 1252 (M 1836)’de evkâf muhasebecisi olup, 1256 Cemaziyülâhîrinde (M Temmuz 1840) intisâl eyledi. Bâdehû Meclis-i Evkâf azâsı ve taşra memûriyetlerinde bulunup, nihayet Harameyn-i Şerifeyn müdürü olmuştur. Ma’zûlen 1281 Zilkadesinin onunda (M 6 Nisan 1865) irtihâl eyledi. Duvar Dibi’nde medfundur” (M. Süreyyâ, 2000: 159).

1. 6. 18. Nazîf Ahmed Efendi (Kasideci-zâde)

“Sudûrdan Mustafa Nuri Efendi’nin mahdûmudur. Müderris ve 1262 Muharreminde (M Aralık 1845) Galata mollası 1270 Recebinde (M Mart 1854) Edirne mollası ve o sene Zilkadesinde (M Temmuz 1854) Mekke ve bâdehû İstanbul ve Anadolu pâyelerini ihraz eylemiştir. 1284 Recebinin sekizinde (M 5 Kasım 1867) fevt oldu. Müşterik-i ulum, edib, afif, asım idi. Mahdûmu Mahmud Cemil Efendi Varna niyabetinde mecnûn olup, senelerce malûl kalmış ve nihayet muhterikan fevt olmuştur. Mahdûmu vardır” (M. Süreyyâ, 2000: 159).

1. 6. 19. Nazîf Paşa

“Topçu Mektebinden yetişip, Sultan Abdulmecid Han Hazretleri’nin kurenasından olmuş, bâdehû miralaylıkla Tophâneye memûr olup, sonra Liva olmuş ve 1294 (M 1877)’te irtihâl eyledi” (M. Süreyyâ, 2000: 159).

1. 6. 20. Nazîf Mehmed Efendi

“Maliyeden yetişip, taşra defterdarlıklarında bulunmuştur. 1295 Recebinin onbirinde (M Temmuz 1878) fevt oldu. Yahya Efendi Tekkesi’ne defnedildi (M. Süreyyâ, 2000: 159).

1. 6. 21. Nazîf Ahmed Bey (Keskin Ağa-zâde)

“Mektûbî-i maliyeden bit-tefeyyüz Anadolu mümeyyizi ve Pepe Mehmed Paşa’ya damad oldu. 1251 (M 1835)’de hâcegânlık verilip 1256 Zilhiccesinde (M Ocak 1841) Maliye kâtibi, buradan 1273 Cemaziyülâhîrinde (M Ocak 1857) Posta Nâzırı ve 1275 (M 1858)’te Zecriye Nâzırı, bâdehû Aydın ve 1280 Ramazanında (M Şubat 1864) Tekfurdağı mutasarrıfı 1288 (M 1871)’de Vilâyet kapı kethudası olup, 1303 Muharreminin yirmi yedisinde (M 5 Kasım 1885) fevt olmuştur. Süleymaniye’de medfundur. Râîf Bey namında bir mahdûmu vardır, zî-servet idi” (M. Süreyyâ, 2000: 159).

1. 6. 22. Nazîf Bey

“Gümrükten yetişip, rusûmat mümeyyizi oldu ve oranın taşra nezaretlerinde bulundu. Sadık Efendi vefâtında telgraf nezaretine muhasebeci olmuştur. Dokuz sene sonra 1306 Muharreminin yirmi altısında (M 1 Kasım 1888) fevt olarak Eyüp’e defnedilmiştir. Umur-ı hesabiyeye âşına, musikî-şinâs, hüsn-ı hulk sahibi idi” (M. Süreyyâ, 2000: 159).

1. 6. 23. Nazîf Mustafa Efendi (El-Hâc)

“İstanbulîdir. 1279 Cemaziyülâhîrinde (M Kasım 1862) Girit mollaşı, bâdehû Mekke pâyesi ve 1289 Zilkadesinde (M Aralık 1872) evkâf müfettişi, bâdehû İstanbul ve Anadolu pâyesi, 1302 Şabanında (M Nisan 1889) fevt oldu. Âlim, kâmil, sâlih, muttekî, hafîfu’r-ruh, kasîru’l-kâme idi” (M. Süreyyâ, 2000: 160).

1. 6. 24. Nazîf Mehmed Paşa

“Manastırlıdır. Kaleminden yetişip, Serdar Ömer Paşa’ya evailinde divan kâtibi olmuştur. Bu sayede Mîr-i mîrân olarak Üsküb’e mutasarrıf olup, sinin-i vafire Üsküp ve Pirzrin’de kalıp, Beylerbeyi pâyesi dahi olmuştur. Sonra birkaç sene de Kudüs mutasarrıfı olup, ma’zul olmuştur. 1293 Cemaziyülevvelinin yirmi ikisinde (M 15 Haziran 1876) bâ-rütbe-i vezâret Kosava Valisi oldu. 1296 (M 1879)’da Evkâf-ı Hümâyun Nâzırı olup, çend mâh sonra infisâl edip, 1297 (M 1879)’de Burusa Valisi, 1301 (M 1883)’de İzmir Valisi, 1305 (M 1888)’te Suriye Valisi olup, 1307 Rebiyülâhîrinin yirmisinde (M 14 Aralık 1889) Şam’da fevt olmuştur. Mudebbir, muşî, halim, zevkine mâil idi. Mahdûmları İrfan ve Kenan ve Nâzım Beyler’dır” (M. Süreyyâ, 2000: 160).

1. 6. 25. Nazîf Bey

“Taşralıdır. Silk-i askerîden yetişip Bâb-ı Âlî Tomruk Müdürlüğü’nde otuz sene kadar bulunarak Miralay olmuş ve 1309 Cemaziyelevvelinin yirmi ikisinde (M 24 Aralık 1891) irtihâl eylemiştir” (M. Süreyyâ, 2000: 160).

1. 6. 26. Nazîf Mehmed Efendi (El-Hâc)

“Tahsil-i ilimle ve fenn-i sakde meleke kesb etmiştir. Niyabetle gezerek, mevalîden iken Girit niyabetinden mazûlen 1310 Rebiyülâhîrinin ikisinde (M 24 Ekim 1892) irtihâl eylemiştir. Hali merhumun yanına defnedilmiştir” (M. Süreyyâ, 2000: 160).

2. 1. İNCELEME - DİN

2. 1. 1. Din

2. 1. 1. 1. Allah

Allah, “İslam dinine göre bütün kemal sıfatlarının kendisinde bulunduğu, mutlak, hakiki, eksiksiz, ezeli, ebedî, her şeyin yegâne sahibi, mâliki ve yaratıcısı olup eşi, benzeri ve zıddı tasavvur edilmeyen, diğer varlıkların zarurî kaynağı ve gerçek sebebi olan varlıktır” (Ayverdi, 2006: 109). Nazîf, divanındaki kaside, gazel ve müseddeslerde Allah’ı çeşitli isim ve sıfatlarıyla sık sık zikretmektedir. Divanda yer alan Allah’ın isim ve sıfatları şu şekilde tespit edilmiştir:

Allah, Allah te’âlâ, Hazret-i Allah, Cenab-ı Hak, Hak, Huda, Hay, Hak te’âlâ, İlah, Cenâb-ı Kibriyâ, Kibriyâ, Mevlâ, Rab, Rabbü’l-âlemin, Rahmân, Rahîm, Rabbenâ, Sübhân, Vahîd, Yezdân, Allâmu’l-guyûb, Settâru’l-guyûb, Azze, Celle, Bâr-i Hudâ, El-Gıyâs, Gaffâr, Hâlık, Hâlıkâ’n-nûru’s-sabâh, Hâlık-ı Kevn ü Mekân, Hâlık-ı Levh ü Kalem, Hâliku’l-asbâh, Hâliku’l-eşyâ, Hâliku’l-kevneyn, Hâliku’l-misbâh, Hazret-i Hallâk, Huzur-ı Hazret-i Hak, Huzur-ı Hazret-i Rahmân, İlâhe’l-âlemin, Mâlikü’l-mülk, Mergub-ı Sübhân, Megûb-ı Settâr, Rabbe’l-berâyâ, Settâru’l-uyûb.

Allah’ın bu isim ve sıfatlarından bazıları şu şekilde zikredilmektedir:

Şair, takva ehline her türlü ihtişamın cennette yaşatılacağını ifade ederken “Huda” kelimesini zikretmektedir.

Ehl-i taqvâya Hudâ va°d eyledi firdevsde
Her ne isterlerse anda virirem zîbâyı hep (G. 9/2)

Nazîf, Peygamberimizi, cihanın varoluşuna sebep olarak nitelendirirken de “Hak” kelimesini kullanmaktadır.

Bir tabîbsin kim cihân ma°düm iken mevcûdıma
Bādî kıldı Hâk seni mâh-ı tâbânım tabîb (G. 10/3)

Mevlâ kelimesi, “sûy-ı Mevlâ” şeklinde bir terkip oluşturularak karşımıza çıkmaktadır:

Söylemek mi düşdi şân ile Nazîfî sâdece
Sen gayret eyle bul bir sûy-ı Mevlâyâ sebep (G. 12/7)

Yine bir beyitte “el-Gıyâs” ismiyle Allah zikredilmektedir. Bu beyitte acizlik dile getirilerek Allah’ın rahmetinden ümitvar olduğu ifade edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca derdine derman olacak tek mercinin Allah olduğu aşikâr olarak beyan edilmektedir.

Tutmuşam ümmîd ile ben dest ü dâmân el-Ġıyâş
Olmadı bir vech ile bu derde dermân el-Ġıyâş (Müs. 20/I; 1)

Ey risâlet mefharı maĥbûb-ı Raĥmân el-Ġıyâş
Vey şefâ'at menşe'i mergûb-ı sübhân el-Ġıyâş (Müs. 20/I; 3)

Nazîf'in birçok beyitte mütavaziliği göze çarpmaktadır. Sık sık acizliğini, muhtaçlığını, biçareliğini dile getirmekten kaçınmaz. Her fırsatta günahlarını ve günahkârlığını beyan edip afv ve bağışlanma talep etmektedir. Yine bir beyitte noksanlığını ve acizliğini ifade edip mağfiret dilemektedir. Malum olduğu üzere kabir karanlıktır. Şair ise kabre vardığında kandil istemektedir. Burada kinayeli bir anlatım vardır. Sirac kelimesiyle hem kabrin aydınlatılması hem de kabir azabından kurtuluş manasında bir aydınlık söz konusudur.

Bir °ilel âzürdesi kem-ter Nazîfiñ cürmüne
Baĥmayıp ĥabre varınca vir aña Yâ Râb sirâc (G. 23/5)

Peygamber Efendimizin Allah ile aramızda bir şefaatçi olduğunun anlatıldığı bir beyitte ise Allah; Cenâb-ı Hazret-i Hak tamlamasıyla karşımıza çıkmaktadır.

Ne mümkün °arz-ı ĥâl itmek Cenâb-ı Ĥazret-i Ĥaĥĥa
Şefî'îñ var iken Aĥmed Muĥammed Muştafâ ey şeyĥ (G. 30/7)

Görüldüğü gibi Nazîf, Allah'ın isim ve sıfatlarını çeşitli yerlerde, farklı anlamlara gelecek şekilde kullanmaktadır. Bunlar bazen O'nu övmek bazen de O'na yalvarmak ve yakarmak maksatlı dua mahiyetinde karşımıza çıkabilmektedir.

Dil-pezîr-i dü cihân maĥbûbuyuz dâ'im meded
Bî-meşîl °âlâ nişân mergûb-ı sübhânım meded (G. 36 / 1)

Ba°de-zîñ her bir sünûĥâtım vuĥû° bulduĥca ĥün
Eyleye maĥbûl dem-â-dem ol Cenâb-ı Kibriyâ (K. 1/6)

Nazîf'in köklü İslami bilgilere sahip olduğu görülmektedir. Yaşadığı dönemin dini hayat düzeyi ve bu İslami bilgiler düşünüldüğünde, normalden öte bir şekilde Allah'tan bahsetmesi kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Üstelik Kur'an ve hadislerden iktibas yoluyla O'nun tecellilerinden ve sıfatlarından bahsetmektedir. Yaratıcılığı, affetmesi, cömertliği, şükrünün edasında âciz kalınması, sonsuz kudret ve büyüklüğü dile getirilerek O'ndan af ve bağışlanma dilemektedir.

2. 1. 1. 2. Melekler (Kudsiyân)

“Nurdan yaratılmış olan melekler dişi ve erkek değildirler; yemez, içmez ve uyumazlar. Daima Allah’ı zikir ve tesbih ederler. Gece gündüz Allah’a ibadet edip O’nun emriyle hareket ederler” (Pala, 2007: 303). Divanda melekler farklı yerlerde yer almaktadır. Şair, melek kelimesinin yanında cemi olan melâik kelimesini de kullanmaktadır. Meleklerle yer verilen bazı beyitler şu şekilde yer almaktadır:

Mirac hadisesinin anlatıldığı mirâciyede meleklerin de bütün evliya ve enbiyalar gibi Allah’ın nuruna muhtaç olduğu ifade edilmektedir.

Saňa ey nūr-ı Raḥmān ser-firāz-ı enbiya muḥtāc
Semāvātta melâ’ik rüy-ı arzda evliyâ muḥtāc (G. 25/1)

Mirac gecesi, bütün sema kapılarının açılıp cümle meleklerin sağdan ve soldan gelmesi hadisesi güzel bir üslupla beyan edilmektedir.

Görme misin leyle-i mi’râcda ebvâb-ı semâ
Feth olup cümle melâ’ik geldiler sağdan şola (Mir. 3/2)

Şair birçok beyitte telmih sanatına yer vermektedir. Bu doğrultuda edepsiz İblis’in gökteki sırlara sahip olmasına engel olmak maksadıyla melekler tarafından taşlanarak kovulduğu ifade edilmektedir.

Semâ esrârına vâkıf olurdu bî-edeb İblîs
Melâ’ik recm-i necm ile semâdan kıldılar maṭrûd (G. 32/6)

Peygamberimizi seyretmek için meleklerin saf saf olması hadisesi de şöyle dile getirilir:

Melâ’ik şaf şaf oldu rûḥuñ seyrine mi’râcda
Çeker seb’a semāvâttla melâ’ik her zamân arzû (G. 140/6)

Bir beyitte ise mübarek dişlerin güneş ve aydan daha parlak olduğu şeklinde övgüler dile getirilmiştir. Sonrasında da güzeller güzeli çehrenin nuruna insanların ve meleklerin can attığı ifade edilmektedir:

Zihî dendân-ı tâbâniñ şemsden daḥi berrâḳdır
Cemâliñ nûrına ins ü melek her demde müştâḳdır (Müs. 51/I; 2)

Ayrıca melek adı olarak; Rıdvân, Cibrîl ve Hârût isimleri de zikredilmektedir:

2. 1. 1. 2. (1). Rıdvân

“Cennetin kapıcısı ve bakıcısı” (Ayverdi, 2006: 2583) olan bu melek, divanda gerden-i Rıdvân şeklinde zikredilmektedir.

Aşma düzahda olan eşcâr-ı zaqqûma berât
Var yanaş dâr-ı naîimde gerden-i Rıdvâna aş (G. 76/3)

2. 1. 1. 2. (2). Cebrâil

“Allah ile Peygamberi arasında elçilik ifa etmesi ve Allah’ın emir ve vahiylerini tebliğe memur mukarreb dört melekten biri” (Pala, 2007: 84) olan Cebrâil, divanda Cibrîl, Cibrîl-i Emîn ve Cebreil şeklinde yer almaktadır. Cebrâil’in Peygambere Allah’ın emir ve yasaklarını bildirerek “Rahmeten-lil-âlemin” olduğunu ifade ettiği hadise kasidede dile getirilmektedir.

Sûy-ı Hağdan Cebraîl tebliğ-i aḥkâmla gelüp
Emr ü nehyi zâtına kıldı bu hengâmda ‘atâ (K. 1/2)

Şair, gazel ve müseddeslerde de Cebrâil’e vahiy getiren melek olarak yer vermektedir.

Mehâbetle nübüvvet emrini tebliğde Cebraîl
Gelince âşikâr oldı nihâna Yâ Resûla’llâh (G. 179/4)

Leyle-i Mi’râc’da Cibrîl-i Emîn geldi didi
İşte bu da’vet saña Fî’llâh’dır Allâh laṭîf (G. 87/4)

2. 1. 1. 2. (3). Hârût

“Hârût ve Mârût Süryânîce isimdir. Bunlar iki melek olup isimleri Uzzâ-Azâzil idi” (Kurnaz, 2009: 223). “Arkadaşı Mârût ile ün salmış, büyü ve sihir ile uğraştıklarından kıyamete kadar kalmak üzere Babil’de bir kuyuya hapsedilmiş olan Hârût” (Pala, 2007: 194) nefesine esir olma özelliğiyle karşımıza çıkmaktadır. Şair de “Hârût-veş nefsim esir oldum” diyerek Hârût ile aralarında nefesine tâbi olmak noktasında bir bağ kurmaktadır.

Dem-be-dem Hârût-veş oldum ise nefse esîr
Ben ne Mârûtum anîla yazma sen aḫrâna ḫaṭ (G. 79/3)

2. 1. 1. 2. (4). Azâzil

“Şeytan’ın melekler içerisinde yaşadığı ve henüz Hz. Âdem’e secde etme emrini alıp da isyan etmediği zamanki adıdır” (Özön, 1952: 49). “Çarpıtılmış bir efsaneye göre Allah kâinatı yedi günde yaratırken her gün bir melek yaratmıştır. Bunlardan ilki en büyük melek olup tavus şeklinde imiş. İşte Azâzil denen melek bu imiş” (Pala, 2007: 49). Şair ise bir beyitte Azâzil’in kibrini ve kendini beğenmişliğini dile getirmektedir. Kibrin ne derece zararlı olduğunu ifade etmek maksadıyla Azâzil’i misal vererek bunun neticesini dile getirmektedir.

Kibr iden merdûd olup câh-ı mu^callâ bulsa da
Görme misin sen ^cAzâzil oldı dūzahda evtâd (G. 35/2)

2. 1. 1. 3. Dinî Kitaplar

2. 1. 1. 3. (1). Kur’ân-ı Kerîm

“Allah tarafından Hz. Muhammed’e vahyedilen İslam dininin temel kitabı” (Ayverdi, 2006: 1792) Kur’an-ı Kerim, divanda çok defa zikredilmektedir. Kur’ân, Kur’ân-ı İtyân, Kur’ân-ı Kerîm, Kur’ân-ı Zî-şân isimleriyle yer alan bu semavi kitap divanda yüceltilmiştir. Gazellerde yer alan Kur’ân, gerek mûcizevi hususiyetleriyle, gerekse dertlere deva olması özelliğiyle dile getirilmektedir. Yine Kur’ân-ı Kerim’in Peygamberimize halkı uyarması için gönderildiği, Kur’ân’da Peygamberin birçok vasfının bulunduğu ve istediğine kavuşmak isteyenlerin onu okuması gerektiği ifade edilmektedir. Şair, mahşer günü Kur’an’a yoldaş olmayı talep etmektedir. Bahsedilen bu hususiyetlerin ifade edildiği beyitler şu şekildedir:

Ol ^cAlîyyu’l-Murtaza olsun şefî^cim Yâ Resûl
Rûz-ı mahşerde Nazîfî eyle Ẓur’âna şerîk (G. 93/7)

Ẓavmine ihbâr için Ẓur’ân-ı ityân eyledi
^cİzzetiñ oldı seniñ gayretle ra^cnâ gelmeden (G. 130/3)

Ḥamdüli’llâh giçmedi Ẓur’ân-ı zî-şân dest-be-dest
Süy-ı Ḥaḫdan nâzil olmaḫ üzre el-ân dest-be-dest (G. 16/1)

Sıyyemâ süy-ı hüviyyetden bize in^câm için
Dest-i pâk ile gelen Ẓur’ân-ı zî-şânında ḫaḫ (G. 80/3)

Oḫusun Kur’ân-ı Zîşân isteyen yâre vişâl
Nice bürhân dest-i vâlâda be-dîdâr bunda gel (G. 110/3)

Mu'cizâtından biri Kur'ân-ı zî-şânında çok
Vaşfını kıldı seniñ ol Hâlık-ı kevn ü mekân (G. 125/3)

O dil-cüya Hudâ inzâl ile Kur'ân-ı zî-şânı
Semâvât u zemînde cümle derdliye devâ dil-cü (G. 147/4)

Peygamber Efendimizin vasıflarının Kur'an-ı Kerim'de açık bir şekilde yer aldığı da ifade edilmektedir.

Bu gelen birdir iki olmaz didi Bârî Hudâ
Vaşf[ı] Kur'ân-ı Kerîmde müstebândır bu gelen (G. 129/2)

2. 1. 1. 3. (2). Tevrât

“Dört kutsal kitaptan biri olup Hz. Musa'ya indirilmiştir” (Doğan, 2003: 1305). “Tevrat'ın tamamı beş bölümdür. Hepsi 39 cüzden oluşur. Dünyanın başlangıcında, Yahudilerin Mısır'dan çıkıp arz-ı mev'ud (kendilerine va'd edilmiş toprak) olan Kenan'a gelişlerine ve Hz. Musa'nın vefatına dek olan olaylara yer verir” (Pala, 2007: 455). Nazîfi ise divanın üç yerinde Tevrat'a yer vermektedir. Gazellerde yer alan Tevrat; İncil ve Zebur ile birlikte zikredilmektedir. Peygamber Efendimizin adının Kur'ân dışındaki diğer kutsal kitaplarda da yer aldığı dile getirilmektedir. Hz. Muhammed, cihânın icat edilmesine sebep gösterilerek Hz. Musa, Hz. İsa ve Hz. Davut Peygamberlerden önce onun var olduğu ve üstün olduğu ifade edilmeye çalışılmaktadır.

Ağdemî nâzil olan Tevrât u İncîl ü Zebûr
Cümlesi rüçhânına şâyed Resûl-i Muhterem (G. 119/2)

Çün bunı bir bir beyân kıldı saña °Azze ve Celle
Cümle Tevrât-ı Zebûr İncîl-i °İsî gelmeden (G. 130/2)

Fağat Kur'ân-ı zî-şân içre maşşûş olmadı nâmîñ
Zebûr Tevrât u İncîlde nümâdır Yâ Resûla'llâh (G. 167/3)

2. 1. 1. 3. (3). Zebûr

“Davud Peygambere indirilen ve münâcâtları ihtiva eden” (Ayverdi, 2006: 3483) Zebur, “dört büyük kitaptan biridir. Buna Mezâmîr de denilir. Bu kitapta kutsal emirler yerine ilahî ve neşîdeler yer alır. Davud Peygamber güzel sesiyle bu neşîdeleri okuyunca herkes imana gelirmiş. İçinde toplam 150 mezmur vardır. İlk mezmur şöyle başlar: Ne mutlu o adama ki kötülerin öğüdü ile yürümez. Son mezmur ise şu cümle ile biter: Bütün nefes alanlar Allah'a hamd etsin, Allah'a hamd edin.” (Pala, 2007: 489). Şair, Zebur'u, Tevrat ve İncil ile birlikte anmaktadır.

- Ağdemî nâzil olan Tevrât u İncîl ü Zebûr
Cümlesi rüçhânına şâyed Resûl-i Muhterem (G. 119/2)
- Çün bunı bir bir beyân kıldı saña °Azze ve Celle
Cümle Tevrât-ı Zebûr İncîl-i °İsî gelmeden (G. 130/2)
- Fağat Kur'ân-ı zî-şân içre maşşûş olmadı nâmîñ
Zebûr Tevrât u İncîlde nümâdır Yâ Resûla'llâh (G. 167/3)

2. 1. 1. 3. (4). İncîl

İncil “gösteren, belirten, ilim ve himmetlerin aslı manasına gelir. Müslümanlara göre İsa Peygambere inen mukaddes kitaptır. Hıristiyanlarca Hz. İsa'nın hayatıdır. Ancak aslı kaybolduğundan, sonradan Havarîler ve onların talebelerinin yazdığı birçok nüshalar arasından dört tanesi seçilmiştir. Enâcil-i Erbaa adı verilen bu dört İncil bazı İncil ayetleri ile Hz. İsa'nın hayatına ait rivayetleri ihtiva eder” (Alp, 1958: 682). İncil, divanın üç yerinde Tevrat ve Zebur ile birlikte anılırken bir beyitte ise müstakil olarak yer almaktadır. İncil ile birlikte Hz. İsa ve Hz. Meryem'in de adı geçmektedir. Hz. Meryem suresinde detaylı bir şekilde anlatılan Hz. İsa'nın henüz beşikte iken dile gelmesi hadisesi hatırlatılmaktadır.

- O bir °İs'ibni Meryem kim anı Hâğ eyledi tebcîl
Zuhûr itdi aña İncîl beşikde Hâğ şadâ geldi (G. 199/4)
- Ağdemî nâzil olan Tevrât u İncîl ü Zebûr
Cümlesi rüçhânına şâyed Resûl-i Muhterem (G. 119/2)
- Çün bunı bir bir beyân kıldı saña °Azze ve Celle
Cümle Tevrât-ı Zebûr İncîl-i °İsî gelmeden (G. 130/2)
- Fağat Kur'ân-ı zî-şân içre maşşûş olmadı nâmîñ
Zebûr Tevrât u İncîlde nümâdır Yâ Resûla'llâh (G. 167/3)

2. 1. 1. 4. Sûreler, Âyetler ve Hadisler

2. 1. 1. 4. (1). Sûreler

2. 1. 1. 4. (1). (a). Fecr Suresi

“Kur'ân'ın 89. sûre-i şerîfi olup, fecir zamanı, tan vakti” (Pala, 2007: 149) gibi manalara gelmektedir. Nazîfî ise Peygamberimizin güzelliğini anlatmak maksadıyla

benzetme ilgisi kurarak bu sûre isimlerini kullanmaktadır. Buna göre Hz. Muhammed'in cemâli tan vaktinin parlaklığına ve kusursuzluğuna benzetilmiştir. Bununla da kalmayıp şems ve fecr suresinin kaynağı olarak Peygamberimiz gösterilmiştir.

Cemâliñ me'ḥaz oldu sûre-i ve'ş-şemsü ve'l-fecre

Anıñ çün säye tutmaz dil-figendir Yâ Resûla'llâh (G. 153/2)

2. 1. 1. 4. (1). (b). Şems Suresi

Kur'ân'ın 91. sûre-i şerîfi olup şemsin kelime karşılığı güneştir. Divan şiirinde daha çok ışığı, parlaklığı, ısısı ve ısıtması ile ele alınmaktadır. Onun inkârı ve gizlenmesi mümkün değildir. Nazîfî de güneşin tüm bu özelliklerinden yola çıkarak Peygamberin yüz güzelliğini güneşe benzetmektedir. Güneş gibi aydınlık, nurlu, bakıldığında pırıltıdan gözlerin kamaşacağı bir güzelliği ifade etmeye çalışmaktadır. Yine güneşin bu aydınlığını ve parlaklığını Peygamberimizden aldığını açıkça beyan etmektedir.

Cemâliñ me'ḥaz oldu sûre-i ve'ş-şemsü ve'l-fecre

Anıñ çün säye tutmaz dil-figendir Yâ Resûla'llâh (G. 153/2)

2. 1. 1. 4. (1). (c). Leyl Suresi

“Kur'ân-ı Kerim'de iki surenin ilk ve ikinci ayetlerinde geçen kelime, birer yemin unsuru olarak yer edinir. 'Âlemi karanlığı ile bürüyen geceye (Leyl/1)' ve 'Kuşluk vaktine/karanlığı ile âlemi kaplayan geceye yemin ederim ki: (Duhâ/1-2)' şeklinde Türkçeleştirilen bu âyetlerin ilk kelimeleri” (Pala, 2007: 288) şiirde anılmaktadır. Peygamberin zülüfleri, siyahlığı yönüyle leyle benzetilmektedir.

Cemâliñ ve'd-ḍuḥâ ve'l-leyl zülfün Yâ Resûla'llâh

Zihî icâd kıldı ḥüsn ü ḥulḩun Yâ Resûla'llâh (G. 154/1)

2. 1. 1. 4. (1). (d). Duhâ Sûresi

“Kuşluk vakti manasındadır. Kur'an'ın 93. suresinin adıdır. İlk âyette 'Kuşluk vaktine and olsun ki!' diye başlar. Yine bir âyette 'Güneş ve onun aydınlığına and olsun ki! (Şems/1)' buyrulmaktadır” (Pala, 2007: 125). Nazîfî, Peygamberimizin cemalini bu defa da kuşluk vaktinin esrarengiz güzelliğine benzetmektedir. Yine şair bu âyetin iktibas yoluyla “şemsü'd-duha” şeklini de kullanır.

Cemâliñ ve'd-ḍuḥâ ve'l-leyl zülfün Yâ Resûla'llâh

Zihî icâd kıldı ḥüsn ü ḥulḩun Yâ Resûla'llâh (G. 154/1)

Güş idince da^cvet-i Raḥmānı ol demde Ḥabīb
Der-^caḫab oldı süvār şemsü'd-ḍuhā bedrū'd-ḍücā (Mir. 3/10)

2. 1. 1. 4. (2). Âyetler

“Divan edebiyatında ayetler iktibas yoluyla kullanılır. Bu iktibaslar ise bazen tam bir ibare olarak, bazen ayet içinden bir kelime, bazen de anlam olarak söz konusu edilmiştir. Bunların dışında irsal-i mesel ve telmih yapılan ayet iktibaslarına da rastlamak mümkündür. Kur’ân-ı Kerim’in mecâzi manaya elverişli ayetleri şekil yönünden ele alınmakla beraber bazen isimleri de sevgiliye ait özellikler için kullanılagelmiştir” (Pala, 2007: 44).

Divanda şu ayetler tespit edilmiştir:

2. 1. 1. 4. (2). (a). Len terâni²

Bu ifadeyle Allah ile Hz. Musa arasındaki konuşma hatırlatılıyor. “Len Terâni” kelimesiyle şair, bahsedilen bu kıssaya telmih yapmaya çalışmaktadır.

Cenâb-ı len terâniden ḥaberdâr olmadı fâsık
Ḥudâ in^câmına zerre niḡeh-dâr olmadı fâsık (G. 92/1)

2. 1. 1. 4. (2). (b). Fahlâ³

Ḥazret-i Mūsâyı da^cvet eyledi fâḫla^c ile
Saña lâ-taḫli^c füzün ḫılmaḫda iḫsâniñ seniñ (G. 95/4)

2. 1. 1. 4. (2). (c). Lâ yus’al ‘ammâ yef’al⁴

Ḥaḫ bilür Ḥaḫ yapıdığın sen ne bilürsin ey Nazîf
Diḫḫat it lâ yus’al ‘ammâ yef’al u şubḫ u mesâ (G. 5/7)

²“Len terâni”: “Beni (asla) göremezsin.” (Kur’an-ı Kerim, A^crâf 7/143).

³“Fahlâ”: “Ayakkabılarını çıkar.” (Kur’an-ı Kerim, Tâhâ 20/12).

⁴“lâ yus’al ‘ammâ yef’al”: “Allah yaptığından sorumlu olmaz.” (Kur’an- Kerim, Enbiya 21/23).

2. 1. 1. 4. (2). (d). Rahmetenli'l-âlemîn⁵

Divanda 8 ayrı yerde görülmektedir:

Didi oldıñ her cihetle Raḥmetenli'l-âlemîn
Gelmeseñ olmazdı bu âlem bu güne rüşenâ (K. 1/3)

Zâtına hürmetle didi şadıķu'l-va'di'l-emîn
Sensin eltâfımla olmuş raḥmeten-lil-âlemîn (Müs. 20/VI; 1)

E'n-nihâye geldiñ ammâ Raḥmetenli'l-âlemîn
Nâmını virmekle şânıñ kıldı Ḥatmü'l-enbiyâ (G. 5/2)

Raḥmetenli'l-âlemîn nâmıyla olduķda Naẓîf
Var mıdır bâbıñdan a'lâ bâb(1) arzû eylemek (G. 98/5)

Raḥmetenli'l-âlemîn şânında şâyân olduĝun
Eyledi bir bir beyân ihyâ iden âizm-i remîm (G. 113/4)

O meh-rüya sebep eflâkde âĝâz itdi devrâna
Bunuñla raḥmetenli'l-âlemîn kânidür ol meh-rü (G. 146/3)

Bu oldı Raḥmetenli'l-âlemîn olduĝına bâ'is
Dü âlem raḥmetiñ perverdesidir Yâ Resûla'llâh (G. 186/4)

Dest-i vâlâsında kıldı cümle mevcüdi bütün
Raḥmetenli'l-âlemîn nâmıyla buldı rehberi (G. 197/3)

2. 1. 1. 4. (2). (e). Lâ-taknatû⁶

Allah rahmet kapılarını tevbe anahtarıyla ardına kadar açmaktadır. Günahkârlara isyanda ne kadar ileri gitmiş olsalar da rahmet ve mağfiretinden ümit kestirmemekte, onlar ümitsizliğe düşmeden kendisine dönmeye çağırılmaktadır. Rahmet ve mağfirete davetin yanı sıra eğer dönüp tevbe etmezlerse kendilerini bekleyen azabın şekli de açıklanmaktadır.

Allah'ın rahmet deryası, günahın her çeşidini içine alan bir deryadır. Bu ayet, yanlış yoldan dönmeye davet etmektedir.

⁵ "Raḥmetenli'l-âlemîn": "Âlemlere rahmet olarak (gönderdik)." (Kur'an-ı Kerim, Enbiya 21/107).

⁶ "Lâ-taknatû": "Allah'ın rahmetinden umudunuzu kesmeyin." (Kur'an-ı Kerim, Zümer 39/53)

Destime lâ-taḫnaṭū naşşın alıp girsem yola
Söylesem erḫam lenā yā ḫālīḳa'n-nūru'ş-şabāḫ (G. 26/3)

2. 1. 1. 4. (2). (f). Yevmu't-tenâd⁷

Bu ayet, dört yandan gelen bağrısmaların birbirine kavuşup mahşerdeki itişme ve çekişmelerden, inilti ve gürültülerden meydana gelen korkunç manzarayı tasvir etmek içindir.

Âh u zâr itsin anîñ aşkıyla nâzım kem-teri
Bu Nazîf arzû-yı vuşlatda ilâ-yevmü't-tenâd (G. 35/5)

2. 1. 1. 4. (2). (g). Kâbe Kavseyñ⁸

Peygamberimiz ile Cebrail arasındaki “iki yay kadar yahut daha yakın” mesafeyi ifade eden bu kelime şöyle zikredilir:

Ḳâbe Ḳavseyne urûc itmiş iken bir laḫzada
Söylemez mi meskeniñ olsun senin fevḳa'l-âlâ (G. 2/8)

2. 1. 1. 4. (2). (h). İñne'l-ebrière lefî na'îm ve inne'l-fuccâre lefî cahîm⁹

Bu âyet-i kerime divanın birinci sayfasında yer almaktadır. Şair, bu âyetle divana giriş yapmaktadır.

2. 1. 1. 4. (2). (ı). Yu'tîke Rabbük¹⁰

Hız. Peygamberin hile, eziyet ve inatla karşılaştığı günlerde kafasını en çok meşgul eden hususları aydınlatan bir ayettir. Buna göre Rabbi Peygamberinin davasını başarıya ulaştıracak, yolundaki engeli kaldıracak, bağlı bulunduğu nizamı galip getirecek, hakkını üstün kılacaktır.

Cümle mevcûdâtdan kıldı mu'allâ şânını
Ey Nazîf yu'tîke Rabbük ile anı kıldı rızâ (G. 4/7)

⁷ “İlâ-yevmü't-tenâd”: “Ve ey kavmim! Ben sizin üzerinize o bağrışıp çağrışma gününden korkuyorum.” (Kur'an-ı Kerim, Mü'min 40/32)

⁸ “Ḳâbe Ḳavseyñ”: “Derken iki yay kadar veya daha yakın oluverdi.” (Kur'an-ı Kerim, Necm 53/9)

⁹ “İñne'l-ebrière lefî na'îm ve inne'l-fuccâre lefî cahîm”: “İyiler mutlaka nimet içindedirler. Kötüler de yakıcı ateş içindedirler.” (Kur'an-ı Kerim, İnfitar 82/13, 14)

¹⁰ “Yu'tîke Rabbük”: “Pek yakında Rabbin sana verecek de hoşnut kalacaksın.” (Kur'an-ı Kerim, Duhâ 93/5)

2. 1. 1. 4. (2). (i). **Bismi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm**¹¹

Şair, divanın kaside kısmına başlarken bir defa zikretmiştir. “Sadece Neml suresinin 30. ayetinde geçen besmele, ayettir. Diğerleri sure başlarına teberrüken yazılmıştır” (Özek A. vd., 1993:VIII).

2. 1. 1. 4. (2). (j). **İrcî**¹²

Parlak iqbâl ile dünyâda açılmış gül olup
°İrcî°i emriyle bir dem şolması ağreb °acîb (G. 11/3)

2. 1. 1. 4. (3). **Hadisler**

Hadis, “Hz. Muhammed’in düstur değeri taşıyan sözleri, dini bir esas teşkil edecek şekilde olduğu söylenen fiil ve hareketleri, yaptığı iş ve davranışlardır” (Alp, 1958: 471). “İslam’da hadisler önemli yer tutar. Hatta hadis ilmi diye çok geniş bir ilim dalı bile kurulmuştur. Edebiyatta hadislerden iktibaslara ve telmihlere sık rastlanır. Bu bakımdan divan şiirinin kaynakları arasında önemli bir yer tutar. Hadisler beyitlerde bazen tam metniyle alındığı gibi bazen de tercümesiyle yahut belli bir fırkasıyla ve küçük parçalar halinde karşımıza çıkar. Bu yolda küçük değişikliklere uğradığı bile olur” (Pala, 2007: 183).

Divanda şu hadisler tespit edilmiştir:

2. 1. 1. 4. (3). (a). **Levlâke levlâk lemâ halaktü'l-eflâk**¹³

Nazifî, divanın birçok yerinde bu hadisi kullanmıştır. Ancak tam metin olarak değil de parçalar halinde yer vermiştir. Bazen terkip içerisinde kullandığı da görülmektedir: Ahmed-i muhtâr-ı levlâk, Serîr-i şân-ı levlâk, Suy-ı levlâk gibi.

Hağ seni levlâke levlâk ile talîf eyledi
Dest-i pâkinde ta°âm tesbîh idüp hem söyledi (Müs. 20/IV; 1)

Seni tavşif ile Allâh didi levlâke levlâkı
Bu yüzden fehm olan bu cümle mevcûdât saña muhtâc (G. 25/2)

Şeb-i mevlûdüñ ey şâh-ı nübüvvet °âlem-âbâddır
Mübârek nâm-ı zîşân Ahmed-i Muhtâr-ı levlâkdir (Müs. 51/I; 3)

¹¹“**Bismi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm**”, “Rahman ve rahim olan Allah’ın adıyla.” (Kur’an-ı Kerim, Neml 27/30)

¹²“**°İrcî°i**”: “Ey huzura kavuşmuş insan! Sen O’ndan hoşnut, O da senden hoşnut olarak Rabbin’e dön. (Seçkin) kullarım arasına katıl ve cennetime gir.” (Kur’an-ı Kerim, Fecr, 89/ 27)

¹³ **Hadis-i Kudsi**. “Sen olmasan, sen olmasan; felekleri yaratmazdım” (Pala, 2007: 288)

- Serîr-i şân-ı levlâke sezâsın Yâ Resûla'llâh
Maķâm-ı Kâbe Qavseyne rehâsın Yâ Resûla'llâh (Müs. 60/II; 1)
- Şıgınmaķ olmasa rûz-ı haşrde sûy-ı levlâke
Ne hacet dâr-ı gamnâke Nazîf-i bî-hayâ gelmez (G. 62/5)
- Fehm olan levlâke levlâk münşî'i bu oldu kim
Olmasañ olmazdı mevcûdât(ı) İcâda maķâl (G. 103/6)
- Budur haķķında kim levlâke levlâk münşî'i ol dem
Budur maţlûb-ı âlem mücrime şâhib-şecâ'at bu (135/3)
- Seniñ vaşfıñdadır levlâke levlâkiñ nişâni ol
Bunuñla enbiyâ oldu nedîmiñ Yâ Resûla'llâh (G. 155/2)
- Ĥudâ 'ilm-i ezelde eylemiş bâ'iş bu eflâke
Zuhûr itdi saña levlâk nişâni Yâ Resûla'llâh (G. 169/2)
- Vekîl-i Mâlikü'l-mülk ü Ĥabîb-i Ĥâlîķu'l-eşyâ
Serîr-i Şîr-i levlâkde nebîsin Yâ Resûla'llâh (G. 191/4)

2. 1. 1. 5. Peygamberler

2. 1. 1. 5. (1). Hz. Âdem

Hz. Âdem, “ilk insan ve ilk Peygamberdir. Rivayetlere ve mukaddes kitapların beyanlarına göre Allah Hz. Âdem'i topraktan, eşi Havva'yı ise Hz. Âdem'in kürek kemiğinden yarattı. Melekler gibi hayat geçirmelerini, ibadet etmelerini ve yalnız memnû meyveden yememelerini ferman etti. Hatta Hz. Âdem'in zâtını tebcîl için bütün meleklerin Hz. Âdem'e secde etmelerini ferman buyurdu. Yalnız meleklerin hocası bulunan Şeytan, Hz. Âdem'in topraktan, kendisinin ateşten yaratıldığını, ateşin ulvî, toprağın suflî olduğunu söyleyerek secde etmedi; âsî oldu” (Kurnaz, 2009: 32). “Kur'ân-ı Kerim'de Hz. Âdem hakkında birçok ayetler vardır. Yine birçok hadiste de adı geçen Âdem Ebü'l-beşer (İnsanlığın Babası) künyesiyle ve Safiyyu'llah (Allah'ın temiz kulu) sıfatıyla anılır. Hz. Âdem insanlığın babası olduğu için kelime olarak insan anlamında da kullanılır. Gerek dini gerekse din dışı Türk edebiyatında Âdem Peygamberin kışsalarından geniş çapta faydalanılmıştır” (Pala, 2007: 6). Şair, Hz. Âdem'i genel itibariyle Peygamberimizin nurundan halk olması cihetiyle dile getirmektedir. Bununla birlikte Hz. Âdem'in ceddimiz olduğu, Peygamberimiz dünyaya gelmeden nice seneler önce Hz. Âdem'in, Peygamberimizin varlığından haberdar olması ifade edilmektedir. Ayrıca Hz. Âdem, “Safiyyu'llah” adıyla da zikredilerek karşımıza çıkmaktadır.

Zât-ı pâkiñ enbiyâ ib'âşına oldu sebab

Ceddimiz Âdem ne yüzden 'afvını kıldı taleb (Müs. 20/VII; 1)

Şayma Âdemden dili mecrûh iden bî-perde(y)i

Nice ef'âli görirken kul yıkar Allâh yapar (G. 47/4)

Be-nâm oldıñ benî Âdem yoğ iken hîn-i hilkatde

Kılıp İķâz reh-i Haķķa uyurken h'ab-ı gâfletde (Müs. 51/III; 1)

Seniñ nûrınla halk oldu o dem Âdem Şafıyyu'llâh

Necât(ı) buldı garğdan hürmetine Nûh Necıyyu'llâh (Müs. 60/III; 1)

Yed-i kudret ile Âdem Şafıyyu'llâhı taşvîrden

Nice yüz biñ sene aķdem seni kevn ü mekân görmüş (G. 74/2)

Bu işaretdir cihâniñ mebde'î sen olmağa

Olmasa Âdem seniñ nûruñdan olmazdı bu hâl (G. 103/2)

2. 1. 1. 5. (2). Şit

“Hz. Âdem’in oğludur. 50 sahifelik bir kitap ile Allah’ın emirlerini tebliğ ediyordu. Hz. Âdem’in yaratılışından 120 sene sonra doğmuş ve 912 sene yaşamıştır. Kâbe’yi ilk defa taştan bina eden odur. Kılıcı bulan ve kâfirlere karşı ilk defa savaşan da odur. Adı Kur’ân-ı Kerim’de hiç zikredilmemiş olup hadis-i şerifler ile bilinir. Hud Peygamber onun neslindedir” (Pala, 2007: 433). Divanda sadece bir defa zikredilmektedir:

Şoñra Şite naķl idüp Nûh buldı Tûfândan necât

Böyle böyle güne zînet virdi Şâni' bî-mişâl (G. 103/4)

2. 1. 1. 5. (3). Hz. Nûh

Nuh Peygamber, “Âdem Peygamberin ölümünden 1742 yıl sonra dünyaya gelmiş ve 950 yıl yaşamıştır” (Alp, 1958: 1243). Diğer bir rivayete göre de “Hz. İdris göğe çekildikten sonra Âdem Peygamberin oğulları doğru yoldan ayrılmaya başladılar. Cenâb-ı Hak onlara Hz. Nuh’u gönderdi. Hz. Nuh nice yıllar kavmini imana davet etti. Yalnız oğulları Sam, Ham, Yafes ile hanımları ve diğer pek az kimseler iman edip başkası kulak asmadı. Hatta kendisinin Yam isminde bir oğlu da iman etmedi” (Pala, 2007: 361).

“Hz. Nuh, kavmine nasihat ettikçe onlar ezâ, cefa, tahkir ve alay ederlerdi. Sonunda ümitsizliğe düştü ve beddua etti. Duası kabul oldu ve gemi yap diye Allah tarafından vahiy geldi. Geminin inşası bitti ve Tufan alametleri görülmeye başladı. Hz. Nuh mü'minler ile gemiye bindi ve her çeşit hayvandan birer çift aldı. Sonra tufan her

yeri kapladı. Su dağları aşti gemiye binenlerin dışında hiçbir canlı kurtulamamıştı” (Pala, 2007: 361). Nazifî bu hikâyeye telmih yaparak Nuh Peygamberi eserinde zikretmektedir. Bununla beraber divanda Nuh Peygamber, “Neciyyu’llah” adıyla da geçmektedir. Bu vakıa Enam Suresi 11 ve 12. ayetlerde de yer almaktadır. Divanın pek çok yerinde olduğu gibi şair, Peygamberimizin mucizelerini ve yaşadığı hadiseleri diğer Peygamberlere kıyasla çok üstün görmektedir. Peygamberimizin sadece kendi kavmiyle kalmayıp diğer Peygamberlerin kavimlerini de kurtuluşa erdirdiği vurgulanmaktadır. Kısacası Peygamberimizin bu cihanın varoluşuna sebep olduğu ve cümle Peygamberlerin de onun hürmetine necat bulduğu ifade edilmektedir.

Nūh nebiyy’llāh necāt buldı tūfāndan ne ʿaceb
Ey Nazîf fahr-i cihānîñ hürmetine oldı hep (Müs. 20/VII; 2)

Eylediñ her bir nebîniñ kavmini gamdan beri
Cümleden buldı necāt keştiyle ol dem kavm-i Nūh (G. 27 / 2)

Seniñ nūrîñla halk oldı o dem Âdem Şafiyyu’llāh
Necāt(1) buldı garqdan hürmetine Nūh Neciyyu’llāh (Müs. 60/III; 1)

Nūh Nebiyyu’llāh necāt(1) oldı rüyuñdan seniñ
Enbiyâ-yı dîgere olduñ ʿaţāya gelmeden (G. 130/6)

Muqaddem her bir ʿaşra bir nebî kılmış idi ihsān
Anıñ-çün Nūh Neciyyu’llāh’la Mūsâ Zü’l-ʿaşâ geldi (G. 199/2)

2. 1. 1. 5. (4). Hz. İbrâhim

Hız. İbrahim “nebilere büyüklerindedir. Ahvâl ü evsâfı Kur’anda mezkûrdur” (Kurnaz, 2009: 245). Hayatı ve kıssaları hakkında Kur’ân-ı Kerim’de geniş malumat vardır. Nemrut bir rüya üzerine ülkesinde iki yıl müddetle doğan bütün çocukları öldürtmeye başladığı sırada annesi onu gizlice dünyaya getirmiş ve Kûsâ civarında bir mağarada büyütmiştir. Hız. İbrahim daha küçükken putlara tapan Bâbil halkına hayret eder ve putların işe yaramaz olduğunu düşünürmüş. Birgün bütün insanlar kurban kesmek için şehri terk edince bütün putları kırmış ve baltayı da en büyük putun eline vermiş. Bunun üzerine Nemrut onu cezalandırmak ve öldürmek için büyük bir ateş yaktırmış. Bir mancınık ile onu ateşe atmışlar. Cebrail Allah’ın emri ile onu havada tutmuş ve isteğini sormuş. İbrahim Peygamber ise Allah ne dilerse onu yapsın cevabını vermiş. Bu olaydan sonra Hız. İbrahim’e Halilu’llah adı verildi. Ateşe atılan Hız. İbrahim bir gül bahçesine düştü. Daha sonra Nemrut’u imana davet etse de Nemrut kabul etmedi. Bunun üzerine ailesini de alarak Bâbil’i terk etti. Kudüs, Şam ve Mısra geçti. Mısır hükümdarı ona Hacer validemizi hediye etti. Hız. Hacer’in de çocuğu olmayınca İbrahim Peygamber Allah’a yalvarıp kendisine bir evlat vermesi halinde, evladını O’nun adına kurban edeceğini söyledi. Sonra Hız. Hacer’den Hız. İsmail doğdu. Hız. İsmail 7-8 yaşlarına gelince kurban sözü İbrahim Peygambere hatırlatıldı. Hız. İsmail’i kurban etmeye götürdüğünde ise bir melek bir koç getirdi ve oğlunun yerine o koçu kurban etmesini söyledi (Pala, 2007: 224). Bu hadiseye şu şekilde telmih yapılmaktadır:

Viridiñ İsmâ'ile ol demde bedel kebş-i 'azîm
Emrine râm olmağ ile oldı İbrâhîm zebûh (G. 27/4)

Âteş-i Nemrûd gülzâr eyledi İbrâhîme
Hem maţâyâ kıldı İsmâ'ile ikrâm görmeden (G. 131/7)

Allah, Hz. İbrahim'e Kâbe'yi bina etmesini emretti. Bunun üzerine İbrahim Peygamber ile İsmail Peygamber Kâbe'yi bina ettiler" (Pala, 2007: 224). Bu hususun dile getirildiği beyit şu şekildedir:

Zâtına hürmet Hudâ emr eyleyüp İbrâhîme
Ka'be(y)i bünyâd ile Hağ eyledi nâmin Hağâl (G. 102/4)

"Nemrut, Hz. İbrahim'e inanmayıp tanrılık iddiasına kalkışınca, Allah ona bir sivrisinek musallat etti. Sinek burnundan beynine girmiş ve onu yemektedir. O da bunun ızdırabından kurtulmak için başını tokmaklatırdı. Sonunda bu rahatsızlıktan öldü" (Pala, 2007: 224).

Şair, bu açıklamalara uygun mahiyette beyitler kaleme almaktadır. İsmail'in kurban edilmesi hadisesi, İbrahim'in Halîlu'llah sıfatını hak etmesi, Nemrut'un İbrahim'i ateşe atma girişimi zikredilmektedir. Bu şekilde divanın dört ayrı gazelinde yer almaktadır.

Muqaddem milletiñ İbrâhîm'e ol emr-i ta'cizde
Saña hürmet zuhûr iden maţâyâ Yâ Resûla'llâh (G. 161/5)

Halîl, "Hz. İbrahim'in diğer adı olduğu gibi, hâlis dost manasına da gelir. Şairlerimiz Halîl adlı mahublarının ismiyle hâlis dost manasını alarak bir hayli mazmûnlar meydana getirmişlerdir" (Kurnaz, 2009: 245). Şair, Halîl ismini bir defa zikreder.

Zâtına hürmet Hudâ emr eyleyüp İbrâhîme
Ka'be(y)i bünyâd ile Hağ eyledi nâmin Hağâl (G. 102/4)

2. 1. 1. 5. (5). İsmâil

İbrahim Peygamberin ilk oğludur. Kur'ân-ı Kerim'de birçok yerde adı geçen bu Peygamberin annesi Hz. Hacer'dir. Sârâ'nın Hz. Hacer'i ve Hz. Meryem'i kıskanması sonucu İbrahim Peygamber onları Mekke'ye getirdi. Zemzem suyu Hz. İsmail'in ayak vuruşlarıyla ortaya çıktı (Pala, 2007: 238).

"Hz. İsmail, babasının şeriatıyla amel eden bir Peygamber idi. Yemen'de Amelika kavmine Peygamber oldu. 137 yıl ömür sürdü" (Pala, 2007: 238). Nazifi, İsmail Peygamber ile İbrahim Peygamberi birlikte zikretmektedir. Yine bu beyitlerde de Hz. İsmail'in kurban olma hadisesine değinilmektedir. Ayrıca Nemrut ile İbrahim Peygamber arasında geçen hadiseye de telmih yapılmaktadır.

Viridiñ İsmâ'ile ol demde bedel kebş-i 'azîm
Emrine râm olmağ ile oldı İbrâhîm zebûh (G. 27/4)

Âteş-i Nemrûd gülzâr eyledi İbrâhîme
Hem maţâya kıldı İsmâ'ile ikrâm görmeden (G. 131/7)

2. 1. 1. 5. (6). Yûsuf

Yusuf, “İsrailoğulları Peygamberlerinden Yakup Peygamberin oğludur” (Alp, 1958: 1563). Hayatı ve kıssası Yusuf suresinde şöyle anlatılır: Hz. Yakup’un on iki oğlu var idi. İçlerinden Hz. Yusuf’u hepsinden çok severdi. Hz. Yusuf bir rüya görüp babasına söyledi: “Gördüm ki on bir yıldız, güneş ve ay, bana secde ettiler” dedi. Yakup Peygamber anladı ki; On bir yıldız, Hz. Yusuf’un on bir kardeşine işarettir ve Cenâb-ı Hak onu kardeşlerine üstün kılacaktır. “Oğulcuğum bu rüyayı kardeşlerine söyleme. Çünkü şeytan insanlara düşmandır. Kardeşlerine vesvese verip kalplerine kıskançlık düşebilir. Sonra sana bir hile yaparlar. Cenâb-ı Hak sana peygamberlik ve büyük devlet verecek” dedi ve Hz. Yusuf’a sevgisi daha da arttı. Yusuf kıssası Kur’ân-ı Kerim’in en güzel kıssasıdır. Bunun için Ahsenü’l-kıssas olarak vasıflandırılmıştır. (Pala, 2007: 484).

“Divan şiirinde adı en çok anılan Peygamberlerden biri de Hz. Yusuf’tur. Harikulade güzelliği ile çok zaman sevgili ona benzetilir, hatta sevgili, Yusuf u sâni (ikinci Yusuf) olarak nitelendirilir. Ay ile güneşin ona secde etmeleri, kuyuya atılması, terazi ile tartılıp ağırlığınca altın karşılığı satılması, Züleyha ile olan maceraları, zindana atılması, güzel rüya tabir etmesi, Hz. Yakup’tan ayrı oluşu, köle iken Mısır’a sultan oluşu vs. kıssalar nedeniyle birçok beytin konusunu oluşturur” (Pala, 2007: 484).

Şair, Hz. Yusuf’un güzellik sırrını Hz. Muhammed’e bağlamaktadır. Yusuf Peygamber ile Züleyha’yı dile getirip, Züleyha’nın ne derece bir âşık olduğunu ifadeye çalışmaktadır. Yine divanda Yusuf Peygamberin adı dört defa zikredilmektedir.

Sen sebebsin Hâzret-i Yûsuf cemâline o dem
Daği eflâk u zemîn olmağda sultânım meded (G. 37/2)

Büy-ı vahdet üzre perverde olup şâhib-i cemâl
Yûsufa me’haz olan maħbûb-ı Ğaffâr bunda gel (G. 110/2)

Bâķi’yi ifnâ idüp de fânîye meyl eyleyen
Bilmezem kande bulur Yûsufdan a’lâ dilberi (G. 197/8)

Aşk öyle bir yoldur ki tıpkı Züleyhâ gibi can feda ettirir. Yine öyle bir yoldur ki maşuku zindana attırır.

Görmemiş midir Züleyhâ hâlini bu râh-ı ‘aşk
Cân virür Yûsuf yoluna bir de zindâna çeker (G. 46/2)

2. 1. 1. 5. (7). Eyyüp

“Sabır timsali olan Peygamberdir. İsrailoğullarından olup İshak Peygamberin oğludur. Çok zengin ve mülk sahibi olduğu için Allah onu imtihan etmek istedi. Malı mülkü elinden gitti. O şükretti. Evlatları birer birer öldü. O Sabretti. Hastalandı, vücudunda yaralar açıldı, hatta yaralarına kurt düştü, yine sabretti. Sonra ayağını yere vurdu ve fişkırarak sudan içip yıkanarak bütün dertlerinden kurtuldu. Sabır imtihanını kazanmıştı. Allah da ona yeniden mal-mülk ve evlat verdi. Allah insanlara sabır örneği olsun diye Eyyüp Peygambere bunları yaşatmıştır” (Pala, 2007: 143). Nitekim, “Eyyüp, bütün dinlerde ve şark edebiyatında sabır ve tahammül timsalidir” (Kurnaz, 2009: 186). Şâir de Eyüp Peygamberi sabır dolayısıyla divanın sadece bir yerinde anmaktadır.

Dem-be-dem Eyyüb-veş şabr itmede oldum ise
Ben ne haddim ol cihetle vireyim şabra revâc (G. 23/2)

2. 1. 1. 5. (8). Mûsâ

Hız. Yusuf'tan sonra Mısır'da İsrailoğulları pek çok üreyip çoğaldılar ve Hız. Yakup ile Hız. Yusuf'un şeraitleri üzere kaldılar. Mısır'ın eski yerlisi olan Kıbt kavmi yıldızlara ve putlara taparlardı ve İsrailoğulları'na aşağılık gözülle bakarlardı. Firavunlar İsrailoğullarını köle gibi çalıştırırlardı. O sırada bir kâhin, Firavuna haber vermiş ve İsrailoğullarından bir çocuk doğacak ve senin devletinin yıkılmasına sebep olacak demişti. Firavun bundan ürküp İsrailoğulları'ndan doğan erkek çocukları öldürtmeye başladı. Bu sırada Hız. Musa dünyaya geldi. Annesi onu Nil nehrine bıraktı. Firavun'un karısı onu tuttu ve sakladı. Ona sütaneları tutarak sarayda büyüttü. Tüm bunların sonrasında Hız. Musa Firavun'u suda boğdu ve bütün sihirbazları yenilgiye uğrattı. Edebiyatta Allah ile konuşması, ejderha olabilen asası, Yed-i Beyzâ'sı, Firavun'u suda boğması vs. yönlerden ele alınmaktadır (Pala, 2007: 334). Şâir, her fırsatta Peygamberimizle diğer Peygamberleri kıyaslamakta ve Peygamberimizi umum Peygamberlerin fevkinde görmektedir. Ayrıca Musa Peygamberin Tur-ı Sina'ya davet edilmesi hadisesi ile âsâsına da değinilmektedir.

Selefdem enbiyâ şer'ini mensûh eyledi şer'îñ
Gerek 'İsâ gerek Mûsâ Kelîmiñ Yâ Resûla'llâh (G. 155/3)

Gerek Mûsâ Kelîm olmağ gerek 'İsâ'ya Rûhu'llâh
Dinilmek oldı zâtıñ muktezâsı Yâ Resûla'llâh (G. 165/2)

Muqaddem her bir 'aşra bir nebî kılmış idi ihsân
Anıñ-çün Nûh Neciyyu'llâh'la Mûsâ Zü'l-'aşâ geldi (G. 199/2)

Tûra da'vet ile Mûsâ kıldı zâtıñla kelâm
Bu kelîmimdir diyü tuğrâsına başdıñ bedüh (G. 27/6)

Peygamberimizin mirac hadisesi ile Hz. Musa'nın Tûr-ı Sînâ'ya davet edilmesi hadisesi mukayese edilmektedir.

Gelüp da^cvet ile Mûsâ o demde Tûr-ı Sînâya
Seniñ mi^crâciñ Ey Nûru'l-Ĥudâ heft âsumân aşmış (G. 69/5)

Hz. Muhammed son Peygamber olarak gönderildiği halde Yahudi ve Hristiyanların Musa ve İsa Peygamberlere ümmet oldukları beyan edilmektedir.

Bir taraf faĥr-i cihânla iftiĥâr itmekdedir
Uğraşur Mûsâ vü ^cİsâ üzre her-bâr bir taraf (G. 86/4)

Hz. Muhammed'in sadece kendi ümmetine şefaath etmekle kalmayıp Hz. İsa ve Hz. Musa'nın ümmetine de yardımcı olduğu zikredilmektedir.

Sen şefâ^cat râhınıñ esrârına vâşıl iken
Ümmet-i ^cİsâ vü Mûsâya daĥi olduñ mu^cin (G. 124/3)

Hz. Musa ve Hz. İsa yüksek mertebede bulunan Peygamberler olduğu halde Peygamberimize ümmet olmak arzusunda oldukları ifade edilmektedir:

Gerçi vardır enbiyânıñ efđali Mûsî gibi
Görme misin ümmet olmağ istedi ^cİsâ aña (G. 4/6)

2. 1. 1. 5. (9). Dâvûd

“Yehûda kabilesi ile İsrailoğulları'nın Peygamberidir. Peygamberlik ile sultanlığı şahsında toplamıştır. Kudüs'ü fethedip ilk defa başşehir yapan odur. Dört semavi kitaplardan biri olan Zebûr, ona indirilmiştir. Zebûr nasihat ve ilahi neşidelerden olup din hükümleri ile ilgili değildir. Edebiyatta çok kez güzel ses ile birlikte anılan Hz. Davud, aynı zamanda demiri yumuşatma mucizesine sahiptir” (Pala, 2007: 108). Şair, Hz. Davud'un sesinin güzelliği hadisesine telmih yaparak divan içerisinde bir defa zikretmektedir.

Ĥadîdî eylesün taĥmîr ne mümkin Ĥazret-i Dâvûd
Tulû^cuñ olmasa câna ģidâ andan şadâ gelmez (G. 62/3)

2. 1. 1. 5. (10). Süleymân

Hz. Süleymân “Benî İsrâil Peygamberlerindedir. Nübüvvetle saltanatı birleştirmiş bir bahtiyardır” (Kurnaz, 2009: 425). Davud Peygamberin oğludur. On iki yaşındayken babasının yerine tahta geçmiştir. Geçimini devlet hazinesinden değil,

ördüğü zembiller sayesinde kazanırmış. Mescid-i Aksa'yı yedi senede tamamladı. Daha sonra 13 yıl süreyle Kudüs'te bir hükümet sarayı yaptırdı. Rivayete göre bu binaların yapımında cinleri çalıştırmıştır. Kendisi başlarında olmadığı zaman cinler çalışmazmış. Hatta bir bastona dayalı olarak uzun zaman onlara hükmetmiş. Sonunda bastonun içine bir ağaç kurdu girmiş. Tam inşaat sona erince baston kırılmış ve Süleyman Peygamber düşmüş. Meğer Süleyman Peygamber çok önceden vefat etmişmiş. Allah tarafından kendisine birçok mucizeler verilmiştir. Kuşlarla, hayvanlarla konuşup onların dilini anlarmış. Cinlere ve rüzgâra emretme yetkisine sahipmiş. Üzerinde İsm-i A'zam yazılı bir mühürlü yüzüğü varmış. Bu yüzüğün taşı kibrî-i ahmerden olup bütün vahşi hayvanlar ve kuşlar bu yüzük sayesinde ona boyun eğmişlerdir (Pala, 2007: 411).

Hz. Süleyman'ın Hüdhüd adlı bir kuşu varmış. Bu kuş çok uzaklardaki şeyleri görebilir, uçsuz bucaksız çöllerde suyun yerini havadan tespit edebilirmiş. Süleyman Peygamber Hüdhüd ile Belkıs'a davetiye göndererek onu kendi dinine dâhil etmiştir (Pala, 2007: 411).

“Bir gün Süleyman Peygamber ordusuyla birlikte sefere giderken bir vadiye ulaştıklarında karınca beyi'nin diğer karıncalara “kaçınız! Hz. Süleyman'ın orduları sizi ezmesin” dediğini duydu. Bunun üzerine gülümsedi ve karıncaların beyini yanına davet etti. Karınca beyi, kendince çok değerli sayılan bir çekirge budu ile onu ziyarete geldi. Hz. Süleyman'ın duasıyla bu but bereketlendi ve bütün ordu, yarısından doydular. Karınca Hz. Süleyman'a nasihatlerde bulundu. Hz. Süleyman karıncaya “ben Peygamber olduğum halde seni ve arkadaşlarını nasıl çiğneyebileceğimi düşündün ve niçin onlara kaçmalarını söyledin?” deyince karınca ona “Senin debdebene dalıp da tenbihlerini unuturlar diye söyledim” cevabını verir” (Pala, 2007: 411).

Vâkıf olur mı lisân-ı mûra bir ferd istese

Nâ'îl olmaz şun^c-ı yezdânla Süleymân olmayan (G. 127/6)

“Divan edebiyatında Süleyman Peygamber, yukarıda anlatılan kıssalar çevresinde yoğunlaşan düşünceler içinde ele alınır. Özellikle yüzük, karınca, Hüdhüd ve Belkıs ile birlikte çok anılır. Sevgilinin dudakları mühre benzetildiği zaman Hz. Süleyman'dan bahsedilir. Şair, sevgilisine Süleymanlık yakıştırdığı zaman onun ihtişamından bahsetmektedir. Karınca aczin; Hz. Süleyman ise iktidar ve gücün timsali olarak tezat içinde verilir. Şair övdüğü kişiye Hz. Süleyman dediği zaman kendisini karınca kadar âciz gösterir” (Pala, 2007: 411). Yukarıda bahsedilen çağrışımlar doğrultusunda Süleyman Peygamber zikredilmiştir. Eserin üç beytinde adı geçmektedir. Bir beyitte ise taht-ı Süleyman şeklinde terkip oluşturulmuştur.

Çünkü üstâd eylemiş İblîsi kendüye ^caceb

Durmayup kendiyi her demde Süleymân gösterir (G. 41/4)

Şair, Hz. Süleyman ile birlikte ünlü veziri Âsaf bin Berhîyâ'ya da yer vermektedir. Hz. Muhammed dünyaya teşrif etmese Âsaf'ın da olmayacağını ifadeye çalışmıştır.

Neden bâd eylesün taħmil o dem taħt-ı Süleymânı

Egerçi gelmeseñ o Âsaf bin Berhîyâ gelmez (G. 62/2)

2. 1. 1. 5. (11). İsa

“İsrailoğullarının son Peygamberidir. Kendisine İncil inmiştir. Hz. Meryem’den babasız olarak doğmuştur. Hz. İsa, Cebrail’in Hz. Meryem’e üflediği ruhtur. Bu nedenle neye dokunsa can verir, ölüleri diriltir. 30 yaşında kendisine Peygamberlik verilmiştir. 3 yıl müddetle halkı Allah yoluna çağırdıysa da ancak on iki kişi kendisine inanmıştır. Bu on iki kişiye havâri denir. Yahudiler onu öldürmeye kalkışınca havarilerden biri onlara yardım etti. Bu kişi Onların gözüne Hz. İsa olarak göründü. Onu çarmıha gererek öldürdüler. Hz. İsa melekler tarafından dördüncü kat göğe kaldırıldı. Kendisine kıyamete dek ömür verildi. Âhir zamanda Şam’a inecek ve halkı İslam dinine davet edecektir” (Pala, 2007: 235).

Edebiyatta birçok yönleriyle ele alınır. “Hz. Meryem’in Hz. İsa’ya gebe kalışı, doğumu esnasında ve bebekken gerçekleşen olağanüstü haller, Peygamberlik mucizeleri, özellikle elle dokunması ve nefesi ile körleri gördürüp hastaları iyi etmesi, ölüleri diriltmesi, dünyaya değer vermemesi, bir merkep sırtında gezmesi, kendi söküğünü kendisi dikmesi, ölmeyip göğe çekilmesi, dördüncü kat gökte bulunması, maddeden arınmış olması ve hiç evlenmemiş olması gibi birçok yönlerden şiiirlere konu teşkil etmiştir” (Pala, 2007: 235). Hz. Musa ile Hz. İsa’nın birlikte zikredildiği beyitler hakkında genişçe bilgi vermiştik. Ancak Hz. İsa’nın Hz. Meryem ve İncil ile birlikte anıldığı beyitler de bulunmaktadır.

Dem-be-dem İncîl-i ‘İsâyi muharriķ kılmağın
Râh-ı bâṭıl üzre dâ’im oldı i’lân dest-be-dest (G. 16/3)

Hîç cemâdâtı şerîk kılmaķ olur mı Hâlîķa
Daḥî ‘İsâ Meryemi şirketde söyler put-perest (G. 17/2)

Gerek Mûsâ Kelîm olmaķ gerek ‘İsâya Rûḥu’llâh
Dinilmek oldı zâtın muķtezâsı Yâ Resûla’llâh (G. 165/2)

Muķaddemden havâriyyûnu yâver kıldı ‘İsâya
O demde oldılar ol ķavme rehber Yâ Resûla’llâh (G. 181/3)

Şair, Peygamberlere nitelikleriyle birlikte yer vermektedir. Bir beyitte Hz. İsa’dan bahsederken onun ölüleri ihya etmesi yani diriltmesi vasfı çağrıştırılmaktadır. Dolayısıyla Peygamberlerin sadece ismini anmakla kalmayıp mucizeleriyle de bağdaştırmaktadır.

Tekellüm ḥürmetine Ḥazret-i Mûsâ Kelîm oldı
Daḥî ihya idüp emvât(ı) ‘İsâ anda rûḥ oldı (Müs. 54/II; 1)

Şair iki taraftan söz etmektedir. Bunlardan birincisi Müslümanlardır ki Resul-i Ekrem’i son Peygamber bilip ona ümmet olurlar. İkincisi ise Yahudi ve Hristiyanlardır ki Hz. Muhammed’in Peygamberliğini kabul etmeyip bozulmuş bir itikatla Hz. Musa ve Hz. İsa’ya ümmet olurlar.

Bir taraf faḥr-i cihānla iftiḥār itmekdedir
Uğraşur Mūsā vü ʿĪsā üzre her-bār bir taraf (G. 86/4)

2. 1. 1. 5. (12). Hz. Muhammed

“Pek çok defalar hamd ve sena edilmiş manasında olan bu kelime, Peygamberlerin sonuncusu ve İslam dininin kurucusu olan Hz. Muhammed’in adıdır” (Alp, 1958, 1056). “Hz. Muhammed, miladi 571 senesinde, rumi aylardan nisan ayı içerisinde, kamerî rabiulevvel ayının on ikinci pazartesi gecesi dünyaya gelmiş; o gece gün doğmadan âlem nur ile dolmuştur” (Pala, 2007: 330).

Her şair onun hakkında naatlar yazmış; hayatı, savaşları ve mücadeleleri birçok edebi esere konu olmuştur. Her Müslüman’ın onun hakkında bilmesi gerekenleri şairler de ele almış, böylece dini ve tasavvufi edebiyatımızı zenginleştirmişlerdir. Varlığın ilki O’dur. Cihan güzelliğinin tecellisidir. İnsanların efendisi, ezel ve ebedin tek hâkimidir. İncil, O’nun gelişini haber vermiştir. Arş’a çıkmış, çerh ü zemin O’na secde etmiştir. O’ndan daha üstün şefaateci yoktur. O’nun ümmeti olmakla Müslümanlar övünür. O’nun vasıflarını hakkıyla kimsecikler övemez, bitiremez, anlatamaz. O, Peygamberlerin imamıdır. Şeytan O’nun kılığına giremez. Bunlar gibi birçok özelliklerini saymak mümkün değildir. Edebiyatta tüm bu özellikleriyle şüirlere konu edinilir (Pala, 2007: 330).

Divanda ismi en çok geçen Peygamberdir. Beyitlerde Muhammed, Resula’llah, Resul, Mustafa, Ahmed, Mahmud, Nebî isimleri ile sıkça zikredilmektedir. Bu isimlerle birlikte şu isim ve sıfatlar tespit edilmiştir:

Habîb-i Hazret-i Allâh, Habîb-i Kibriyâ, Hatmü’l-enbiyâ, Hatmü’r-rüsûl, Hayr-ı beşer, Hazret-i Fahr-i Risâlet, İmâm-ı enbiyâ, Mahbub-ı Ğaffâr, Mahbub-ı Yezdân, Mahzen-i feyz-i hidâyet, Mefhar-ı fahrü’l-enâm, Mefhar-ı mürsel, Menba’-ı bahru’l-’atâ, Menba’-ı feyz-i kerem, Muḥbir-i sâdık, Nâ’il-i feyz-i mehâbet, Nebiyy-i muhterem, Nebiyy-i muktedâ, Nebiyy-i mu’teber, Nebiyy-i Zî-şân, Nebiyyu’l-enbiyâ, Nur-ı Pâk-i Kibriyâ, Peygamber-i Zî-şân, Rahmete’n-lil-’âlemîn, Resul-i Muhterem, Resul-i müctebâ, Sâdiku’l-va’dî’l-emîn, Sâhib-sa’âdet, Sâhib-i peyk-i celîl, Sâhib-şecâ’at, Sâhib-şiyem, Ser-firâz-ı enbiyâ, Serîr-i şân-ı levlâk, Seyyidü’l-kevneyn, Sultân-ı ‘âlem, Şefî’-i ‘âlem, Râh-ı bâkî-bâr-ı ümmî, Şefî’u’l-müznibîn, Şefî’-i ruz-ı mahşer, Şefî’-i ehl-i îmân, Şefî’-i bahr, Şem’â-i nur-ı hidâyet, Şem’â-i nur-ı Hüdâ, Şems-i nübüvvet, Vekîl-i Mâlikü’l-mülk.

Na^ct-ı pâk-i Ḥazret-i Faḥr-i Risâlet Muştafâ
Tâ ezel kendüye maḥbûb eyledi Bârî Ḥudâ (K. 1/1)

Didi oldıñ her cihetle Raḥmetenli’l-’âlemîn
Gelmesen olmazdı bu ‘âlem bu güne rüşenâ (K. 1/3)

Çün vekîl-i Ḥazret-i Faḥr-i Risâlet olmada
Lâzım oldı mü’minîne her dem izhâr-ı şenâ (K. 1/11)

Şairin bir beyitte divanı oluşturma sebebi açıkça söylenmektedir. Buna göre bu divan, Peygamberimizi övmek maksadıyla oluşturulmuştur:

İhvâna kıldı pendî kim diñledi begendi
Yapdı Nazîf Efendi medh-i Resûlde dîvân (Tak. 3/5)

Şair, Hz. Muhammed'in birçok vasfını dile getirmektedir. Bunlar içerisinde en belirgin olan vasfı ise kâinatın ve tüm insanlığın yaratılışına sebep olmasıdır. Allah, Hz. Muhammed'e hitaben; "Sen olmasaydın, felekleri yaratmazdım" buyurmaktadır (Yılmaz, 1992: 113). Dolayısıyla divanda "Levlâke levlâk lemâ halaktü'l-eflâk" hadis-i şerifi sık anılmaktadır.

Hâk seni levlâke levlâk ile talîf eyledi
Dest-i pâkinde ta'âm tesbîh idüp hem söyledi (Müs. 20/IV; 1)

Seni tavşif ile Allâh didi levlâke levlâkı
Bu yüzden fehm olan bu cümle mevcûdât saña muhtâc (G. 25/2)

Şeb-i mevlûdüñ ey şâh-ı nübüvvet 'âlem-âbâddır
Mübârek nâm-ı zîşân Aḥmed-i Muhtâr-ı levlâkdir (Müs. 51/I; 3)

Şıgınmağ olmasa rûz-ı haşrde sûy-ı levlâke
Ne hacet dâr-ı ğamnâke Nazîf-i bî-ḥayâ gelmez (G. 62/5)

Fehm olan levlâke levlâk münşî'i bu oldu kim
Olmasañ olmazdı mevcûdât(ı) ĩcâda maḳâl (G. 103/6)

Budur ḥaḳḳında kim levlâke levlâk münşî'i ol dem
Budur maḳlûb-ı 'âlem mücrime şâhib-şecâ'at bu (135/3)

Seniñ vaşfındadır levlâke levlâkiñ nişânı ol
Bunuñla enbiyâ oldu nedîmiñ Yâ Resûla'llâh (G. 155/2)

Ḥudâ 'ilm-i ezelde eylemiş bâ'ış bu eflâke
Zuhûr itdi saña levlâk nişânı Yâ Resûla'llâh (G. 169/2)

Vekîl-i Mâlikü'l-mülk ü Ḥabîb-i Ḥâlıkü'l-eşyâ
Serîr-i Şîr-i levlâk'de nebîsin Yâ Resûla'llâh (G. 191/4)

Şair, "Kabe Kavseyn" diyerek mirac hadisesindeki o ince mesafeyi hatırlatmaktadır:

Serîr-i şân-ı levlâke sezâsın Yâ Resûla'llâh
Maķâm-ı Kâbe avseyne rehâsın Yâ Resûla'llâh (Müs. 60/II; 1)

Hz. Muhammed'in bütün insanlardan üstün olduğu gibi umum Peygamberlerden üstün olması da sıklıkla dile getirilmiştir. Bilindiği üzere her Peygamberin kendine mahsus üstün nitelikleri bulunmaktadır. Şair, Peygamber Efendimizin, tüm bu üstün niteliklerin fevkinde bir vasfa sahip olduğunu açıkça beyan etmektedir.

Selefden enbiyâ şer'ini mensûh eyledi şer'in
Gerek 'İsâ gerek Mûsâ Kelîmiñ Yâ Resûla'llâh (G. 155/3)

Gerek Mûsâ Kelîm olmağ gerek 'İsâ'ya Rûhu'llâh
Dinilmek oldı zâtıñ muķtezâsı Yâ Resûla'llâh (G. 165/2)

Sen sebebsin Hâzret-i Yûsuf cemâline o dem
Dağı eflâğ u zemîñ olmağda sulţânım meded (G. 37/2)

Gelüp da'vet ile Mûsâ o demde Tûr-ı Sînâya
Seniñ mi'râciñ Ey Nûru'l-Hudâ heft âsumân aşmış (G. 69/5)

Nûh Nebîyyu'llâh necât(ı) oldı rûyuñdan seniñ
Enbiyâ-yı dîgere olduñ 'aţâya gelmeden (G. 130/6)

Seniñ nûrîñla halk oldı o dem Âdem Şafiyyu'llâh
Necât(ı) buldı garğdan hürmetine Nûh Neciyyu'llâh (Müs. 60/III; 1)

Böyle mi'râca selefden kimse nâ'il olmadı
Saña maşşûş oldı böyle luţf ile böyle 'aţâ (Mir. 3/16)

Davud Peygamber sesiyle ünlü olduğunu ifade etmiştik. Hz. Peygamber gelmeseydi Hz. Davud demiri hamur gibi yoğuramaz ve ondan ses gelmezdi.

Hâdîdî eylesün taħmîr ne mümkin Hâzret-i Dâvûd
Tulû'cuñ olmasa câna ğidâ andan şadâ gelmez (G. 62/3)

Hz. Muhammed'e İslamiyet'i yaymak ve insanlara tam manasıyla anlatmak maksadıyla, evvelinde hiçbir Peygambere verilmeyen olağanüstü mucizeler verilmiştir. Şair de Efendimizin birçok mucizesine yer verilmektedir.

İşâret eyleyüp mâha iki şakḳ eyleyen sensin
Olur mı ʿâciz ü bî-çâre keffûn Yâ Resûla'llâh (G. 154/3)

“Peygamberimiz Recep ayının 27. gecesi Mekke'deki Mescid-i Haram'dan Kudüs'teki Mescid-i Aksa'ya gelmişti. Buna İsrâ denilir. Peygamberimizin Mescid-i Aksa'dan Sidre-i Muntaha'ya dek olan yolculuğu da Mirac adını alır. Bu vakıanın anlatıldığı sureye İsrâ adı verilir” (Pala, 2007: 322).

Mi'rac olayı şu şekilde olmuştur: Cebrâil, Burak ile birlikte geldi. Peygamberimiz Burak'a bindi ve yukarıda ifade ettiğimiz yolculuğa başladı. Peygamberimiz birinci kat gökte melekler tarafından karşılandı. Sonra her katta ayrı ayrı Peygamberlerle görüşerek sohbet etti. Yedinci kat gökte meleklerin Beyt-i Ma'mûr'u tavaf ettiklerini gördü. Sonra Sitretü'l-Muntelhâ'ya vardılar. O zaman Cebrail “buradan ileriye varırsam yanarım” diyerek Peygamberimize yalnız gitmesini söyledi. Yetmiş hicâb sonra Refref denilen yeşil yaygı ile bir müddet daha yolculuk devam eder. Refref Peygamberimizi Kürsî'ye dek götürür. Buradan itibaren yalnız başına ilerleyerek yetmiş hicâb daha aşır Arş'a varır. Bu arada cennet ve cehennemi de görmüştür. O sırada kalp gözüyle veya beden gözüyle Allah'ı görür. Orada namaz emrini alır ve Bakara suresinin son ayeti ile birlikte geri döner. Geri dönüş sırasında aynı yolu izler (Pala, 2007: 322). Şair; mirâciye, kaside ve gazellerde, Peygamberimizin miraca yükselme mucizesini her fırsatta dile getirmektedir. Nazifî, aynı zamanda “mirac” kelimesini farklı terkiplerle de zikretmektedir.

Ya mi'râcın muḳaddem bir nebîye olmadı ihşân
Anın fevḳinde yoḳdur hîç himâyâ Yâ Resûla'llâh (G. 161/4)

Görme misin leyle-i mi'râcda ebvâb-ı semâ
Feth olup cümle melâ'ik geldiler sağdan şola (Mir. 3/2)

Böyle mi'râca selefden kimse nâ'îl olmadı
Saña maḫşûş oldu böyle luḫf ile böyle ʿatâ (Mir. 3/16)

Gelüp da'vet ile Mûsâ o demde Ṭür-ı Sînâya
Senin mi'râcın Ey Nûru'l-Ḥudâ heft âsumân aşmış (G. 69/5)

Geldi firdevsden Burâḳ mi'râc-ı ʿâlî-şânına
Âteş-i ʿaşḳ ile yanmışdı dem-â-dem görmeden (G. 131/3)

Şair, Peygamberimizle Allah arasındaki eşsiz sevgi ve bağı da dile getirmektedir. Nitekim Allah, resulü olan Hz. Muhammed'e “Habibim” diye seslenerek iltifat etmektedir.

Habîb-i lem-yezel mahbub-ı ʿâlem zât-ı ulyâsı
Nebîler intihâsı şâfi'-i ruz-ı cezâdır bu (G. 138/2)

Ḥabīb-i lem-yezel maḥbūb-ı ʿālem zāt-ı ʿulyāsı
Nebīler intihāsı şāfiʿ-i rûz-ı cezâdır bu (G. 139/1)

ʿAraḫ-rîz olmadan bezm-i İlâhîde Ḥabību'llâh
Cihân içre Nazîfâ ʿālemi tutmuş idi hoş-bū (G. 144/5)

Cihân bâğına bādî faḫr-i ʿālem Muştafâ yâ hū
Ḥabīb-i lem-yezel şāhib-şerīʿat müctebâ yâ hū (G. 145/1)

Nazîfî, Hz. Muhammed'in üstün vasıflarını ve güzelliklerini de sanatlı bir üslupla dile getirmektedir. Özellikle O'nun fiziki güzelliği ile manevi güzelliği öne çıkarılmaktadır.

Ḥabīb-i Kibriyâ bedrū'd-dücâ şemsü'l-verâdır bu
Risâlet merkezi şāhib şerīʿat müctebâdır bu (G. 139/1)

Cemâliñ nūrını kıldı o dem kevn ü mekân arzū
Dehânuñ goncesinde nüh felek devr-i zamân arzū (G. 140/1)

Cemâliñ ve'd-ḍuḥâ ve'l-leyl zülfüñ Yâ Resûla'llâh
Zihî icâd kıldı ḥüsn ü ḥulḫuñ Yâ Resûla'llâh (G. 154/1)

Yüziñ nūr-ı nehâra bādî olmuşdur bu ʿālemde
Daḫi zülfüñ siyâhıdır leyâl-i ʿāleme bâʿiş (G. 19/3)

Şemīm-i ğîñ-i zülfüñ şemmesi meşmûm-ı âfâḫdır
Rûḫ-ı regîñüñüñ nezzâresi maʿlûla tiryâḫdır (Müs. 51/1; 1)

Şair, Ebu Leheb ve Ebu Cehil gibi İslam düşmanlarına da yer vermektedir. Bu İslam düşmanlarının dahi Peygamber Efendimize boyun eğmek zorunda kaldıklarını da ilave etmektedir.

Bu Leheb gibi müzebzeb kalsa ḥüsrânda daḫi
E'n-nihâye cümlesi oldı seniñ emriñe râm (G. 120/6)

Bu Cehil gibi münâfîḫ zāt-ı ʿulyâ ḫadrini
Bil(me)yince İbn-i Mesʿūd reʿsine taḫdı ʿicâm (G. 120/4)

Şair, Yâ Resûla'llah redifli 43 adet gazel yazmıştır. Bu gazellerde Peygamber ile alakalı çok sayıda hususiyeti dile getirmiştir. Bu gazellerden biri olan 195. gazel şu şekildedir:

Şaçıñ Ve'l-leyl vechiñ Ve'đ-đuhâdır Yâ Resûla'llâh
Yüzüñ nûrıyla  alem pür-cilâdır Yâ Resûla'llâh

Lebiñdir ma den-i hikmet kelâmıñ menba -ı raĥmet
Vücüduñ melce -i ni met-nümâdır Yâ Resûla'llâh

Şefi -i ins ü c n olmak muĥaşşaş oldu zâtına
Melâ'ik z r-i sa yeñde be-câdır Yâ Resûla'llâh

Mübâd  zât-ı z -şân olduĥın bilmiş iken İbl s
Vesâvis  zre iĥfâli ĥa âdır Yâ Resûla'llâh

Maş n eyle Naz f  şerr-i şeytâni'r-rac mden kim
S r lmüş b -edeb ĥayli belâdır Yâ Resûla'llâh

Divanda bir defa D ld l ismi ge mektedir. D ld l, "İskenderiye kralı Mukankis tarafından Peygamberimize hediye edilen ve daha sonra da Peygamberimizin Hz. Ali'ye hediye ettiĥi katır" (Pala, 2007: 125) olarak bilinir.

Cihâd-ı ekbere Şâh-ı  Aliyyu'l-Murtażâ nâ' l
Olnca oldu şâd taĥtında D ld l Yâ Resûla'llâh (G. 185/3)

Divanda Burak adlı binek d rt defa yer almaktadır. Burak, "Hz. Muhammed'in Mi'rac gecesinde bindiĥi bineĥin adıdır. Kelimenin berk k k nden geldiĥi sanılmaktadır. Bir rivayete g re Burak, cennet hayvanlarının genel adıdır" (Pala, 2007: 76).

C mleden biri Burâkıñ g şına vâşıl olup
Yâ Muĥammed diy  gâ'ibden gelince bir nidâ (Mir. 3/6)

S yledi Cebrâ' l izhâr-ı  aşĥ ile Burâĥ
Âteş-i hicrân ile yanmaĥda ĥalbim dâ'ımâ (Mir. 3/8)

Ĥuz r-ı  izzete Cibr l saña da vetle geldikte
Burâĥ'ı dâr-ı firdevsde yedinde pâsbân g rmüş (G. 74/4)

Geldi firdevsden Burâk mi'rac-ı 'âlî-şânına
Âteş-i aşk ile yanmışdı dem-â-dem görmeden (G. 131/3)

2. 1. 1. 6. Âl-i Abâ

“Kur’ân-ı Kerim’de ‘Ey Ehl-i beyt! Allah, sizden kiri ve günahları gidermek ve sizi tertemiz yapmak ister’ (Ahzâb Sûresi, 33) şeklinde buyrulmaktadır. Ayette geçen ehl-i beytin Âl-i Abâ olduğu söylenir. Buradan yola çıkarak abâ altına alınanlar anlamında Peygamberimiz, Hz. Ali, Hz. Fâtıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’den müteşekkil beş kişiye Âl-i Abâ denilmiştir” (Pala, 2007: 19-20). Divanda Hz. Ali, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin isimleri yer almaktadır. Bu isimler bir takım terkiplerle bezenmektedir.

2. 1. 1. 6. (1). Ali

“Peygamberimizin amcazadesi ve damadı” (Alp, 1958: 35) olma şerefine nail olan Hz. Ali için, çalışmamızın Çehar-yâr-ı Güzîn; ‘Hz. Ali’ maddesine bakınız.

2. 1. 1. 6. (2). Hasan

“Hz. Ali’nin büyük oğludur. Lâkabı Müctebâ’dır. İslam halifelerinin beşincisidir. Hicretin üçüncü yılında Medine’de doğdu. Muâviye kendisinden sonra yerine Hz. Hasan’ı halife yapacağını halka duyurunca, oğlu Yezid Şam’dan Medine’ye zehir gönderdi ve Hz. Hasan’ın hanımını çeşitli vaadlerle kandırarak kocasını zehirletti. Vefatında 46 yaşındaydı. Yüzü Peygamberimize çok benzermiş. Çocuklarına ve soyuna Şerîf denilir. Dini edebiyatta adına çok rastlanır. Daha çok kardeşi Hz. Hüseyin ile birlikte anılır” (Pala, 2007: 195). Divanda Hz. Hasan ismi bir defa zikredilmiştir. Bu beyitte de Hz. Hüseyin ile birlikte anılarak Kerbelâ olayı dile getirilmiştir. Kerbelâ, Irak’ta bulunan bir bölgedir. Şimdi burada aynı adla anılan bir şehirdir. Peygamberimizin torunu İmam Hüseyin’in şehid olduğu yerdir.

Hasan ile Hüseyin şübbâb-ı cennet olduğın bildim
Hüseyin oldu şehîdler Kerbelâsı Yâ Resûla’llâh (G. 174/4)

2. 1. 1. 6. (3). Hüseyin

“Hz. Ali’nin oğludur. On iki imamın üçüncüsü olarak bilinir. Ehl-i Beyt’in beşincisidir. 628 yılında doğmuştur. Babası şehid olunca Medine’ye geldi. Muâviye’nin vefatında Yezid’e bîad etmedi. Kerbelâ’da 72 kişi ile birlikte elim bir şekilde susuz bırakıldı ve sonunda zalimce şehid edildi” (Pala, 2007: 218). Divanda Hz. Hüseyin ismi dört defa zikredilmiştir. Bu vesileyle Kerbelâ hadisesi çeşitli yönleriyle hatırlatılmaktadır.

Cedd-i pâk-i şâh Hüseyin-i Kerbelâsın sen Hâbîb
Bâb-ı hikmet ser-firâzı enbiyâsın sen Hâbîb (Müs. 20/II;2)

Şair, Hz. Hüseyin'i Peygamberimizin göz nuru olarak nitelendirmektedir. Bununla birlikte Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'da şehit olduğunu ve cennete ulaştığını dile getirmektedir.

Çkurretü'l-^cayn-ı Muḥammed Muṣṭafâ kim Şâh Hüseyn
Kerbelâda oldu Firdevs-i mu^callâya vuşul (G. 105/3)

Nazîf'e göre Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin cennetin yiğitleri olmaktadır. İkinci dizede de bunu destekleyerek Hz. Hüseyin'i "Şehitler Kerbelâsı" ifadesiyle yüceltmektedir.

Hâsan ile Hüseyn şübbâb-ı cennet olduğın bildim
Hüseyn oldu şehîdler Kerbelâsı Yâ Resûla'llâh (G. 174/4)

"Yezîd, Muâviye'nin oğlu ve Emevî devletinin ikinci halifesidir. Kerbelâ vak'ası onun zamanında olduğı için özellikle maktel-i Hüseyinlerde çok anılır. Alevî-Bektaşîler onun düşmanı olup Yezîd kelimesini bir küfür sözü olarak kullanırlar" (Pala, 2007: 482). Nitekim şair de "Yezid-i bî-edeb" tamlamasını kurmaktadır.

Yezîd-i bî-edeb şerm itmedi zât-ı nübüvvetden
O ḥâlâtda Hüseyne tıtdı Ğulğul Yâ Resûla'llâh (G. 185/4)

2. 1. 1. 7. Çehâr-yâr

"Dört büyük halifeye verilen isimdir. Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali ashâbın ileri gelenlerindedir" (Pala, 2007: 99). Çâr-yâr'ın İmâdü'd-dîn (dinin direği) olduğı ifade edilmektedir. Bu suretle Hz. Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman övülmektedir.

Çehâr yâr-ı güzîn oldu İmâdü'd-dîn bu ^câleme
Ebü Bekr ü ^cÖmer ^cOşmân ḥayâsı Yâ Resûla'llâh (G. 174/2)

2. 1. 1. 7. (1). Ebu Bekir

"Dört büyük halifenin birincisidir. Asıl adı Abdullah'tır. Künyesi Ebu Bekir, lâkabı Sıddîk ve Atîk'tir. Mi'rac hadisesini duyduğı zaman hemen inandığı için Sıddîk lâkabını almıştır. Kur'ân-ı Kerim'de kendisinden övgüyle bahsedilmiştir (Tevbe Sûresi, 41)" (Pala, 2007: 131). Hz. Ebu Bekir aşere-i mübeşşere yani cennetle müjdelenen on kişiden en üstün olanıdır. Kureyş'in ileri gelenlerinden olan Hz. Ebu Bekir, Müslümanlığı kabul eden dördüncü kişidir. Hz. Ebu Bekir mirâc hadisesini duyunca doğruluğuna hemen inandığı için Sıddîk lâkabını almıştır. Şair Sıddîk lâkabını iki defa zikretmektedir. Nazîf aynı zamanda Hicret esnasında mağarada yaşananlara da hatırlatma yapmaktadır.

Oldı şıddık yâr-ı ğarrâyıla (ġar ġar) ile Ebū Bekr
Hem °Ömer Fârūḡ u zi'n-nüreyñ °Oşmān'ım meded (G. 36/4)

Bu Bekir gibi Şıddıḡu't-tab° u Fârūḡu's-şiyem
Ben de olsan n'ola Zi'n-nüreyñ °Oşmāna şerīk (G. 93/6)

Şair, dört halifeye aynı beyit içerisinde sıklıkla yer vermektedir. Bu beyitlerde, Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer gibi büyük zatların var olma sebeplerini Hz. Peygambere bağlamaktadır. Ayrıca Çâr-yâr'dan meded ummaktadır.

Ol Ebā Bekr u °Ömer °Oşmān °Aliyyu'l-Mürtaẓā
Dād-ger dil-cū dilāver çâr erkānım meded (G. 36/3)

Cemāliñ gelmese bu °āleme şems ü ḡamer gelmez
Vücūduñ olmasa ol dem Ebū Bekr ü °Ömer gelmez (Müs. 60/I, II, III, IV)

Sensin ol şāhib-risālet menfez-i rāh-ı ḡabūl
Oldı bu Bekr ü °Ömer °Oşmān °Alī ḡāmī Yā Resūl (G. 105/1)

Şair hüsn-i tâlil sanatını kullanarak güneş ve ayın parlaklığını Peygamberimizin nuruna bağlamıştır. Sonrasında da Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'in Peygamberimize dost olduğu vurgulanmaktadır.

Cemāliñ pertevi şems ü ḡamerdür Yā Resūla'llāh
Enīsiñ ol Ebū Bekr ü °Ömerdir Yā Resūla'llāh (G. 181/1)

Hz. Ebu Bekir ile Hz. Muhammed'in mağara hadisesi yâr-ı ġar terkihiyle zikredilmektedir. Bu hadise şu şekilde gerçekleşmiştir: Hz. Muhammed ile dostu Hz. Ebu Bekir, Mekke'den Medine'ye hicret ederken, onları takip eden azılı kâfirlerden gizlenmek için bir mağaraya girdiler. Bu mağara çok dar idi. Onlar içeri girdikten sonra bir örümcek, mağaranın girişini ağıyla kapattı. Bir kuş da mağara önüne yuva yaptı. Nitekim gelen kâfirler buna aldanıp geri döndüler. İşte Hz. Peygamberin mağaradaki dostu ve yoldaşı Hz. Ebu Bekir olmuştur. Dolayısıyla şair bunu üç defa zikretmektedir.

Seni te'ÿid için Ḥaḡ çâr-yârı eyledi in°ām
Ebā Bekr oldı ġārīñ yâr-i ġārī Yā Resūla'llāh (G. 166/3)

Yâr-ı Ġâr-ı Ḥaẓret-i Nūru'l-Ḥudā Tācu'l-verā
Ol Ebā Bekr ü °Ömer °Oşmān °Alī merdāne bes (G. 65/4)

Oldı şıddık yâr-ı ğarrâyıla (ġar ġar) ile Ebū Bekr

Hem °Ömer Fâruk u zi'n-nüreyñ °Oşmânım meded (G. 36/4)

2. 1. 1. 7. (2). Ömer

“İslam’ın ikinci halifesi olup hayatında cennetle müjdelenen on kişiden biridir. Halifeliği zamanında divan ve kadılık müessesesi kuruldu. Doğruluk ve adaletiyle herkesi hayran bıraktı ve İslam’a hizmet etti. Zamanında dört binden çok cami ve mescid yapıldı. On seneyi aşkın bir zaman yürüttüğü halifeliği döneminde asla adaletten ayrılmadı. Bu yüzden kendisine Fâruk (haklıyı haksızdan ayıran) lâkabı verildi” (Pala, 2007: 367). Divanda Faruk lâkabı iki defa zikredilmektedir. Haklıyı haksızdan ayırt ederek adaletli davranmakla ün kazandığı için bu lâkapla anılmıştır. Fâruku’ş-şiyem şeklinde bir ifadeye de rastlanmaktadır. Bu beyitlerde Hz. Ömer’in adaleti ile ilgili bir ifade bulunmamaktadır. Ancak Hz. Ömer, Faruk adıyla bütünleştiği için, bu ismi kullanmak bir tercih meselesi olmuştur.

Oldı şıddik yâr-ı ğarrâyıla (ğar ğar) ile Ebū Bekr

Hem °Ömer Fâruk u zi'n-nüreyñ °Oşmânım meded (G. 36/4)

Bu Bekir gibi Şıddīku’ṭ-ṭab° u Fârūku’ş-şiyem

Ben de olsan n’ola Zi’n-nüreyñ °Oşmāna şerīk (G. 93/6)

Halife Hz. Ömer de diğer dört halife ile anılmaktadır. Bu beyitlerde Hz. Muhammed öne çıkarılmaya çalışılmıştır. Şair, onu övmek maksadıyla Çâr-yâr’ı dile getirmiştir. Şems ü kamer ile Hz. Bekir ve Hz. Ömer arasında bir bağlantı görülmektedir. Sanki şair, şems ile Hz. Bekir’i, kamer ile de Hz. Ömer’i ifadeye çalışmaktadır.

Ol Ebā Bekr u °Ömer °Oşmān °Aliyyu’l-Mürtażā

Dād-ger dil-cū dilāver çār erkānım meded (G. 36/3)

Cemālīñ gelmese bu °āleme şems ü kamer gelmez

Vücūduñ olmasa ol dem Ebū Bekr ü °Ömer gelmez (Müs. 60/I, II, III, IV)

Sensin ol şāhib-risālet menfez-i rāh-ı kabūl

Oldı bu Bekr ü °Ömer °Oşmān °Alī ḥāmī Yā Resūl (G. 105/1)

Cemālīñ pertevi şems ü kamerdür Yā Resūla’llāh

Enīsīñ ol Ebū Bekr ü °Ömerdir Yā Resūla’llāh (G. 181/1)

°Ömer °Oşmān ile dīn-i mubīne geldi bu rif°at

°Alī Şīr-i Ḥudā şemsīr şī°arı Yā Resūla’llāh (G. 166/4)

2. 1. 1. 7. (3). Osman

“İslam’ın üçüncü halifesi olup hayatında cennetle müjdelenen on kişiden biridir. Ticaretle uğraşan zengin bir zat idi. Peygamberimizin iki kızı (Rukiyye ve Ümmü Gülsüm) ile evlendiği için Zi’n-nûreyn ünvanıyla anılır. Hz. Ömer şehit edildikten sonra halife olmuştur. İslam tarihinde Ku’ân-ı Kerim’i çoğalttırıp önemli merkezlere göndermesiyle önemli bir hamle yapmıştır” (Pala, 2007: 365). Divanda Zi’n-Nûreyn ünvanı üç defa zikredilmektedir. Bu suretle Hz. Osman övülmekte ve diğer dört halife ile birlikte anılmaktadır. Hayâ sahibi, hilm sahibi ve vefadar bir şahıs olduğu ifade edilmektedir. Şair, Hz. Osman’a dost olmayı arzulamaktadır. Ondan ve diğerlerinden meded istemektedir.

Daği şâhib-hayâ ehl-i vefâ °Osmân-ı Zi’n-nûreyn
Çehârim Şâh °Aliyy-i Şîr-eşerdir Yâ Resûla’llâh (G. 181/2)

Oldı şıddîk yâr-ı ğarrâyıla (ğar ğar) ile Ebû Bekr
Hem °Ömer Fâruğ u zi’n-nûreyn °Osmânım meded (G. 36/4)

Bu Bekir gibi Şıddîku’t-tab° u Fârûku’s-şiyem
Ben de olsan n’ola Zi’n-nûreyn °Osmâna şerîk (G. 93/6)

Ol Ebâ Bekr u °Ömer °Osmân °Aliyyu’l-Mürtażâ
Dâd-ger dil-cü dilâver çâr erkânım meded (G. 36/3)

°Ömer °Osmân ile dîn-i mubîne geldi bu rif°at
°Alî Şîr-i Hudâ şemsîr şî°arı Yâ Resûla’llâh (G. 166/4)

Sensin ol şâhib-risâlet menfez-i râh-ı kabûl
Oldı bu Bekr ü °Ömer °Osmân °Alî hāmî Yâ Resûl (G. 105/1)

İster iseñ yaz Şefî°u’l-müznibîniñ çâkeri
Olmağa birlikde sen vir Haydâr u °Osmâna haḫ (G. 79/4)

2. 1. 1. 7. (4). Ali

“Dört büyük halifenin sonuncusudur. İslam dinini kabul eden ilk dört kişiden biridir. 8-10 yaşlarındayken İslam’ı kabul ettiği ve yüzünü hiç puta döndürmediği için kerremallahu veche diye tazîm edilir. Künyesi Ebu’l-Hasan, Ebu Turâb ve Murtaza (seçilmiş, gözde) olarak bilinir. Lâkabı Esedullah (Allah’ın aslanı), el-Gâlib (üstün gelen) ve Haydar (aslan)’dır. Hayattayken cennetle müjdelenen on kişiden biridir. Hariciler tarafından şehit edilmiştir” (Pala, 2007: 18-19).

“Rivayete göre kâinatın sırrı Kur’an’da, Kur’an’ın sırrı besmelede, besmelenin sırrı be harfinde, be’nin sırrı, altındaki noktada ve noktanın sırrı da Hz. Ali’dedir. Peygamberimiz, ben ilmin şehriyim, Hz. Ali de onun kapısı. O halde ilim isteyen kimse kapiya gelsin buyurmuştur. Onun edebiyatımızda gerek velilik gerekse kahramanlık yönleriyle birçok teşbihlere konu edildiğini görüyoruz. Atı Düldül ve çatal uçlu kılıcı Zülfekâr’dır” (Pala, 2007: 18-19). Şair, Hz. Ali’yi birçok isimle zikretmektedir. Bunların başında Murtaza ve Haydar gelmektedir. Bu isimlerinin manasına uygun bir mahiyette beyitler oluşturulmuştur. Beyitlerde Hz. Ali’nin yiğitliği ve kahramanlığı anlaşılmaktadır. O, Allah’ın aslanı olarak nitelendirilmektedir. Burada Zülfekar adlı kılıcı ön plana çıkmaktadır. Bu kılıç ile yiğitliği birleştirilerek küffar askerlerini, bir hamlede feryada sevkettiği ve bozguna uğrattığı ifade edilmektedir. Böylelikle Hz. Ali yiğitlerin başı olmakla övülmüştür.

Eyledi bir hamlede maḫhūr o küffār leşkerin
Ey Nazîf söyle °Alî ser-tâc-ı merdânım meded (G. 36/5)

Senîñ bâbında Leysu’llâha mazhar olmasa Ḥaydar
Yesinde zü’l-fekâr ile °Alîyyu’l-Mürtezâ gelmez (G. 62/4)

Ehl-i küfre zülfekârı hamle itdikde °Alî
Zümre-i evsân bu hengâm kıldığı efgâna bes (G. 65/5)

Nazîfî, Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer’e dost olmak istediği gibi Hz. Ali’den de şefaath dilemektedir. Sonra da bu bağlamda, mahşer günü Kur’an’a da dost olmayı temenni ve niyaz etmektedir.

Ol °Alîyyu’l-Murtaza olsun şefî°im Yâ Resûl
Rûz-ı mahşerde Nazîfî eyle Ḳur’âna şerîk (G. 93/7)

Şair, Hz. Ali’yi Şah ifadesiyle yüceltmektedir. Hz. Osman’ın hayâ ve vefa sahibi olmasıyla, Hz. Ali’nin aslan gibi bir yiğit olma niteliğini bir beyit içerisinde birleştiren bir ifade oluşturmuştur.

Daḫî şâḫib-ḥayâ ehl-i vefâ °Oşmân-ı Zi’n-nüreyn
Çehârim Şâḫ °Aliyy-i Şîr-eşerdir Yâ Resûla’llâh (G. 181/2)

Ol Ebâ Bekr u °Ömer °Oşmân °Aliyyu’l-Mürtaza
Dâd-ger dil-cû dilâver çâr erkânım meded (G. 36/3)

Nazîfî, dinin Hz. Ömer ve Hz. Osman ile yükselişe geçtiğini ifade etmektedir. Bunun sonrasında ise yine Allah’ın aslanı Hz. Ali’nin kahramanlığını ve kılıcını zikretmektedir.

°Ömer °Oşmân ile dîn-i mubîne geldi bu rif°at

°Alī Şīr-i Ḥudā şemşīr şī°ārı Yâ Resûla'llâh (G. 166/4)

Sensin ol şâhib-risâlet menfez-i râh-ı kabûl

Oldı bu Bekr ü °Ömer °Oşmân °Alī ḥāmī Yâ Resûl (G. 105/1)

2. 1. 1. 8. İslam Büyükleri

2. 1. 1. 8. (1). Abdullah İbni Mes'ud

“Peygamber sahabelerindendir. Müfessir, muvahhid ve fakîhlerdendir. Hayatının ilk yıllarında Mekkeli bir zengin için çobanlık yapmış, İslam'ı duyunca kardeşi Ukbe ve annesi Ümmü Abd bint Abd İbni Süvâ ile birlikte Müslüman olmuştur. Kâbe'de ilk defa açıktan Kur'an okuyan kişidir. Bu sebeple Kureyş'in ileri gelenleri tarafından çok eziyet görmüştür. Daha sonra Peygamber onu himayesine almış ve ömrü boyunca Peygamberin yanından ayrılmamıştır. İbni Mes'ud, Peygamberin evine izinsiz girebilen tek kişidir” (İbnü'l-Esir, Üsdü'l-Gâbe, III: 256-257). Şair, Bedir Savaşı'nda, İslam'ın en büyük düşmanı olan Ebu Cehil'in, İbni Mes'ud tarafından öldürülmesi hadisesini ifade etmektedir. Divanda İbni Mes'ud ismi bir defa zikredilmektedir.

Bu Cehil gibi münâfık zât-ı °ulyâ kadrini

Bil(me)yince İbn-i Mes'ud re'sine taqdı °icâm (G. 120/4)

2. 1. 1. 9. Din Düşmanları

2. 1. 1. 9. (1). Nemrud

“Babil ülkesinin kurucusu sayılan ve Babil Kulesi'ni yaptıran kral olup Hz. İbrahim'i ateşe attırmasıyla ünlüdür. Yaşadığı dönem M.Ö. 2640 yıllarına rastlar. Rivayete göre burnundan giren bir sinek beynini kemirmiş, bundan rahatsız olduğu için etrafı pamukla çevrili tokmak ile başını tokmaklatmıştır. Birgün tokmakçı, pamuğun içine bir güz koymuş ve öldürmüştür” (Pala, 2007: 356). Şair, Nemrud'un yaktığı ateşin, İbrahim Peygamber için gül bahçesi hükmüne geçtiğini dile getirmektedir. Nemrut ile Hz. İbrahim arasında geçen bu hadise, Hz. İbrahim peygamberin anlatıldığı kısımda tafsilatlı olarak ifade edilmiştir.

Âteş-i Nemrüd gülzâr eyledi İbrâhîme

Hem maţâyâ kıldı İsmâ'île ikrâm görmeden (G. 131/7)

2. 1. 1. 9. (2). Ebu Cehil

“Kureyş'in reislerinden olup Peygamberimizin en büyük düşmanıdır. Hicretin ikinci yılında Bedr gazasında 70 yaşındayken Abdullah İbni Mes'ud tarafından öldürüldü. Peygamberimiz onun kellesini görünce şükretti ve 'Bu ümmetin firavunu işte budur!' buyurdu. Peygamberimiz aleyhine girilen her harekette onun rolü olmuştur.

Ebu Cehl (cehaletin babası) ismi ona Peygamberimiz tarafından takılmıştır” (Pala, 2007: 132). Abdullah İbni Mes’ud’un, Ebu Cehil’i öldürmesi hadisesi ifade edilirken bir beyitte adı geçmektedir. Ölüm nedeni ise Peygamberimiz gibi yüce bir zatın kıymetini bilmemesine dayandırılmıştır.

Bu Cehil gibi münāfık zāt-ı ‘ulyā kadrini
Bil(me)yince İbn-i Mes’ud re’sine taq̄dı ‘icām (G. 120/4)

2. 1. 1. 9. (3). Ebu Leheb

“Peygamberimizin amcası olup İslam dinine olan düşmanlığı ile ünlüdür. Kur’an-ı Kerim’de onun hakkında ‘Elleri kurusun Ebu Leheb’in. Zaten kurudu, mahvoldu o. Ne malı fayda verdi ona, ne kazandığı. O, bir alevli ateşe girecek. (Peygambere eziyet ve düşmanlık eden) karısı da (Cehennemde) odun hamalı olarak (oraya girecek)... Boynunda bükülmüş bir ip olduğu halde’ (Tebbet/1-5) buyurulmuştur. Bedr gazasından kısa bir süre sonra çiçek hastalığından ölmüştür” (Pala, 2007: 132). Sadece bir beyitte yer alan Ebu Leheb, aynen Ebu Cehil gibi yaptığı zulümler neticesinde mağlubiyete mahkûm olmaktadır.

Bu Leheb gibi müzebzeb kalsa hüsrânda daḥi
E’n-nihāye cümlesi oldı seniñ emriñe rām (G. 120/6)

2. 1. 1. 9. (4). Hâmân

“Hz. Musa zamanındaki Mısır Firavunu’nun veziridir. Yahudi kaynaklarında Musevî düşmanı İranlı bir vezir olarak gösterilen Hâmân, kâhinlerden Hz. Musa’nın doğacağını öğrenip Firavun’a erkek çocukları öldürmesini tavsiye eden kişidir. O da Kârûn gibi çok zengin imiş” (Pala, 2007: 187).

“Kuran-ı Kerim’de de kendisinden bahsedilen Hâmân, Firavun için iki şey yapmıştır. Bunlardan biri yüksek bir kule ki, Sarh-ı Hâmân diye meşhur bir rasathanedir. Diğeri de büyük bir sepete bağladığı gerges kuşları ile onların üstüne bağladığı et parçasıdır ki Firavun buna binerek Hz. Musa’nın Tanrısı’nı vuracağını söylemiştir” (Pala, 2007: 187).

Mâla meyl idüp zemîne gitmede K̄ārûn kim
Çekme Yā Rab ben ġarîbe çekdigin Hâmâna ḥaṭ (G. 79/2)

2. 1. 1. 10. Ahiret İle İlgili Mefhumlar

2. 1. 1. 10. (1). Âhiret, Ukbâ

“Ölümden sonra gidilecek yer” (Ayverdi, 2006: 56) olan ahiret “son ikamet mahalli, öbür dünyaya verilen isimdir. Allah bütün varlıkları geçici olarak yaratmıştır. Kur’an-ı Kerim’in birçok ayetlerinde ahiretten bahsedilir. Kıyamet koptuğu zaman her varlık dünya hayatını terk edecek ve ahiret hayatı başlayacaktır. Bu hayat dünyadaki iyi

yahut kötü amellere göre cennet veya cehennemde sürecek olup bundan kaçış yoktur” (Pala, 2007: 12). Şair ukba kelimesini oldukça sık kullanmaktadır.

Hıç kıyās itmek olur mı dār-ı ʿuqbāda hemān
Virdiği iḥsān müʿebbed kıldığı aʿṭāyı hep (G. 9/3)

Şair, fani dünyadaki her şeyin gelip geçiciliğini anlatmaya çalışır. Bu dünyanın tüm sermayesinin, bir amele bile karşılık gelmediğini nasihat niteliğinde ifade eder.

Pāyidār olmaz seniñle her ne olsa fānīde
Bir ʿamel kim ola ʿuqbāda saña aʿlā-yı dost (G. 15/2)

İnsan dünyaya meyl ettiği vakit, Allah da bunun karşılığı olarak ahiret hayatını gayet zahmetli bir hale giriftar eder diyerek öğüt vermektedir.

Şevkile meyl eyler iseñ fenā dünyāya sen
Rağbetiñle gösterir Bārī Ḥudā ʿuqbāda renc (G. 24/3)

Bāğ-ı firdevsiñ nümāyān kıldı evşāfın Ḥudā
Añladım bildim ki ʿuqbā oldu dünyādan lezīz (G. 39/2)

Şair, Şeytan’ın türlü desiselerle insanlara tuzak kurup dünya hayatını, ahiret hayatından daha lezzetli göstermeye çalıştığını ifade eder.

Dem-be-dem ʿuqbāyı taḥrīb itmege İblīs bize
Söylüyor dünyā hemīşe oldu ʿuqbādan lezīz (G. 39/3)

Nazifî, Allah’a kavuşmanın yolunun bu dünyadan geçmek olduğunu açıkça ifade etmektedir. Hatta vuslat için ahiretten bile geçilmesi gerektiğini beyan etmektedir.

Ḥaḫḫa vuslat isteyen bu fānī dünyādan geçer
İstemez mülk-i penāyı belki ʿuqbādan geçer (G. 52/1)

Peygamberimiz yüceltilerek O’nun, dünyanın varlığına sebep olması ve ahirette de ona emsal hiçbir varlığın bulunmayışı anlatılmaktadır.

Bu cihet dār-ı fenāya sen sebebsin Yā Resūl
Dār-ı ʿuqbāda daḫi hıç olmadı saña meşīl (G. 102/6)

Şair, insanın en büyük düşmanları olan şeytan ve nefsin sözüne uyup iki günlük dünya zevki için ahiretin feda edilmemesi gerektiğini nasihat vermektedir.

Bir iki gün zevk için ʿuqbâyı taḥrīb eyleyüp
Ol ʿadū nefsiñ söziyle rāh-ı şeyṭān istemem (G. 116/3)

Ahret aynı zamanda farklı terkiplerle de çağrıştırılmaktadır. Bunlardan biri de dār-ı bekadır.

Baḥā ḫalsa cihān cümle görindi ʿandelib-āsā
İki gün zevk için dār-ı beḳādan eyler istibʿād (G. 33/4)

2. 1. 1. 10. (2). Haşr, Mahşer

“Bir araya toplanma yeridir. Kıyamette insanların bir araya toplanmasıdır. Kur’an-ı Kerim’de bu ad ile bir sure vardır (Sure, 59). Haşre dek, haşre değin gibi kalıplaşmış kullanımlar ile kıyamet kastedilmektedir. Bir rivayete göre mahşer yeri Şam civarında olacakmış. Kıyametten sonra dünya yayılacak ve düzlük halinde büyüyecekmiş. Rûz-ı mahşer kıyamet günü yerine kullanılır” (Pala, 2007: 196-295). Şair, kıyamet gününden çok kıyamet sonrası üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu dünya hayatında karanlığa bir mum yakıldığı takdirde, bu nurun mahşer gününe dek sönmeyeceğini ifade etmektedir. Mahşer günü, insanların dünyalık amellerine göre cezalandırıldığı veya mükâfatlandırıldığı gün olması cihetiyle şu şekilde zikredilmektedir:

İḳtibās eyle o nūr ile çerāğ-ı müzlimi
Haşre dek itfāsı olmaz pür-ziyā pâr pâr yanar (G. 49/3)

Şair, mahşer gününde kurtuluş yolu olarak Peygamberimizin şefaatine sığınmak gerektiğini anlatmaya çalışmaktadır.

Şığınmaḳ olmasa rûz-ı ḫaşrde sūy-ı levlāke
Ne ḫacet dār-ı ğamnāke Naẓîf-i bî-ḫayā gelmez (G. 62/5)

Gül kelimesi genel bir anlamda kullanılmıştır. Yani bu dünyada ne ekersen onu biçersin ifadesini anlamak mümkündür.

Bir güli şemm eyle kim olsun seniñle pây-dâr
Haşre dek dilde ḫarâr itmiş ola şād-âb-ı gül (G. 109/4)

Şair, Hz. Ali’den şefaata dileyerek mahşer günü Kuran’a dost olmayı temenni etmektedir.

Ol °Alīyyu'l-Murtaza olsun şefī'im Yā Resūl
Rūz-ı maḥşerde Naẓīfī eyle Qur'an'a şerīk (G. 93/7)

Nazif, her fırsatta Peygamberimizi öven sıfatlar kullanmaktadır. Yine bir beyitte Peygamberimizi “beşerin hayırlısı” şeklinde niteleyerek maḥşer günü lutfunun gölgesine sığınmayı arzulamaktadır.

Yā Resūla'llāh seni Ḥaḫ kıldı cün Ḥayru'l-beşer
Sāye-i luṭfuñla ben maḥşerde enkāl olmayam (G. 121/4)

Seniñle rūz-ı maḥşerde ḥesābı ister ümemden
Seniñle ola ol dem Ḥaḫ rızāsı Yā Resūla'llāh (G. 175/4)

2. 1. 1. 10. (3). Ahir Zaman

“Ahlākın bozulup kötüleştığı, fitne ve fesadın kıyamet günlerinin yaklaştığını gösterecek kadar yaygınlaştığı zamanı” (Ayverdi, 2006: 56) ifade eden ahir zaman, iki beyitte zikredilmektedir. Hz. Muhammed'in son Peygamber olması ve ahir zamanda gelmiş olması üzerinde durulmaktadır.

Söylediñ āhir zamān peygamberi ḥatmü'r-rūsul
Ey ḥabībimle muḥāṭab eylediñ ḳable'l-vüşūḫ (G. 27/3)

Ḥudā rūḥuñ dem-ā-dem eyledi ityān-ı ervāḫdan
Neden zāt-ı şerīfiñ gelmesi āhir zamān olmuş (G. 73/2)

2. 1. 1. 10. (4). Amel Defteri

İnsanların dünyada yaptıkları iyi-kötü bütün işlerin yazıldığı defterdir. Kirâmen-kâtibîn adı verilen iki melek tarafından kaydedilen bu amellerin kıyamet gününde hesabı görülür. İyilikleri yazan melek insanın sağ yanında, kötülükleri yazan ise sol yanında bulunur. Namazın sonunda her iki yana verilen selamları bu iki melek alırlarmış.

“Kıyamette inanmışların ve iyi amelli olanların defterleri sağ yanından; kötü amelli olanları ise arka veya sol yanından verilecektir. Kur'an-ı Kerim'in birkaç yerinde bundan bahsedilir. (Müddesir/39; İnşikak/7-12; Vâkıa/7-74; Beled/18-19)” (Pala, 2007: 22). Amel kelimesi dört beyitte yer almaktadır. Şair, Allah'ın bu dünyayı, insanları imtihan etmek için yarattığını ve bu imtihanın neticesinde iyilik ve kötülüklerin bir teraziye tabi tutulacağını ifade etmektedir.

Fānī dünyayı Ḥudā mi'yār için ḥalḳ eyleyüp
Bu cihet oldı °amelde zīr ü bālāya sebeb (G. 12/2)

Rabbin rızasına uygun ameller işleyenin cennete dâhil olacağı açıkça beyan edilmektedir.

Olsa ef'âlde rızâ'u'llâha evfağ bir 'amel
Didiler böyle olur Firdevs-i a'lâya sebab (G. 12/3)

Bu dünyadaki hiçbir nesnenin insana fayda vermeyeceği ve mahşer günü kişiyle gelecek olan tek dostun amel olacağı belirtilmektedir. Ayrıca bu amellerin Allah'a bir faydası olmadığı gibi kulların da onsuz olamayacağı üzzerinde durulmaktadır.

Pâyidâr olmaz seniñle her ne olsa fânîde
Bir 'amel kim ola 'uğbâda saña a'lâ-yı dost (G. 15/2)

İhtiyâc(ı) var mıdur hâşâ 'amel ihdâsına
Teng-dest rûy-ı siyehle varsam eylesem niyâh (G. 26/2)

2. 1. 1. 10. (5). Cennet İle İlgili Mefhumlar

2. 1. 1. 10. (5). (a). Cennet

“Cenâb-ı Hakk'ın haşrden sonra mü'minlerin duhûlü için vaad buyurduğu ebedî neşâtgâh” (Kurnaz, 2009: 111) olan cennet, “gölgelik, bahçe anlamında olup ahirette müminlerin gidecekleri yerdir. İnanışa göre cennet Arş'ın sağ yanındadır. Sekiz kapısı bulunmaktadır. Cennet, Huld, Me'va, Na'im, Âliye, Adn, Firdevs, Dâru's-selâm ve Hayevân şeklinde sekiz adet cennet sıralanmıştır. Her cennet birbirinden farklıdır. Oraya girecek olanlar da derece bakımından kendilerine uygun olan yerlere girerler. Peygamberler için orada bir Kevser havuzu vardır. Bundan başka Râhika, Tesnîm, Kâfûr, Selsebil gibi adlarla anılan daha 13 ırmak vardır” (Pala, 2007: 88-89).

Divan edebiyatında çok zaman behişt olarak karşımıza çıkan cennet, bazen kelimenin çoğulu olan cinân şeklinde kullanılır. Cennet sevgilinin sarayı, bahçesi, yurdu, kısaca onun bulunduğu yerdir. Cennet ile birlikte Kevser, Hûrî, Gılmân, Tâvûs gibi unsurlar da beyitlerde yer edindir. Cennet yeşilliklerle müzeyyen, kıymetli taşlardan yapılmıştır. Orada mücevherden yapılmış saraylar ve köşkler vardır. Şarap yasak değildir. Her yer güzel kokar. Havası çok güzeldir. Hafif bir meltem rüzgârı esmektedir. Gül, cennetin demirbaş çiçeğidir. Bu bakımdan orası bir gülşen ve gülistandır. Kâfirler asla cennete giremezler. Adnân adlı bekçi onları içeri bırakmaz. Cennetin kapısında Hz. Muhammed'in adı yazılıdır. Orada müminler hulle denilen bir elbise giyerler (Pala, 2007: 89). Şair, cenneti birçok yönüyle işlemektedir. Cennet iyilerin mükâfatlandırıldığı bir yer olarak görülmektedir. Türlü isimlerle anılarak anlatımda bir zenginlik oluşturulmaktadır. Bir beyitte, cennete giren müminlerin güleceği, cehenneme girenlerin ise ağlayacağı belirtilerek buna şaşılmasının gerektiği zikredilmektedir.

Dest-be-dest mü'min muvaḥḥid cennete 'âzim iken
Ehl-i nâr ağlarken anlar gülmesi ağreb 'acîb (G. 11/7)

Nazifî, “Şübbân-ı Cennet” ifadesini de kullanmaktadır. Bu terkinin bulunduğu bir beyitte ise Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin ile Kerbela hadisesini dile getirmektedir. Özet olarak da onların, cennetteki delikanlılardan olacağını haber vermektedir.

Hasan ile Hüseyin şübbâb-ı cennet oldığın bildim
Hüseyin oldu şehîdler Kerbelâ'sı Yâ Resûla'llâh (G. 174/4)

Divanda cennet için cinân, dâr-ı cinân, bâğ-ı cinân, cinân-ı dûzah, sûy-ı cinân kelimelerinin de kullanıldığı görülmektedir. Yine bu beyitlerden birinde cennet ve cehennem birbirine bedel kılındığı ifade edilmektedir.

Çün bedel kıldı cinâna dûzahı Hayyü'l-ebed
Olmasa münkir-i lâ-mel'âna olur mu becâ (G. 5/6)

Nedir bu nâz-ı istiğnâ nedir bu nev-edâ ey şeyh
Cinândan gel diyü gelmiş gibi saña nidâ ey şeyh (G. 30/1)

Bu gönül dâr-ı cinânda başka bir dâr istemez
Rûz u şeb dilde Hudâdan gayrı ağıâr istemez (G. 57/1)

Nazîfâ ebr-veş °aşk ile eyle kâmetiñ dü-tâ
Tağar çevgânına bir gün çeker sûy-ı cinân ebrü (G. 142/5)

Şair, Hz. Muhammed'i överek onun vasfının cennetleri dahi aştiğini dile getirmektedir. Ayrıca cennetin ve dünyanın var olmasına sebep olarak Peygamberimizi göstermektedir. Öyle ki cümle âlem onun rızasını talep etmektedir. Çünkü Allah O'nu sevmiş ve O'na Habibim diye hitap etmiştir.

Seniñ evşâfiñ ey nûru'l-verâ bâğ-ı cinân aşmış
İşitdim bâğ-ı dünyâdan öte hayli zamân aşmış (G. 69/1)

Cinân-ı dûzahı dünyâ vü °uqbâya sebep sensin
Rızâna oldu °âlem müşterî Allâh seni sevmiş (G. 70/4)

Divanın genelinde olduğu gibi cennet bahsinde de Peygamberin, Hz. Âdem'den üstünlüğü ortaya konulmaktadır.

Bu sebep oldu cinândan Hazret-i Âdem beri
Olmağ ile fahr-i °âlem dendi Hağğa gelmeden (G. 130/5)

Divanda cennet; Na'îm, dâr-ı Na'îm, Firdevs, dâr-ı Firdevs, Firdevs-i a'lâ, Firdevs-i Aksâ, bâğ-ı Firdevs, Firdevs-i mu'allâ gibi isimlerle de zikredilmektedir. Yine bu beyitlerde de cennetin birçok yönü ortaya çıkarılmaktadır.

Nâ'îl-i maşşud olup **dâr-ı na'îme** girse ger
Müttkîler zümresinden olmaz imzâya sebep (G. 12/5)

Na'îm-i dâr-ı firdevsiñ bütün evşafını gördüm
Didiler ins ü cin her vech ile oldı aña muhtâc (G. 25/4)

Aşma düzağda olan eşcâr-ı zaqqûma berât
Var yanaş **dâr-ı na'îm**de gerden-i Rıdvâna aş (G. 76/3)

Böyle bir 'aşî günehkâr bî-mürüvvet ümmetiñ
'Afv idüp sürseñ n'olur **Firdevs-i a'lâ**dan yaña (G. 2/3)

Ehl-i taqvâya Hudâ va'd eyledi **firdevs**de
Her ne isterlerse anda virirem zîbâyı hep (G. 9/2)

Rûz-ı maşşerde yanaş sen **dâr-ı firdevse** Nazîf
Âh-ı efğân eyler iken ehl-i evşân dest-be-dest (G. 16/9)

Var midur dâr-ı fenâda rûy-ı Mevlâdan lezîz
Oldı maşşüb-ı Hudâ **Firdevs-i aqşâ**dan lezîz (G. 39 / 1)

Bâğ-ı firdevsiñ nümâyân kıldı evşafın Hudâ
Añladım bildim ki 'uqbâ oldı dünyâdan lezîz (G. 39/2)

Çurretü'l-'ayn-ı Muşammed Muştafâ kim Şâh Hüseyin
Kerbelâ'da oldı **Firdevs-i mu'allâya** vuşul (G. 105/3)

2. 1. 1. 10. (5). (b). Rıdvân

Cennetin kapıcısı ve bakıcısı olan bu melek, divanda “Gerden-i Rıdvân” şeklinde zikredilmektedir.

Aşma düzağda olan eşcâr-ı zaqqûma berât
Var yanaş dâr-ı na'îmde **gerden-i Rıdvân**'a aş (G. 76/3)

2. 1. 1. 10. (5). (c). Kevser

“Cennette bir ırmağın adıdır” (Kurnaz, 2009: 286). “Kur’an-ı Kerim’de Kevser suresi vardır. Tefsirlerde Kevser hakkında çok çeşitli izahatlar yer alır. Akarsu veya göl olduğu, boyunun Mekke ile Yemen; eninin de Safa ile Aden arası kadar olduğu, etrafında birçok kıymetli kâseler bulunduğu, oradan bir kez içenin bir daha susmadığı vs. bunlardandır. Kevser suyu süttten beyaz, baldan tatlı, kardan soğuk, kaymaktan yumuşakmış. Kevser’i cennette Peygamberimize verilmiş özel bir havuz olarak tefsir edenler de vardır. Edebiyatta sevgilinin dudağı için benzeyen olur” (Pala, 2007: 268). Divanda Kevser üç ayrı yerde geçmektedir. Havz-ı Kevser, Kevser Şarabı gibi isimlerle de anılmaktadır. Peygamberimizin ağzı ve dudakları Kevser havuzuna ve Kevser şarabına benzetilmektedir. Dolayısıyla tükrüğünün, Kevser suyu gibi şifa kaynağı olmasına hatırlatma yapılmaktadır.

Nuşûşında °aâ kıldım didi kevser cinâna da
Bu bâbda şân-ı i°tinâ raqamdır Yâ Resûla’llâh (G. 152/3)

Dehânîñ havz-ı kevser oldığı naşş ile şâbitdir
°Alîle lebleriñ °ayn-ı şifâdır Yâ Resûla’llâh (G. 158/2)

Cihân firdevsidir ravzañ turâbı Yâ Resûla’llâh
Dehânîñ nuşqudur kevser şarâbı Yâ Resûla’llâh (G. 160/1)

2. 1. 1. 10. (5). (d). Şeytan (İblis)

“Hâris adlı bir melek imiş. Allah, Hz. Âdem’i yaratıp da bütün meleklerle secde etmelerini buyurduğunda hepsi birden secde etmişler. Ancak meleklerin en ulusu ve onların hocası olan Hâris, kendisinin cin olup ateşten yaratıldığını, bu nedenle topraktan yaratılmış olan Hz. Âdem’e secde etmeyeceğini söyleyerek Allah’a asî olmuştur. Allah da onu şeytan kılığına sokmuş ve lanetlemiştir. Bunun üzerine şeytan Allah’a yalvardı ve ‘beni kıyamete dek yaşat ki iyi kullarından başka bütün kullarını azdırayım’ dedi. Allah da kabul ederek ona Sûr üfürülünceye kadar ömür verdi” (Pala, 2007: 431).

Şeytan ilk görevini Hz. Âdem ile Havva cennette iken icra etti. Hz. Âdem’in yasak meyveyi yemesini sağladı. Hâbil ve Kâbil’in arasını açtı. Hz. Nuh tufanında eşeğin kuyruğuna yapışarak gemiye bindi.

Şair, Şeytan, Râh-ı Şeytân, Şerr-i Şeytânî’r-racîm gibi ifadeler zikretmektedir. Bu beyitlerde, Şeytan apaçık bir düşman olarak bildirildiği halde insanların onu dost tutmaya çalışmalarına hayret etmektedir. Yine şair, Allah’a yakarıştta bulunarak putlara ve şeytana dost etmemesini temenni etmektedir. Ayrıca nefis ve şeytanı düşman olarak gösterip onların sözüyle, bir iki günlük dünya zevkini istemediğini de ifade etmektedir. Dolayısıyla Nazîf, bir dirhem hazır lezzet için ilerde bir batman lezzetleri tercih etmenin ne derece yanlış olduğunu öğütlemeye çalışmaktadır.

Bu nedir kim düşmeni dost tutmaya gayret ider
Söylemişken nefis ü şeytân(ı) Hüdâ halka °aceb (G. 13/4)

Kılma Yâ Rab ben ğarîbi râh-ı şeytâna şerîk
 Luţf idüp itme beni da‘vî-i butlâna şerîk (G. 93/1)

Bir iki gün zevk için ‘uqbâyı taħrîb eyleyüp
 Ol ‘adû nefsiñ söziyle râh-ı şeytân istemem (G. 116/3)

“Bir telakkiye göre şeytan insanın kendi hırsı ve azmış nefsidir. Eslâfın tabirince nefs-i emmâresidir” (Kurnaz, 2009: 445). Şair, Şerr-i Şeytânî’r-racim diyerek kovulmuş şeytanın şerrinden Allah’a sığınmaktadır.

Maşûn eyle Naẓîfî şerr-i şeytânî’r-racîmden kim
 Sürülmüş bî-edeb hayli belâdır Yâ Resûla’llâh (G. 195/5)

Divanda Şeytan daha çok İblis olarak geçmektedir. Bunun yanında İblîs-i bed-asl, dest-i İblîs gibi terkiplerle de kullanılır. “Şeytanlar bazen Arş’tan haber almak için göğe çıkarılmış. O zaman melekler tarafından şihâblar ile kovulurlar imiş” (Pala, 2007: 431). Şair bu hadiseye de telmih yapmaktadır.

Semâ esrârına vâkıf olurdu bî-edeb İblîs
 Melâ’ik recm-i necm ile semâdan kıldılar maṭrûd (G. 32/6)

Nigâh itme amân iğvâsına İblîs-i bed-aşlıñ
 Naẓîfâ rûz-ı maḥşerde kııarsun dem-be-dem feryâd (G. 33/7)

Niceler mağrûr olup emvâl-i câha fânîde
 Şon nefesde dest-i İblîse giriftâr neylerem (G. 117/6)

2. 1. 1. 10. (6). Cehennem İle İlgili Mefhumlar

2. 1. 1. 10. (6). (a). Cehennem

“Ahiretteki azap yurdudur. Cehennem imansız ölenler ile suçları bağışlanmayan günahkârların uğrağıdır. Kur’anda bazen nâr, lâzâ, sa’îr, sakar, hutâme, hâviye kelimeleriyle de karşılanan cehennemin birçok sıfatı cehenneme ait sıfatlardır. Yedi cehennem vardır. Cehennemin üzerinde sırat bulunur. İnsanlar Sırat’tan geçerken derecelerine göre bu yedi cehennemden birine düşecektir” (Pala, 2007: 85-86).

Efsaneye göre Allah, cehennemi yaratınca bin yıl kırmızı yakut, sonra bin yıl beyaz yakut, sonra da kara yakut oldu. Işığında alev yoktur. Ateşi hiç sönmez. Cehennemden bir iğne deliği kadar yer açılrsa bütün dünya, içindekilerle birlikte yanardı. Cehennemin bir zinciri bir yüce dağa konulsa dağ yedi kat yere kadar erirmiş. Cehennemin yedi kapısı vardır. Her kapıdan yetmiş bin şehre girilir. Her şehirde yetmiş

bin mahalle, her mahallede alevden yetmiş bin bahçe ve her bahçede yetmiş bin kuyu vs. varmış. Edebiyatta tamu, cahîm ve dûzah şekilleri de kullanılmaktadır (Pala, 2007: 86).

Divanda cehennem için dûzah, dâr-ı dûzah, miyân-ı dûzah, kar'-ı dûzah, nâr-ı dûzah, cinân-ı dûzah, nâr-ı cahîm gibi ifadeler zikredilmektedir. Şair bu beyitlerde; kibir sahibi kimsenin, en yüksek makamda dahi olsa, tıpkı şeytan gibi esfel-i sâfiline düşebileceğini dile getirmektedir. Yine her şeyin varlığına sebep olarak Hz. Muhammed gösterilmektedir. Bununla birlikte cehennem ve cehenneme dair birçok husus çeşitli beyitlerde beyan edilmektedir:

Kibr iden merdûd olup câh-ı mu^callâ bulsa da
Görme misin sen ^cAzâzil oldı dûzahda evtâd (G. 35/2)

Gönlünü hidayetle aydınlatmayan kişinin cehennem ateşinde yanmaya mahkûm olması şeklinde bir manaya sahip olan beyitle de karşılaşmaktayız.

Yağmayan dil şem^casın nûr-ı hidâyetle ^caceb
Dâr-ı dûzahla ser-â-ser bî-ğayâ pâr pâr yanar (G. 49/4)

Nazîf birçok beyitte kendisine seslenmekte ve kendi nefsiyle birlikte okuyucuya da ders vermektedir. Aynı zamanda kendi nefsi adına istediğini, zannediyoruz ki okuyucusu için de dua mahiyetinde istemektedir. Bu şekilde yalvarıp yakarması gerektiğini ifade ederek cehennem ortasında, cehenneme karşı Peygamberimizin siper hükmünde olduğunu beyan etmektedir.

Nazîfâ zîr-i zıllında hemân yalvar sen Allâha
Miyân-ı dûzah nûr-ı Habîba'llâh siper gelmiş (G. 72/5)

Bâtıl olmuş dinlere tâbi olanların yeri cehennem dibidir. Tabi başka dinlere tâbi olanların yanında ikiyüzlü, riyakâr, İslamiyet'e inanmadığı halde inanmış gibi görünen münafıkların da bu âlemin belası olduğu vurgulanmaktadır.

Muhalledür heme edyân-ı bâtıl qar^c-ı dûzahda
Münâfık oldı bu ^câlem belâsı Yâ Resûla'llâh (G. 165/3)

Peygamber Efendimizin ümmetine şefaate edeceği bir gerçektir. Şair de bundan mütevellit cehennem ateşinden korktuğunu ve bu korkunun kaynağı olan cehennem ateşinden kurtulma yolunun da Peygamberimizin şefaatiyle mümkün olacağını ifade etmektedir.

^cAceb ħavf eylemiş nâzım Nazîfî nâr-ı dûzahdan
Rehâ-yâb kılmada anı celîsin Yâ Resûla'llâh (G. 191/5)

Nazîf her fırsatta cihanın var olmasına sebep olarak Peygamberimizi göstermektedir. Şairin defalarca zikrettiği bu hatırlatmayı bizim de sürekli dile

getirmemiz bir tekrardan ziyade pekiştirmek maksatlıdır. Beyitte dünya ve ahiretin varlık sebebi olarak Hz. Muhammed gösterilmektedir. Şair de böylesine üstün vasıflara sahip bir Peygamberin rızasına müşteri olmak gayesindedir.

Cinān-ı dūzahı dünyā vü ʿuqbāya sebeb sensin
Rızāna oldı ʿālem müşterī Allāh seni sevmiş (G. 70/4)

Hız. Muhammed'in peygamberliğini kabul etmeyen ve kendisine karşı duran Kureyş kabilesinin ileri gelenleri fesatla uğraştıkları için cehennem ateşini boylamışlardır.

Ol şanādīd-i Kureyş efsādla ol dem neyledi
Cümlesi nār-ı caħīmi bu fesādla boyladı (Müs. 20/IV; 2)

2. 1. 1. 11. Diğer İtikadî Mefhumlar

2. 1. 1. 11. (1). Ecel

“Muayyen olan vâde, ömrün sonu. İslam dinine göre Allah tarafından takdir edilen ecel ne ileri ne de geri alınabilir” (Pala, 2007: 133). Divanda, cām-ı ecel ve peyk-i cām-ı ecel şeklinde iki defa geçmektedir:

Dem-be-dem baħr-ı hevāda eyleyüp yelken küşād
Bī-ħaber peyk-i cām-ı ecel şunması ağreb ʿacīb (G. 11/6)

Ne baħsun bir iki günde şunar cām-ı ecel peyki
O hengām sevdiği ehli ʿiyāl evlādına baħmaz (G. 59/4)

2. 1. 1. 11. (2). Rûh

“Canlılığı sağlayan şeydir. Duygu ve tutkuların merkezidir. Kötülöklere meyilli olan ruha nefis denir. İnsandaki ruh ölümsüzdür. Dünya yaratılmadan önce bütün varlıkların ruhları yaratılmıştır” (Pala, 2007: 380-381). Divanda ruh kelimesi sıkça zikredilmektedir. Hatta bir beyitte, İsa Peygamberin babasız olarak yaratıldığı hadisesi dile getirilmektedir.

Ķudretiñle bī-peder ʿİsī İbni Meryem ħalk olup
Enbiyādan oldı mümtāz nām(1) olmağ üzre rûħ (G. 27/5)

Râh kelimesi divanda rûh-ı dilber, rûh-ı pāk, icād-ı rûh, ityân-ı ervâh gibi çeşitli terkipler içinde de kullanılmaktadır.

Ḥabīb-i Kibriyâ rüçhânını devr-i zamân görmüş
Felek devrinden evvel rûh-ı pâkiñ °aşıkân görmüş (G. 74/1)

°Arş u kürsî levh-i maḥfûz(u) seniñ nûruñ ile
Eyledi icâd-ı rûhuñ °âlem ecsâm görmeden (G. 131/2)

Ḥudâ rûhuñ dem-â-dem eyledi ityân-ı ervâḥdan
Neden zât-ı şerîfiñ gelmesi âhir zamân olmuş (G. 73/2)

2. 1. 1. 12. Çeşitli Dinler İle İlgili Mefhumlar

2. 1. 1. 12. (1). İslamiyet İle İlgili Mefhumlar

2. 1. 1. 12. (1). (a). İman ve İslam (Mümin, Tevhid)

“İman, İslam dinini kabul ve tasdik etmektir. İmanın altı şartı bulunmaktadır. Âmentü (iman ettim) sözüyle ifade edilir. İmanın şartları Allah’a, meleklerle, kitaplara, Peygamberlere, ahirete ve hayır ve şerrin Allah’tan geldiğine inanmaktır. İman kelimesi ile yapılmış birçok deyimler mevcuttur” (Pala, 2007: 232). İslam, “Allah’ın Kur’an ile vahyettiği ve esasları Hz. Muhammed tarafından bildirilen dindir” (Ayverdi, 2006: 1438). Şair, İman hakikatlerini güzel bir üslupla dile getirmektedir. Bir beyitte ise Hz. İsa’nın, kendisine ihanet eden havarisine telmih yapılmaktadır. İslam ve İman sözcükleri şefî-i ehl-i imân, kulüb-ı ehl-i imân, millet-i İslâm, zümre-i İslâm, münkir-i İslâm şeklinde de zikredilmektedir:

Bağ şu ḥumḳa Yaḥūdî kavmini tevbiḥ idüp
Didiler °İsâ’ya anlar itme imân dest-be-dest (G. 16/6)

Virmiş olsa °ışkıñı °aşık reh-i Ḥaḳdan yaña
Hem Ḥabîbu’llâha kılsa bî-şek imân rûz u şeb (G. 8/5)

Şehâb-ı küfri ref° itdi Ḥudâ emṭâr-ı feyzinden
Ḳulüb-ı ehl-i imâna cilâsın Yâ Resûla’llâh (G. 180/4)

Olmasun mı Millet-i İslâmın imânında ḥaz
Setr-i tevḥîde dem-â-dem râh-ı erkânında ḥaz (G. 80/1)

Siyemâ nûr-ı Muḥammed Muştafâsın sevḳ ile
Zümre-i İslâm muḥaḳḳaḳ oldı iz°ânla Nazîf (G. 85/4)

Münkir-i İslâm olan âh eylesün ṭursun Nazîf

Sen du^cā eyle beḳāda dehşeti olsun ^cazīm (G. 113/7)

Şair, Peygamberimizi Allah'ın kıymetlisi, tek sevgilisi olarak tanıtmaktadır. Aynı zamanda Resul-i Ekrem'i iman ehlinin şefaâtçisi olarak göstermektedir.

Sen degil misin Ḥudāniñ sevgili bir dānesi
Sen degil misin şeff^c-i ehl-i ĩmān Yā Resūl (G. 101/3)

Divanda setr-i tevhîd, sırr-ı tevhîd, ehl-i tevhîd, rümûz-ı sırrı tevhîd gibi tevhîd odaklı tamlamalar da bulunmaktadır. Bunlardan birinde şair, bir kişinin cehennemden kurtulması için, sadece Allah'ı tasdik etmesi yeterli değildir. Aynı zamanda Hz. Muhammed'i de tasdik etmesi gerekir şeklinde beyanda bulunmaktadır.

Seni taşdıḳden evvel eylese tevhîdini Ḥaḳḳiñ
Yine olmazdı düzaḥdan rehâsı Yā Resūla'llāh (G. 165/6)

Bir beyitte, cennete giren müminlerin güleceği, cehenneme girenlerin ise ağlayacağı belirtilerek buna şaşılmaması gerektiği zikredilmektedir:

Dest-be-dest mü'min muvaḥḥid cennete ^cāzim iken
Ehl-i nār ağlarken anlar gülmesi ağreb ^cacīb (G. 11/7)

İslam dini için kullanılan habl-ı metîn (sağlam ip) terkihi, Kur'an-ı Kerim'de Allah'ın ipine (dinine) sımsıkı sarılın şeklinde zikredilmektedir. (bk: Âl-i İmrân/103 ve 112, Tâ-hâ/66, Şuârâ/44.). Şair, bu terkihi şu şekilde kullanmaktadır:

Nazîfâ bu 'inâyet bu lutf fahr-i risâletde
Mukarrer oldıḡın habl-ı metînde kıldı Hak mevcud (G. 32/7)

2. 1. 1. 12. (1). (b). Kâbe ve Kible

“Mekke'de bulunan Kâbe, taştan yapılmış dört köşe bir binadır ve Müslümanlarca mukaddes sayılmaktadır” (Alp, 1958: 773). “Beytullah, Beytü'l-Harem, Kâbetullah adlarıyla bilinir. Müslümanlar Hicret'ten önce Kudüs'e yönelerek namaz kılarlardı. Hicret'ten 16-17 ay sonra Kâbe'ye yönelme emri gelmiştir. O günden sonra Müslümanlar namazlarında kible olarak Kâbe'yi bilirler” (Pala, 2007: 245-269). Divanda Kâbe ve kible aynı gazel içerisinde olmak kaydıyla, iki defa zikredilmektedir. Bu beyitlerde de Hz. İbrahim'in, Allah'ın emriyle Kâbe'yi inşa etmesi hatırlatılmaktadır.

Zâtına ḥürmet Ḥudā emr eyleyüp İbrāhîme
Ka^cbe(y)i bünyād ile Ḥaḳ eyledi nāmın Ḥalîl (G. 102/4)

Ğıbleniñ taħvîli tebcîl oldı vâlâ şânına
Olmadı bundan muğaddem böyle bir ecr-i cezîl (G. 102/5)

2. 1. 1. 12. (1). (c). Mihrab

Mihrap, “camide imamın namaz kılariken cemaatin önünde durduğı, kible tarafındaki duvarın ortasında bulunan oyuk, girintili yerdir” (Alp, 1958: 1029). Savaş aletine benzetilerek mihrap denmesi, şeytan, kötü düşünce ve arzularla savaş yeri kabul edilmesindedir. Divanda Resulullah’ın kaşı için benzetme unsuru olarak kullanılmaktadır.

‘Aceb mi iktidâ itmek kaçın mihrâbına dâ’im
Bu yüzden ‘âlemiñ mihrâb(ı) oldı her zamân ebrû (G. 142/3)

Ümemden iktidâ iden kaçın mihrâbına elbet
Tecellâ-yı cemâle rüşenâdır Yâ Resûla’llâh (G. 158/3)

Türâb-ı âsitâniñ dil-penâhım Yâ Resûla’llâh
Kaşın mihrâbına her dem nigâhım Yâ Resûla’llâh (G. 184/1)

2. 1. 1. 12. (1). (d). Mi’râc

“Peygamberimiz Recep ayının 27. gecesi Mekke’deki Mescid-i Haram’dan Kudüs’teki Mescid-i Aksa’ya gelmişti. Buna İsrâ denilir. Peygamberimizin Mescid-i Aksa’dan Sidre-i Müntehâ’ya dek olan yolculuğı da Miraç adını alır. Bu vakianın anlatıldığı sureye İsrâ adı verilir” (Pala, 2007: 322).

Mi’rac olayı şu şekilde olmuştur: Cebrâil, Burak ile birlikte geldi. Peygamberimiz Burak’a bindi ve yukarıda ifade ettiğimiz yolculuğa başladı. Peygamberimiz birinci kat gökte melekler tarafından karşılandı. Sonra her katta ayrı ayrı Peygamberlerle görüşerek sohbet etti. Yedinci kat gökte meleklerin Beyt-i Ma’mûr’u tavaf ettiklerini gördü. Sonra Sitretü’l-Müntehâ’ya vardılar. O zaman Cebrail Buradan ileriye varırsam yanarım diyerek Peygamberimize yalnız gitmesini söyledi. Yetmiş hicâb sonra Refref denilen yeşil yayğı ile bir müddet daha yolculuk devam eder. Refref Peygamberimizi Kürsî’ye dek götürür. Buradan itibaren yalnız başına ilerleyerek yetmiş hicâb daha aşp Arş’a varır. Bu arada cennet ve cehennemi de görmüştür. O sırada kalp gözüyle veya beden gözüyle Allah’ı görür. Orada namaz emrini alır ve Bakara suresinin son ayeti ile birlikte geri döner. Geri dönüş sırasında aynı yolu izler (Pala, 2007: 322). Şair; mirâciye, kaside ve gazellerde, Peygamberin miraca yükselme mucizesini her fırsatta dile getirmektedir. Nazifî, aynı zamanda miraç kelimesini farklı terkiplerle de zikretmektedir:

Ya mi’râciñ muğaddem bir nebîye olmadı ihsân
Anıñ fevkinde yokdur hiç himâyâ Yâ Resûla’llâh (G. 161/4)

Görme misin leyle-i mi’râcda ebvâb-ı semâ

Feth olup cümle melâ'ik geldiler sağdan şola (Mir. 3/2)

Böyle mi'râca selefden kimse nâ'il olmadı
Saña maḥşûş oldu böyle luṭf ile böyle 'aṭâ (Mir. 3/15)

Gelüp da'vet ile Mūsâ o demde Ṭür-ı Sīnâya
Seniñ mi'râciñ Ey Nūru'l-Ḥudâ heft âsumân aşmış (G. 69/5)

Geldi firdevsden Burâk mi'râc-ı 'âlî-şânına
Âteş-i 'aşk ile yanmışdı dem-â-dem görmeden (G. 131/3)

2. 1. 1. 12. (1). (e). Günah ve Tevbe

“Günah, Allah’ın emirlerine ters düşen işler ve suçlardır. Bu suçu işleyen kişiye de günahkâr denir. Tevbe ise, işlenmiş bir günah için bir daha işlenmeyeceğine dair söz verilip af dilemektir” (Pala, 2007: 175, 453).

İki tür tevbe vardır: İnâbe tevbesi: Kulun, Allah’ın gazabından korkarak günahı kaçınması dolayısıyla yaptığı tevbedir. İsticâbe tevbesi: Kulun, Allah’ın lutuf ve kereminden utanarak yaptığı tevbedir. Tevbenin en makbulü ise, tevbe-i nasuh denilen, bir daha bozmamak üzere edilen tevbedir. Bir hadisi şerifte: “Allah’ın en çok sevdiği kimse, tevbe eden gençtir” buyurulmuştur (Pala, 2007: 175, 453). Divanda günah kelimesi, günehkâr şeklinde üç yerde zikredilmektedir. Bu üç beyitin üçünde de ümmetin günahkâr oluşundan bahsedilerek affedilmek için yakarılmaktadır.

Böyle bir 'aşî günehkâr bî-mürüvvet ümmetiñ
'Afv idüp sürseñ n'olur Firdevs-i a'lâdan yaña (G. 2/3)

Günehkâr u perişân ümmetiñ muḥtâciñ olmaz mı
Olurken zât-ı 'ulyâya cemî'c-i aşfiyâ muḥtâc (G. 25/3)

Bir alây cürm ile ma'lûl bu günehkâr ümmeti
Yâ Resûla'llâh ne yapsun senden iḥsân olmadan (G. 128/6)

Divanın bir beyitinde ise tevbe kelimesi yer almaktadır. Nasuh tevbeye işaret edilerek Peygamberimizin hadis-i şerifleri hatırlanmaktadır.

Her taraf eyle 'icâbet ehline Yâ Rab fütûḥ
Mücrimiñ olmaz qarârı tevbesi olsa naşûḥ (G. 27/1)

2. 1. 1. 12. (1). (e). Şehîd

“Allah yolunda yapılan savaş esnasında ölen kişiye denir. Eşkiyâ veya âsiler elinde ölen kişiler de şehit sayılırlar. Şehitler sorgusuz sualsiz cennete girecektir” (Pala, 2007: 423). Divanda şehit kelimesi bir defa geçer. Bu beyitte de Hz. Hüseyin’in Kerbelâ’da şehit olması hadisesi hatırlatılmaktadır.

Hasan ile Hüseyin şübbâb-ı cennet oldığın bildim
Hüseyin oldu şehîdler Kerbelâsı Yâ Resûla’llâh (G. 174/4)

2. 1. 1. 12. (2). Diğer Dinlerle İlgili Mefhumlar

2. 1. 1. 12. (2). (a). Kâfir ve Küffâr

“Allah’ın varlığına ve birliğine, Hz. Muhammed’in Peygamberliğine ve Allah’tan getirdiklerine inanmayan yahut bunlardan birini inkâr eden kimsedir” (Ayverdi, 2006: 1512). “Ancak kelime, divan şiirinde Müslüman olmayanlar hakkında kullanılmıştır” (Pala, 2007: 248). Divanda kâfir, küffâr, kâfirân kelimeleri geçmektedir. Bir beyitte ise, kâfirlerin halini gören müminin hayrette kaldığı ifade edilir. Sonrasında ise Nazîfî, onların zebânî eline düşmesini arzulamaktadır.

Ta°accüb eyledi kâfirden ol hâli görüp mü°min
Nazîfî dir anları tutsun zebânî Yâ Resûla’llâh (G. 164/5)

Divanda yer alan başka bir beyitte de Allah’ın aslanı vasıflı Hz. Ali’nin, kâfir askerleri mağlup ettiği anlatılmaktadır.

Eyledi bir hamlede maḫhûr o küffâr leşkerin
Ey Nazîf söyle °Alî ser-tâc-ı merdânım meded (G. 36/5)

2. 1. 1. 12. (2). (b). Münâfık

“İkiyüzlülük eden, riyakâr, İslamiyet’e inanmadığı halde inanmış gibi görünmenin ıstılahî karşılığıdır. Nitekim Peygamberimiz zamanında bir takım Yahudiler İslam’ı kabul etmedikleri halde kabul etmiş gibi gözükmüşlerdir” (Pala, 2007: 340). “İçî başka dışı başka olan, özüne sözüne güven olmayan” (Ayverdi, 2209) manasındaki bu kelime defalarca zikredilmiştir. İçlerinde en dikkat çeken beyit ise, İbni Mes’ud’un, münafık olan Ebû Cehil’i öldürmesini hatırlatan beyit olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu Cehil gibi münâfık zât-ı °ulyâ ḫadrini
Bil(me)yince İbn-i Mes°ud re°sine ṭaḫdî °icâm (G. 120/4)

2. 1. 1. 13. İbadet İle İlgili Mefhumlar

2. 1. 1. 13. (1). İslamiyete Ait İbadetler ve İlgili Mefhumlar

2. 1. 1. 13. (1). (a). Namaz ve Namaz İle İlgili Unsurlar (Rek'at, Secde, Sucûd, Tesbîh)

“Müslümanların belli zaman ve durumlarda Kur'an-ı Kerim'de emredildiği ve Peygamberimizin de tarif edip yaptığı şekilde Allah'a karşı yapmış oldukları ibadettir. İslam'ın beş şartından biri olup günde beş vakit namaz farzdır. Miraç'tan önce namaz güneşin doğuşundan önce ve sonra olmak üzere iki defa kılınmıştır” (Pala, 2007: 349).

Namaz, Allah inancını tevhid çerçevesinde kabul etmiş her müslümanın öncelikle yerine getirmesi gereken bir ibadettir ve bu bakımdan dinde yeri çok önemlidir. Kur'an-ı Kerim'de; “Sana vahyolunan kitabı oku, namazı dosdoğru kıl. Gerçekten namaz, hayâsızlıktan ve fenalıktan alıkoyar” (Ankebut sûresi, 45) buyurulmaktadır.

İslam'ın şartlarından biri olan namaz sadece bir beyitte geçmektedir. Namaz ve namazın bir unsuru olan rekât şöyle zikredilmektedir:

Hem edâ idüp iki rik'at namâz anlarla kim
Didiler mi'râcını kılsun mübârek Kibriyâ (Mir. 3/12)

Namazla ilgili bir diğer unsur olan tesbih ise “levlake levlak”ı hatırlatarak şöyle yer almaktadır:

Hağ seni levlâke levlâk ile talîf eyledi
Dest-i pâkinde ta'âm tesbîh idüp hem söyledi (Müs. 20/IV; 1)

Hamd, verdiklerinden dolayı Allah'a şükretmek anlamında kullanılır. Divanda çeşitli vesilelerle şair; hamdüli'llah, bi-hamdüli'llah ifadesini kullanmaktadır:

Bi-Ĥamdüli'llâh ben fahr-ı risâlet bendesi oldum
Dü 'âlemde ne olmaz Muştafâ'dan herçi bādâ bād (G. 34/6)

Ĥamdüli'llâh ĥâk-rüb olduksa bâb-ı luğfına
Rüşen ola nûr-ı zâtıñla şirâṭ-ı mustakîm (G. 114/6)

Şair, namazın bir unsuru olan secde ve sucût kelimelerine de şöyle yer vermektedir:

Cemâliñ nûrina aḥcâr u eşcâr cümlesi secde
İdüp buldı kemâlinde metânet Yâ Resûla'llâh (G. 177/3)

Nedir h̄in-i vilâdetde o aşnâm ser-nigûn olmak
O ma'câda sücûda sen ehemiñ Yâ Resûla'llâh (G. 192/3)

2. 1. 1. 13. (1). (b). Kurban Kesme İbadeti İle İlgili Mefhumlar

Kurban, “Allah’a yakınlık dileğini anlatmak üzere, bir adak; sevinçli bir hadiseye şükran arz etme veya din emrini yerine getirmek için kesilen eti yenir, hayvandır” (Alp, 1958: 864). Hz. Hacer validemizin çocuğu olmayınca Hz. İbrahim, Allah’a yalvarıp kendisine bir evlat vermesi halinde, evladını O’nun adına kurban edeceğini söyledi. Sonra Hz. Hacer’den Hz. İsmail doğdu. Hz. İsmail 7-8 yaşlarına gelince kurban sözü Hz. İbrahim’e hatırlatıldı. Hz. İsmail’i kurban etmeye götürdüğünde ise bir melek bir koç getirdi ve oğlunun yerine o koçu kurban etmesini söyledi. İşte bu hadiseyi yansıtan bir beyit bulunmaktadır. Zaten kurban ibadeti o günden bu güne gelmiştir. Bunu hatırlatan beyit şöyle zikredilmektedir:

Virdiñ İsmâ'ile ol demde bedel keşb-i 'azîm
Emrine râm olmağ ile oldı İbrâhîm zebûh (G. 27/4)

Şair bazı beyitlerde de kurban ol-, kurban et- gibi ifadeler de kullanmaktadır:

Bilmez evşâfiñ seniñ râhında kurbân olmayam
'İzzetiñ fehm eylemez 'aşkıñla nâlân olmayam (G. 127/1)

2. 1. 1. 13. (2). Diğer Dinlere Ait İbadetler ve İlgili Unsurlar

2. 1. 1. 13. (2). (a). Ehl-i Şirk, Sanem, Put, Vesen, Put-perest, Bütlân, Asnâm, Evsân

Allah’a inanmayanların, bir takım tahta, taş, helva vs. maddelerden şekil vererek tapındıkları nesnelere put, büt veya sanem adı verilir. Bunlara tapan kişilere de putperest adı verilir. Bu aynı zamanda Allah’a ortak koşmanın bir göstergesidir. Putperestlik daha çok İslamiyetten önce yaygınlığını sürdürüyordu. Özellikle Cahiliye devrinde Araplar, Kâbe’nin içini dışını putlarla doldurup bu inanç doğrultusunda yaşamlarını sürdürüyorlardı. Bunun için bilhassa Peygamberimiz zamanındaki putperestlik üzründe durulmuştur. Aynı zamanda eserde adı geçen diğer Peygamberlerin dönemindeki putperestlik anlayışına da yer verilmektedir.

Şair bazen hayretini gizleyememiştir. Putperestlerin hak yolu aradıkları halde batıla gitmelerini eleştirmektedir.

Hem ararlar râh-ı Hâkķı hem giderler bâtıla
Böyle giderse kırar başında mermer put-perest (G. 17/4)

Şair, Hz. İsa’nın ölüleri diriltme hadisesine hatırlatma yaparak puta tapanların bununla iftihar ettikleri halde inanmamaları noktasında tenkit etmektedir.

Bir de  İsânın hayâtiyle iderler iftihâr
 Hıyy olup durmağ ne şüret bilmediler put-perest (G. 17/6)

Büt, “müşriklerin yapıp taptıkları heykel vesairedir. İnsan şeklinde güzel yontulmuş olanına sanem denir” (Kurnaz, 2009: 104). Bir beyitte şair, şeytana ve şirke dost olmaktan koruması için Allah’a yakarmaktadır.

Kılma Yâ Rab ben ğarîbi râh-ı şeytâna şerîk
 Luţf idüp itme beni da vî-i butlâna şerîk (G. 93/1)

Şair, gönül kuşu ah ve feryat ederek nida etmeye başladı ve yüz binlerce putperest imana geldi diyerek Peygambere seslenmektedir.

Murğ-ı dil nâlân ile efğâna geldi Yâ Resûl
 Şad hezâr ehl-i şanem İmâna geldi Yâ Resûl (G. 100/1)

2. 1. 1. 13. (2). (b). Lât ve Uzzâ

“Cahiliye devrinde müşrik Arapların ilah saydıkları bazı büyük putlar vardır. Bunların en meşhurları Hubel, Lât, Menât ve Uzzâ’dır. Lât güneş ilâhı olarak bilinir. Kur’an-ı Kerim’de iki yerde geçer (Sad/3, Necm/19)” (Pala, 2007: 284). Divanda iki yerde geçmektedir:

Bir taraf naşş ile şâbit emre eyler imtişâl
 Bilmeyüp Lât ile  Uzzâya heves-kâr bir taraf (G. 86/3)

Müşrikiñ şirkinde âzürde olur ehl-i şavâb
 Bu nedir Lât ile  Uzzâ ola Raĥmâna şerîk (G. 93/2)

2. 1. 2. Tasavvuf

Tasavvuf, “kaynağını Kur’an’dan ve Peygamberimizin hadislerinden alan İslam mistisizmidir. Vücûd-ı Mutlak ve Kemâl-i Mutlak olan Allah’a kayıtsız şartsız teslimiyeti ve son noktada O’na ulaşmayı, varlığı onda yok etmeyi telkin eden öğretilerdir. Tasavvuf, bütün yarattıklarında kendini görmek ve göstermek isteyen Allah’a giden yoldur. Bu yola giren her yolcunun şu on hal ile hallenip nefsini terbiye etmesi gerekir: tevbe, zühd, tevekkül, kanaat, uzlet, zikir, Allah’a teveccüh, sabır, murâkabe ve rıza” (Karataş, 2007: 453-454). Divanda dinî ve tasavvufî birçok beyit bulunmaktadır. Ancak şair, divanın başından sonuna kadar İlahî aşkı dile getirmiştir. Beşerî aşka yer vermemiştir. Tüm güzellik unsurlarını, Allah ve Peygamberlerini anlatmak için kullanmıştır. Bundan dolayı tasavvufî unsurlara da yer vermiştir. Bilhassa Peygamber sevgisini, O’na olan aşkını ve O’na ulaşma arzusunun anlattığı beyitlerde bu unsurları görmek mümkündür. Şair, yaratılışı ve belki aldığı eğitim ve terbiyenin bir sonucu

olarak, dünya nimetlerine aşırı düşkünlüğü olmayan birisi olarak ön plana çıkmaktadır. Tasavvufu alakalı şiirlerinde, dünyanın geçiciliği, gerçek hayatın ölümden sonra başlayacağı bu yüzden dünyanın aldatıcılığına kanmamak gerektiği üzerinde durur. Keskin ve gerçekçi bir üsluba sahiptir. Bu eserden hareketle; şairin dini ve tasavvufi bilgilere sahip, onları şiirlerinde rahatlıkla kullanabilen bir şahsiyet olduğunu söylemek mümkündür. Bununla birlikte şair, herhangi bir tarikata bağlılığını dile getirmemiştir. Sadece tasavvufi terimleri kullanmakla yetinmiştir. Tespit edilen terimler ise şunlardır:

2. 1. 2. 1. Dünya, Âlem, Kâinat, Cihân, Misafirhâne, Mâsivâ, Kevn ü Mekân

Edebiyatta âlem, hem dini hem de tasavvufî telâkkiler içinde ele alınır. Kelime mecâz-ı mürsel yoluyla insanlar yerine çok kullanılır. Âlem, ibret alınacak bir yurt, Allah'ın bir nakşidir. Onun belli bir nizam içinde devamını sağlar. İnsan, âleme bakınca hemen yaratıcıyı hatırlamalıdır. Zaten dünya bir gezinti yeri, bir misafirhanedir. İnsan bu dünyada gurbette gibidir. Asıl vatan ise âhirettir. Onun için insan bu dünyada, misafir olduğu evdeki kadar titiz davranmalıdır. Bu âlemde kimsenin gönlünü yıkmaya, kimseye kötülük yapmaya değmez. Zaten dünya da geçicidir. Ebedî olmayan bir zevk için insanın çaba harcaması beyhûdedir. Dünya, nice erden arta kalmış yaşlı bir karıdır ama ihtiyarlığını ve yaşlılığını gizleyip insana bir taze gelin gibi görünmektedir. Oysa gerçekleri görmek, onu asıl şekliyle algılayıp ona göre davranmak istenilen yaşam biçimidir. Şair bunu biraz anlayabilen kişidir. Dünya bir hayal oyunu gibidir. Kur'an-ı Kerim'de de dünya hayatı bir oyundan ibaret olarak anılır (En'am/32, Ankebût/64, Muhammed/36, Hadîd/30). (Pala, 2007: 17).

“Dünya dert ve sıkıntı yurdudur. Yaratılışında bir alçaklık ve kararsızlık vardır. Efsaneye göre dünya bir öküzün boynuzunda, öküz bir balığın sırtında, balık da çalkantılı bir su içinde bulunmaktadır. Bu bakımdan dünyanın değişip durması ve kararsızlığı insanlara kötü günler gösterir. Hiç kimse orda emniyette sayılmaz. Her insana eziyet etmektedir. İnsan, âlemi iyi ya da kötü olarak kullanabilir. Çünkü onda sıkıntı kadar nimet de yüklüdür. Yani dünyada yaşayıp yaşamama isteği her insana göre değişen bir tutumdur” (Pala, 2007: 17).

Âlem yerine arz, dünya, kâinat, rûy-ı zemîn, cihân kelimeleri de kullanılmaktadır. Ayrıca âlem kelimesiyle birçok terkip de oluşturulmuştur. Bunlardan bazıları şu şekildedir:

Dünyanın geçiciliği ve hiçbir değerinin olmadığı anlatılır:

Virselers alma saña bir aqçeye dünyâyı hep
Köhn'olur her dem giyerseñ atlas dibâyı hep (G. 9/1)

Pek bilürsñ dâr-ı dünyânın metâ'ı fânîdir
Fânî kıлма sen fenâyâ meyl ile ibkâyı hep (G. 9/4)

Dünya hayatının aynen bir gül misali solup gideceği, ahiret hayatının da sonsuz olduğu ifade edilir.

Çünkü °uqbâda mü'ebbed dâr-ı °ulyâ var iken
Şemm olunmaz bu fenâ dünyâda bir güldür °abeş (G. 21/3)

Şair, dünya ile ukbayı kıyaslayarak ukbanın daha üstün ve cazibedar olduğunu izah eder.

Bâğ-ı firdevsiñ nümâyân kıldı evşâfın Hudâ
Añladım bildim ki °uqbâ oldu dünyâdan lezîz (G. 39/2)

Nazîf, bu dünyanın geçici zevkleriyle ömrünü hebâ edenden bunun hesabının sorulacağını bildirir.

Fânî dünyâya hevesle °ömrini gârât iden
Soñ nedâmetde vücūd-ı ber-hevâ pâr pâr yanar (G. 49/6)

Şair, Allah'a ulaşmanın yolunu, masivadan geçmek şeklinde tanımlar. Nitekim dünya lezzetlerine ve zevklerine dalıp ahireti unutanların Allah'a ulaşamayacağını açıkça ifade eder.

Hakķ'a vuşlat isteyen bu fânî dünyâdan geçer
İstemez mülk-i penâyi belki °uqbâdan geçer (G. 52/1)

“Âlemin yaratılış nedeni Peygamberimizdir. Çünkü Allah O'na hitaben ‘sen olmasaydın eflâki yaratmazdım’ buyurmuştur. Bu bakımdan Hz. Muhammed fahr-i âlemdir” (Pala, 2007: 16-17). Dünyanın ve ukbanın var oluş sebebini Peygamberimize bağlar. Şair bu bağlantıyı her fırsatta dile getirmektedir.

Cinân-ı düzahı dünyâ vü °uqbâya sebep sensin
Rızâna oldu °âlem müşterî Allâh seni sevmiş (G. 70/4)

Vücūdun sāyesi olmaķ °ademdir Yâ Resûla'llâh
Cihân sāyende halk olmaķ nedendir Yâ Resûla'llâh (G. 153/1)

Pek bilürsin ey Nazîf fahr-i cihân oldu sebep
Olmasa °âlemde olmazdı bedîdâr bir taraf (G. 86/5)

Nazîfî, türlü vesilelerle Resulullah'a olan aşkını dile getirir ve O'na canını kurban eder.

Cânlara minnet seniñ râhında ķurbân Yâ Resûl
Olmağı arzû ider °âlemde merdân Yâ Resûl (G. 101/1)

Şair, bazı teşbihlerle Resulullah'ı överek, O'nu tüm insanlığın üstünde bir mevkiye çıkarır.

Cihân firdevsidir ravzañ turābı Yâ Resûla'llāh
Dehānıñ nuṭṭudur kevşer şarābı Yâ Resûla'llāh (G. 160/1)

Ḥabīb-i Kibriyâ Maḥbûb-ı Raḥmān u Raḥīm sensin
Yüzün görmek cihāna bir bedeldir Yâ Resûla'llāh (G. 173/2)

Semāvāt u zemīn İcādına bādī vücūduñsa
Vuḥuş ile tıyūra muḥtemeldir Yâ Resûla'llāh (G. 173/4)

Saña ey nūr-ı Raḥmān ser-firāz-ı enbiya muḥtāc
Semāvātta melā'ik rüy-ı arzda evliyâ muḥtāc (G. 25/1)

2. 1. 2. 2. Dergâh

“Terim olarak tarikat mensuplarının topluca ibadet ve törenlerini yaptıkları yere denir. Dervişler ve şeyhler burada bulunurlar. Dergâhın büyüğüne âsitâne, küçüğüne de zâviye denir. Divan edebiyatında halka açık yer olarak ele alınan dergâh, derviş ile birlikte kullanılır. Bazen eşik, kapı önü manalarında da kullanılır. Dergâh-ı âlî (padişah katı), dergâh-ı İlâhî (Allah katı) vs. tamlamalarda ise dergâh sığınılacak bir yer olarak ele alınır” (Pala, 2007: 112). Şair, herhangi bir tarikata bağlı değildir. Ancak dergâh kelimesini iki defa kullanmıştır. Bu beyitlerde ise Peygamberimizin dergâhı kast edilerek şu şekilde zikredilmiştir:

Nazîf vaşşâf olup dergâh-ı vâlâ-yı risâletde
Mübârek zâtına dâ'ir zebân-zed ḥürmetin söyler (G. 43/7)

Nazîf, hastalığını ve acizliğini ifade ederek Peygamberimizden bir Lokman misali tabiplik istemektedir. Bu suretle de derdine deva aramaktadır.

Ben ne yüzden ḥasb-i ḥâl itsem seniñ dergâhına
Bu °alîli sen şifâ-yâb eyle loḳmânım ṭabīb (G. 10/6)

2. 1. 2. 3. Tarîk, Râh

Tarîk, “Allah'a ulaşmak için tutulan yoldur” (Alp, 1958: 1448). Hakk'a ulaşmanın yolu da dünyadan ve onun sunduğu geçici zevklerden vazgeçmektir. Zaten divanın başından sonuna kadar dünyanın fani ve geçici olması üzerinde durulmaktadır. Böylelikle şair her fırsatta dünyadan geçip ukbaya meyl eder. Tuttuğu yol ise Allah yoludur. Gözünde ve gönlünde Allah aşkı ve Muhammed sevgisinden başka bir nişane yoktur. Divan edebiyatında tarîk kelimesi bir tarikata mensup olan kişinin tutmuş

olduğu yol olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat divanımızda herhangi bir tarikat söz konusu olmadığı için bunu manası itibarıyla Allah yolu, doğru yol gibi düşünmek mümkündür. Divanda tarîk, tarîk-i müstakîm ve tarîk-i mihter şeklinde zikredilir.

Şerî'at rāhını tüt olma andan bir kadem mehcūr
Tarîk-i müstakîm dâ'im bu vādide nihān olmaz (G. 63/3)

°Āleme bā'is oldu didi Furkân'ında Hāk
Hem anıñla eyledi itmām tarîk-i mihteri (G. 197/2)

Tarîk kelimesi divanda rāh sözcüğüyle eş anlamlı olarak da düşünülebilir. Rāh kelimesi müstakil olarak kullanılmakla birlikte birçok terkip de oluşturmaktadır. rah-ı Ahmed, rah-ı aşk, rah-ı batıl, rah-ı din, rah-ı erkân, rah-ı fani, rah-ı fena, rah-ı hasene, rah-ı ihlās, rah-ı iman, rah-ı mechul, rah-ı müstakim, rah-ı müşevveş, rah-ı müzebzeb, rah-ı rıza, rah-ı sağ, rah-ı sakim, rah-ı sevap, rah-ı selamet, rah-ı şeytan, rah-ı tevekkül gibi tamlamalar oluşturulmuştur.

2. 1. 2. 4. Âşık

“Divan edebiyatında şair daima âşıktır. Bu yüzden her şey sonuçta aşk ile ilgili görünür. Aşk samimidir. Maddiyat ile ilişkisi yoktur” (Pala, 2007: 37). Nazîfî, divanın başından sonuna kadar Allah ve Habibullah aşkını dile getirmiştir. Bundan dolayı onun için tam manasıyla Allah'ın ve Resulü'nün âşığı diyebiliriz. Âşıklık vasfı olarak da devamlı maşukunu övmekte ve ona ulaşmak istemektedir. Bu yolda bütün dünyevî zevklerden vazgeçmektedir.

Allah aşkını, Allah yolunda âşık olmanın gerektirdiklerini ve gece gündüz O'nu zikretmekle, Peygamberin yoluna dâhil olunabileceğini şu şekilde ifade eder:

Dil vir °aşıq ol yan Allāh °ışkına her rüz u şeb
Rāh-ı Aħmedle bulursun maqşad-ı aqşayı hep (G. 9/13)

Eger °aşıq iseñ setr eyle °aşıñ ğayrīden dâ'im
Degildir sahte eṭvār üzre izhār-ı riyā ey şeyḥ (G. 30/3)

Dize dize °aşıqān rāhında qurbān oldu hep
Ceste ceste nūr-ı Raḥmān dilde mihmānım meded (G. 36/2)

Şair, divanın başından sonuna kadar İlahi aşkı dile getirmektedir. Yani divanın temeli aşk üzerine bina edilmiştir. Dolayısıyla aşktan ve âşıklıktan söz etmeyen bir beyit bulmak mümkün değildir. Zaten en çok kullanılan nazım şekli gazeldir. Gazeller de başlı başına aşkı, âşık ve sevgiliyi konu edinmesiyle bilinmektedir. Nazîf beşeri aşka yani aşk-ı mecâziye yer vermemiştir. O doğrudan aşkın kaynağına yönelmiştir. Bu aşk, Allah aşkıdır. Bunun yanında Allah'ın “Habibim” diye hitapta bulunduğu Hz. Muhammed de vardır. Allah aşkına yer verip de Muhammed'i anmamak ona da âşık olmamak ve onu ana, baba ve evlattan dahi çok ileri derecede sevmemek âşıklık gereği

mümkün değildir. Nitekim yaratılanı yaratandan ötürü sevmek düsturu gereğince kişi sevdiğinin sevdiğini de sevmekle mükelleftir. Peygambere Allah dahi sevgilim demişken, biz âciz âşıkların feryat etmesini ancak Allah anlar şeklinde bir ifade kullanır. “Allah anlar” demesinin sebebi ise birinci olarak Allah’ın da habibi olmasıdır. İkincisi ise Hz. Muhammed’in ne kadar üstün bir şahsiyet ve ne derece kıymetli bir Peygamber olduğunu en iyi bilen Allah olmasıdır.

Faḥr-i ʿālem ʿālemiñ faḥr(ı) Ḥabīb-i Kibriyā
Oldığı-çün ʿāşıkıñ feryadını Allāh bilür (G. 45/6)

Âşık, aşk yolunda derde giriftar olur. Bu derdin tek devası da sevgilidir.

Böyle böyle ʿāşıkı bīmār iderken rāh-ı ʿaşk
Bir taraf çengâlini takmağla hübâna çeker (G. 46/3)

Allah dahi “Habibim” demişken bir âşık için hülyaların ötesinde en büyük hayal bu aşk yolunda başını ve başıyla birlikte tüm benliğini feda etmektir.

Bir nebî kim aña maḥbûbum diye Bārī Ḥudâ
Ser virir rāhında ʿāşık başka hülyâdan geçer (G. 52/4)

Hız. Yusuf, güzelliğiyle ünlü olan güzeller güzeli bir Peygamberdir. Ancak Hız. Yusuf’u gören herkes güzel bulsa da ona âşık olan sadece Züleyha’dır. Burada bir mukayese söz konusudur. Züleyha’nın Hız. Yusuf’a olan aşkı karşısında Hız. Muhammed’i gören ve görmeyen iki cihan halkının gönül bağlaması dile getirilmiştir.

Buña mebnî cemâl-i Yüsufa ʿāşık Züleyhâdır
Seniñ rüyña dil-beste Efendim dü cihân olmuş (G. 73/4)

Cennetin en yüksek makamında Hakk’ın cemaline mazhar olmaya layık olanlar; aşk ateşiyle yanıp tutuşan samimi âşıklardır.

Dâr-ı firdevsde Cemâl-i Ḥaḳḳa mazhâr olmağā
Âteş-i ʿaşk ile yanmış ʿāşık-ı sevdâya bağ (G. 88/2)

Âşığın işi gücü ah etmektir. Ah etmek onun için ekmek ve su gibidir. Sevgiliye kavuşmak uğruna çekilen dert, elem ve zorluklar âşıkı ayakta tutan yegâne unsurlardır. Ancak her insanda olduğu gibi âşıktaki da nefis vardır. Âşık nefsin türlü türlü kandırmacalarından tiksiniyor. Terk-i dünya, terk-i ukba, terk-i hesti, terk-i terk merhalelerinde en büyük düşman nefis ve şeytan olduğu için bunlardan tiksiniyor de mümkün değildir.

°Aşık-ı bî-çâre kim âh itmesün de neylesün
Nefs elinden dâ'im ikrâh itmesün de neylesün (G. 126/1)

2. 1. 2. 5. Sâlik, Mürşid, Şeyh, Pîr

“Sâlik, bir yola giren ve o yoldan giden, bir tarikatın âdâbını yerine getiren kişidir. Cezbeyle Allah'ın kudretini, hikmetini, sıfatlarını vs. anlayan odur” (Pala, 2007: 390). Divanın iki yerinde şöyle zikredilmektedir:

Ğarîķ-i baķr-ı °işıyân bu Nazîfî kemter olduysa
Be-ğâyet sâlik-i Hâķķı sevindir Yâ Resûla'llâh (G. 163/5)

Böyle bir râh-ı müzebzebden güzâr itdiñ mi hîç
Sâlik olma ey Nazîf bu râhı şeytân gösterir (G. 41/7)

“Mürşid, doğru yolu gösteren, kılavuz anlamına gelir. Mürşid, herkese nasibi ölçüsünde hak yolu gösterir. Bazen büyük bilginlere de mürşid denildiği olur. Her bakımdan gerçek mürşid Hz. Muhammed'dir” (Pala, 2007: 342). Şair, mürşid kelimesini bir yerde zikretmektedir:

Hâķ bize eyledi bir mürşid-i kâmil ihsân
Dü cihân ehli anıñ pâyına rû-mâl olmuş (G. 67/6)

“Tasavvufta bir tekke veya zaviyede reislik edip müridleri bulunan kişi” (Pala, 2007: 430) manasındaki şeyh, bir gazelde kâfiye olarak kullanılmıştır.

Nedir bu nâz-ı istiğnâ nedir bu nev-edâ ey şeyh
Cinândan gel diyü gelmiş gibi saña nidâ ey şeyh

Hezâr dâne muraķķa° tesbîhîñ destinde pîç-â-pîç
İdersiñ ğâlibâ celb itme maţlûbuñ ğidâ ey şeyh

Eger °aşık iseñ setr eyle °aşkıñ ğayrîden dâ'im
Degildir sahte eţvâr üzre izhâr-ı riyâ ey şeyh

Nedendür o seriñde bâr-ı girân tâc muķallaķ kim
Ya o şâf-ı siyeh destâr u°cûbe °abâ ey şeyh

“Pîr: yaşlı, ihtiyar, bir tarikatın ilk kurucusu. Arapçası şeyhtir” (Pala, 2007: 371). Divanda pîr-i azizâne şeklinde terkip oluşturulmuştur.

Varup aldanma pîr midür diyü pîr-i ʿazîzâne
Daḥi anlar da oldı dem-be-dem muhtâc aña ey şeyḥ (G. 30/8)

2. 1. 2. 6. Zâhid (Zühd)

“Allah’ın buyruklarını yerine getirmekle birlikte, şüpheli şeylerden de kaçınan kişiye denir. Bunlar dini konularda anlayışı kıt, her işin ancak dış kabuğunda kalabilen, derinlere inmesini beceremeyen, ilim ve imanı dış görünüşüyle anlayan, bunu da ısrarla başkalarına anlatan ve durmadan öğütler verip topluma düzen verdiklerini sanan kişiler olarak ele alınır. Daracık dünya görüşü içine sıkışıp kalmışlardır. Dar kalıplı bilgilere bağlıdırlar. Hayatın acemisidirler. Bu bakımdan çoğu zaman gülünç duruma düşerler. İmanda hiçbir zaman hakikata ulaşamamışlardır ve samimiyetleri yoktur. Bu bakımdan geçimsizdirler. Zahid aşkı inkâr ettiği için bu duruma düşmüştür. Tek emelleri cennete kavuşmaktır. Güzellikleri görmezler. Başkalarını sıkır ıstırap verirler. Bu bakımdan alaya alınırlar. Riyakârdırlar. Ellerinden ve dillerinden tesbih eksik olmaz” (Pala, 2007: 488). Divanda zahid kelimesi, tam da bu açıklamaya uygun olarak şöyle zikredilmektedir:

Huşk-dil zâhid gurûr-ı zühd ile yoldan şapar
İstiḳâmet râh-ı sağ üzre iken şoldan şapar (G. 48/1)

“Züht, dünyadan el-etek çekmek, elde mevcut olsa bile gönülde mal ve mülk sevgisine yer vermemek” (Uludağ, 1991: 544) manalarında kullanılan tasavvufî bir terimdir.

2. 1. 2. 7. Ârif

“Ârif, Allah’ı tanıyan kişidir. ‘Nefsini bilen, Allah’ı bilir’ mealinde bir hadis-i şerif vardır. Divan şiirinde şairler sevdiklerini ârif kisvesiyle vafederler. Bunun için de ârifin her şeyi bilmesi, bazı remizlerle âşıka bir şeyler anlatması gibi özellikleri ele alınır. Ârif, zâhidin karşısındadır. Zamanını zikirle geçirir. Hiçbir menfaati olmaksızın hizmet etme özelliğine sahiptir. Cömert ve kanaatkârdır. Tevekkül sahibidir ve acılara dayanmasını bilir” (Pala, 2007: 25-26). Başka bir ifadeyle ârif, “maddî, kitabî bilgilerden ziyade, manevî bilgisiyle gerçeği, kâinatı ve yaratıcıyı çeşitli özellikleriyle, sırlarıyla, ihtişamıyla bilen; eşyanın hakikatine sezgi ve tecrübesiyle ulaşan kimsedir” (Karataş, 2007: 47). Divanda ârif kelimesi şu şekilde zikredilir:

ʿAceb dâr-ı beḳâyâ şarf-ı himmet eylemez kimse
Ne râḡıb ʿilletiñ añlar ne ʿârif ḥikmetin söyler (G. 43/4)

2. 1. 2. 8. Takvâ

“Allah korkusu ile dinin yasak ettiği şeylerden kaçınmak ve dinin gerektirdiklerini yerine getirmek” (Alp, 1958: 1442) manasında kullanılan takva, şu şekilde zikredilmektedir:

Ehl-i taḳvāya Ḥudā va°d eyledi firdevsde
Her ne isterlerse anda virirem zībāyı hep (G. 9/2)

2. 1. 2. 9. Himmet, Sa'y

“Gayret etme, çalışma, çabalama anlamlarına gelen himmet, tasavvufta gönlü toplayıp bir maksat için yönlendirir. Himmet, manevi yardım gibi düşünülür. Bu yüzden divan şiirlerinde âşıklar sevgililerinden himmet beklerler” (Pala, 2007: 209). Himmet aynı zamanda lütufta bulunmak, yardım etmek, imdada yetişmek ve el uzatmak gibi manaları da ihtiva etmektedir. Divanda şöyle zikredilmektedir:

Cem° idüp āşārını şoñra benān-ı himmeti
Kıldı Taḥsīne muḳārin oldı divān-ı zarīf (Tak. 1/2)

°Aceb dār-ı beḳāya şarf-ı himmet eylemez kimse
Ne rāḡıb °illetiñ añlar ne °ārif ḥikmetin söyler (G. 43/4)

Sen olduñ bu cihāniñ mübtenāsı Yā Resūla'llāh
°Ulüvv-i himmetiñ °ālem-bahāsı Yā Resūla'llāh (G. 174/1)

Mübarek bir işe halis niyetle yönelmek anlamlarına gelen himmet; Allah'a nispet edildiğinde ise, ortaya konan bu samimiyete ve teveccühe Hakk'ın karşılık vermesi manasına gelmektedir. Aslında, İlahî ihsan ve inayetlerin kesintisiz devam etmesi, sürekli Cenâb-ı Hakk'a teveccüh etmeye ve O'nun da bu aralıksız yönelişe karşı merhamet teveccühleriyle karşılıkta bulunmasına bağlıdır.

Bu derde uğrama Allāh Resūlu'llāh sa'y eyle
O derde dāimā anlar mü'ēşşir bir devā söyler (G. 50/3)

Elde olsun sa'y ile o cevher-i yektā Nazīf
Bir daḡi geçmez giderse rāh-ı İmānda vera° (G. 82/5)

Nazīf İmāniñ taḥkīkine sa'y-ı belīḡ eyler
Meseretle çıka ol gün dīvāna Yā Resūla'llāh (G. 194/5)

Şefī°-i ins ü cīn olmaḳ muḥaşşas oldı zātına
Melā'ik zīr-i sa'yeñde be-cādır Yā Resūla'llāh (G. 195/3)

2. 1. 2. 10. Kanaat

“Fazlasını istememe, azla yetinme” (Özön, 1952: 370) anlamına gelen kanaat, divanda şu şekilde yer almaktadır:

Söylese rāh-ı tevekkülden öte itmez kelām
Uğrasa dıyķ-ı ma°āşa nīm cū yoldan şapar (G. 48/2)

2. 1. 2. 11. Tevekkül

“Her türlü tedbiri aldıktan sonra işi Allah’a havale etmek” (Cebecioğlu, 1997: 717) anlamına sahip olan tevekkül, bir beyitte şu şekilde zikredilmektedir:

Ķanā°at ķıl Nazīfā her ne gelse sūy-ı Mevlādan
Gelür geçer cihānda geçmemiş hīĶ bir zamān olmaz (G. 63/5)

2. İNCELEME

2. 2. İNCELEME - CEMİYET

2. 2. 1. Şahıslar

Nazifî divanında dar bir şahıs kadrosuna yer vermiştir. Bu şahısları; Peygamberler, din büyükleri ve din düşmanları, padişah, devlet erkânından bazı isimler, tarihi ve efsanevi şahsiyetler, masal kahramanları şeklinde kategorize etmek mümkündür.

2. 2. 1. 1. Tarihi Şahsiyetler

2. 2. 1. 1. (1). Hükümdarlar

2. 2. 1. 1. (1). (a). Abdulmecid Han

Babası II. Mahmud, annesi Bezmiâlem Vâlîde Sultan'dır. 25 Nisan 1823'te İstanbul'da doğdu. Tahsil ve terbiyesine itina edilerek zamanın icaplarına göre, tıpkı Avrupalı bir prens gibi yetiştirildi. Konuşacak ve okuduğunu anlayacak kadar iyi Fransızca öğrendi. Batı musikisine ve yaşayış tarzına hayran idi. 1 Temmuz 1839'da babasının ölümü üzerine on yedi yaşında iken tahta geçti. Tecrübesizliğini, zaaf ve aczini bilen padişah, devlet büyüklerine nasihatlerini dinleyeceğine ve kendilerine güveneceğine dair söz verdi. Yabancı sefirlere de II. Mahmud'un başlattığı ıslahatlara devam edeceğini bildirdi. Mustafa Reşit Paşa genç padişahı razı ederek Gülhane Hatt-ı Hümayunu veya Tanzimat Fermanı adı verilen reform programını, bütün cemaat liderlerinin ve yabancı devlet sefirlerinin huzurunda okudu. Tanzimat devrini açan bu belge, milli hâkimiyet prensibini kapsamamakla birlikte, şahsi ve mülki emniyeti, bir kısım hakların korunması gibi esasları kabul ederek devlet ve fert arasındaki münasebetleri tayin edecek kanunların çıkarılacağını vaad ediyordu. Bazı iç ve dış olaylar sonucu ilan edilen Tanzimat Fermanı, keyfi idareye son vermeyi de amaçlıyordu. Abdulmecid'in de önceki padişahlar gibi kendi üstünde tanıdığı tek kuvvet şeriattı. Hilafet ve saltanatın da Allah'ın ihsanı olduğuna inanırdı. Abdulmecid başta demiryolları olmak üzere batı medeniyetlerinde bulunan bütün medeniyet vasıtalarını almak azminde idi. Avrupa'nın hükümet şeklini de incelemişti. Avusturya'nın mutlakiyet idaresini, Fransa'nın meşruti krallık sisemine tercih ettiğini söylüyordu. Abdulmecid padişahların sarayda kalma geleneğine son vererek zaman zaman halkın arasına katıldı ve onların meseleleriyle ilgilendi. Ara sıra Babıâli'ye giderek vekiller heyetinin toplantılarına katıldı. Sık sık kışları ve tersaneleri teftiş etti. Talebe ve hocalarla bir araya geldi. Maliyede önemli ıslahatlar yapıldı. Ancak hiçbir hazırlık yapılmadan girişilen mali tedbirler bazı karışıklıklara yol açtı. Devletin gelirleri düştü. Bunun üzerine ilk defa kâime-i mu'tebere adıyla kâğıt para basıldı. Çeşitli iç ve dış olaylar, mali buhranlar içinde geçen Abdulmecid devrinde pek çok imar faaliyetlerinde de bulunulmuştu. Abdulmecid de babası gibi tüberkiloz hastalığına yakalanarak 25 Haziran 1861'de henüz 39 yaşında iken İhlamur Köşkü'nde vefat etti ve Yavuz Sultan Selim Türbesi yanına defnedildi (TDV, 1988: 259-261).

Hıç degül şâh-ı cihân 'Abdu'l-Mecîd Hân 'aşrına
Düşmesi bürhân-ı kâtı' oldı ihlâşdan yaña (K. 1/8)

2. 2. 1. 1. (2). Diğer Devlet Erkânı

2. 2. 1. 1. (2). (a). Tahsin Beg

Divanda bir takrizi sebebiyle anılmaktadır.

Na't-ı pāk-i Muştafāya meyl idüp cân-ı Nazîf
Hâme-i idrāk yazdı câ-be-câ nazm-ı Nazîf

Cem' idüp âşârını soñra benân-ı himmeti
Kıldı Tahsîne muķârin oldı divân-ı zarîf

2. 2. 1. 1. (2). (b). Kemâl Efendi

Divanda bir takrizi sebebiyle anılmaktadır.

Nazîf fâzılıñ Haķķa ki bu divân-ı eş'ârı
Bütün ehl-i sühan 'indinde maķbûl u müsellemdir

Ne mümkün vaz'ı engüş-i ta'arruz hurde-gîrâne
O zâtiñ ekşer-i âşarı na't-ı Fahr-i 'âlemdir

2. 2. 1. 1. (2). (c). Sâib Efendi

Divanda bir takrizi sebebiyle anılmaktadır.

Söz şav u gel bu divân medh-i Nebî-yi zîşân
Aç besmele ile ey cân-ı hüsn-i kabûle şâyân

Bir 'âşık-ı habîbiñ muhtâcı her tabîbiñ
Bir şâ'ir-i lebîbiñ tertîbi sem'â çespân

Derk eyleyüp fenâyı terk eyleyüp hevâyı
Bu medh-i bâ-şafâyı kıldı medâr-ı gufrân

Cevher gelince Şâ'ib târîhe oldu râğîb
Soñ mışra^cında tâlib bulsun anı nümâyân

İhvâna kıldı pendî kim diñledi begendi
Yapdı Nazîf Efendi medh-i Resûlde dîvân

2. 2. 1. 2. Tarihî ve Efsanevî Şahıslar

2. 2. 1. 2. (1). Lokmân

“Halk geleneğinde değişik kişiliklerle karşımıza çıkan bir şahsiyettir. Kur'an-ı Kerim'de adına bir sure vardır. Hakkında ‘Doğrusu Lokman’a, Allah’a şükret diye ilim ve anlayış verdik. Kim şükrederse ancak kendi nefsi için şükreder. Kim de nimeti inkâr ederse, şüphe yok ki Allah (onun şükürüne) muhtaç değildir, Hamîd’dir’ (Kur'an-ı Kerim, 31/12) buyurulmaktadır” (Pala, 2007: 290).

“Hikmetle meşhur bir zat olup Kur'an-ı Kerim'de mezkûr olmakla nübüvvetine kâil olanlar varsa da hakîm-i rabbânî ve muvahhid bir zat olması ihtimali daha kavîdir. Hz. Davud'la muasır olduğu mervî olup, arap olması ihtimali vardır. Hicretten bin yıl evvel Arabistan yarımadasının Umman cihetinde bu isimle bir hâkim gelip ahlâka müteallik hikmet-âmiz birtakım hayvanat hikâyelerini dahi yazmış olduğu mâlumdur. Kur'an'da bildirilen Lokman'ın bu olması ihtimalden uzak değildir. Yemen'deki Fehtân mülûku arasında bir Lokmân vardır ki bu zat olması melhuzdur. Lokmân Hekîm'le mahal ü zaman-ı zuhûruyla şahsî tercüme-i hâli mübhemdir (Kamusu'l-A'lâm)” (Kurnaz, 2009: 311)

“Eski Araplar arasında da ünlü olan Lokmân'ın bir peygamber veya nebî olduğu hakkında tefsirlerde rivâyetler vardır. Ancak çoğunlukla onun salih bir kul olduğunu kabul ederler. Anlatılanlara göre o hikmet ve hekimliğin pîri ve sembolü olarak bilinir. Kur'an'da oğluna öğütler veriş, onu tevhid ve ahiret konusunda uyarması, İlâhî emirlere vasıta olması yönleriyle adından bahsedilir. Lokman hakkında Hristiyan ve Musevîler arasında da yaygın inanışlar vardır” (Pala, 2007: 290). Divanın bir yerinde şöyle zikredilmektedir:

Ben ne yüzden hasb-i hâl itsem seniñ dergâhına
Bu ^calîli sen şifâ-yâb eyle lokmânım tabîb (G. 10/6)

2. 2. 1. 2. (2). Yezîd

“Muâviye'nin oğlu ve Emevî devletinin ikinci halifesidir. Kerbelâ vak'ası onun zamanında olduğu için özellikle Hz. Hüseyin'le birlikte anılmaktadır. Alevî-Bektaşîler onun düşmanı olup Yezîd kelimesini bir küfür sözü olarak kullanırlar” (Pala, 2007: 482). Şairin üç ayrı yerde zikrettiği bu kelime, şu şekilde yer almaktadır:

Ol yezîd-i bî-edeb havf itmeyüp Allâhdan
Kendini kendi yediyle düzağa kıldı duhûl (G. 105/4)

Füzûn eyle yezi'diñ dâ'imâ ta'zîbini Yâ Rab
Nazîf'îñ dem-be-dem bu iltimâsı Yâ Resûla'llâh (G. 174/5)

Yezi'd-i bî-edeb şerm itmedi zât-ı nübüvvetden
O hâlâtda Hüseyne tıtdı Ğulğul Yâ Resûla'llâh (G. 185/4)

2. 2. 1. 2. (3). Âsaf bin Berhıyâ

“Doğru edebiyatlarında vezirin eş anlamlısı olarak kullanılan bu unvan, Süleyman Peygamberin meşhur veziri ve İsrailoğulları soyundan gelen Âsaf b. Berhiye'den kalmadır. Bu kişinin ilm-i simyâ ve bu tür garip ilimlere sahip olduğu söylenir. Yine bir rivayette İsm-i A'zam kuvvetiyle Belkıs'ı tahtıyla birlikte getiren bu vezirmiştir. Şairler vezirleri överken onların sâhib-i tedbîr ve sâhib-i re'y olduklarını bildirmek için bu kelimeden yararlanırlar. Şair bir vezirden söz açmışsa ona mutlaka Âsaf'lık yakıştıracak ve bunun için hakîmane idare-i devletten, hüsn-i tedbîrden söz edecektir” (Pala, 2007: 33).

“Şaire göre Âsaf bir fazilet, ileri görüşlülük, idare ve tedbir timsalidir. Hatta bu kelimenin edebiyatta kullanılışı o derece yaygınlaşmıştır ki artık vezirin adını anmaya bile gerek yoktur. Âsaf telmih ve tenâsüp dolayısıyla hemen daima Hz. Süleyman ve hatem ile birlikte anılır” (Pala, 2007: 33). Nazîf bu derece fazilet erbabı Âsaf'ın geliş sebebini Hz. Süleyman'a değil de Peygamberimize bağlamaktadır.

Neden bād eylesün taħmil o dem taħt-ı Süleymānı
Egerçi gelmeseñ o Āşaf bin Berhıyā gelmez (G. 62/2)

2. 2. 1. 2. (4). Kârûn

“Kur'an-ı Kerim'de adı Fir'avn ve Hâmân ile birlikte anılır. Bir rivayete göre Firavn'ın nâzırı, bir rivayete göre ise Hz. Musa'nın kavminden ve hatta akrabalarından olup çok zengin, ama cimri ve zalim bir kişiymiş. Allah kendisine çok büyük bir servet verdiği halde zekât vermeyip servetiyle kibirlenirmiş. Sonunda Hz. Musa'nın duası vasıtasıyla, servetiyle birlikte yere geçmiştir. Önceleri fakir bir kişiymiş. Hz. Musa ona ilm-i kimyayı öğretmiş ve o da zengin olmuş. Tefsirlerde İsrailiyattan olmak üzere onun hakkında uydurulmuş birçok rivayetler vardır. Mesela bunlardan biri hazinelerinin yalnızca anahtarlarını kırk iki kişinin taşıdığıdır. Bir ara Musa Peygamber yere emretmiş ve yer onu beline kadar yutmuş. Sonra zekât vereceğini söylemiş ve kurtulmuş. Ancak sonra malından vermeye yine kıymamış. Sonra yer onu ve hazinesinin tamamını yutmuştur” (Pala, 2007:258).

“Edebiyatta zenginlik ve cimrilik sembolü olarak kullanılır. Kârûn'un hazinelerine 'Genc-i Revân' denilirmiş” (Pala, 2007:258). Şair, Kârûn ve Hâmân'ı tenkit edip onlara benzemekten kaçınmaktadır.

Mâla meyl idüp zemîne gitmede Kârûn kim
Çekme Yâ Rab ben ğarîbe çekdiğin Hâmāna haṭ (G. 79/2)

2. 2. 1. 2. (5). Hâmân

“Hz. Musa zamanındaki Mısır Firavunu’nun veziridir. Yahudi kaynaklarında Musevî düşmanı İranlı bir vezir olarak gösterilen Hâmân, kâhinlerden Hz. Musa’nın doğacağını öğrenip Firavun’a erkek çocukları öldürmesini tavsiye eden kişidir. O da Kârûn gibi çok zengin imiş” (Pala, 2007: 187).

“Kuran-ı Kerim’de de kendisinden bahsedilen Hâmân, Firavun için iki şey yapmıştır. Bunlardan biri yüksek bir kule ki, Sarh-ı Hâmân diye meşhur bir rasathanedir. Diğeri de büyük bir sepete bağladığı gerges kuşları ile onların üstüne bağladığı et parçasıdır ki Firavun buna binerek Musa’nın Tanrısı’nı vuracağını söylemiştir” (Pala, 2007: 187).

Mâla meyl idüp zemîne gitmede Kârûn kim

Çekme Yâ Rab ben ğarîbe çekdiğin Hâmâna haṭ (G. 79/2)

2. 2. 1. 2. (6). Nemrud

“Babil ülkesinin kurucusu sayılan ve Babil Kulesi’ni yaptıran” (Alp, 1958: 1216) kral olup “Hz. İbrahim’i ateşe attırmasıyla ünlüdür. Yaşadığı dönem M.Ö. 2640 yıllarına rastlar. Rivayete göre burnundan giren bir sinek beynini kemirmiş, bundan rahatsız olduğu için etrafı pamukla çevrili tokmak ile başını tokmaklatmıştır. Birgün tokmakçı, pamuğun içine bir gürz koymuş ve öldürmüştür” (Pala, 2007: 356). Şair, Nemrud’un yaktırdığı ateşin, İbrahim Peygamber için gül bahçesi hükmüne geçtiğini dile getirmektedir. Nemrut ile Hz. İbrahim arasında geçen bu hadise, Hz. İbrahim Peygamberin anlatıldığı kısımda tafsilatlı olarak ifade edilmiştir.

Âteş-i Nemrûd gülzâr eyledi İbrâhîme

Hem maṭâya kıldı İsmâ’ile ikrâm görmeden (G. 131/7)

2. 2. 1. 3. Masal Kahramanları

2. 2. 1. 3. (1). Leylâ, Mecnûn

“Mecnûn, kelime anlamı deli demekse de daha çok Leylâ ile Mecnûn hikâyesinin erkek kahramanı olarak bilinir. Benî Âmir kabilesinden şair Kays’ın lâkabıdır. Bir başka rivayete göre Emevîler devrinde yaşamış Kays adlı bir beyzâdenin lâkabıdır. Leylâ ise Leylâ vü Mecnûn hikâyesinin kadın kahramanıdır. Leylî diye bilinir. Benî Âmir kabilesinden olup Kays’ın akrabasıdır” (Pala, 2007: 288-289).

“Leylâ, temiz bir aşkla sevilen maşûkadır; cânândır, sevgilidir, yârdır. Her gencin yüreğinde taht kuran muhayyel prenses biraz Leylâ’dır. Her güzel şiiire kuvvet veren, eserin yüzünü ağartan güç, Leylâ’dan gelir” (Karataş, 2007: 320).

Leylâ vü Mecnûn hikâyesinin konusu kısaca şudur: Necid çöllerinde, Kays ile Leylâ daha çocukken birbirlerini severler. Dedikodular çoğalınca Leylâ’nın annesi kızını çadırına kapatır. Kays ise sevgilisini göremeyince, üzüntüyle akli başından gider ve sahrâlara düşer. Bir müddet sonra da mecnûn (deli) diye anılmaya başlar. Kays’ın babası oğlunun derdini öğrenince Leylâ’yı ailesinden isterse de Kays, mecnûn olduğu

için kızı vermezler. Bunun üzerine babası, iyileşmesi için onu Ka'be'ye dua etmeye götürür. Fakat Kays, derdinin çoğalması ve aşkının artması için duada bulunur. Duası kabul olunmuştur. Babası çaresizlik içinde evine döner. Mecnun ise çöllerde yabancı hayvanlarla dostluk kurar. Bu arada yanık aşk şiirleri yazmaktadır. Nevfel adlı bir Arap beyi onun şiirlerini okur ve acıklı haline bir son vermek için Leylâ'yı babasından tekrar ister. Kızı iyilikle alamayınca da ordusunu toplayıp Leylâ'nın kabilesiyle savaşa girer. Mecnûn Leylâ'yı o denli sevmektedir ki ona ait hiçbir şeye zarar gelmesini istemez ve Leylâ'nın kabilesi savaşı kazansın diye duada bulunur. Nevfel yenilir. Ancak bu mağlubiyeti nefesine yediremeyip tekrar savaşa başlar. Bu defa galip gelir ama Mecnûn'un duasını öğrendiği için kızı almadan çekip gider. Sonra Leylâ'yı İbn Selâm adlı biriyle evlendirirler. Leylâ ise Mecnûn'un aşkına sadık kalmak için bir yalan uydurur ve kocasına, çocukluğundan beri bir cin tarafından sevildiğini, eğer ona el sürerse cinin her ikisini de öldüreceğini söyler. Böylece adamı kandırıp kendisinden uzak tutar. Bir müddet sonra Mecnûn'un intizarları sonucu İbn Selâm ölür. Serbest kalan Leylâ, Mecnûn'u aramaya çıkar. Çölde onu bulursa da Mecnûn onu tanımaz ve visale gücü olmadığını bildirir. Çünkü artık bütün maddi varlıklarla ilgisini kesmiş ve manevi bir aşk ile sarhoş gezer olmuştur. Leylâ umutsuz bir halde geri döner. Bir müddet acı çektikten sonra da ölür. Bunu haber alan Mecnûn, Leylâ'nın mezarına koşar ve orada kendisinin de ölmesi için Tanrı'ya yakarır. Yakarışı kabul edilir ve son nefesinde Leylâ!.. diyerek can verir. Sevgilisiyle cennette buluşurlar (Pala, 2007: 288-289). Şair, bu hikâyeye şöyle atıfta bulunmaktadır:

Râh-ı Hâkka 'aşkını ta'vîl ile Mecnûn-veş
Lâne yapmışken başında rûy-ı Leylâdan geçer (G. 52/3)

2. 2. 1. 4. Kadın Şahsiyetler

2. 2. 1. 4. (1). Meryem

“Hz. İsa'nın annesidir. Davûd Peygamberin soyundan gelmiştir” (Alp, 1958: 1000). “İmran adlı bir zatın kızıdır. Anne-babasının çocuğu olmamıştır. Onlar da çocukları olursa mabede bağışlamayı adanmışlar. Meryem doğunca oranın imamı Zekeriyya Peygambere teslim etmişler. 15 yaşındayken, adı Kur'an'da geçen (Yâsin/20) Yusuf Neccâr'a nişanlanmış ise de ona varmadan Cebrâil vasıtasıyla üflenip gebe kalmıştır. Yahudiler ona çok eziyetler etmişlerdir. Nişanlısı onu alıp Nâsıra'ya götürmüştür. Filistin kralı Herod, doğacak çocuğun öldürülmesini emredince Mısır'a ve Anadolu'ya gitmişler. Hz. İsa'nın hayatı boyunca annesi Hz. Meryem hayattaymış. Hz. İsa'nın göğe çekilmesinden bir müddet sonra vefat etmiş” (Pala, 2007: 308).

“Divan şiirinde Hz. İsa'yı doğurması, Cebrâil tarafından üfürme yoluyla gebe bırakılması gibi hususiyetleriyle ele alınır” (Pala, 2007: 307-308). Bu hikâyeye doğrultusunda Hz. Meryem, şu şekilde yer almaktadır:

Güş idüp vaşfiñ seniñ 'İs'ibni Meryem dem-be-dem
Bu sebeble âsumâna oldı i'zâm görmeden (G. 131/4)

2. 2. 1. 4. (2). Züleyhâ

“Yusuf u Züleyha hikâyesinin kadın kahramanıdır” (Alp, 1958: 1588). “Yusuf Peygamber ile aralarında çeşitli olaylar geçen ve sonunda onun eşi olan kadındır. Zeliha, mağrip melikesi idi. Mısır aziziyle evlenmiş ancak Hz. Yusuf ile evleninceye kadar eline erkek eli dokunmamıştır. Daha evlenmeden Hz. Yusuf’u rüyasında görüp âşık olmuştur. Yusuf Peygamber ile karşılaşınca gömleğini yırtmış, sonra da onu zindana attırmıştır. Edebiyatta çok zaman Hz. Yusuf, Mısır vs. kelimelerle tenasüp içinde anılır” (Pala, 2007: 490). Divanda ise Hz. Yusuf’la birlikte şu şekilde yer almaktadır:

Görmemiş midir Züleyhâ hâlini bu râh-ı ‘aşk
Cân virür Yûsuf yoluna bir de zindâna çeker (G. 46/2)

Buña mebnî cemâl-i Yûsufa ‘aşık Züleyhâdır
Seniñ rûyiña dil-beste efendim dü cihân olmuş (G. 73/4)

2. 2. 2. Kavimler

2. 2. 2. 1. Yahudî Kavmî

Bu kavim, bir şeye karar veremeyen, beceriksiz manalarına gelen müzebzeb ile terkip oluşturarak şöyle zikredilmektedir:

Bağ şu humka Yağūdî kavmini tevbîh idüp
Didiler ‘İsâya anlar itme İmân dest-be-dest (G. 16/6)

Hem ararlar râh-ı haqqı hem giderler bâtıla
Böyle bir kavm-i müzebzeb hem çü hayvân dest-be-dest (G. 16/8)

2. 2. 2. 2. Kavm-i Nûh

Divanın bir yerinde şu şekilde geçmektedir:

Eylediñ her bir nebîniñ kavmini gamdan beri
Cümleden buldı necât keştiyle ol dem kavm-i Nûh (G. 27/2)

2. 2. 2. 3. Hristiyan

Divanın bir yerinde havariyyunu hatırlatarak şöyle yer almaktadır:

Muqaddemden havariyyunu yâver kıldı ʿİsâya
O demde oldılar ol kavme rehber Yâ Resûla'llâh (G. 181/3)

2. 2. 3. Ülkeler ve Şehirler

2. 2. 3. 1. Suriye (Kerbelâ)

Hız. Hüseyin'in Kerbelâ'da şehit olması ve bu suretle cennete yükselmesini ifade eden beyitler şu şekildedir:

Çkurretü'l-ʿayn-ı Muhammed Muştafâ kim Şâh Hüseyn
Kerbelâda oldı Firdevs-i muʿallâya vuşul (G. 105/3)

Cedd-i pâk-i şâh Hüseyn-i Kerbelâsın sen Hâbîb
Bâb-ı hikmet ser-firâzı enbiyâsın sen Hâbîb (Müs. 20/II; 2)

Hâsan ile Hüseyn şübbâb-ı cennet oldığın bildim
Hüseyn oldı şehîdler Kerbelâsı Yâ Resûla'llâh (G. 174/4)

2. 2. 3. 2. Filistin (Ken'ân)

Aşk, Hız. Yusuf'u, Hız. Yakup'u ve Züleyhâ'yı hatırlatarak âşıkların Kenân tarafına meyl ettiği ifade edilmektedir.

Râh-ı ʿaşk ʿuşşâkı dâ'im bahır-ı ʿummâna çeker
Bilmez ahvâli hemîşe süy-ı Kenâna çeker (G. 46/1)

2. 2. 4. Denizler, Dağlar, Çöller

2. 2. 4. 1. Denizler

Divanda deniz, Arapça bahr ismiyle karşımıza çıkmaktadır. Şair belli bir deniz ismi söylememekle birlikte birçok terkiplerle zikretmektedir: Bahr-ı ʿisyân, bahr-ı himem, bahr-ı vefâ, menba'-ı bahru'l-'atâ, bahr-ı ʿirfân, bahr-ı medîd, bahr-ı hevâ, şeffî-i bahr u bedr, bahr-ı kerem, garîk-i bahr-ı ʿisyân, bahr-ı ʿusât gibi.

Nazîfim baħr-ı ʿiŝyânda apatdım yelken-i keştî
Rehâ-yâb eyle luţfuñ bî-sipâhım Yâ Resûla'llâh (G. 184/5)

Ŗair, Peygamberimizi övmek maksadıyla terkip oluŖturmuŖtur. O'nu gayretlerin, yüksek iradenin denizi olarak methetmiŖtir.

Bulunmaz miŖli baħr-ı himemsin Yâ Resûla'llâh
Nazîri olmamıŖ ʿayn-ı keremsin Yâ Resûla'llâh (G. 192/1)

Nazifî, Hz. Muhammed'i defalarca baħr-ı vefasın diyerek yüceltir. Bu Ŗekilde onun vefakâr, sadık, kadir-kıymet bilen bir zat-ı muhterem olduğunu ifadeye alıŖır.

Ŗefâʿat kâni bir baħr-ı vefâsın Yâ Resûla'llâh
Nebîler ser-firâzı MuŖtafâsın Yâ Resûla'llâh (G. 193/1)

Ŗair, ağaların ve taŖların Peygamberimizi tanınası mucizelerine hatırlatma yapar.

İŖidince cümle acâr ile eŖcârdan selâm
Diñlemez mi iltimâsım rûz u Ŗeb baħru'l-vefâ (G. 2/7)

Nazifî, Peygamberimizi övmek için O'nu, bađıŖlanmanın menbaı olarak gösterir.

Maħzen-i feyz-i hidâyet menfez-i bâbu'l-ʿalâ
Câlis-i kürsiyy-i hikmet menbaʿ-ı baħru'l-ʿaţâ (G. 4/1)

Bir araf cürm ile maʿlûl bir araf emrâz-ı ten
Bu Nazîf âlûde-dâmân baħr-ı ʿirfânım abîb (G. 10 / 7)

Nazifî, amellerinin oğaltılması ve suallere vermiŖ olduğu cevapların da doğrulanmasını niyaz ederek adeta yakarır.

Nazîfiñ zerrece aʿmâlini baħr-ı medîd eyle
O hengâmnda suʿâl üzre cevâbın sen sedîd eyle (Müs. 51/V; 2)

2. 2. 4. 2. Dağlar

Divanda “kûh” Ŗeklinde bir defa gemektedir. Kûh-ı ‘azîm Ŗeklinde terkinin bulunduğu beyit de Ŗu Ŗekildedir:

Rahmetin bahrına nisbet mûr olur kûh-ı ʿazîm
Şermsâr olur Nazîf kıl cürmünü ihfâda hak (G. 94/5)

2. 2. 4. 2. (1). Tûr

“Sina çölünde bir dağın özel adı olup Tûr-ı Sinâ veya Tûr dağı olarak bilinir. Musa Peygamber ve kendisine inananlar Mısır’dan çıkıp giderken Allah’ın davetiyle bu dağa çıkıp orada Allah ile konuşmuştur. Bu yüzden Kelîm sıfatını almıştır. Yine bu dağda Allah’ı görmek isteğinde bulunur ve Allah dağa tecelli edince dağ paramparça olur. Hakkındaki bu inançlar ile divan şiirimizde çok anılır. Tasavvufta Tûr dağı, insanın maddî yapısını temsil eder. Nitekim bu maddî yapı Allah’ın tecellisi ile yok olur. Bunun için önce varlığı yok etmek gerekir” (Pala, 2007: 461). Şair, Hz. Musa’nın Tur dağına çıkması ile Hz. Muhammed’in miraca yükselmesini mukayese ederek Peygamberimizin üstünlüğünü ortaya koymaktadır.

Gelüp daʿvet ile Mûsâ o demde Tûr-ı Sînâya
Seniñ miʿrâciñ Ey Nûru'l-Ĥudâ heft âsumân aşmış (G. 69/5)

2. 2. 4. 3. Çöller

“Divan edebiyatında âşık sevgilisinden ayrılmış olduğu için kendisini bir çöle düşmüş olarak gösterir. Mecnun’un çölde yaşaması ve orada vahşi hayvanlarla arkadaşlık etmesi de sık sık ele alınan bir imajdır. Misk ceylanlarının çölde yaşamaları dolayısıyla da deşt kelimesi Hitâ ile birlikte kullanılabilir” (Pala, 2007: 113). Şair, deşt ve sahra kelimelerini devamlı deşt ü sahra şeklinde zikretmektedir. Ayrıca şairin bu kelimeleri, kendi mahlasını kullandığı beyitlerde zikretmesi de dikkati çekmektedir:

Şemm idüp büyüñ Nazîf bî-çâre nâzım serseri
Deşt ü şahrâda hemân dem eylese ezkâr-ı gül (G. 108/7)

Şair, Allah ve Peygambere olan aşkını her vesileyle dile getirmektedir. O gül kokulu Hz. Muhammed’i bir kez koklasam aklımı kaybedip figan ederek çöllere düşerim şeklinde manaya sahip bir beyit söylemektedir.

Eylese bir kerre istişmâm o verdiñ büyüñü
Deşt ü şahrâda Nazîf eyler idi efgân-ı gül (G. 107/7)

Âşık, sevgilinin tavırlarına göre farklı tavır ve hallere giriftâr olur. İşte bir beyitte de Nazîf, çöllere düşüp âh etmeyi arzuladığı için Peygamberimizden bir yudum da olsa aşk kadehi sunmasını talep etmektedir.

Deşt ü şahrâda Nazîf âh itmiyor bilmem neden
Câm-ı ʿaşkıñ şun aña ey curʿa-efşânım meded (G. 37/7)

Gaybı, geleceği ve her şeyi hakkıyla bilen şüphesiz Allah'tır. Gaybı bilmeye çalışmak, bu yolda büyü, sihir ve fal ile uğraşmak, Hakk'ın rızasına ters olan işlerle uğraşanlarla iş birliği yapmak ve sözlerine itimat etmek elbette Allah'ın hoşuna gitmeyecek hususlardır. Nitekim şairin dediği gibi Allah bir şeyin olması için sadece ol der ve o şey olur. Asla olmayacak gibi görünen şeyler bile Allah'ın izniyle olur. Bunun için kâinatı yaratan, binlerce canlıyı içerisinde yaşatıp hayat veren Rabbimizin çölde çiçekler açtırması da hiç zor değildir.

Gaybı bilmek ʿayb olur erbâbınıñ gayra ʿaceb
Deşt ü sahrâda biten ezhârını Allâh bilür (G. 45/5)

Aşk yolu çile ve ıstıraplarla dolu bir yoldur. Zaten kolay olan ve kolay erişilen bir netice de lezzetli değildir. Nitekim cennet kolay değil cehennem ise lüzumsuz değildir. Zor olan ve zor kazanılan her zaman kıymetlidir. İnsanoğlunun hak yolda sarfettiği çaba ve gayret de güzel bir niyet ile ibadet hükmüne geçmektedir. Dolayısıyla âşık güzel bir neticeye kavuşmak için çekmiş olduğu tüm sıkıntılardan lezzet alır. Bitmesin ister. Şair, Peygamberimiz uğruna çöllere düşüp feryat figan ederek yüz sürmeyi arzulamaktadır.

O demde deşt ü sahrâda figân ile vağan tutsam
Hemân sürsem yine rûy-ı siyâhım Yâ Resûla'llâh (G. 184/3)

2. 2. 4. 3. (1). Sinâ

Sinâ çölü de Hz. Musa'nın Tur dağına atıfta bulunurken "Tûr-ı Sinâ" şeklinde zikredilmektedir.

Gelüp daʿvet ile Mûsâ o demde Tûr-ı Sînâya
Seniñ miʿracıñ Ey Nûru'l-Hudâ heft âsumân aşmış (G. 69/5)

2. 2. 5. 1. İçtimâî Tabakalaşma

2. 2. 5. 1. Sultan ve Çevresi

Divanda padişah olarak sadece Abdulmecid Han'ın yer aldığını ifade etmiştik. Bunun yanında devlet adamı olarak da sadece üç isim geçmektedir. Zaten divandaki şahıs kadrosu oldukça dardır. Ancak "padişah" ve "hân" kelimeleri bir defa kullanılmakla birlikte sultan, şah gibi kelimeler sıklıkla kullanılır. Çünkü bu sıfatlar Hz. Muhammed'i ve diğer bazı büyükleri övmek ve yüceltmek için istiare yoluyla beyitlerde yer alır. Peygamberimiz sultân-ı ʿâlem, sultân-ı dîn gibi tamlamalarla karşımıza çıkar. Bu beyitlerde Peygamberimizin rahmet ve şefkatte eşi benzeri olmadığı vurgulanarak onun âlemin sultanı olduğu ifade edilmektedir.

Raḥm u şefkatde mişliñ görmemiş rûy-ı zemîñ
Böyle bir sultân-ı ʿâlem böyle bir ʿâlem-bahâ (K. 1/9)

Görmüşüz dünyâ ṭabībi kizb ile âlûdedir
Şâdıķu'l-va°du'l-emīn şānında sultānım ṭabīb (G. 10/2)

Bir nigehele °āleme eyler Ḥudā sultān-ı dīn
Nūr-ı maḥbūb-ı Cenāb-ı Kibriyā pār pār yanar (G. 49/2)

Abdulmecid için şāh-ı cihān ve Hān ifadesini kullanır:

Hıç degül şāh-ı cihān °Abdu'l-Mecīd Ḥān °aşrına
Düşmesi bürhān-ı ķāṭı° oldı ihlāşdan yaña (K. 1/8)

Şair, bir beyitte ise şāh kelimesini, Hz. Hüseyin'in Kerbelâ hadisesini dile getirirken Hz. Hüseyin'e sıfat olarak kullanmaktadır.

Cedd-i pāk-i şāh Ḥüseyn-i Kerbelāsın sen Ḥabīb
Bāb-ı ḥikmet ser-firāzı enbiyāsın sen Ḥabīb (Müs. 20/II; 2)

Ḳurretü'l-°ayn-ı Muḥammed Muştafā kim Şāh Ḥüseyn
Kerbelā'da oldı Firdevs-i mu°allāya vuşül (G. 105/3)

Daḥi şāḥib-ḥayā ehl-i vefā °Oşmān-ı Zī'n-nüreyn
Çehārim Şāh °Aliyy-i Şīr-eşerdır Yā Resūla'llāh (G. 181/2)

Cihād-ı ekbere Şāh-ı °Aliyyu'l-Murtażā nā°il
Olnca oldı şād tahtında Düldül Yā Resūla'llāh (G. 185/3)

Bir müseddesin nakarat kısmında ise Peygamberimize sıfat olarak zikredilmektedir.

Şeb-i mevlūdün ey şāh-ı nübüvvet °ālem-ābāddır
Mübārek nām-ı zīşān Aḥmed-i Muḥtār-ı levlākdir (Müs. 51/I, II, III, IV; 3)

Şair birçok beyitte Peygamberimize “Efendim” şeklinde hitap etmektedir:

°Urūc-ı Ḳabe Ḳavseynde Efendim sen emīn oldıñ
Ḥuzūr-ı Ḥazret-i Ḥaḳķa nevāzişle ķarın oldıñ (Müs. 51/2; 2)

Efendim nūr-ı Hâk Ahmed Muḥammed Muṣṭafâ birdir
Gören mi'racda dîdâr-ı Hâbîb-i Kibriyâ birdir (Müs. 54/1; 3)

Buña mebnî cemâl-i Yûsufa 'âşık Züleyhâdır
Seniñ rûyîna dil-beste Efendim dü cihân olmuş (G. 73/4)

Efendim zerrece 'aşkıñ Nazîf bî-çâre görsün de
Metâc-ı vaşlıñı kılsun amân ile hemân arzû (G. 140/7)

2. 2. 5. 1. (2). Resmi ve Gayr-i Resmi Görevler ve Meslekler

2. 2. 5. 1. (2). (a). Nakîbu'l-Eşrâf

Peygamber soyundan olan kişilerin işlerini görmek üzere içlerinden hükûmetçe atanan memur manasındaki bu sıfat divana yazılan birinci takrizin sahibi Tahsin Beg için kullanılmıştır.

2. 2. 5. 1. (2). (b). Mekâtib-i Umûmiye Nazırlığı

Eğitim bakanı manasındaki bu makam ise divana yazılan ikinci takrizin sahibi Kemal Efendi için kullanılmıştır.

2. 2. 5. 1. (2). (c). Mektebi Rüşdiye Hâceliği

Mekteb-i rüşdiye hocalarından olan Sâib Efendi de divana yazdığı üçüncü takriz münasebetiyle esere dâhil edilmektedir.

2. 2. 5. 1. (2). (d). Asker (Leşker)

Asker ve askerlikle ilgili görevler de divanda çeşitli tasavvurlarla zikredilmektedir.

Eyledi bir ḥamlede maḫhûr o küffâr leşkerin
Ey Nazîf söyle 'Alî ser-tâc-ı merdânım meded (G. 36/5)

2. 2. 5. 1. (2). (d). Hekim (Tabib)

“Divan şiirinde tabip, aşk derdine ilaç bulamayan bir kişilikte ele alınır. Zaten bu derde ilaç bulsa dahi âşık o ilacı istemez. Aşk hastasının can ve gönül derdine en iyi tabip hiç şüphesiz sevgilinin kalın dudağı veya kendisidir. Sevgilinin aşkı ise hem derttir, hem de o derdin çaresini bulan tabîbdir. Tabipler yaraları iyi ederler, yanlarında ilaç

taşır, bazen de yalnızca tavsiyede bulunurlar” (Pala, 2007: 435). Şair de tabip kelimesini birçok yerde kullanmaktadır.

Bir ʿāşık-ı ḥabībīn muḥtācı her ṭabībīn
Bir şāʿir-i lebībīn tertībī semʿa ʿespān (Tak. 3/2)

Seniñle ehl-i ĩmāna cinānda müjde tabībe
Muʿallā şerʿ-i teʿyide maḥalsin Yā Resūla’llāh (G. 187/3)

Bu Naẓif bu ʿilletle āzürde ʿilāc eyle tabīb
Kıldı Ḥaḫ derde devā her demde Loḫmānım seni (G. 198/5)

Divanda bulunan 10. gazelde tabip kelimesi redif olarak kullanılmıştır. Bu gazelde sevgili, Peygamber olduğu için yine tabip de peygamberdir. Bu gazelin ilk üç beyiti şu şekildedir:

Eyle bīmārī tīmār ey nūr-ı Raḥmānım ṭabīb
Dü cihānīn yāveri maḥbūb-ı Yezdānım ṭabīb

Görmüşüz dünyā ṭabībī kızb ile ālūdedir
Şādıḫu’l-vaʿdu’l-emīn şānında sulṭānım ṭabīb

Bir ṭabībīsin kim cihān maʿdūm iken mevcūdıma
Bādī kıldı Ḥaḫ seni māh-ı tābānım ṭabīb

2. 2. 5. 1. (2). (e). Müşterî (Harîdâr)

Sevgiliye, sevgilinin güzelliğine, aşka ve aşk derdine talip olan âşıktır. Rakip de müşteri olarak düşünülür. Divanda, sevgiliye muhabbet arzusu besleyenlerin sayılarının çok olması ile söz konusu edilir. Nitekim bir nesnenin değeri onu arzulayanların, ona rağbet edenlerin fazlalığıyla ölçülür. Şair bir beyitte cennet ucuz olsa kimsenin ona müşteri olmayacağını ifade etmektedir.

Az ʿamelle mālīk olursun cināna diseler
Olmaz aşla kimse bir aḫçeye aña müşterī (G. 197/6)

Şair; cennet, cehennem, dünya ve ahiretin yaratılışına sebep olarak Peygamberimizi gösterip onun rızasına tüm âlemin rakip olduğunu dile getirmektedir.

Cinān-ı düzaḫı dünyā vü ʿuḫbāya sebeb sensin
Rızāna oldı ʿālem müşterī Allāh seni sevmiş (G. 70/4)

Satın alıcı manasına gelip müşteri ile eş anlamlı olarak kullanılan “harîdâr” kelimesi de şöyle zikredilir:

Nazîf sen de bilürsin haylice fışk ile uğraşdıñ
Ve-lekin sen gibi ʿazme harîdâr olmadı fâsık (G. 92/5)

2. 2. 5. 1. (2). (f). Üstâd

“Bir bilim ve sanat alanında üstün yeri olan kişi” (Pala, 2007: 467) anlamına gelen üstat divanda bir defa zikredilmektedir:

Çünkü üstâd eylemiş İblîsi kendüye ʿaceb
Durmayup kendiyi her demde Süleymân gösterir (G. 41/4)

2. 2. 5. 1. (2). (g). Tâlip

Talep eden manasına gelmektedir. Mekteb-i Rüşdiye Hâcesi Sâib Efendi'nin yazmış olduğu takrizde tâlip kelimesi zikredilmektedir.

Cevher gelince Şâ'ib târîhe oldu râğib
Soñ mışraʿında t̄alib bulsun anı nümâyân (Tak. 3/4)

2. 2. 5. 2. İlahî Çerçevde Eğlence Hayatı

2. 2. 5. 2. (1). Meclis (Bezm)

İçkili, eğlenceli meclis, toplantı, dernek manalarına gelir. İlkbahar mevsiminde çemende, kırlarda veya bir gül bahçesi vs. yerlerde gezip eğlenmek meclisin özelliğindedir. Divan edebiyatında genellikle bu anlamda kullanılmaktadır. Ancak divanımızda tamamen İlahi aşka odaklı bir meclis vardır. Yani meclislerin, bezmlerin en yücesi zikredilmektedir. Bezm-i hakikat, bezm-i İlâhî, âşık-ı bezm-i hakikat, meclis-i ʿaşk gibi tamlamalar yer almaktadır:

Durmayup bezm-i haqîkat üzre gel nâzım Nazîf
İşte bu bâğ-ı fenâyı görme maʿnâdan ğaraż (G. 77/5)

ʿArağ-rîz olmadan bezm-i İlâhîde Hâbîbu'llâh
Cihân içre Nazîfâ ʿâlemi tutmuş idi hoş-bû (G. 144/5)

°Aşık-ı bezm-i haķıķat rüy-ı dildâr bunda gel
Meclis-i °aşka münâsib tavr-ı eţvâr bunda gel (G. 110/1)

2. 2. 5. 3. Muhtelif İçtimai Haller

2. 2. 5. 3. (1). Mektep, İlim, İrfân

“Eskiden ilim sözü daha çok dini bilgiler için kullanılırdı. İlmin kaynağı Kur’an’dır. Hadis, tefsir, fıkıh, kelim vs. ilimler hep ondan ayrılmıştır. Şimdinin üniversitesi sayılan medreselerde müspet ilimler de okutulurdu. İlim adamlarına ulemâ denilirdi. İlmin aslını “nefsini bilen Rabbini bilir” hadisi oluşturur. Bu ilmin dereceleri vardır. İlme’l-yakîn: Bir şeyin doğruluğuna bilim yoluyla inanmak. Ayne’l-yakîn: Bilgiyi görgü haline getirmek, yani gözle görüp bilmek. Hakka’l-yakîn ise bilgiyle birleşmek tahakkuk etmektir. Denizin varlığını kitaptan okumak birinciye, denizin kenarına varıp onu görmek ikinciye, denizin içine girip onu hissetmek de üçüncüye örnektir” (Pala, 2007: 229-230). Mektep kelimesi bir defaya mahsus olarak zikredilmektedir: “Mekteb-i Rüşdiye Hâcelerinden Dârendevî Sâ’ib Efendi’nin Takrizidir” şeklinde 3. takrizin başlığı olarak yer almaktadır.

Nazifî, ilim, irfan, âlim, ulemâ, iz’ân gibi ilme dair kelimeleri ise defalarca zikretmektedir. İlmullah kelimesi bir beyitte şöyle zikredilir:

Çünkü °ilmu’llâh ile her bir taraf oldu muhît
Hâķ bilürken başķa dürlü halka izhâr istemez (G. 57/4)

Şair, Peygamberimizi överek O’nun ilim ve irfanının eşsiz ve benzersiz olduğunu dile getirir. Ayrıca bununla da yetinmeyip bu özelliğın sadece Peygamberimize müyesser olduğunu bildirir.

Dü cihâna gelmedi mânend-i aķrânıñ seniñ
Kimseye olmaz müyesser °ilm u iz’ânın seniñ (G. 95/1)

Nazifî, Levlâki hatırlatarak Peygamberimize bu ilmin, bütün ilim sahiplerinden önce Hak tarafından verildiğini ifade eder.

Hudâ °ilm-i ezelde eylemiş bâ’iş bu eflâke
Zuhûr itdi saña levlâķ nişânı Yâ Resûla’llâh (G. 169/2)

Hâķâyıķ °ilmini bir noktada Hâķ eyledi iş°âr
O zâtıñ zemînde türbesidür Yâ Resûla’llâh (G. 186/2)

Müşrik ile mümini kıyaslayarak, müşrik şirk ile uğraşırken, mümin ise daima ilim ile meşgul olur şeklinde bir beyit de mevcuttur.

Gerçi müşrik şirk ile meşgûl olursa bir taraf
Bir taraf oldu dem-â-dem baħr-ı  irfânla Nazîf (G. 85/2)

Yağmur veya su olmadan bir gülün açması mümkün olmadığı gibi, kişide de irfan olmadığı müddetçe Allah'ın feyzine vasil olamaz.

Nâ'îl olmaz feyz-i Hakk'a dilde  irfân olmadan
Gül açılmaz bağ-ı kalbde tâ ki bārân olmadan (G. 128/1)

2. 2. 5. 3. (2). Devlet

Divanda devlet kelimesi üç defa zikredilmektedir. Bunlardan birinde ise "zimâm-ı devlet" şeklinde bir tamlama oluşturulmuştur:

Ben ilerde nâ'îl olsam devlete şimden girü
Kim yiyüp kimler kazandı diyü bir emsâl ola (K. 1/18)

Kimiñle ħasb-i ħâl itseñ dem-â-dem miħnetin söyler
Zimâm-ı devleti tutmağda dâ'im soħbetin söyler (G. 43/1)

Devlet, hükümet idaresinde teşkilatlandırılmış olan siyasi topluluk anlamının dışında, başka manaları kapsayacak şekilde de yer almaktadır.

Bu ne devlet maħrem-i esrâr ide Şâni° seni
Bu ne ħürmet ümmetini kıla şâ'irden yaħîñ (G. 124/5)

2. 2. 5. 4. İnşâî Yapılar

2. 2. 5. 4. (1). Hâne (Beyt), Kasr, Kâşâne, Hayme, Lâne, Mesken, Mülk, Zindân, Binâ, Mahfil-i Rahmân, Vatan, Ülke

Hâne, ev anlamını taşımaktadır. Ancak beyitlerde mecâzi olarak birçok anlamda kullanılmaktadır. Böylelikle anlam zenginliği sağlanmaktadır. Bu kelime yer aldığı beyitlerde âşığın bedeni, dünya, gönül, kalp ve göz olarak düşünülür. Çeşitli tasavvurlarla harap olma, yıkılma ve geçicilik özellikleri de ortaya konulur.

Dünya bir misafirhanedir. Yani gelip geçici bir mekândır. Kimse sonsuza kadar burada kalmaz. Nitekim her canlı ölümü tadacaktır.

Bu misâfir-ħânede kimse karar itmez giçer
Görme misin miħmâniñ müddeti oldu sipenc (G. 24/2)

Gönül evine bir an dahi düzelme ve iyileşme müyesser olmadı. Hal böyleyken Allah'ın kurtuluş ve selamet bahşetmesi pek mümkün değildir.

Olmadı bir dem müyesser hâne-i kalbe şalâh
Hâk bize bilmem ne yüzden kıla ol demde felâh (G. 26/1)

Kâşâne kelimesi de ev, mükemmel ev ve köşk anlamlarına gelecek şekilde kullanılmaktadır.

Olmaz °uşşâkıñ dili kâşânesinde beste yah
Olmuş olsa maħv olur dil-hânesinde beste yah (G. 29/1)

Müneccimlik gelecekte haber vermek şeklinde izah edilebilir. Ancak dinimizde bu uygun değildir. Şair de müneccimlerin bir bilgisinin olmadığını ve her şeyi hakkıyla bilen Allah olduğunu ifade etmeye çalışmaktadır.

Bilmediler ol müneccim-hânesinde noldığın
Âsumân içre felek edvârını Allâh bilür (G. 45/3)

İnsanoğlu defalarca tevbe etse de yine aynı hataları yapabilir. Nimete kavuştuğunda veya zorluktan kurtulduğunda Allah'ı ve O'na şükür etmeyi unuttur. Ancak müşkül bir duruma düştüğü takdirde Allah aklına gelir. Buna karşılık Allah ise affedicidir. Affetmeyi sever. Şefkatlidir ve O'nun şefkati hiçbir varlıkta yoktur. Bu şefkat öylesine derindir ki yeryüzündeki yaşamış, yaşayan ve yaşayacak olan tüm anaların şefkati toplansa yine de kıyas bile edilemez. Şair de bu şefkat ve merhamete güvenerek, Allah'ın afvına sığınıp insanoğlunun yıkmasına karşılık Rabbimizin yıkılanı düzeltme kudretini dile getirilmektedir.

Hâne-i kalbi dem-â-dem kul yıkar Allâh yapar
Dest-i kudretle binâyı kul yıkar Allâh yapar (G. 47/1)

Ṭarz-ı küstâhâne üzre eyleme mülkin güşâd
Destine giçmez seniñ bu vech ile ḥabl-i murâd (G. 35/1)

Kasr kelimesi, Peygamberimizi yüceltmek maksadıyla “kasr-ı dîn” şeklinde tamlama oluşturup şu şekilde yer almaktadır:

Ḳaşr-ı dîn oldı Ḥabîb-i Ḥalıḳ-ı Kevneyn kim
Çâr yâr oldı °imâd bu çâr erkâna uşul (G. 105/2)

Şair, hane ve bina kelimelerini aynı beyit içerisinde, mecâzi manalar vererek kullanmaktadır.

Hâne-i kalbi dem-â-dem kul yıkar Allâh yapar
Dest-i kudretle binâyı kul yıkar Allâh yapar (G. 47/1)

Büyük camilerde hükümdarlara ve vezirlere ayrılmış ve etrafı parmaklıklarla çevrili olan, yerden biraz yüksek yer manasına gelen mahfil kelimesi “mahfil-i Rahman” şeklinde terkip oluşturularak karşımıza çıkmaktadır.

Ḳullarıñ mi‘yârını ta‘yîne mebnî nüh felek
Devrini bildiñse ḳalbiñ maḥfil-i Raḥmâna aş (G. 46/4)

Vatan sözcüğü bir defa zikredilmektedir. Şair, Peygamberimizin civarında yaşam sürmeyi arzulamaktadır.

O demde deşt ü şahrâda fiğân ile vaṭan ṭıtsam
Hemân sürsem yine rûy-ı siyâhım Yâ Resûla’llâh (G. 184/3)

Nazifî, Peygamberimizin üstün meziyetlerini dile getirerek överken “zât-ı risalet ülkesi” tabirini kullanmaktadır.

Sevâd-ı çeşmiñ ‘âlem gölgesidür Yâ Resûla’llâh
Cihân zât-ı risâlet ülkesidür Yâ Resûla’llâh (G. 186/1)

2. 2. 5. 4. (2). Zindân, Mahzen

Zindan kelimesi hapishâne manasıyla kullanılmıştır. Divanın iki yerinde geçmektedir. Hem mecaz hem de gerçek anlamıyla karşımıza çıkmaktadır.

Şad-hezâr dâmâna pâ-mâl olsa da olmaz murâd
E’n-nihâye fânî bâḳî cümle zindân gösterir (G. 41/6)

Başka bir beyitte ise Hz. Yusuf’un zindana düşme hadisesi hatırlatılmaktadır. Bu suretle aşk yolunun garip hallerine şaşılmaktadır. Yani Züleyha, Hz. Yusuf için canını bile verecek kadar âşık olduğu halde O’nu zindanlara attırmaktadır.

Görmemiş midir Züleyhâ ḥâlini bu râh-ı ‘aşḳ
Cân virür Yûsuf yoluna bir de zindâna çeker (G. 46/2)

2. 2. 5. 4. (3). Kabir

İslam inancı gereğince asıl hayat ölümden sonra başlamaktadır. İnsan önce ana rahmine düşer. Ana rahmindeyken ona ruh üflenir. Sonrasında bebeklik, çocukluk, gençlik ve yaşlılık devrelerinden geçer. Bu devrelerin herhangi birinde dünya hayatına gözünü yumar ve kabre girer. Kabirde iki melek tarafından sualler sorulur. Bu suallere ise amelîne göre cevaplar verir. Şair de bu sualler üzerinde durmaktadır. Suallerden birincisi “Rabbin kim” olacakken ikincisi ise “Peygamberin kim” olacaktır. Buradaki asıl maksat ise Peygamber Efendimizi tanımanın ve bilmenin ne derece gerekli olduğunu göstermek ve Peygamberimizin yüceliğini ispatlamaktır.

Ğabirde münkirin dehşetle a‘mâlden su‘âlinden
Biri Ğağ biri de sen olduñ cevâbı Yâ Resûla’llâh (G. 160/3)

2. 2. 5. 4. (4). Âsitân

“Divan edebiyatında sevgiliden bahsedilirken bazen onun âsitânı ve eşiğı de anılır. Âşık daima bu âsitânda yüzüsu ve gözyaşı döker, oraya erişebilmek, yüz sürebilmek için yalvarır durur. Bu onun en büyük arzusudur. Kapısında kul olup sevdiğinin köpekleriyle sohbet edebilmek için her şeyini fedaya, orayı gözyaşlarıyla yıkamaya ve orada bir ayak toprağı olmaya hazırdır. Söz konusu sevgili padişah ya da değerli kimselerden oluşursa şair, âsitânı bir şeyler dilemek maksadıyla kullanır” (Pala, 2007: 36).

“Tasavvufî edebiyatta âsitân, şeyhin kapısıdır ki oradan himmet umulur. mecâzen dünya ve âlem yerini de tutar” (Pala, 2007: 36).

Şair, günahkâr olduğı halde Peygamberimizin vasıflarını anlattığını ve bu haliyle Resul’un eşiğine geldiğini ifade etmektedir.

Cürm ile oldum Ğabîb-i Kibriyâ vaşşâf(ı) ben
Ağlayup bu âsitâna geldi ‘işyânla Nazîf (G. 85/6)

Nazîf, âsitân sözcüğünü “türâb-ı âsitân” şeklinde tamlama oluşturarak da kullanmaktadır.

Türâb-ı âsitânîñ dil-penâhım Yâ Resûla’llâh
Ğaşın mihrâbına her dem nigâhım Yâ Resûla’llâh (G. 184/1)

2. 2. 5. 4. (5). Kapı (Bâb)

Bâb kelimesi mecaz ve gerçek olmak üzere sıklıkla kullanılmaktadır. Müstakil kullanımının yanında birçok terkip de oluşturduğu gözlemlenmektedir. Bâb, kapı anlamındadır. Bir yere girmek isteyen önce kapıdan geçmesi gerekmektedir. Bu kapısı olan yerler meclis, dünya, ukba, kabir, cennet, cehennem, kalp, gönül vs. olarak karşımıza çıkmaktadır. Bâb kelimesi başlıca bâb-ı şefaât, bâb-ı hikmet, bâb-ı lutf, bâb-ı

rıza, menbâ-ı bâb-ı merâhim, bâb-ı melâmet, bâb-ı visâl, bâb-ı nedâmet, bâb-ı hakikat, bâb-ı saadet, bâb-ı berâyâ, bâb-ı hidâyet gibi terkiplerle karşımıza çıkmaktadır.

Şair, Peygamberimize, tüm güzel sözlerle övülmeye layık olan ve bütün yüce kapıların merkezi şeklinde hitap etmektedir. Akabinde ise dokuz feleğin ve gök ehlinin böylesine muhteşem bir Resul ile iftihar etmesi gerektiğini ifade etmektedir.

Ey meḥâsin mefḥarı ey merkez-i bâbu'l-°alâ
İftihâr eyler seniñle nüh felek ehl-i semâ (Mir. 3/1)

Nazîf, kapıların en yücesi olarak Allah'a ulaşma yolundaki kapılara işaret etmektedir. Allah'ın kapısından daha yüce bir kapı olmadığını dile getirmektedir.

Var mıdur bâbıñdan a°lâ bâb-ı iḥsân el-Ġıyâş
Gelmedi rüyuñdan a°lâ rüy-ı tâbân el-Ġıyâş (Müs. 20/I; 2)

Her fısatta olduğu gibi yine şairimiz Hz. Muhammed'i coşkuyla övmektedir. Ardından Peygamberimizin ihsan kapısına baştan ayağa tüm varlığıyla iltica ettiğini bildirmektedir. Nitekim şair, kendi benliğinden geçmiştir.

Ey şefâ°at melce°i ey nür-ı pāk-i kibriyâ
Bâb-ı lüḫfuñdan ser-â-pâ eyledim ben ilticâ (G. 2/1)

Hz. Muhammed'e "Peygamberlerin güneşi" şeklinde seslenmektedir. Akabinde ise dua edip yakarıştta bulunmaktadır. Bu dilek ise ihsan kapısında beni ve bizi mutlu, huzurlu, saadetli eyle ve bahtı karanlık olanmaktan bizi irak eyle şeklindedir.

Eyâ şems-i nübüvvet bâb-ı lüḫfuñda sa°id eyle
Şeḫâvet defterinde olmada andan ba°id eyle(Müs. 51/V; 1)

2. 2. 5. 4. (6). Sefîne, Keşti

Sefîne ve keşti aynı manayı taşımakla birlikte gemi anlamında kullanılmaktadır. Divanda bu isimler iki defa zikredilmektedir. Bir beyitte Nuh Tufanı'nda Hz. Nuh tarafından yapılan ve kurtuluşa vesile olan gemiye gönderme yapılmaktadır. İkincisinde ise "yelken-i keşti" tamlamasıyla mecâzi olarak bir kullanım söz konusudur.

Ḥâzret-i Nūhuñ necâti şol seffîne üzre kim
Olmasa levḫinde olmaz nām-ı zî-şânın seniñ (G. 95/3)

Nazîfim baḫr-ı °işıyânda ḫapatdım yelken-i keşti
Rehâ-yâb eyle lüḫfuñ bî-sipâhım Yâ Resûla'llâh (G. 184/5)

2. 2. 5. 5. Yiyecek ve İçecek Maddeleri

2. 2. 5. 5. (1) Yiyecekler

2. 2. 5. 5. (1). (a). Şeker, Bâl

Âşık, sevdiğini anlatırken en güzel sıfatları kullanmaya çalışır. Bunu yaparken de tatlı çeşitlerine yer vermesi kaçınılmaz. Çünkü insanın damağına en uygun ve iştah açan yiyeceklerin başında tatlılar gelir. Şair de şeker ve bal kelimelerini Peygamberimizin ağzını övmek maksadıyla kullanmaktadır. Bal aynı zamanda bir ilaç hükmündedir. Peygamberimizin tükrüğü de bir tiryaktır. Nice hastalara deva olduğu mucizelerle sabittir. Ağzının bir bal hükmünde olmasıyla buna işaret edilebilir. Ayrıca ağzından bal damlıyor sözünü bize hatırlatarak ağzından çıkan sözlerin tatlılığını da ifade etmiş olabilir.

Bu Nazîf fehm idecek kıadr-i ‘azîmü’s-şânın
Deheni vaşf-ı şerîf üzre şeker bâl olmuş (G. 67/9)

2. 2. 5. 5. (1). (b). Ekmek (Nân)

Ekmek en zaruri gıdaların başında gelmektedir. Bir insanın yaşamını sürdürebilmesi için öncelikle ekmek ve suya ihtiyacı vardır. Diğer gıdalar teferruattır. Şair bir defa zikretmektedir. Bu beyitte lokma ifadesi de yer almaktadır.

Zî-ma‘ârif bulamaz nân-ı tehî bir loğma
Heme aşhâb-ı riyâzınız ile zî-bâl olmuş (G. 67/3)

2. 2. 5. 5. (1). (c). Kebâp

“Şairlerimiz içlerinde yanan aşk ateşiyle ciğerlerinin veyahut bütün vücutlarının kebab olduğunu tahayyül etmişlerdir” (Kurnaz, 2009: 278). Âşık, çektiği acılarla ayakta durur. Bu acı ve ıstırapların bitmesini, tükenmesini istemez. Bunların çoğalarak devam etmesini ister. Âşık, kalbinde ateş yanarken gözünden bu ateşi söndürmeye yaşlar döken adamdır. Ne var ki bu gözyaşları o ateşin alevini artırır ve dumanını çoğaltır. Âşık her âh edişte, kalbindeki ateşin dumanını dışarı verir ve bu duman gökyüzüne doğru ağıp gider. Şair kendi aşk ateşinin dumanına seslenerek “Ey gönlümün dumanı, var git, feleğin gözünü tut, feleğin gözünü kapat, önünü kapla, taki benim gözyaşlarımın çokluğunu görüp de hayrete düşerek dönmeyi unutmasın” diyor. Nasıl ki kebab yapılırken etin yağları damlar ve bundan dolayı duman artartak çoğalır. Aynı şekilde âşık gözyaşı döktükçe yanan yüreğine bu yaşlar düşer ve mecâzi manada dumanlar göklere yükselir. Ama âşık bu halin artmasından ve çoğalmasından gayet memnundur.

Ciger yansa kebâb olsa harâret üzre ‘âlemde
Dimez kim âteşin itfâsına âb-ı zülâl ister (G. 42/3)

2. 2. 5. 5. (1). (d). Hibâb

Taneler, tohumlar manasına gelen hibap kelimesi bir beyitte yer edinmektedir.

Nigâh itsen hele diğ̃katle bir dem arz-ı mebsûta
Döşemiş sũ-be-sũ ni^cmet hibâbı Yâ Resûla'llâh (G. 159/3)

2. 2. 5. 5. (1). (e). Esmâr

Meyveler anlamına gelen esmar kelimesi eşcâr u esmâr şeklinde tamlama oluşturarak karşımıza çıkmaktadır.

Hürmetiñ eşcâr u esmâra Hüdâ izhâr ile
Cümlesi na^ctın bilüp dîvâna geldi Yâ Resûl (G. 100/3)

2. 2. 5. 5. (2). İçecekler

2. 2. 5. 5. (2). (a). Şarâp (Sahbâ)

“Şarap, divan edebiyatında en çok kullanılan içecek malzemesidir. Bazen câm, sâgar, ayak, kadeh, piyâle, peymâne, ratl gibi unsurlarla da mecâz-ı mürsel yoluyla bâdeden bahsedilir. Rengi dolayısıyla dudağa, kana, gözyaşına, yanağa benzetilir. Lezzeti ve sarhoş edici özelliği ile de teşbihlere konu olur. Bezm ve meclislerin vazgeçilmez unsurudur. Şaraptan söz edildiği zaman nâb, sâfî ve hoş-güvâr sıfatlarıyla birlikte kullanıldığı görülür” (Pala, 2007: 52). Ayrıca mînâ da şarap şişesi olarak yer almaktadır. Divanda şarapla ilgili kelimelerin zikredildiği beyitler şu şekildedir:

Âteş-i ^caşka taħammül etmeyüp efsürde-gân
Zâb olur destind'olan peymânesinde beste yaħ (G. 29/2)

Deşt ü şahrâda Nazîf âh itmiyor bilmem neden
Câm-ı ^caşkıñ şun aña ey cür^a-efşânım meded (G. 37/7)

Lezzetin bilmem hele ben zerre râhat bulmadım
Keydine ben vâkıf oldum câm-ı sahbâdan lezîz (G. 39/4)

Ne baħsun bir iki günde şunar câm-ı eccl peyki
O hengâm sevdiği ehl-i ^ciyâl evlâdına baħmaz (G. 59/4)

Berâyâ ^caşğ ile neş'e bulupdur âb-ı luḡfundan

O **cām-ı neş'**eden hālī dehānım Yā Resūla'llāh (G. 162/2)

“Divan edebiyatında olduğu kadar halk edebiyatında ve tasavvuf edebiyatında da kullanılır. Aşk Allah'a ulaşma yolu olarak kabul eden tasavvuf ehli, bâdeyi de ruh coşkuluğu için bir araç olarak görür. Şairlerin bâdeyi bu anlamıyla mı yoksa gerçek anlamıyla mı kullandıkları çok zaman belli değildir. Divan edebiyatının gazellerinde bâdeden söz etmek bir gelenek olmuştur. Bu bakımdan bâde-fürûş, bâde-hor, gibi birleşik isimlerle de karşımıza çıkar. Gül-gûn, gül-fâm, gül-renk, sad-sâle, mest, nûşin gibi sıfatlar da bâdeye aittir” (Pala, 2007: 52).

“Bâde bir küp içinde saklanır ve izbe köşelerde, mahzenlerde kurulmuş meyhanelerde içilirdi. Zaman zaman içki yasağının sıkı takibe alınması ile sosyal hayatı da ilgilendiren konular arasına girmesi bu nedendendir. Gerek içkinin kendisi, gerek içerken ve içtikten sonra insana verdiği haller, gerekse içiliş şekli, şairlerin vazgeçemedikleri anlatımlar arasındadır. Şaraptan söz etmek için birçok vesile bulan şair kesinlikle bunları iyi yönde kullanır” (Pala, 2007: 52). Şarap ve şarabın eş anlamlıları müstakil olarak ya da terkîp halinde şu şelillerde yer almaktadır:

Sûy-ı Hâğdan ursalar bu kalb-i hicrân üzre dâğ
Nûş ider 'aşkıñ **şarâbı**n bilmez olur şol u şağ (G. 84/1)

Cihân firdevsidir ravzañ türâbı Yā Resūla'llāh
Dehānıñ nuḡkudur **kevser şarâbı** Yā Resūla'llāh (G. 160/1)

Sû-be-sû tıtdı cihānı revnağ-ı nâ-yâb-ı gül
Ṭîb-i enfâsa naşîb olmağdadur bu **nâb-ı gül** (G. 109/1)

Ḳalem **şad sâl(i)** terkîm eylese bir zerre vaşfıñdan
Hezâr sâl na'tıñı imlâya mecbûr Yā Resūla'llāh (G. 182/2)

Târ-ı zülfün şemm iden **mest-i müdâm** olmaz mı
Görmemiş bādî semûm aşlâ 'aceb şaḡbâ-yı küll (G. 106/3)

Naẓîfâ **cām-ı 'aşkıñ cur'ası** arzû idüp dir ki
Penâhım melce'im derdim şifâsı Yā Resūla'llāh (G. 165/7)

Deş ü şahrâda Nazîf âh itmiyor bilmem neden
Cām-ı 'aşkıñ şun aña ey **cur'a-efşânım** meded (G. 37/7)

2. 2. 5. 5. (3). Diğer Maddeler

2. 2. 5. 5. (3). (a). İlâç (Devâ, Dermân), Tiryâk

Âşık derdinin dermanını sadece mâşukta bulabilir. Fakat âşıklık gereği dert çekmek dermanı bulmaktan daha lezzetlidir. Âşıkın çekmiş olduğu tüm ıstırapların çaresi ve devası sevgilinin dudaklarında, bakışlarında ve en ufak dokunuşlarında gizlidir. Divanda şair Paygamber âşıkı olduğu için derdinin dermanı olarak da Peygamberimiz gösterilmektedir.

İsm-i zâtın hürmetine eyle bu derde ‘ilâc
 Kalmadı şabra karar olsa vücüd eşcâr-ı sâc (G. 23/1)

Âşık bir derde düştüğü zaman herkes kendi aklınca bir çare söyler. Ancak hakikatte ne derdi ne de dermanı bilirler. Bundan dolayı da ancak derde derman olmayacak ilaçlardan, çarelerden söz ederler.

Eger bir derde dūcâr olsa herkes bir devâ söyler
 ‘Aceb emrâza evfağ bir ‘ilâcdan mâ‘adâ söyler (G. 50/1)

Nazîf hasta ve biçare bir vaziyette Allah’tan deva dilemektedir. Hak da Nazîf’e derdinin devası olarak Peygamberimizi göstermektedir.

Bu Nazîf bu ‘illetle âzürde ‘ilâc eyle tabîb
 Kıldı Hak derde devâ her demde Lokmânım seni (G. 198/5)

Peygamberin büklüm büklüm saçlarının güzel kokusunu bir defa koklamak misk koklamanın ötesindedir. Parlak yanaklarının seyircisi olmak da hasta olana devadır.

Şemîm-i çîn-i zülfün şemmesi meşmûm-ı âfâğdır
 Ruğ-ı regînüñ nezzâresi ma‘lûla tiryâğdır (Müs. 51/I; 1)

2. 2. 5. 6. Süs Eşyaları

2. 2. 5. 6. (1). Kıymetli Taşlar ve Madenler

2. 2. 5. 6. (1). (a). Altın (Zer)

“Arapçası zebah, Farsçası zerdır. Birçok mazmûnlara girdiği gibi her zamanın altın paraları da mazmûn sermayesi olmuştur” (Kurnaz, 2009: 56). Altın, kıymeti ve değeri yüksek olan bir zinet eşyasıdır. Güzelin güzelliğini arttırmak ve onu en güzel

şekilde nitelemek maksadıyla kullanılmaktadır. Divanda “zer” şeklinde iki defa zikredilmektedir.

Rûz u şeb t̄abdıkları hem istinād itdikleri
Sîm ü zer aşnām zemīne bû'l-^caceb düşünce hem (G. 119/6)

Püteden cezb olmayınca h̄ālīs olmaz sîm ü zer
Cezbe-i ^caşka girer zātında iz^cân olmayan (G. 127/2)

2. 2. 5. 6. (1). (b). Gümüş (Sîm)

Gümüş madeni altın gibi olmasa da yeryüzünde kıymeti oldukça yüksek olan bir madendir. Hem erkek hem de kadının rahatlıkla kullanabileceği bir niteliğe sahiptir. Yine sevgiliyi övmek ve yüceltmek maksadıyla kullanılmaktadır.

Muşaykal kıl dil-i vîrāne-i ^caşq-ı hüviyetle
Bilürsün çekmeden h̄addeden āyār-ı sîm ^cayān olmaz (G. 63/2)

2. 2. 5. 6. (1). (c). Cevher, Cevâhir

“Göze sürülen sürmeye bir cevher gözüyle bakılır. Ağız ve dudak için söz konusu edilir. Süs eşyalarında, kılıç kabzalarında, gerdanlık ve küpelerde edindiği yer ile de kullanılan cevher, sevgilinin vuslatı ile âşğın gönlünü temsil eder. Şairin gözleri, ağlayışı, yağmur taneleri, sevgilinin ter taneleri de bir mücevher niteliği arz eder” (Pala, 2007: 90). Divanda ise iki defa zikredilmektedir.

Elde olsun sa^cy ile o cevher-i yektâ Nazîf
Bir daği geçmez giderse rāh-ı İmānda vera^c (G. 82/5)

Cevher gelince Şā'ib tārīhe oldı rāğīb
Şoñ mışra^cında t̄ālīb bulsun anı nümāyān (Tak. 3/4)

2. 2. 5. 6. (1). (d). Yâkut, Lâ'l

“Yakut taşının kırmızı, sarı ve gök renginde olmak üzere üç çeşidi vardır. En kıymetlisi nar tanesi gibi kırmızı olanıdır. Buna yâkut-ı rummanî de denilir. Yenildiğinde kalbe iyi gelirmiş. Bu nedenle yâkut-ı müferrih denilen bir çeşit pahalı şerbet de yapılmış. Divan şiirinde yâkut, lâ'l ile aynı özellikleri taşır. Sevgilinin dudağı, aşğın ağlamaktan kızarmış gözü ve kanlı gözyaşları yâkutu andırır. Ayrıca şarabın rengi de yâkuta benzer” (Pala, 2007: 479). Şair yine Peygamberimizin güzelliğine güzellik katmak maksadıyla bu sözcükleri kullanılmaktadır.

Bu ʿarūs-āsā bezenmiş sū-be-sū endāmını
Şekl-i yâkūtda görünmüş bâğ-ı izʿānda veraʿ (G. 82/2)

2. 2. 5. 6. (2). Güzel Kokular

2. 2. 5. 6. (2). (a). Anber

“Kolay eriyen, bal mumu kıvamında, yandığı zaman parlak bir alev çıkaran ve çok güzel kokulu bir nesne” (Ayverdi, 2006: 126) olan anber, “Hint denizlerinde yaşayan bir çeşit ada balığından elde edilen yumuşak, yapışkan ve kara renkte, güzel kokulu bir maddedir. Anber bir ur olup balık tarafından dışa atılır. Bunun için su üzerinde parça parça yüzer vaziyette veya sahile vurmuş olarak bulunur. Divan şairleri anberden kokusu ve rengi münasebetiyle bahsederler. Sevgilinin saçı daima misk veya anber kokar. Öyle ki âşık, sevgilinin saçını anacak olsa her yer anber kokusuyla dolar. Sevgilideki hat ve ben ise anberin ta kendisidir” (Pala, 2007: 23). Şair, Peygamberimizin güzel kokusunu ve güzelliğini dile getirmek maksadıyla kullanmaktadır.

Hilâl(i) mäh-ı ebrüya müşâbih kılmada Şâniʿ
Rümûzla hüsünü ĩmâyadır ʿanber-feşân ebrü (G. 142/4)

Şad hezâr üşkūfede vâkiʿ muṭayyeb râyiḥa
Olmaya bâʿiş vücûdı ʿanber-efşânım ṭabīb (G. 10/5)

“Bazen tabâbet malzemesi olarak, zaʿferân, bal vs ile bir arada kullanılır. Eski tıpta ikinci derecede kuru ve sıcak maddelerden sayılır. Mide, karaciğer, kalp, his ve kuvvetleri güçlendirir. Müsekkinden ziyade muʿtedil ve dimağ hastalıklarına iyi gelir. Gazı giderir. Felç olanlar ve ağzı eğriyelere anber koklatmak iyidir. Şehveti ve beş duyuyu artırır. İhtiyarların bal şerbetiyle içmeleri iyidir. Anber bazen sevgilinin ayak toprağı olarak kendini gösterir; bazen şairin şiiri, bazen de baharın kokusu olur” (Pala, 2007: 23).

Bûy sözcüğü ile birçok terkip oluşturulmuştur. Başlıca bu terkipler: Bûy-ı aşk, reng-i bûy, bûy-ı visâl, bûy-ı taʿtîr, bûy-ı tamaʿ, bûy-ı gül, bûy-ı hidâyet, bûy-ı vahdet, hûş-bûy, bûy-ı hakikat, bûy-ı âfâk şeklindedir.

2. 2. 5. 7. Günlük Hayatta Kullanılan Eşyalar

2. 2. 5. 7. (1). Çerâğ, Şemʿa , Mısbâh, Sirâc

“Çerâğ, fitilli mum veya kandil anlamındadır. Işık veya aydınlık anlamlarına da gelir. Yakmak, uyanmak, uyandırmak ve dinlenmek fiilleriyle birlikte parlaklıkla ilgili kullanımları yaygındır. Tasavvufta mürşid ve yol gösterici manalarına gelir. Meyhane veya içkiyle ilgili unsurlarla bir arada bulunur. Şarap anlamı da ifade edebilir” (Pala, 2007: 100). Şair bir defa kullanmıştır.

İktibās eyle o nūr ile **çerâğ-ı müzlimi**
 Hâşre dek itfâsı olmaz pür-ziyâ pâr pâr yanar (G. 49/3)

Şem'a-i nur-ı Hudâ pervânesi olsan Nazîf
 Hiç olur mı andan a'lâ bâğ-ı gülşende ferah (G. 28/5)

Hâlıkü'l-muşbâh seni mir'ât idince zâtına
 Bu Nazîd vaşfını her gâh itmesün de neylesün (G. 126/6)

2. 2. 5. 7. (2). Perde (Hicâb)

Örtme ve arkasındaki varlıkları gizleme özelliği sebebiyle perde (hicap), ifade ettiği utanma anlamıyla da söz konusu edilir. Divanda üç defa zikredilmektedir. Şair, alışılmış sözlerle Peygamberi övdüğü için utancından kızarıp arzularıyla ömrünü üç günde altüst ettiğini dile getirmektedir.

Zebân-zed na^ctiñi ta^cdâd iderken hicâbından
 Kızardı ^cömrini üç günde itdi târ u mâr arzû (G. 141/2)

Şair bir beyitte iki anlam üzerinde durmaktadır. Birincisi, münafıkların gözüne perde çekilip basiretleri bağlandığı için Peygamberimizin şefaât menbaı olduğunu göremezler. İkinci olarak da münafıklar hayâsız ve utançtan yoksun oldukları için Peygamberi inkâr ederler ve bilip de bilmemezlikten gelirler.

Münâfıkdan seni inkâr iden bî-perde baқmaz mı
 Şefâ^cat menba^cı olduğı nuṭkuñ Yâ Resûla'llâh (G. 154/4)

Sayma Âdemden dili mecruh iden bî-perde(y)i
 Nice ef'âli görirken kul yıkar Allâh yapar (G. 47/4)

2. 2. 5. 7. (3). Sâ'at

Saat, vakti gösteren ve zamanın ifade edilmesini sağlayan bir kelimedir. Divanın sadece bir yerinde zikredilmektedir.

Fenâ aḥvâlini bir bir gidenlerden su'âl eyle
 Gelürse vaқt-i merḥūnuñ yarım sâ^cat mehel gelmez (G. 61/4)

2. 2. 5. 7. (4). Silk

Biçki ve dikiş ile ilgili olan iplik, aşk, ayva tüyleri, bel, beden, boy, can, gözyaşı, güneş ışığı ömür, saç ve yağmur ile ilgili tasavvurlarda kullanılan silk, divanda, bir defa “medâyih silki” şeklinde zikredilmektedir.

İtmedim insâc medâyih silkine ağyar kim
Hasr-ı matlab olmağın mahbub-ı Rahmâna tamâm (T. 1)

2. 2. 5. 7. (5). Zencîr, Halka, Kemend, Çengâl, Çengel

“Kemend, bir savaş aracı olmasının yanında sevgilinin saç, zülûf ve kâkülü bazen kemend olarak düşünülür. Bu durumda âşıkları avlamak ile yükümlüdür” (Pala, 2007: 266). Divanda bir defa zikredilir:

°Acebdir ser-güzeştin sârr kılmak üzere °âlemde
Rikâb-ı ehl-i derde hep kemend atmağdadır ebrû (G. 143/4)

“Divan şiirinde âşığın çektiği gam ile sevgilinin saçı zincire benzetilir. Gam, uzun olduğu ve sonu gelmediği için; zülûf ve saç ise şekil ve örgü nedeniyle zinciri andırır. Bu zincir yerine göre âşığı bağlar, zindana atar veya asıp idam eder” (Pala, 2007: 494).

Eger câha tekebbür olma lâzım gelmiş olsaydı
Tağınmazdı o dem zincîr(i) İblîs mel°anet kârî (G. 200/6)

Halka, “daire şeklinde olan şey demektir. Kapı halkası, zincir halkası, kulak halkası gibi. Birkaç kimsenin daire şeklinde oturmalarına da denir” (Kurnaz, 2009: 216). Şair, “düşmanlık halkasını takınma, nitekim insanlar düşmanlıkla kalpleri yıkar ancak vesilelerle bunu Allah tamir eder” şeklinde öğüt vermektedir.

Yoğ yire tağma °adâvet halkasın gerdâniña
Çoğ °adâvetle kulübü kul yıkar Allâh yapar (G. 47/3)

Aşk yolu âşığı hastalığa giriftar ederken bir taraftan da çengel takarak âşığı güzele çeker. Yani hem acı çektirir hem de acı çekilmeye değecek bir güzelliğe çeker.

Böyle böyle °aşığı bîmâr iderken râh-ı °aşđ
Bir taraf çengâlini tağmağla hûbâna çeker (G. 46/3)

2. 2. 5. 7. (6). Akçe, Pul

Akçe ve pul kelimeleri eş anlamlı olarak yer almaktadır. Buna göre şair dünyanın bir pul veya bir akçe kadar değersiz olduğunu ifade etmektedir.

Virseler alma saña bir akçeye dünyâyı hep
Köhn'olur her dem giyersen atlas dibâyı hep (G. 9/1)

Bu cihânîñ teşnesi hammârını degmez ise
Ey Naẓîf terk eyle alma bir pula dünyâyı hep (G. 9/14)

2. 2. 5. 7. (7). Tamga

Şair, tamga kelimesinin geçtiği gazelde genel olarak dünyanın faniliğinden ve bu faniliğe aldanıp baki hayatı unutan cehennem ehli müşriklerden söz etmektedir.

Bu ni'amdand ğâfil olmağda dem-â-dem müşrikin
Ehl-i nâr olduklariyçün urdılar tamğâyı hep (G. 9/11)

2. 2. 5. 7. (8). Mermer

Mermer kelimesi bir defa zikredilmektedir. Şair, doğru yolu arayıp da körü körüne batıla gidenlere hayrette kalmaktadır. Bu durumun devam etmesi halinde de başlarında mermer kıracaklarını ifade etmektedir.

Hem ararlar râh-ı Hâkķı hem giderler bâtıla
Böyle giderse kırar başında mermer put-perest (G. 17/4)

2. 2. 5. 7. (9). Âbdân, Peymâne

Âbdân, su kabı manasında kullanılmaktadır. Peymane ise içki içilen kadeh manasındadır. Şair her ikisini de ayrı beyitlerde müstakil olarak kullanmaktadır.

Hâfız-ı nâr-ı cehîm iqlîm-i âbdânda vera^c
Bâ^c iş-i dâr-ı na^cîm ol naşş-ı Kur^ânda vera^c (G. 82/1)

Âteş-i aşka taħammül etmeyüp efsürde-gân
Zâb olur destind'olan peymânesinde beste yaħ (G. 29/2)

2. 2. 5. 7. (10). Resen

Şair resen kelimesini ip manasında bir defa kullanmaktadır. Bu beyitte mecazi bir anlatım söz konusudur.

Şerī[°]at rāhı bir rāh-ı ḥasenedir Yā Resūla'llāh
Cihāna vāşıl eyler bir resendir Yā Resūla'llāh (G. 163/1)

2. 2. 5. 7. (11). Nerd-bân

Yükseğe çıkmaya yarayan nesne manasındaki bu kelimenin bir defa zikredildiğini tespit etmekteyiz.

Naẓīfā sen de uğraşma hevā-yı nefse dūçārla
Bilür bilmez seniñ cürmüñ hezārān nerdübān aşmış (G. 69/6)

2. 2. 5. 7. (12). Çanta

Nesneleri taşımaya yarayan araç manasındaki bu kelime mecaz anlamıyla bir beyitte yer almaktadır.

Ḥaḳḳa-bāz-āsā cihān olmuş idi zıll u ḥayāl
Çantası destinde ise çengeli şeytāna aş (G. 86/2)

2. 2. 5. 7. (13). Gülle

Barutun sağladığı basınç neticesinde ateşlenerek silah mahiyetinde kullanılan dairesel nesneye gülle denilmektedir. Silah kelimesi ıslah kökünden türemektedir. Şair de münkir ve münafığa karşı kendini ıslah edici olarak nitelemektedir.

Siyemmā münkir münāfıḳ küfrine āğāz ile
Az kalup dīn-i metīne gülle oldum inḥidā^c (G. 83/2)

2. 2. 5. 7. (14). Licām

Hayvanın ağzına vurulan gem manasındaki “licam” sözcüğü bir defa zikredilmektedir.

Kim bunu taḥşīn ü tervīḥ eyleyüp yād eylese
Rūz u maḥşerde zebānī destine virmez licām (T. 6)

2. 2. 5. 7. (15). Pûte

İçinde maden eritilen tava manasındaki bu kelime bir defa zikredilmektedir.

Pûteden cezb olmayınca hâlis olmaz sîm ü zer
Cezbe-i ʿaşka girer zâtında izʿân olmayan (G. 127/2)

2. 2. 5. 7. (16). Keşkûl

Dervişlerin ve dilencilerin kullandığı, Hindistan cevizi kabuğundan veya abanozdan yapılmış dilenci çanağı manasındaki “keşkûl” bir defa zikredilmektedir.

Nazîfî âl u aşhâba haķâret idenîñ ķahrın
Niyâz ile tutar bâbında keşkûl Yâ Resûla'llâh (G. 185/5)

2. 2. 5. 7. (17). Neşter

Hekim bıçağı manasındaki “neşter” kelimesi divan boyunca bir defa kullanılmıştır.

Nâs-ı tevbiḥ-i murâdın bu maķâlâtda Nazîf
Kendine şoķ ğayra şoķma bu cihetle neşteri (G. 197/9)

2. 2. 5. 7. (18). Beşik

Şair, Hz. Meryem’in oğlu Hz. İsa’nın beşikte iken dile gelmesi hadisesine telmih yaparken beşik kelimesini kullanmaktadır.

O bir ʿİs’ibni Meryem kim anı Hâķ eyledi tebcîl
Zuhûr itdi aña İncîl beşikde Hâķ şadâ geldi (G. 199/4)

2. 2. 5. 7. (19). Tahte

Tahta, ahşap manasındaki bu kelime de kayıptan haber vermek iddiasında bulunup dolandırıcılık eden adamın fal bakmaya yarayan nesnelere ifade etmek maksadıyla kullanılmaktadır.

Reml, “Arapça kum demektir. Dilimizde remil şeklinde söylenir. Kum üzerine parmakla, kağıt üzerine kalemlle birtakım noktalar sıralamak ve her iki nokta arasına çizgi çekmek suretiyle vücuda getirilen şekle bakıp istikbalden haber vermek ilmüne ilm-

i reml derler ki pek çok kitaplar yazılmıştır” (Kurnaz, 2009: 386). Şair, tahte ve reml kelimelerini şu şekilde zikreder:

Tahtesin başına çalsın bî-edeb remmâl kim
Reml ile bilmez rumûz âşârını Allâh bilir (G. 45/2)

2. 2. 5. 8. Giyim - Kuşam

2. 2. 5. 8. (1). Giyim Eşyaları ve İlgili Unsurlar

2. 2. 5. 8. (1). (a). Hırka

“Dervişlerin giydiği yakasız ve kollu cübedir. Kalın kumaştan yapılır ve yaz-kış giyilirdi. Bazen dervişlerin bez parçalarından diktikleri hırkalar giydikleri de olurdu. Şeyh tarafından müride dua ile giydirilen hırka o şeyhe bir bağlılık ifadesi taşır. Her tarikata göre değişik şekilde ve değişik törenlerle giyilir. Dervişlerin hırka giydikten sonra dünya nimetlerinden el çekmeleri dolayısıyla bu hırkalara ‘hırka-i tecrîd’ denir” (Pala, 2007:204). Şair, herhangi bir tarikata mensubiyetini ifade etmemektedir. Bundan dolayı bir mürşide bağlılık veya giyilişiyle ilgili bir törenden bahsedilmemiştir. Şair, Peygamber âşığıdır ve bu yolda dervişe benzeyen bir tarz benimsemiştir. Nazif, merd olmak için hakikat yolundan ayrılmamak gerektiğini ve bu Hak yolunda giyilecek libasın hırka olacağını belirtmektedir.

Merd iseñ rāh-ı hâkîkât üzre nâzır ol Nazîf
Rāh-ı Hâkda kim nedir olsa libās hırka °aceb (G. 13/5)

Nazif, makam, mevki ve dünya rütbelerine putperestler gibi tapanları kınamaktadır. Akabinde kendini öne çıkarıp ne olursa olsun, hırkam abâdan da olsa dünyaya meyl etmem demektedir.

Nedir bu ehl-i cāhā put-perest-āsā tapınmağlar
Ben itmeme olsa da hırkam °abâdan herçi bādā bād (G. 34/3)

Şair, biz öyle bir yolun yolcusuyuz ki fani dünyanın fani mülklerine zerre kadar meyl etmeyiz. Biz hırka giyerek başka bir şey temenni etmeyiz. Zaten bu hırka dünya nimetlerinden ve lezzetlerinden el çekmek manasında bize ünvan olmuştur şeklinde bir manaya işaret etmektedir.

Bağmazuz dār-ı fenâniñ zerrece emvâline
Şâf yündür hırka-püş üzre olur °ünvânımız (G. 58/3)

2. 2. 5. 8. (1). (b). Abâ

“Yünden dövülerek yapılmış bir çeşit kaba kumaştır. Edebiyatta daha çok kumaştan yapılmış üstlük ve hırka anlamında abâ şekliyle kullanılmaktadır. Dayanıklılığından dolayı dervişlerin devamlı giydiği bu kumaşın rengi çok defa beyaz olur. Asıl abâ bütün vücudu örtecek kadar geniş, yakasız ve kolsuz, ayaklara dek uzanan önü açık bir giysidir” (Pala, 2007:2). Divanda şu şekilde yer almaktadır:

Nedendür o seriñde bār-ı girān tāc muḳallaḳ kim
Ya o şāf-ı siyeh destār u^ccūbe ^cabā ey şeyḫ (G. 30/4)

2. 2. 5. 8. (1). (c). Dâmen

İffetin ve temizliğin sembolü olan etek, Peygamberimizden başkası için kullanılmamıştır. Şair, Peygamberimize seslenerek; senin ihsan kapından başka bir kapiya yüz sürdürme ve beni senin eteğinden başka bir eteğe çığnetme şeklinde arzularını yakarışla dile getirmektedir.

Bāb-ı luḳfundan dīger bir bāba rû-māl olmayam
Dâmeninden ḡayrı bir dāmāna pā-māl olmayam (G. 121/1)

Nazîf, kendisine seslenerek; ben de ilk önce isyanla eteğimi kirlettim. Ancak şimdi pişmanlıkla Allah’tan afvını niyaz ediyorum demektedir.

Nazîf de dâmeniñ telvîş idüp ^cisyān ile aḳdem
Bu yüzden yalvarup Ḥaḳdan niyāza bā-becādır o (G. 148/5)

Peygamber âşığı olan şairimiz bir beyitte de Peygamberimize seslenerek eteğindeki toprağın kölesiyim ve senin şefaata kapının biçaresiyim şeklinde bir ifade sarfetmektedir.

Turâb-ı dâmenin ben bendesiyim Yâ Resula’llâh
Şefâ’at bâbının efgendesiyim Yâ Resula’llâh (G. 170/1)

2. 2. 5. 8. (1). (d). Libâs

Divanda bir defa zikredilmektedir. Bu beyitte de elbise manasıyla kullanılmıştır. Yani şair, Hak yolunda giyilecek kıyafetin ancak ve ancak hırka olması gerektiğini bildirmek için kullanmıştır. Tabi bunu sadece somut olarak düşünmemek gerekir. Mecaz manası itibarıyla Hak yolunda olan kişinin masivâdan el ve etek çekmesi şeklinde de yorumlanabilir.

Merd iseñ rāh-ı hāqīkat üzre nāzır ol Nazīf
Rāh-ı Hāqda kim nedir olsa libās hırka °aceb (G. 13/5)

2. 2. 5. 8. (1). (e). Destâr

“Sarık anlamındadır. Eski giyim eşyaları arasında destârın önemli bir yeri vardır. Dolayısıyla şairler tarafından yer yer söz konusu edilmiştir. Tasavvuf ehlinin destârları çeşit çeşittir. Her biri sarılış şekline göre bir anlam ifade eder” (Pala, 2007:113). Şair, destâr kelimesini şöyle zikreder:

Nedendür o seriñde bār-ı girān tāt muqallaq kim
Ya o şāf-ı siyeh destâr u°cūbe °abā ey şeyh (G. 30/4)

2. 2. 5. 8. (1). (f). Pûşîde

Örtü ve örtünmek manasındaki bu kelime “siyah pûşîde” şeklinde nitelendirilerek kullanılmaktadır.

Firāqıñ gālībā te°sīr-i leyle oldığı üzre
Siyah pûşîdelerle itmede her demde zār °aşık (G. 91/2)

2. 2. 5. 8. (1). (g). Atlas Dibâ

Üstü ipek altı pamuk kumaş manasındaki atlas, dība kelimesine sıfat olarak yer almaktadır.

Virselers alma saña bir aqçeye dünyayı hep
Köhn’olur her dem giyerseñ atlas dibâyı hep (G. 9/1)

2. 2. 5. 8. (1). (h). Nikâb

Şair, peçe veya yüz örtüsü anlamındaki nikabın açılmasını bütün âşıkların arzu ettiğini dile getirmektedir.

Temennâ-yı vişâliñle nice dil-bende āh eyler
Güşād eyle niqâbın şad hezārān °aşıkān arzū (G. 140/3)

2. 2. 5. 8. (1). (i). Yün

Hırkanın vasfını ifade etmek maksadıyla sıfat mahiyetinde kullanılan bu kelime sadece bir defa zikredilir.

Bağmazuz dâr-ı fenâniñ zerrece emvâline
Şâf yündür hırka-püş üzre olur °ünvânımız (G. 58/3)

2. 2. 5. 9. Yazı İle İlgili Araç ve Gereçler

2. 2. 5. 9. (1). Defter, Divân, Levh

Divanda defter kelimesi sıklıkla zikredilmektedir. Nazîf, yine Peygamberimize bağlılığını ve aşkını dile getirmektedir. Buna göre ebrû kaşlar Nazîf'in yüreğine çengel gibi geçmiş ve ciğerinin kanını mürekkep yaparak âdeta defter yazmaktadır.

Nazîf de kalb-i hicrâna bu dem çengâlini atmış
Ciger kan ile bir defter yapıp yazmaktadır ebrû (G. 143/5)

Nazîf, yakarıшта bulunarak amel defterindeki isyanların ve hataların silinmesi için bağışlanmayı talep etmektedir.

Defter-i °işyânların mağv eyleyüp eyle kerem
Çünkü Settâru'l-°uyüb sen oldıñ ey bâr-ı Hudâ (Mir. 3/20)

Levh, yassı, düz, üzerine resim veya yazı gibi şeyler yazılabilen nesnedir. Hz. Nûh'un necâtı Resûl-i Ekrem Efendimize bağlanarak şu şekilde bir kullanım söz konusudur:

Hzret-i Nûhuñ necâtı şol seffine üzre kim
Olmasa levhinde olmaz nâm-ı zî-şânın seniñ (G. 95/3)

Çünkü zâtında olan °izzet gibi bir °izzeti
Ğayre ihşân itmedi ol Hâlîk-ı Levh ü Kalem (G. 118/2)

“Levhi mahfûz, korunmuş satıh, üstü düz nesne, üzerinde yazı olan satıh şeklinde manaları karşılar. Allah kudretiyle olacak şeylerin, üzerinde yazılı bulunduğu levhadır. Allah ilk önce levh ü kalemi yaratmıştır. Kalem, bu levhaya kâinata vuku bulacak olan her şeyi yazmıştır. Tasavvufa göre levh Tanrı bilgisi, kalem ise Tanrı iradesidir. İnsanların kaderi levh-i mahfuzda yazılıdır. Levh-i mahfuzdan İsrâfil sorumludur. Yazılı olan şeyler ne eksik ne fazla olup zamanı gelince ortaya çıkarlar. Bu

levha yedinci kat gökte bulunur ve doğu ile batı uzunluğu kadar en ve boya sahiptir. Bu boyutları İlahî takdirin ifadesi olarak düşünmek gerekir” (Pala, 2007: 287).

Bu gelendir da[‘]vet-i Raḥmān ile bir laḥzada
[‘]Arş u kürsî levh-i mağfûza revāndır bu gelen (G. 129/3)

“Divançe, küçük şiir mecmuası anlamındadır. Divan şairleri bazen divanı oluşturan şiir türleri ve nazım şekillerinden her birine ayrı örnekler vermezlerdi. Daha çok sevdikleri türde şiir söyleyenlerin yanında mürettep divan oluşturmamadan ölen şairler de vardır. Bu şairlerin az sayıdaki şiirleri tam bir divan oluşturamadığı için ‘Divançe’ adını alır. Ancak şairlerin bazen kendi istekleriyle de divançe oluşturdukları görülür” (Pala, 2007: 120). Şair, divanın sonunda bir de tarih yazmıştır. Bu tarihin son beyitinde ise divançesinin son bulduğunu ifade etmektedir:

Söyledim mu’cemle ben târîh-i zîbâ şöyle kim
 Hamd ola Hakka dîvânçem buldı lutf ile hitâm (T. 1/7)

“Edebiyatta bir şairin şiirlerini belli bir düzene göre toplayan mecmuaya divan adı verilir. Kelimenin bu anlamı zamanla daralmış ve içinde seçme şiirler bulunan kitaplar divan ismini almıştır. Divan kelimesi en özel ve en yaygın kullanımını, İslam edebiyatlarında, bir şairin klasik edebiyat çerçevesine uygun olarak yazdığı şiirlerin belli bir düzen içinde derlediği kitap-dergilerde bulmuştur” (Pala, 2007: 119). Divan kelimesi şu şekilde yer almaktadır:

Söz sav u gel bu dîvân medh-i nebiyy-i zîşân
 Aç besmele ile ey cân-ı hüsn-i kabule şâyân (Tak. 3/1)

2. 2. 5. 9. (2). Midâd, Kalem (Hâme, Aklâm)

“Eskiden kalem olarak kâmiş divitler kullanılırdı. Bu kalemler boğumlu olup içleri eğridir. İçinde nâl denilen eğri saçaklar da bulunur. Kalemin içi yazılacak birçok hadiseyle doludur. Kalemin ucu çatal olduğu için iki dillidir. Daima dili kesilir. Dili kesildikçe düzgün konuşmaya başlar. Ucunda biriken mürekkep ile yaş dolu gözü andırır. Kalem kara mürekkep içinde olduğu için âşığa benzer. Sevgilinin boyu da düzgünlük bakımından kalem gibidir. Sevgilinin kaş da şekilce kaleme benzer. Yine sevgilinin saçı bazen kalem olarak ele alınır. Bu durumda ben de o kalemde damlamış bir damla mürekkep olur. Yine aynı kalem nokta nokta ayva tüylerini yazmış olur” (Pala, 2007: 254).

“İslamiyette kalem, yazı gibi İlahî bir lûtf olarak kabul edilmiştir. Hattatlar kalem açarken çıkan yongaları bir yere atmaz, toprağa gömerlerdi. Bunun sebebi kalem adının Kuran’da geçmesidir. Ömürlerince açtıkları yongalarını toplayıp ölünce sularının bunlarla ısıtılmasını vasiyet eden hattatlar da vardır” (Pala, 2007: 254). Bu anlatımlar doğrultusunda kalem kelimesi şöyle zikredilmektedir:

Nağme-sâz olsun seniñ râhînda bu kemter Nazîf
 Dâ’imâ yazsun nu[‘]ûtuñ bâb-ı luḥfunda kalem (G. 119/9)

Na^ct-ı pāk-i Muştafāya meyl idüp cān-ı Nazīf
Hāme-i idrāk yazdı cā-be-cā nazm-ı Nazīf (Tak. 1/1)

“Bir sûre Nûn ve'l-kalem ayetiyle başladığı için kalem sûresi diye anılır” (Pala, 2007: 253). Divanda bu ayet bir defa yer almaktadır:

Cihānda ber-güzīde eyledi zāt-ı şerīfīn kim
Şefā^cat melce³i nûn ve'l-ķalemdir Yā Resūla'llāh (G. 152/2)

“Midād, yazı mürekkebi demektir. Dûde denilen isten yapılır. Mürekkebe iyi akması için kaynatılmış nar kabuğu suyu konur. Hokkana lika koy, üzerini isle yapılmış mürekkeple doldur, biraz sirke yahut koruk suyu kat, biraz da aş, zırnık, kâfur koy; karıştır” (Pala, 2007: 316). Şair, yeryüzündeki bütün denizler mürekkep olsa ve bütün ağaçlar da kalem olsa yine de Peygamberimizin vasıflarını yazmaya yetmez demektir.

Hele eşcār olup aqlām heme ebhār midād olsa
Ne mümkün olması vaşında cārī Yā Resūla'llāh (G. 168/3)

“Eskiden mürekkebi dövmek için, kervanlarda develerin üstüne, yanlarına şişeler veya fiçiler içinde asarlanmış. Develer hareket ettikçe mürekkepler karışır, kendi kendine dövülürmüş ya da hamamlarda kapı tokmaklarına asılır, kapı açılıp kapandıkça, mürekkep çalkalanıp incelmış” (Pala, 2007: 316).

2. 2. 5. 10. Silah ve İlgili Malzemeler

2. 2. 5. 10. (1). Tîr, Yay (Kemân), Şemşîr, Seyf

“Divan şiirinde sevgiliye ait birçok güzellik unsuru oka benzetilmiştir. Bunların hemen hepsinde benzetme yönü âşıkın yaralanma halidir. Sevgilinin aşkı, boyu, kirpiği, gamzesi ve gözü ok özelliği gösterir. Âşıkın âhi, ayrılık yarası ve cevr ü cefâda da ok özellikleri vardır. Ancak bunlar içinde en çok kullanılanı gamze ve kirpik oklarıdır” (Pala, 2007: 364).

Ok, herhalde âşığın bağına ve dolayısıyla gönlüne saplanır. Âşık bu okun gönlünden çıkmasını istemez. Onun için bu ok âdeta sevgiliden gelen bir armağandır. Âşık onu en kıymetli varlığı gibi saklar. Sevgili, âşığına süzgün bakışlarıyla naz yapar ve gamzedeki zamanlaması bir harikadır. Gamze, âşığın kalbini hedef alan bir cellâttır. Hiç hissettirmeden sanatını icra eder. Gerisi zaten ölüm demektir. Bu yüzdendir ki gamze hiçbir vakit hedefini şaşırmayan tîr-i kazâdır ve ondan kurtuluşun tek yolu, yine sevgilinin âb-ı hayat yüklü dudağından geçer. Oradan çıkıverecek iki çift kelam, gamzenin bütün anlattıklarını bâtil edip âşığa hayat bağışlamaya yeter. O kelamın iyi mi kötü mü olduğu da âşığın bahtına kalmıştır. Şair, âşıkların gönlünü hedef alan kirpik oklarına bu vesilelerle seslenmektedir.

Kaşın en büyük özelliği eğri oluşudur. Bu eğrilik onun hareketlerinde de vardır. Asla dosdoğru olamaz. Hilâle benzer bu haliyle bayram hilâlini gösterir. Çünkü sevgilinin hilâl ebrusu görününce âşıklar arasında bayram başlar.

Kaş, keman (yay) ve hançer olarak da kendini gösterir. Bu durumda âşık kurban veya av olmaya hazırdır.

Dil-i °uşşâkı âmâc eyleyüp ol tîr-i müjgânîñ
O demde kıldı kıddin kendüye mânend kemân ebrü (G. 142/2)

Kaş bazen mihrab, kible veya mesciddir. Âşık böylece sevgilinin cemâline yönelir:

Türâb-ı âsitânîñ dil-penâhım Yâ Resûla'llâh
Kâşın mihrâbına her dem nigâhım Yâ Resûla'llâh (G. 184/1)

2. 2. 5. 10. (2). Râyet, Tâc, Taht, Serîr

Râyet, sancak ve bayrak anlamlarına gelmektedir. Nazîf bu kelimeyi bir defa zikretmektedir:

Nazîfî bulmadı dâr-ı fenâda zerrece râhat
Meger °uqbâd'olan râyet keşîdir Yâ Resûla'llâh (G. 186/5)

“Hükümdarların resmi günlerde başlarına giydikleri işlemeli ve mücevherli başlığa tac denir. Bazı tarikat ulularının değişik şekilde yapılan külahlarına da tac tabir olunur. Divan şiirinde ay ve gül taca benzetilir” (Pala, 2007: 435). Şair, Peygamberimizi nitelendirmek maksadıyla bu sığata başvurmuştur.

Yâr-ı Gâr-ı Hâzret-i Nûru'l-Hudâ Tâcu'l-verâ
Ol Ebâ Bekr ü °Ömer °Oşmân °Alî merdâne bes (G. 65/4)

Nazîf, “ser-tâc” kelimesiyle Peygamber Efendimize seslenmekte ve O'nu âlemin baş tâcı olarak görmektedir.

Muħaħkaħ °âlemiñ ser-tâcı sensin Yâ Resûla'llâh
Mu°izz ü men teşâ amâcı sensin Yâ Resûla'llâh (G. 156/1)

Şair, bu defa da tâc sözcüğüyle “tâc-ı risâlet” şeklinde tamlama oluşturup Peygamberimizi cümle Peygamberlerin fevkinde bir makama sevk etmektedir.

Egerçi kınmasa tâc-ı risâlet zât-ı °ulyâya
Ne hâl olurdu aħvâl-i berâyâ Yâ Resûla'llâh (G. 161/2)

Taht, “hükümdarların üzerine oturdukları koltuktur” (Ayverdi, 2006: 3000). “Taht-ı Süleyman” terkibi de bize bir hatırlatma yapmaktadır. Nitekim Süleymân hem Peygamber hem de hükümdar idi. Tâci ve tahtıyla ün salmıştı. Şair, bu terkinin ardından da ünlü vezir Âsaf'ın ismini anarak bir hatırlatma daha yapmaktadır.

Neden bâd eylesün tahmil o dem taht-ı Süleymân'ı
Egerçi gelmesen o Âsaf bin Berhîyâ gelmez (G. 62/2)

Şair, Hz. Ali'nin büyük cihada nâil olduğunu ifade edip neticede Peygamberin kendisine vermiş olduğu Düldül adlı bineğe taht misali oturduğunu dile getirmektedir.

Cihâd-ı ekbere Şâh-ı °Aliyyu'l-Murtażâ nâ'il
Olnca oldu şâd tahtında Düldül Yâ Resûla'llâh (G. 185/3)

2. 2. 5. 11. Taşıma Araçları

2. 2. 5. 11. (1). Keşî, Sefîne

Keşî ve sefîne gemi anlamındadır. Her iki kelime de birer defa zikredilmiştir. Şair, Hz. Nûh'un gemisine gönderme yaparak necâtı hatırlatmaktadır.

Ĥazret-i Nûhuñ necâtı şol sefîne üzre kim
Olmasa levhinde olmaz nâm-ı zî-şânın seniñ (G. 95/3)

Nazîf, isyan denizinde geminin yelkenini kapattım diyerek Peygamberimize yakarışta bulunup lutfuna mazhar olmayı dilemektedir.

Nazîfim baħr-ı °işyânda kapatdım yelken-i keşî
Rehâ-yâb eyle luţfuñ bî-sipâhım Yâ Resûla'llâh (G. 184/5)

2. 3. İNCELEME-İNSAN

2. 3. 1. İnsân (Nâs, Berâyâ)

Nazîf Divanı'nda insan unsuru sevgili ve âşık etrâfında teşekkül eden bir kadro içerisinde görülür. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi kişiler bakımından dar bir kadroya sahiptir. Lâkin yine de birçok isme yer verilmiştir. Bu isimlerin başında Allah, sonra Peygamber (sevgili), melekler, tarihî şahsiyetler, masal kahramanları ve divan edebiyatında kendine has özellikleriyle kalıplaşmış bazı şahsiyetler gelmektedir. Şair, insanlara devamlı öğütler ve nasihatler vermektedir. Her türden insana yer verip iyi ve kötünün, olumlu ve olumsuzun ayırımını yapmamızı sağlamaktadır. Yerine göre kendi nefesine hitaplarda bulunarak ihtiyacı olanın da kendisiyle birlikte dinlemesini temenni eder. Hz. Muhammed ümmetinin yanında sâir Peygamber ümmetlerine de yer vermektedir.

Şair, kişiler arasında daima kıyaslama yapmaktadır ve neticede de sözün ucunu Peygamberimize ulaştırmaktadır. Bu da sanatçının hüsn-i tâlil sanatını ne derece güzel kullandığını ve bu işte usta olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Ona göre insanın, insanlığın ve kâinatın yaratılış sebebi Peygamberimizdir. Her şeyin var olmasına sebep O'dur. Öyleyse insanın bu dünyaya gönderilmesinin hikmeti ve gayesi; Hâlık-ı kâinatı tanımak ve O'na iman edip ibadet etmektir neticesini bize sunmaktadır. Dört büyük halifeden sıklıkla bahsetmektedir. Onlara lâkaplarıyla birlikte yer vermektedir. Herbir sahabenin adını anmakla birlikte kendilerine has hususiyetlerini de dile getirmektedir. İslam mücahitlerinin yanında din düşmanlarına da gayet katı bir üslup kullanarak yer vermektedir. Bunun yanında Müslüman gibi görünen münafıkları da unutmamıştır. Onların ne kadar âdî olduklarını da kısa ve öz bir şekilde beyan etmektedir.

Öyle bir nûr kim Hüdâdan intikâl itmek ile
Ümmeti sâ'ir ümemden oldu bürhânla Nazîf (G. 85/5)

2. 3. 2. Sevgili

Klasik Türk şiirinin başkahramanı olan sevgili, şiirde genel olarak şu özellikleriyle karşımıza çıkmaktadır: Kâinatta var olan bizim bildiğimiz en güzel sözcükler, benzetme ilgisi kurularak sevgilinin yerine kullanılmıştır. Ancak bu sözcükler sıradan ve basit değildir. Aksine ince, estetik kaygısı güden, mânidar, binlerce cümleyle açıklanabilecek bir anlam zenginliğine sahip sözcüklerdir. Şair, İlahî aşkı esas almasından mütevellit sevgiliye dair tüm sözcükleri de yine O'lar için kullanmıştır. Nice tamlamaların oluşmasına vesile olan bî-çûn, bî-hemtâ, ber-güzîde, bî-meşîl, bî-nazîr, enver, halîm, hâmî, ihlâs, mehâsin, mahz, mefhar, mahâbet, meşmûm, muattar, muanven, muktedâ, mutayyeb, müctebâ, mültemes, münevver, nâb, re's-i ulyâ, ser-efrâz kelimeleri bunlardan bazılarıdır. Nazîf, sevgiliye maddi ve manevi her şekilde yer vermektedir. O'nun tüm güzelliklerini en güzel sözcüklerle ifade etmektedir. Yine O'na yalvarıp yakarıp ve yine O'ndan derdine derman olmasını, tabiplik etmesini arzulamaktadır.

Şair, Allah'ın Peygamberimize Habibim diye hitap ettiğini ifade etmektedir. Öyleyse Peygamberi bulan Allah'ı da bulur. Nitekim her aşkın neticesi Allah'a ulaşır. Tabi ki hakiki manada âşık için bu durum geçerlidir. Tasavvufî edebiyata baktığımızda şeyhler ve müridleri karşımıza çıkmaktadır. Yine fark eden bir şey yoktur. Bu makamlar ve dereceler sadece Allah'a ulaşmak için birer basamak vazifesi üstlenmektedir. Sevgili

ile âşık arasındaki muhabbete bakıldığında da aynı şeyler gözlemlenir. Hz. Yûsuf'un, Züleyhâ'yı gerçek aşka yani Allah aşkına ulaştırması gibi.

2.3.2.1. Cân, Cânân

“Divan edebiyatında cân, âşığın elindeki tek nakittir. Onunla sevgilisinin aşkını satın almak ister. Sevgilisinin âşıktan yüz çevirmesi, canın bedeni terk etmesi gibidir. Sevgilinin dudağı cân-bahş (can bağışlayan) bir özellik taşır. Tabi bu dudaktan ortaya çıkan sözler de aynı niteliğe bürünür” (Pala, 2007: 83).

Âşık canını ortaya koyar, canıyla oynar ve onu kurban eder. Âşığın binlerce canı olsa yine de sevgili uğruna hepsini fedaya hazırdır. Can kelimesi birçok tamlama ve deyimlere merkez olarak çeşitli yönlerden ele alınır.

Cân Hz. İsa'nın ölüleri diriltme mucizesi dolayısıyla da çok zaman onunla birlikte anılır ve sevgiliye İsa (Mesih) diye hitap olunur. Divan şairleri birçok yönlerden canı konu edinmişlerdir.

Şair, kötü yaratılışlı ve nefesine esir olan insanların netice olarak dünyevî zevkler için canını verebileceğini ifade etmektedir.

Ġâlibâ bed-tıynet olmağla hevâya ġarğ olup
Nefse dũġâr olmasıyle cân virir zevġe °aceb (G. 13/2)

Nazîf, Allah'ın emir ve yasaklarına, candan ve gönülden itaat etmemiz gerektiğini şu şekilde dile getirmektedir:

Hudâya cân u dilden emrine râm olmadur mağşũd
Ulũhiyyet saña mağşũş bu °âlem içre Yâ Ma°bũd (G. 32/1)

Şair, Peygamberimize cânım diye hitapta bulunmaktadır. Çünkü Peygambere sunabileceği en büyük sermayesi budur. Can vermek ölmek demektir. Eski âşıklar sevgili uğruna ölmeyi bir ideal bilirlermiş. Onlar, uğruna ölünecek bir sevgili buldukları için bahtiyar idiler. Âşık, ayrılık, hasret, cevr ü cefa ile yanarak pişmeye başlar. Ancak bu pişme sürecinde ham iken olgun, çiğ iken kâmil olur. Zaten olgunluk mertebesine geldikten sonra aşk uğruna can vermek âşiğâ âsân gelir.

Olmasa tefvîz bu °âlem dest u vâlâya hemân
Olmaz idi dâr-ı dũzağdan necât cânım meded (G. 37/3)

Hz. Yusuf ve Züleyha, âşık ve sevgili arasındaki bağı anlatmak için en güzel örneklerden biridir. Züleyhâ'nın Hz. Yusuf yolunda can vermesi hadisesine telmih yapılmaktadır.

Görmemiş midir Züleyhâ ġâlini bu râh-ı °aşğ
Cân virür Yûsuf yoluna bir de zindâna çeker (G. 46/2)

2. 3. 2. 2. Mum (Şem')

“Divan şiirinde mum, çok zaman yanması ve ışık kaynağı olması ile işlenir, sık sık pervane ile birlikte anılır. Aşık pervane olunca sevgilinin yüzü ve yanağı da mum olur. Aşık yanarken mum gibi erir” (Pala, 2007: 427).

Şair, şem kelimesini kullanarak Peygamberimize hitaben “hidayet ışığının mumu” şeklinde seslenmektedir.

Şem^câ-i nūr-ı hidāyet dā³imā pâr pâr yanar
Şemşîr-i şân-ı şerî^cat âdetâ pâr pâr yanar (G. 49/1)

Nazîf, gönül mumunu hidayet nuruyla yakmayan kişi, cehennemde baştan başa yanar şeklinde ders vermektedir.

Yağmayan dil şem^casın nūr-ı hidāyetle ^caceb
Dâr-ı düzağla ser-â-ser bî-ğayâ pâr pâr yanar (G. 49/4)

Yine şair başka bir beyitte de Pegamberimize; “Allah’ın nurunun mumu” şeklinde hitap etmektedir.

Şem^ca-i nūr-ı Hüdâ pervānesi olsañ Nazîf
Hiç olur mı andan a^clâ bâğ-ı gülşende ferağ (G. 28/5)

2. 3. 2. 3. Gül, Gonca

“Gonca, açılmamış çiçek yani tomurcuk demektir. Divan şiirinde gonca, sevgilinin ağzı yerine kullanılır ve açılmamışlık özelliği ile kendini gösterir. Goncanın gülmesi, açılmasıdır. Tıpkı insanın güldüğü zaman ağzının açılması gibidir. Oysa kapalı hali içinde sırlar saklayan bir gülü andırır, onun açılması sırrın açığa çıkmasıdır. Gonca açılınca çiçeğin kokusu ortaya çıkar. Gonca olan ağız, açılmadığı zaman remz ile konuşur. İçinin kırmızılığı ve tazeliği nedeniyle de ele alınan gonca, içinde mücevler saklama (lal dudaklar ve inci dişler) özelliği gösterir” (Pala, 2007: 168). Şair, gonca kelimesini iki defa zikretmektedir. Şair, Peygamberimizin gölgesinde açan goncaların daha üstünde hiçbir gülün olmadığını ifade etmeye çalışmaktadır. Aslında bu beyitten Peygamber Efendimizin tebessüm etmesindeki güzellik ifade edilerek bu gülümsemenin güzelliğine hiçbir goncanın açılması eş değildir şeklinde bir anlam çağrıştırılmaktadır.

Sāyesinde nice dem oldı güşāde goncalar
Her biriniñ olmadı fevķinde bir āşār-ı gül (G. 108/3)

Şair, gonca kelimesini kullanarak Peygamberimize güzel, latif, hoş görünen gonca demektedir.

Budur bŷy-ı haķıķatde gelen bir ğonca-i ra^cnā
Budur bŷy-ı viŷāle ibtidā vŷ intihā yā hŷ (G. 145/4)

“Divan ŷiirinde en çok sŷzŷ edilen çiçek gŷldŷr. Sevgilinin yŷzŷ ve yanaĝı ile sıkı mŷnasebeti vardır. Bazen gŷl bunlara; bazen de bunlar gŷle benzerler. Gerek koku ve gerekse renk bakımından çok gŷzel olan gŷl daima tazedir. Bu yŷnŷyle baĝın, çemenin ve baharın vazgeçilmez bir ŷĝesidir. Bizzat kendisine mahsus gŷlistān, gŷlŷen ve gŷlizārlar vardır. Hatta ona bazen sultan olarak da rastlarız. Baharın diĝer adının gŷl mevsimi olması da gŷle verilen ŷnemden ileri gelir. Gŷl yetiŷtirmenin çok zahmetli bir iŷ oluŷu onun adeta nazla beslenip bŷyŷmesi ŷeklinde ele alınır” (Pala, 2007: 171). ŷair, gŷle gŷnŷl baĝlanmadıĝı zaman nazlı ve hassas olduĝundan dolayı yapraklarının solacaĝını haber vermektedir. Bu vesileyle de kendine saĝa yŷnel, soldan kaçın diyerek nasihatte bulunmaktadır.

Rabŷı-ı ķalb it bir gŷle ŷoldurmasuñ evrāķını
Ey Nazıf ŷaĝa rŷcŷ it dem-be-dem ŷoldur ^cabes (G. 21/5)

“Gŷl ile bŷlbŷlŷn aŷkları dillere destandır. Gŷl, bŷlbŷlŷn sevgilisidir. Aŷık da sevgili denen gŷl karŷısında ŷakıyan bir bŷlbŷldŷr. Gŷlŷn dikenini aŷıĝın rakibidir. Ancak gŷl ile diken iyilik ve kŷtŷlŷk, kolay ile zor, dost ile dŷŷman vs. zıtlıkların timsalidir” (Pala, 2007: 172).

Bŷlbŷle ŷorsañ ŷafāyı gŷlde buldum dir ise
Bı-ħaber bilmez hŷner bulmaķ ile ĝamda feraħ (G. 28/4)

Bŷlbŷl denilen kiŷi aŷıktır ki aŷkından aklını yitirip deli, divane olmuŷtur. ŷair, aŷıĝa neden gŷlden meded umuyorsun diye seslenmektedir. Sonra da bu sorusuna bir çıkar yol sunmaktadır.

Nedir ey bŷlbŷl-i ŷeydā idersin gŷlden istimdād
Gelince nev-bahār ĝonce gŷle ķıl ĝālını ta^cdād (G. 33/1)

Gŷlŷn bŷlbŷl için āh, feryāt ve fiĝān etmesi aŷıklıĝın bir gereĝidir. ŷair de bu feryādın gŷle nasıl ulaŷtıĝını dile getirmektedir.

O bŷlbŷl gŷl için baŷlar fiĝāna nev-bahār içre
O gŷlde bŷlbŷlŷn feryādını bād-ı hevā sŷyler (G. 54/5)

Gel ey bŷy-ı viŷāle eyleyen āh u fiĝān ^caŷıķ
Bilŷrsin niceden bŷlbŷl gŷle oldu hemān ^caŷıķ (G. 90/1)

“Gŷlŷn yapraĝı, dalı ve fidanı da gŷzeldir. Tazelik, incelik, narinlik, nazlılık bunların da ŷzelliĝidir. Bunlar aynı zamanda sevgilinin boyu, yŷzŷ, yanaĝı vs olurlar. Gŷl suyu ve gŷl yaĝı da gŷlden çıkarılır. Gŷl-i sad berk bir gŷl çēŷitidir. Gŷlŷn yapraĝı

anılınca defter ve yazıyla ilgili eşya akla gelir” (Pala, 2007: 172). Şair, gül-i sad berg tamlamasını Peygamberimize hitaben dile getirmektedir.

Şerî'at bâğınınñ bir bülbül-i nâlânesi sensin
Gül-i şad-berg-i maḥbûb-ı Hudâ bir dânesi sensin (Müs. 51/IV; 1)

Utanan kişinin yüzünün kızarıp gül rengini alması dolayısıyla gül daima utangaç ve hayâ sahibi olarak ele alınır.

Gül aynı zamanda cennet çiçeğidir. İbrahim Peygamber ateşe atılınca gül bahçesine düşmüştür.

Âteş-i Nemrûd gülzâr eyledi İbrâhîme
Hem maḥâyâ kıldı İsmâ'île ikrâm görmeden (G. 131/7)

Gülistan, gülşen, gül bahçesi, gülzâr hepsi de aynı manayı taşır. Kokusu ve rengi nedeniyle ele alınan gülistan sevgilinin birer gülü andıran yanakları, yüzü, kulakları ve bir gonca olan ağzı ile bir araya getirilir. Bazen sevgilinin semti, vuslatı, aşkı ve kendisi de bir gülistana benzetilir.

Bülbül-i şeydâ 'aceb gülşende efgân eyledi
Gül gibi gülşende evrâkı perişân istemem (G. 116/4)

Gülün yüz ve yanak için kullanıldığını ifade etmiştik. Şair bir beyitte açıklama gereği kalmadan bunu ifade etmektedir:

Ey yüzi gül kâmeti tûbâ Muḥammed Muştafâ
Dü cihânınñ ḥalkına oldu vücûduñ ibtidâ (G. 5/1)

Nazîf, “gül-i hamra” ifadesiyle gülün rengine dair bir terkip oluşturmaktadır.

Nazîf bâğ-ı risâletden ḳoparsa bir gül-i ḥamrâ
Nice şemm eylese başlar figâna Yâ Resûla'llâh (G. 179/5)

Şair, gül redifli birçok şiir kaleme almıştır. Bunlardan bir tanesinin ilk iki beyiti de şu şekilde yer almaktadır:

Mest ider 'uşşâk-ı ruyında olan elvân-ı gül
Vechine tahsîs degil hep gördiler her bân-ı gül

Hâşâ-li'llâh kim ola dâr-ı fenânın gülleri
Öyle üç günde ide bâd-ı hazân-ı tâlân-ı gül

2. 3. 2. 4. Ay (Meh, Mâh, Kamer), Dolunay (Hilâl, Bedr)

“Ay bir ışık kaynağıdır. Işığın ise güneş gibi ateş değil nurdur. Gecelerin güzelliği ay ile kâimdir. O, nuruyla güzeldir ve geceye güzellik verir. Bu nurlu yüzüyle ay sevgiliden başkası değildir. Ona kimsenin eli değmemiş, kimse yanına yaklaşmamıştır. Her gece görünmez, bir yerde duramaz, uzaktan seyredilir, yükseklerdedir, karanlığı aydınlatır. Bütün bunlar sevgilideki özelliklerdir. Hatta ayın yüzündeki kara lekeler de buna dâhildir. Sevgilinin kendisi ay olduğu gibi yanağı, yüzü ve alını da ay gibidir. Bütün bu teşbihlerde sevgilinin yüzü aydan daha üstün, güzel ve parlaktır. Ayın buluttan çıkışı sevgilinin elbisesinden soyunmasıdır” (Pala, 2007: 42). Şair, Peygamberimizin yüz güzelliğini aya benzetmekten kaçınmıştır. Bunun gerekçesini de şems ve kamerin nurunu Peygamberimizden alması şeklinde göstermektedir.

Ben ne teşbîh eyledim mâha cemâliñ nûrını
Münşî-i şems ü kamersiñ dînim îmânım şabîb (G. 10/4)

Peygamberimizin “şakku'l-kamer” mucizesi olan; işaret parmağı ile ayı ikiye bölmesi hadisesine hatırlatma yapılmaktadır.

İşâret eyleyüp mâha iki şakq eyleyen sensin
Olur mı âciz ü bî-çâre keffûñ Yâ Resûla'llâh (G. 154/3)

Hele şakq-ı kamer kışşası oldı şâhid-i âdil
Ne yüzden Hâkka olmuşdı qarâbet Yâ Resûla'llâh (G. 177/4)

“Ayın yüzündeki karanlıklar sevgilinin yüzündeki ayva tüyleridir. Güneş göklerin sultanı, ay ise onun veziridir. Ay, sevgilinin gece renkli saçları arasında durur. Sevgili o kadar güzeldir ki ay ona ancak kul olabilir” (Pala, 2007: 42).

“Ayın dolunay hali için “bedr, meh-i tâbân, mehtâb, meh-i tamâm, meh-i çârdeh” gibi kelime ve tamlamalar kullanılır. Oysa ayın bir de hilal şekli vardır. Mâh-ı nev olarak da karşımıza çıkan hilal, sevgilinin kaşdır. Ayın hilal şekline bürünmesi, sevgilinin kaşının nasıl olduğunu göstermek içindir. Hilâl kaş olunca; eğrilik ve incelik onun için kullanılır. Ayın hilal oluşu âşığın çektiği sıkıntılardan dolayı zayıflaması yahut ihtiyarlayıp kamburlaşmasıdır” (Pala, 2007: 42).

Bir şabîbsin kim cihân ma'dûm iken mevcûdıma
Bâdî kıldı Hâk seni mâh-ı tâbânım şabîb (G. 10/3)

Nazîf, her zaman olduğu gibi yine tüm güzelliklerin kaynağı olarak Peygamberimizi göstermektedir. Bu suretle güneş ve ayın parlaklığını ve ışığını Peygamberimizin alından aldığı ifade etmektedir.

Ceb̄ininden ziyā buldı semānīñ şems ile māhı
Dü kevne bādī va'llāhī Muḥammed Muştafādır bu (G. 138/3)

Hilâlin kaş için teşbih yapılarak kullanıldığını ifade etmiştik. İşte şair de bir beyitte bunu açık bir şekilde beyan etmektedir:

Hilâl(i) māh-ı ebrūya müşābih kılmada Şāni^c
Rümūzla ḥüsnüni ĩmāyadır ^canber-feşān ebrū (G. 142/4)

Peygamberimiz kâinatın ve tüm insanlığın yaratılmasına sebep olmuştur. Bu husus divanda sıklıkla tekrar edilmektedir. Yine bir beyitte de şems ve kamerin yaratılma sebebi olarak Peygamberimize işaret edilmektedir.

Cemālīñ gelmese bu ^cāleme şems ü kamer gelmez
Vücūduñ olmasa ol dem Ebū Bekr ü ^cÖmer gelmez(Müs. 60/I; 3)

Ben saña virdim şefā^cat mülkini ey meh-ceb̄in
Olmasañ olmazdı bu seb^c u semāvāt u zem̄in (Müs. 20/VI; 2)

Nazîf, ay ve güneşin ışığını Peygamberimizin nurundan aldığını ve dolayısıyla yeryüzünün bu şekilde aydınlığa kavuştuğunu zikretmektedir.

İktibās itdi seniñ nūruñdan ol şems ü kamer
Ol sebep dār-ı fenā oldu ziyāsiyla muḫīm (G. 114/3)

Dolunay anlamında kullanılan “bedr” kelimesi de divanın sadece bir yerinde “bedrū'd-düçâ” şeklinde bir terkip oluşturarak karşımıza çıkmaktadır.

Güş idince da^cvet-i Raḥmānı ol demde Ḥabīb
Der-^caḫab oldu süvār şemsü'd-ḫuhā bedrū'd-düçâ (Mir. 3/10)

Göñül rāh-ı ḫaḫīḫatde bulunmaz meh-cemāl ister
O hengām içre ^cālemde ne ḫōş ḫāl ü ne māl ister (G. 42/1)

Şair, meh-rû kelimesini kullanarak redif oluşturmuştur. Buna göre Peygamberimize ay yanaklı şekilde seslenmektedir. Nazîf âşıktır ve âşıklık gereği sevgilinin huzurunda her türlü cevr ü cefaya katlanmak istemektedir. Nitekim güzeller güzeli sevgilinin, feyadını işiteceğini bilmektedir.

Nazîf âzürde-i ʿaşk olmak ister kim huzûrında
Muhibb ü muhlişin feryâdını sâmiʿdür ol meh-rû (G. 146/5)

Çoklasaň bir kez haqîkat verdiniň sen büyüni
Ey Nazîf eyler idiň ʿuqbâda bir meh-tâb-ı gül (G. 109/7)

2. 3. 2. 5. Nev-Bahâr

“Divan edebiyatında en çok üzerinde durulan mevsim bahardır. Başta gül, lâle, sümbül ve menekşe olmak üzere çiçeklerin en gözde olduğu zamanın bahar oluşu ve bu çiçeklerin sevgilideki güzellikten birer iz bulundurmaları, bağ ve bahçenin bahar mevsiminde güzelleşmesi, akarsuların baharda daha coşkun akması vs. yönlerden şair baharı diğer mevsimlerden üstün tutar” (Pala, 2007: 54).

“Bahar, dört faslın en latîf olan mevsimidir. Her taraf yeşile bürünür, ağaçlar çiçeklenir, sular çoğalır ve cihan yeni bir hayat arz eder. Güller, çiçekler açar; kuşlar ötüşür ve sevişir. Hulasa her tarafta inşirâh ve tarâvet yüz gösterir” (Kurnaz, 2009: 83).

Şair, ey bülbül, neden gülden meded ummaktasın. Nasılsa ilkbahar gelecek. Beklenen o vakit geldiğinde gonca güle halini bir bir beyan edersin şeklinde bir ifade kullanmaktadır.

Nedir ey bülbül-i şeydâ idersin gülden istimdâd
Gelince nev-bahâr gonce güle kıl hâlini taʿdâd (G. 33/1)

Bülbül ve gül deyince akla bahar da gelmektedir. Çünkü gülün mevsimi ilkbahardır. Bülbül de âşık için kullanıldığından hazan mevsiminden kaçınıp, gül mevsimini yani baharı arzular.

O bülbül gül için başlar figâna nev-bahâr içre
O gülda bülbülün feryâdını bād-ı hevâ söyler (G. 50/4)

Şair, Peygamber Efendimizi en güzel sözlerle yüceltmektedir. Buna göre binlerce hoş kokulu gül ve sümbül açmış olsa da Peygamberimizin nuru tecelli etmediği sürece bahar gelmiş olmaz demektedir.

Açıldı sāye-i ʿuzmâda gül sümbül hezâr hõş-bü
Temâşâ kılmasa nûr-ı münîriň nev-bahâr olmaz (G. 64/3)

Nazîf, güllerin ve sümbüllerin mevsimi olan baharın, Peygamberimizin güzelliğine vurgun olduğunu ifade ettikten sonra, sadece bahar, yaz ve kış değil; gece ve gündüzün de pervane gibi o güzelliğe âşık olduğunu bildirmektedir.

Cemâliň nûrına oldı dem-â-dem nev-bahâr ʿâşık
Ne sayf ne şitâ pervâne-veş leyl ü nehâr ʿâşık (G. 91/1)

Yağmur yağmadığı takdirde yeryüzü kurur ve hiçbir bitki hayat bulamaz. Öyleyse bu tabiat olayları kendiliğinden olan, başıboş hadiseler değildir. Bütün bu zî-hayâtı düzene koyan, canlılığını sağlayan Allah'tır. Keza yağmuru yağdıran ve o her bir yağmur tanesiyle hayat veren de yine O'dur.

Yağmasa bārān dem-ā-dem huşķ olur rüy-ı zemīn
Revnaķın bulmaz bahār emķār-ı Raħmān olmadan (G. 128/3)

Şair, Peygamberimizin ravza-i şerifini bu kâinatın baharı olarak telakki etmektedir.

Seniñ ravzañ cihāniñ nev-bahāri Yā Resūla'llāh
Vücūduñdur berāyā iftiķāri Yā Resūla'llāh (G. 166/1)

2. 3. 2. 6. Güneş (Âfitâb, Şems, Mihr, Gün)

“Divan şiirinde daha çok ısısı, ısıtması, ışığı ve parlaklığı ile ele alınır. Hem benzeyen hem de benzetilen durumundadır. Işık ve parlaklık daima onunla birlikte bulunur ve bu nedenle birçok tamlamalar kurar. Onun inkârı ve gizlenmesi mümkün olmadığı için ‘gün gibi âşikâr deyimi’ yaygındır. Güneş renk bakımından sarıdır. Bu yüzden korkmak ve kıskanmak fiillerini beraberinde getirir. Işıkları bolca her yere dağıttığı için cömertlik sembolüdür. Bütün bu özellikleriyle sevgili denen sultanı temsil eder. Güneşin doğuş ve batış zamanı da tulu’, duhâ ve gurûb olarak ele alınır” (Pala, 2007: 176).

Güş idince da°vet-i Raħmāni ol demde Ĥabīb
Der-°aķab oldı sūvār şemsü'd-đuhā bedrü'd-đücā (Mir. 3/10)

Şair güzeller güzeli, ay gibi beyaz dişlerin güneşten daha parlaktır diyerek sevgiliye seslenmektedir. Akabinde de yüzünün nuruna insanların ve meleklerin can attığını ifade etmektedir.

Zihī dendān-ı tābāniñ şemsden daħi berrāķdır
Cemāliñ nūrına ins ü melek her demde müştāķdır (Müs. 51/I; 2)

Nazîf bir beyitte de “şemsü'l-verā” şeklinde bir tamlama oluşturarak sevgiliyi övmektedir.

Ĥudāniñ sevgili peyğamberi şemsü'l-verā birdir
Cihāniñ mebdē°i nūru'l-Ĥudā bedrü'd-đücā birdir (Müs. 54/I; 1)

Dikkat çeken bir husus da sevgilinin şemse benzetilmemesidir. Aksine daima şemsin sevgiliye benzetilmesi ve güneşin sevgili sayesinde var olması karşımıza çıkmaktadır.

Cemâliñ nûrına şems ü kamer hayrân olup ol dem
°Aceb °aks eyleyüp anlara ol dem zîb ü fer gelmiş (G. 72/3)

İktibās itdi seniñ nûruñdan ol şems ü kamer
Ol sebep dâr-ı fenâ oldu ziyâsıyla muqîm (G. 114/3)

Yüzüñ nûrundan ay mihr ü cihân böyle °ayân olmuş
Vücuduñ °izzetine nüh felek devr-i zamân olmuş (G. 73/1)

Nazîf, Şems suresini de zikretmektedir. Buna göre Şems suresinin kaynağı olarak Peygamberimize işaret edilmektedir.

Cemâliñ me'ḥaz oldu sûre-i ve'ş-şemsü ve'l-fecre
Anıñ çün sāye tutmaz dil-figendir Yâ Resûla'llâh (G. 153/2)

2. 3. 3. Sevgilide Güzellik Unsurları

2. 3. 3. 1. Saç (Zülf)

Divan şiirinde en çok kullanılan güzellik unsuru olarak sayılabilir. Sayısız teşbih ve mecazlara konu olmuştur. Şekli, kokusu, rengi vs. yönlerden birçok beyite anlam vermektedir. Şair, sevgiliye, saç telinden bir defa koklamayı ihsan etmesi için yakarmaktadır (Pala, 2007: 384).

Târ-ı zülfünden bize bir şemme iḥsânım meded
Olmadı senden füzûn bir rûy-ı raḥşânım meded (G. 37/1)

Saç, perişan ve düzensiz haliyle âşığın aklını başından alır. Ondaki koku bazen kendinde mevcuttur, bazen de dışarıdan gelir. Misk ve anber bile sevgilinin saçını gibi güzel kokmaz. Bu kokuyu rüzgâr alıp âşığa götürür. Saçın rengi daima siyahtır. Asla başka bir renkte olamaz. Sevgilinin yüzü kâinatın aydınlanmasına sebep olurken zülfü ise gecenin karanlığına sebep olmuştur (Pala, 2007: 384).

Yüzüñ nûr-ı nehâra bâdî olmuşdur bu °âlemde
Daḡi zülfüñ siyâhıdır leyâl-i °âleme bâ'ış (G. 19/3)

Şair yer yer zülf kelimesini kullanarak tamlamalar oluşturmaktadır. Bunlardan birisi de “zülf-i dil-ârâm” şeklindedir:

Ne de dâr-ı fenânîñ lezzetinden aldı bir zerre
Ne dil-beste olup zülf-i dil-ârâma vişâl ister (G. 42/2)

Sevgilinin büklüm büklüm saçlarını bir defa koklamak misk ve itır gibi kokuların fevkindedir. Parlak renkli yanaklarını seyretmek ise hasta olana derman ve ilaçtır.

Şemîm-i çîn-i zülfün şemmesi meşmûm-ı âfâğdır
Ruḥ-ı regînünün nezzâresi ma^clûla tiryâğdır (Müs. 51/I; 1)

Şair bir beyitte de “Duhâ” ve “Leyl” surelerini hatırlatmaktadır. Buna göre sevgilinin yüzü tan vaktine, saçları ise gece karanlığına benzetilmektedir. Aynı zamanda şair bir beyitte de bu manayı kastetmekle birlikte bir defa da “saç” kelimesini kullanmıştır.

Cemâliñ ve’ḍ-ḍuḥâ ve’l-leyl zülfün Yâ Resûla’llâh
Zihî îcâd kıldı ḥüsn ü ḥulḥuñ Yâ Resûla’llâh (G. 154/1)

Şaçıñ ve’l-leyl vechiñ ve’ḍ-ḍuḥâdır Yâ Resûla’llâh
Yüzün nûrıyla âlem pür-cilâdır Yâ Resûla’llâh (G. 195/1)

2. 3. 3. 2. Alın (Cebîn)

“Alın, sevgilinin güzellik unsurlarından biridir. Beyaz ve parlak olduğu için ay, nur ve Zühre’ye benzetilir. Yüz, güneş; alın ise arzdır. Gece gibi kara olan saçlar arasında bir gündüz olarak bilinir. Böylece nûr ile zulmet (saç) arasında tezat kurulur” (Pala, 2007: 18). Şaire göre güneş ve ay, sevgilinin alnındaki parlaklık ve aydınlık sebebiyle ışığa kavuşmuşlardır.

Cebîninden ziyâ buldı semânîñ şems ile mâhı
Dü kevne bâdî va’llâhî Muḥammed Muştafâdır bu (G. 138/2)

Tasavvufa göre her şeyin aslı ve ilk yaratılan cevher olan nûr-ı Muhammedî, ilk önce Hz. Âdem’in alnında belirmiş ve temiz bir soydan tâ Peygamberimize kadar gelmiştir. Hatta bu nurun Peygamberimizin babası Abdullah’ın alnında daima parladığına dair rivayetler vardır. Nazîf, Peygamberimizin yer ve göğün yaratılmasına sebep olduğunu bildirerek O’nu, ay yüzlü şeklinde bir ifade ile vasıflandırmaktadır.

Ben saña virdim şefâ^cat mülkini ey meh-cebîn
Olmasañ olmazdı bu seb^c u semâvât u zemîn (Müs. 20/VI; 2)

Feşân oldı lebiñden âyet-i seb^ca'l-meşânî kim
Söyündür düzañı ey meh-cebîn saña cinân arzû (G. 140/2)

Ayet-i Nûr'un yazılmasına sebep olarak sevgili gösterilmektedir. Bu beyitte hem ayetin adı hem de meâlî göz önünde bulundurulmaktadır.

Cebîniñde yazılmış âyet-i nûr Yâ Resûla'llâh
Gören bir lahza rüyuñ oldı mağfûr Yâ Resûla'llâh (G. 182/1)

2. 3. 3. 3. Kaş (Ebrû)

“Kaşın en büyük özelliği eğri oluşudur. Bu eğrilik onun hareketlerinde de vardır. Asla dosdoğru olamaz. Hilâle benzer bu haliyle bayram hilâlîni gösterir. Çünkü sevgilinin hilâl ebrusu görününce âşıklar arasında bayram başlar” (Pala, 2007: 130).

Kaş, keman (yay) ve hançer olarak da kendini gösterir. Bu durumda âşık kurban veya av olmaya hazırdır.

Dil-i ^cuşşâkı âmâc eyleyüp ol tîr-i müjgâniñ
O demde kıldı kıddin kendüye mânend kemân ebrû (G. 142/2)

Kaş, bazen mihrab, kible veya mesciddir. Âşık böylece sevgilinin cemâline yönelir:

Türâb-ı âsitâniñ dil-penâhım Yâ Resûla'llâh
Kaşın mihrâbına her dem nigâhım Yâ Resûla'llâh (G. 184/1)

Şemşîr, bir savaş âleti olmanın yanında sevgili ile âşık arasında önemli bir unsurdur. Hz. Ali şemşîr ile vasıflandırılmaktadır:

^cÖmer ^cOşmân ile dîñ-i mubîne geldi bu rif^cat
^cAlî Şîr-i Hudâ şemşîr-şi^cârı Yâ Resûla'llâh (G. 166/4)

Nazîf, 142. gazeli ebrû redifli olarak oluşturmuştur. Bu şiirin her beytinde Peygamberimizin kaşı övülerek mucizevî özellikleri dile getirilmektedir.

Emîñ olduñ elestde şun^c-ı Hâkla ey kemân-ebrû
Vücûduñ ^câlemiñ ihyâsına bâ^ciş nişân ebrû

Dil-i ^cuşşâkı âmâc eyleyüp ol tîr-i müjgâniñ
O demde kıldı kıddin kendüye mânend kemân ebrû

‘Aceb mi iktidā itmek kaçın mihrābına dā’im
Bu yüzden ‘ālemiñ mihrāb(ı) oldu her zamān ebrū

Hilāl(i) māh-ı ebrūya müşābih kılmada Şāni‘
Rümūzla hūsnüni ĩmāyadır ‘anber-feşān ebrū

Nazīfā ebr-veş ‘aşk ile eyle kāmetiñ dü-tā
Tağar çevgānına bir gün çeker süy-ı cinān ebrū

2. 3. 3. 4. Göz (Dīde, Çeşm)

“Divan edebiyatında en çok sözü edilen güzellik unsurlarından biri de gözdür. Sevgiliye ait bütün özellikleri üzerinde taşır. Zâlimlik, lâkaydlık, gülmek, nazlanmak, alay etmek vs. ona zıt davranış biçimleridir. Şehlâlık, mahmurluk, öfke vs. de onun sıfatlarındandır. Renk olarak da siyah veya elâdır. Sevgili, âşık üzerinde gözüyle çok etkilidir. Onun gözleri manalı bakışlarıyla âdetâ âşığa bir şeyler anlatır. Bu anlatış bazen ok şeklinde âşığın gönlüne girip onu yaralar. Gözün görevi görmekse de sevgilinin gözü daima görmezden gelir. O gözün bakışı, görüş şekli ve tarzı daima değişik anlamlar ifade eder” (Pala, 2007: 101).

Şair, sevgilinin kapısında bir nişanı olmamasından yakınarak her vakit gözlerinin yaş akıttığını ifade etmektedir.

Dem-â-dem dīdeden āb-ı feşānım Yâ Resūla’llāh
Seniñ bābında yoğdur bir nişānım Yâ Resūla’llāh (G. 162/1)

Nazīf, Yâ Resūlallah kelimesini öyle içten söylemektedir ki bu hissedişin neticesi olarak gözleri kanla dolup yağmur misali yaş akıtmaktadır.

Yâ Resūla’llāh nidāsiyle derūnun hūn idüp
Dīde bārān olmağ-ile ter olur her dem dimāğ (G. 84/3)

Şair, sevgiliye hitaben, gözlerinin karanlığı kâinatın gölgesidir diyerek Peygamberimizin gözlerinin siyahlığını vurgulamaktadır.

Sevād-ı çeşmiñ ‘ālem gölgesidür Yâ Resūla’llāh
Cihān zāt-ı risālet ülkesidür Yâ Resūla’llāh (G. 186/1)

2. 3. 3. 5. Kirpik (Müjgân)

“Müjgân adı altında kirpikten bahsedilirken onun gamze gibi yaralayıcı ve öldürücü vasıfları da söylenir. Kirpik, oklarını âşığın üzerine salar. Kirpikler göz

kapaklarına saf saf dizilirler. Saç ve kaş gibi karadırlar. Âşık, kirpiğin saldığı oklara hedef olmak ister. Kirpik yerine göre kılıç ve hançer olabilir” (Pala, 2007: 276-277). Şair, sadece bir defa müjgân kelimesine yer vermektedir:

Dil-i ‘uşşâkı âmâc eyleyüp ol tîr-i müjgânîñ
O demde kıldı kıaddin kendüye mânend kemân ebrû (G. 142/2)

2. 3. 3. 6. Yüz (Cemâl, Vech, Dîdâr)

“Tasavvufta Allah’ın tecellisi yerine kullanılır. Sevgilinin güzelliğinin büyük bölümünü yüz oluşturur. Çünkü o, kaş, dudak, yanak vs. özellikleri içinde bulundurur. Bu bakımdan o güzellik meydanı ve güzellik harmanıdır. Bazen mecâz-ı mürsel yoluyla sadece yanak yerine kullanılan yüzün güzelliğine cemâl denir. Bu güzellik İlahî güzelliğın bir aksinden ibarettir. Yüzün rengi aldır. Bu da yanak rengidir. Ancak bu renk aynı zamanda bir utanma rengidir. Utanan kişinin yüzünün kızarması hali bu bakımdan söz edilir. Yine yüz aydınlık ve parlaklıktır. Sevgilinin meh-rû (ay yüzlü) olmasının sebebi bundandır. Ay ışığı nurdur. Bu bakımdan sevgilinin yüzü nurludur. Bütün bu yönleriyle yüz, âşığın seyretmeye doymadığı bir yerdir. Sevgili yüzünü arada sırada gösterip arz-ı dîdâr eyler. Âşık bu anı görmek için her şeyini vermeye hazırdır. Sevgilinin karanlık saçları geceye benzetilince yüzü o gecenin mehtâbı olur” (Pala, 2007: 116).

“Yüz, güneş olunca âşığın gözyaşları yıldız olur. Oysa sevgilinin yüzü güneşten daha alımlıdır. Sevgili görününce güneş doğmuş olur ve yıldızlar kaybolur; yani âşığın gözyaşları diner. Ancak bu güneşe bakan âşığın gözleri yine yaşarır” (Pala, 2007: 117).

Sevgiliye ait olan böylesine nurlu yüz, âşığın içinde bulunduğu karanlığı yok eder, dertlerinin sona ermesini sağlar. Ancak sevgilinin yüzü karşısında ayın bir hükmü yoktur. Çünkü güneş ve ay sevgilinin yüzünü kıskanırlar.

Sevgilinin yüzü bazen bir mum ve çerâğdır. Yine teşbih yönü aydınlıktır. Bu durumda âşık pervane olur ve sevgilinin yüzünün şemine yanar.

“Yüz, bazen Mushaf, ayet, Kâbe ve kible olarak karşımıza çıkar. Yüzün Mushaf oluşu İlahî güzelliğı üzerinde bir yazı gibi görünen ayva tüyleri ile ilgilidir. Ayet oluşu ise İlahî sırlar taşınması yüzündendir. Kâbe veya kible oluşu da mihrabı andıran kaşlar ve âşığın yegâne yöneldiğı yer olmasından ileri gelir” (Pala, 2007: 117).

Yüz, âşığa şifa bağışlayan bir deva, bir iyi talihtir. Orası âşık için cennet bahçesi, gülşen, bağ ve bahçe sayılır. Orada daima bahar hüküm sürer. Birçok çiçekleri mevcuttur.

Didiler müştâkıyız vech-i münîriñ Yâ Hâbîb
Halk olalı arzû eylerdik yüzün şubh u mesâ (Mir. 3/3)

Şair, sevgilisinin yüzünden ve boyundan söz etmektedir. Buna göre Sevgilinin yüzü güle; boyu da tûbâ ağacına benzetilmiştir.

Ey yüzi gül kâmeti tûbâ Muḥammed Muştafâ
Dü cihânîñ ḥalkına oldı vücûduñ ibtidâ (G. 5/1)

Nazîf, ay ve güneşin hatta cihanın meydana çıkma sebebini Peygamberimizin yüzünün nuruna bağlamıştır.

Yüzün nûrundan ay mihr ü cihân böyle °ayân olmuş
Vücûduñ °izzetine nüh felek devr-i zamân olmuş (G. 73/1)

Şair, sevgilisinin güzelliğini tüm güzelliklerin üstünde tutmaktadır. Buna göre Yusuf Peygamber güzellik âbidesi olmasına rağmen onun güzelliğinin kaynağı olarak Peygamberimiz gösterilmektedir.

Cemâl-i Yüsufa me°haz seniñ vech-i münîriñdir
Bilürsin rûyına çekdi kamer şems ü cihân arzû (G. 140/4)

Sarıldığı ağacı içten içe kurutan sarmaşık misali aşk da insanı içten içe sarıp yok eder. Böylelikle âşıktaki ben diye bir şey kalmaz. Sevdiğiyle yek-vücut olur. Tabii durum böyle olunca da Nazîf'in ifade ettiği gibi en yüksek cennetleri dahi istemez.

Virseler Firdevs-i a°lâdan beşâret istemem
Ben gideyim °izz ile dîdâr-ı Raḥmân isterem (G. 115/2)

2. 3. 3. 7. Ağız (Dehân, Dehen)

“Divan şairleri birçok bakımdan sevgilinin ağzını anmışlar ve güzellik unsurları içinde onu, yuvarlak hali, kenardaki ben ve ayva tüyleri ile konuşma özelliği dolayısıyla da üstün tutmuşlardır. Bunun yanında onu seyretmekten devamlı büyük zevk duymuşlardır. Öpmek, bûse almak ise ağzın, cinsî açıdan edebiyata girmesine sebep olmuştur. Ağız genellikle darlığı ve küçüklüğü ile dikkati çeker. Hatta çoğu zaman ağız yok diye bilinir. Bu yokluk ağzın küçüklüğünü ifade ettiği gibi onun görünmediğini, dudakların onu sakladığını ve içindeki mücevherleri göstermediğini anlatmaktadır. Kapalı oluşu ve gizliliği ise bir goncayı andırır. Cömertlik sözleri sarfetmesi bakımından âb-ı hayat; güzellik menbaı olması açısından Kevser'e benzetilmiştir” (Pala, 2007: 9).

Dehânîñ ḥavz-ı kevşer oldığı naşş ile şâbitdir
°Alîle lebleriñ °ayn-ı şifâdır Yâ Resûla'llâh (G. 158/2)

Sevgilinin yüzünün nurunu kâinat arzulamaktadır. Aynı zamanda gonca gibi dudaklarını da dokuz felek arzulamaktadır.

Cemâliñ nûrını kıldı o dem kevn ü mekân arzû
Dehânüñ goncesinde nüh felek devr-i zamân arzû (G. 140/1)

Şair, bu kâinatın yaratılmasındaki müsebbibin Peygamberimiz olduğunu söyleyip ve yine O'nun şefaat menbaı olacağını ifade etmektedir.

Aña mebnî cihânîñ maqşadı  alemde sen olduñ
Şefâ at menba ı s y-ı dehendir Y  Res la'll h (G. 153/4)

Sevgilinin ağız şeker ve bal ile vasıflandırılarak onun hem maddi g zelliği hem de sarfettiği kel mın g zelliği dile getirilmektedir.

Bu Naz f fehmi idecek  adr-i  az m 'ş-ş nıñ
Deheni vaşf-ı şer f  zre şeker b l olmuş (G. 67/9)

2. 3. 3. 8. Dudak (Leb)

“Divan şiiirinde en fazla  zerinde durulan g zellik unsurlarından biri de dudaktır. G r n şindeki g zellik, renk, yuvarlaklık, konuşma, s z vs. y nleriyle dudak, divan şairinin vazge emediği bir g zellik  gesidir. Dudağın g l msemesi  şık i in fevkalade bir durumdur. Ağız ve dişler onun i indedir. Canın son  ıkış noktası dudak olduğu i in can ile yakından ilgilidir. Bu noktada dudaktan d k len can bağışlayıcı kelimeler de  nem kazanır. Dudak bir ok y nlerden teşbih ve mecazlara konu olur. Renk ve şekil y n nden şarap, kadeh vs. olur. Şirinlik ve tatlılık en belirgin  zelliğidir. Renk bakımından la'le benzer.  şığa can bağışlayan her t rl  meziyet ve ila  dudakta mevcuttur” (Pala, 2007: 285). Şair, “hafz-ı Kevser” şeklinde tamlama oluşturmaktadır:

Deh n ñ havz-ı kevser olduğu naşş ile s bitdir
 Al le lebleriñ  ayn-ı şif dır Y  Res la'll h (G. 158/2)

Şaire g re sevgilinin dudakları hikmet madeni; kelamı ise rahmet menbaıdır.

Lebi ndir ma den-i hikmet kel mıñ menba -ı rahmet
V c duñ melce -i ni met-n m dır Y  Res la'll h (G. 195/2)

2. 3. 3. 9. Yanak (Ruh)

Y z n en geniş kısmını kaplamasından dolayı yanak, en fazla  zerinde durulan g zellik unsurlarından biridir. Yanak hakkında s ylenilen  zelliklerin başında parlaklık, şeffaflık ve rengi gelir. Yanak  şığın baktığı ve daima bakmak istediği yerdir. Utanma hali ve dolayısıyla kızarma  zelliğiyle de ele alınır. Renk bakımından g l, l le, şarap vs. ye benzer. Ancak  oğu zaman bu  i ekler yanağa benzeme gayreti i erisinde g r n r ve sevgilinin yanağındaki rengini daima kiskanırlar (Pala, 2007: 181). Şair, Peygamberimizin yanağının seyrine sadece insanların değil meleklerin de arzu edip seyretmek i in saf saf olduklarını beyan etmektedir.

Mel 'ik şaf şaf oldu r huñ seyrine mi racda
 eker seb a sem v tla mel 'ik her zam n arz  (G. 140/6)

Sevgilinin büklüm büklüm saçlarını bir defa koklamak misk ve ıtır gibi kokuların fevkindedir. Parlak renkli yanaklarını seyretmek ise hasta olana derman ve ilaçtır.

Şemīm-i çīn-i zülfün şemmesi meşmūm-ı āfākdır
Rūḥ-ı regīnünün nezzāresi ma^clūla tiryākdır (Müs. 51/I; 1)

2. 3. 3. 10. Boy (Kad, Kâmet, Endâm)

Sevgilinin boyu daima uzun ve düzgündür. Servi gibi salınır. Âşık bu durumda kendinden geçer. Çünkü onun endamlı yürüyüşü serviye andırır. Hatta sevgilinin boyu serviden çok daha güzeldir (Pala, 2007: 75). Yine şair, gönderilme gününde sevgiliyi yeşiller giyen, hoş kokulu reyhân olarak nitelendirmektedir. Akabinde de sevgilinin boyu ile yasemin arasında mukayese yapmaktadır.

Yeşiller giydi ol reyhân-ı hoş-bü yevm-i bi^cşetde
İki kat kıldı kıddin yâsemīni lâle-zâr arzū (G. 141/4)

Yeryüzüne tûbâ gibi uzun ve düzgün boya sahip olan yüce sevgili gelmeden zaman; gam ve kederle doldu.

Gör neler oldu cihâna zât-ı ^culyâ gelmeden
Gam ile töldü zamâne kıdd-i tûbâ gelmeden(G. 130/1)

Şair bir beyitte sözün bittiği yere gelmektedir. Aslında bu beyit divanın tamamında anlatılmak isteneni kısa ve öz bir şekilde ifade etmektedir. Yani kâinatta Peygamberin güzelliğini ve niteliklerini anlatabilecek kelam ve nesne yoktur. Bildiğimiz en güzel, ihtişamlı, mükemmel ve muhteşem kelam ve nesnelere Peygamberimizi anlatmaya yetmez.

Ne ḥaddim kâmetiñ eşyâya teşbīh eylemek bir dem
Bütün eşyâ rehinde hep fedâdır Yâ Resūla'llâh (G. 158/4)

“Divan şiirinde yâkut, lâ'l ile aynı özellikleri taşır. Sevgilinin dudağı, âşığın ağlamaktan kızarmış gözü ve kanlı gözyaşları yâkutu andırır. Ayrıca şarabın rengi de yâkuta benzer” (Pala, 2007: 479). Şair yine Peygamberimizin güzelliğine güzellik katmak maksadıyla bu sözcükleri kullanmaktadır.

Bu ^carūs-āsâ bezenmiş sū-be-sū endâmını
Şekl-i yâkūtda görünmüş bâğ-ı iz^cânda vera^c (G. 82/2)

2. 3. 3. 11. Dış (Dendân)

“Divan edebiyatında sevgilinin güzellik unsurlarından biri de dıştır. Dış daima inciye benzetilir. Sevgilinin dişleri ile âşığın gözyaşları çok zaman birlikte anılır. Beyazlığı, güzelliği ve parlaklığı nedeniyle inciyi andıran dendân, bir dizi halinde de ele alınabilir. Böylece bir inci dizisi oluşur. Sevgilinin la'l dudakları ise incilerin saklandığı bir kutudur. Âşığın gözyaşları bir deniz oluşturursa, sevgilinin dişleri de bu denizin incisi olurlar” (Pala, 2007: 111). Dış kelimesi, “dendân-ı tâbân” şeklinde terkip oluşturularak şu şekilde yer almaktadır:

Zihî dendân-ı tâbânîñ şemsden daħi berrâğdır
Cemâliñ nûrına ins ü melek her demde müştâğdır (Müs. 51/I; 2)

2. 3. 4. Sevgili ile İlgili Diğer Unsurlar

2. 3. 4. 1. Söz (Kelâm, Lisân, Sühan, Makâl, Makâlât, Nutk, Vahy, Nükte, Vassâf, Zebân-zed, Fermân, Hikâyet, Güftâr)

Divanda âyet ve hadisler yer verilmektedir. Âyetler, Allah'ın eşi ve benzeri olmayan kelimelerdir. Hadisler ise Peygamberimizin yol göstermek ve nasihat vermek maksadıyla sarfettiği, altın ve elmasla yazılsa liyakati olacak sözlerdir. İşte şair âyet ve hadislerle sözlerini süsleyerek beyitlerini oluşturmaktadır. Bu suretle Allah'ı ve Peygamberi övmeyi, onlara yalvarıp yakararak ihsan ve lutuflarına mazhar olmayı talep etmektedir.

Ya Resulallah! Dudakların hikmet madenidir. Sözlerin rahmet kaynağıdır. Vücutun ise sığınılacak mercidir.

Lebiñdir ma^cden-i hikmet kelâmîñ menba^c-ı rahmet
Vücüdün melce³-i ni^cmet-nümâdır Yâ Resûla'llâh (G. 195/2)

Hele aħcâr u eşcârîñ lisâne gelmesi olsun
Ya bir demde semâyı seyr iden baħr-ı vefâdır bu (G. 137/3)

2. 3. 4. 2. Gölge (Sâye, Zill)

“Bu kelime divan şiirinde gerçek anlamı yanında bir de “himâye, lûtf, teveccüh” anlamlarında kullanılır. Zill şekli de yaygın olan sâye, daha çok tamlamalar kurar. Sevgilinin saç, gecenin gölgesi yerine kullanılır” (Pala, 2007: 392). Şair, sevgilinin lutfunun gölgesine sığınmayı talep etmektedir.

Yâ Resûla'llâh seni Hâk kıldı çün Hâyru'l-beşer
Sâye-i lutfuñla ben maħşerde enkâl olmayam (G. 121/4)

Şair, zıll kelimesi ile tamlama oluşturarak goncaların açılmasını sevgiliye bağlamaktadır.

Açıldı goncalar zıll-ı himâyende o deñlü kim
Tulû^cından muḳaddem enbiyâ ḫatmına ḫad çekmiş (G. 75/3)

2. 3. 4. 3. Huy (Hulk)

Hulk, tabiat ve yaratılış manalarına gelmektedir. Divanda Peygamberimizin tabiatına dair özelliklerinden bahsedilirken kullanılmaktadır. Buna göre Peygamberimizin yüzü duhaya, saçı ise geceye benzetilir. Sonrasında da Peygambere ne kadar hoş bir güzellik ve yaratılış ihsan edildiği dile getirilmektedir.

Cemâliñ ve'ḍ-ḍuḫâ ve'l-leyl zülfün Yâ Resûla'llâh
Zihî icâd kıldı ḫüsn ü ḫulḫuñ Yâ Resûla'llâh (G. 154/1)

2. 3. 4. 4. Selâm

Peygamberimize isminin anıldığı vakit salât ve selam getirilmesi gerekmektedir. Nitekim bu salât ve selamların karşılıksız bırakılmayacağı bilinmektedir. Âşık için bu bulunmaz bir beşarettir. Peygamberimizi tanıyan ve Peygamberliğini kabul eden insanlar dışında tüm varlık ve nesnelere de onu tanıdığı ve bildiği inancını taşımaktayız. Öyleyse sadece insanlar değil; ağaçlar, taşlar, hayvanlar ve bitkiler de onu tanıyıp zikretmektedir.

İşidince cümle aḫcâr ile eşcârdan selâm
Dinlemez mi iltimâsım rûz u şeb baḫru'l-vefâ (G. 2/7)

2. 3. 4. 5. Ata', Şefkat, Merhamet, İhsan, Lutf, Kerem, Şefaât

Bu kelimelerin her biri âşığın sevgiliden beklediği ve arzuladığı hal ve tavırlardır. Sevgili de Peygamberimiz olunca merhamet, şefkat, ilgi, bağışlama vs. hususlar coşkun bir ırmak gibi âşığı sarmaktadır. Birçok hadis rivayetinde mevcut olduğu üzere insan, Kuran'a göre yaşarsa, Peygamberimizin hayatıyla hayatlanıp hadisler ışığında bir yaşam sürerse, Allah'ın haram kıldıklarından uzak kalarak helal daireden çıkmazsa, İslam'ın emirlerine ve nehiyelerine harfiyen ittiba ederse bunun karşılığı olarak Allah'ın merhametine ve ihsanlarına; Peygamberin de şefaatine nâil olacaktır.

Ser-â-ser ehl-i viridiñ dâ'imâ efġânesi sensin
Nebîyyu'l-enbiyâ bâb-ı şefâ^cat ḫânesi sensin (Müs. 51/IV; 2)

°İnâyet eyle faḫr-ı cihân bu °abd-i nâ-çârâ
Şifâ **ihsân** iden sensin dem-â-dem ḫalb-i bîmâra (Müs. 54/IV; 2)

Ḳānî^o olmaz vaşfına ey Resûl-i Muhterem
Bu cihâna gelmedi senden füzûn ehl-i **kerem** (G. 118/1)

Pây-mâl olsun seni tavşîfle bu kemter Naẓîf
Lutfuna mazhar düşür ey mefhar-ı fahrü'l-enâm (G. 120/7)

Cenâb-ı Hâzret-i Hâkdan ^o**atâsın** Yâ Resûla'llâh
Rumûz-ı sırr-ı Hâkka âşinâsın Yâ Resûla'llâh (G. 180/1)

2. 3. 4. 6. Nâz, Hande

Naz, sevgiliye mahsus olan bir özelliktir. Çok sevildiklerini bildikleri için naz yapmak mizaçlarında vardır. “Çok naz âşık usandırır” sözü divan şiirlerindeki manalar itibariyle geçerli değildir. Çünkü âşık zorluklardan ve kederlerden zevk almaktadır.

Nedir bu nâz-ı istiğnâ nedir bu nev-edâ ey şeyh
Cinândan gel diyü gelmiş gibi saña nidâ ey şeyh (G. 30/1)

2. 3. 4. 6. Cevr ü Cefâ

“Divan edebiyatının en belirgin özelliklerinden birisi sevgilinin, âşığına bitmez tükenmez cevirlerde bulunmasıdır. Bu durum, âşığın kaderi olduğu kadar sevgilisinin onu hatırlamasıdır. Cevrin asıl sebebi ise ayrılıktır. Âşık bu eziyetten çok az şikâyette bulunur. Çünkü cevirden şikâyet sevgiliye sadakatsizliktir. Âşığın çektiği eziyetin sınırı yoktur. Sabrın sonu selamet olduğu gibi, cevr ü cefanın sonucu da vuslattır. Âşığın cevr ü cefalara tahammül ettiği ölçüde değeri artacaktır. Cevr ü cefa mâşuka, vefa ise âşığa münhasırdır. Bunun tecelli yeri ise âşığın gönlüdür” (Pala, 2007: 90).

2. 3. 5. Âşık

2. 3. 5. 1. Âşık

“Klasik Türk şiirinde şair, rintlik ve âriflik vasıflarını taşıyan âşık tipini kendine mal eder” (Şentürk, 1996: 1). Fiziki bakımdan zayıf, âciz, biçare, benzi sararmış, beli bükülmüş bir tip olan âşık, ruh yapısı bakımından sabırsız, kararsız, her türlü azarlama ve ilgisizliklere aldırmayan, sevgiliden bir türlü vazgeçmeyen zayıf bir tip olmasına rağmen, acıya ve eziyete son derece tahammüllüdür.

Fahr-i ^oâlem ^oâlemiñ fahr(ı) Hâbîb-i Kibriyâ
Oldığı-çün ^oâşığıñ feryâdını Allâh bilür (G. 45/6)

°Aşık-ı bî-çâre kim âh itmesün de neylesün
Nefs elinden dâ'im ikrâh itmesün de neylesün (G. 126/1)

“Divan edebiyatında şair daima âşıktır. Bu yüzden sonuçta her şey aşk ile ilgili görünür. Salt âşıklardan bahsederken bile âşık kendinden bahsetmekte ve övünmektedir. Onun aşkı ise mücerret güzelliğe karşı duyulan bir aşktır. Aşk samimidir. Maddiyat ile ilişkisi yoktur. Âşğın gıdası üzüntüdür. Sevgiliden daima lütuf bekler. Sevgilisi ile asla bir araya gelmez. Onunla olan beraberliği ise daima hayalidir” (Pala, 2007: 37).

Nazîf bî-çâre dil-süz olmak istedi o vādide
Anuñ-çün vaşfa âgâzla olam dir rāyegān °aşık (G. 90/5)

“Sevgiliye ait bir söz, bir bakış vs. âşık için sarhoşluk nedenidir. Âşık bunları düşündükçe kendinden geçer. Canını sevgilisine verecek kadar cömerttir. Sözünde durur ve sadıktır. Sevgiliden gelen her türlü eziyete katlanır” (Pala, 2007: 37).

Bir nebî kim aña maħbūbum diye Bārī Ĥudā
Ser virir rāhında °aşık başka ĥūlyādan geçer (G. 52/4)

“Âşık, aşk yolu ne kadar zahmetli ve tehlikeli olursa olsun buna sabretmesini bilir ve o yolda yalın ayak başı açık yürür. Sevgiliden ayrı kalmak âşık için ölümdür. Bu nedenle hayatla ölüm arasında bocalayış içindedir” (Pala, 2007: 37).

Bir pula dünyāyı virseñ istemez °aşık olan
Rāh-ı Ĥağdan ġayri bilmez olsa her gūne mesāğ (G. 84/2)

“Âşık yalvarmaktan bıkmaz, irade ve takdir sevgilinindir. Âşğā düşen ise canla başla ona boyun eğmektir. Onun için hiçbir gücü, kuvveti yoktur. Tek varlığı aşkında ısrar ve sebat etmektir” (Pala, 2007: 37).

Dize dize °aşıkān rāhında ħurbān oldı hep
Ceste ceste nūr-ı Raħmān dilde miħmānım meded (G. 36/2)

Âşğın sıfatlarını şu şekilde sıralamak mümkündür: “Düta (iki büklüm), kararsız, sabırsız, yüreği kanla dolu, gözü kan ağlar, çaresiz, mest, gam yiyen, hayran ve kendinden geçmiş, başı dönmüş, sâdık, gönlü kırık, inleyen, güçsüz, zayıf, takatsiz, ayağı bağı, esir, köle, kul, ney, Mecnun, Ferhat” vs.

Böyle böyle °aşıkı bīmār iderken rāh-ı °aşk
Bir taraf çengālini taħmağla ĥūbāna çeker (G. 46/3)

Dār-ı firdevsde Cemāl-i Hâkka mazhâr olmağa
Âteş-i aşk ile yanmış aşık-ı sevdâya bak (G. 88/2)

Gubâr-ı hâk-i pâyiñ tütüyâ itmekde her aşık
Niyâzına muhâkkaq muntehalsin Yâ Resûla'llâh (G. 187/4)

2. 3. 5. 2. Âşık ile İlgili Tasavvurlar

2. 3. 5. 2. (1). Ehl-i İmân, Ehl-i Takvâ

“Gönül, âşığın aşkıyla ilgili her türlü gelişmenin yaşandığı yerdir. İnsanın yaşaması için gönle olan ihtiyaç ve can mefhumu ona daha da önemli bir yer hazırlar. Gönül bir hitap yeridir. Âşık gönlüyle konuşur, dertleşir. Gönül bir kuştur. Gam ve kederle beslenir. Sevgilinin hayali ile mutlu olur, nazıyla kendinden geçer. Sevgilisinden asla ümidini yitirmez. O aşkın yağmasına uğramış, bu yüzden perişandır, dertlidir, hayrandır, biçaredir, haraptır, sergeştedir. Şikestedir, kararı yoktur” (Pala, 2007: 168).

Dil vir aşık ol yan Allâh ışıkına her rûz u şeb
Râh-ı Aḥmedle bulursun maḫşad-ı aḫşâyı hep (G. 9/13)

Hudâya cân u dilden emrine râm olmadur maḫşûd
Ulûhiyyet saña maḫşûş bu âlem içre Yâ Ma'bûd (G. 32/1)

Ne de dâr-ı fenâniñ lezzetinden aldı bir zerre
Ne dil-beste olup zülf-i dil-ârâma vişâl ister (G. 42/2)

“Gönül, geceler boyu ızdırap çektiği için hasta, بیمار ve yaralıdır. Bu hastalığın ilacı, şifası, tabibi ve tiryakı ise sevgilinin dudaklarıdır. Şaire göre âşığın özü ve sözü bir olmalıdır. Dilde söylediğini gönlüyle tasdik edebilmelidir” (Pala, 2007: 168).

Dilde aşku'llâh ile âh u fiğân itmek ola
Olmadan dilde ḫarâret sözde ikrâr neylerem (G. 117/2)

Âşık, “sevgili ile alışverişi yüzünden müşteri ve mest sıfatlarını alır. Âşık, vuslata karşı can nakdini vermeye hazırdır. Sevgilinin kara saçları geceye benzer. Âşığın gönlü bu geceye meyledince elbette gecenin tehlikelerine de katlanacaktır” (Pala, 2007: 168). Nazîf, aşk yolunda canını kurban etmesi şeklinde bir ifade kullanarak kendine hitap etmektedir.

Sen de dil-beste olup eyle fedâ câniñ Nazîf
Böyle bir maḫbûb-ı âlem süy-ı Rıdvâna çeker (G. 46/7)

“Gönül, gamların konakladığı bir ev, hane ve viranedir. Âşık bu viranede kuş olur. Avlanan bu kuş kebab edilir. O zaman sevgilinin yanağı bu kuşu kebab eden bir ateş olur. Âşığın gönlü ateş olup yanarken göz onu söndürmek için daima sular akıtır. Ancak bu ateş asla sönmez” (Pala, 2007: 168). Şair, sevgiliye seslenerek gönül kuşunun inleyişlerle figana başladığını ve yüz binlerce puta tapan kâfirlerin imana geldiğini beyan etmektedir.

Murğ-ı dil nālân ile efgâna geldi Yâ Resûl
Şad hezâr ehl-i şanem İmâna geldi Yâ Resûl (G. 100/1)

“Sevgili bir şem olursa âşığın gönlü de pervane olur. Sevgilinin oklarını attığı nişangâh da yine gönlüdür. Gönül, sevgilinin vuslat bayramında kesilmek üzere beklenen bir kurbandır” (Pala, 2007: 168). Bu dünyada gönül mumunu hidayet nuruyla yakmayan hayâsız, yarın cehennemde baştan başa yanar.

Yağmayan dil şem[°]asın nûr-ı hidâyetle [°]aceb
Dâr-ı düzağla ser-â-ser bî-ğayâ pâr pâr yanar (G. 49/4)

“Tasavvufta gönül bir ayna olarak ele alınır. Bu aynada Tanrı'nın tecellisi zuhûr eder. Tasavvuf gönle çok önem verir. İnsan bütün âlemin özü olduğu için hakikati de gönlüdür. Gönlün gerçeğini bilenlere gönül ehli (ehl-i dil) derler” (Pala, 2007: 168).

Bundan ağıdemden güzeşte merd-i kâmil ehl-i dil
Olmadı bu resme tertîbe muvaffak ğâlibâ (K. 1/7)

Şair birçok beyitte nasihatte bulunmaktadır. İnsanları İlâhi aşka sevk edecek ve âhiretinin kurtulmasına vesile olabilecek yollar göstermektedir. Buna göre kişinin can u gönlünden Hakk'a âşık olmasını beyan etmektedir.

Cân u dilden ğayret eyle [°]âşık ol Allâha sen
Ol Hâbîbu'llâha olsun dem-be-dem sevdâ-yı [°]aşğ (G. 89/6)

2. 3. 5. 2. (2). Gâm, Keder, Derd, Gussâ, Mihnet, Belâ, Perîşan, Hicrân, Dü-tâ, Hasret, Firâk, Firkât

Divan şiirinde bu kelimeler sıklıkla kullanılır. Nitekim âşık, sevgilinin aşkı ve hasretiyle daima kederlidir. Ancak bu halinden de şikâyetçi değildir. Çünkü sevgili uğruna çektiği bu mihnetlerden lezzet almaktadır. Âdeta kahrın da hoş, lutfun da hoş demektedir. Bu dertlerin dermanı ise sevgiliden başkası değildir.

İsm-i zâtîñ hürmetine eyle bu derde [°]ilâc
Kalmadı şabra karar olsa vücûd eşcâr-ı sâc (G. 23/1)

Fahr-i ʿālem ʿālemiñ derdine dermān gösterir
Rāh-ı Hāḫḫa ʿāzim olmuş ʿāl-i kervān gösterir (G. 41/1)

“Gam, vuslata erememenin verdiği ıstırap olup sınırı yoktur. Gam, âşık için bir mihenk taşı gibidir. Onun âşıklık yolunda ne derece istekli ve dayanıklı olduğunu ölçer. Bu yüzden âşık daima gam ister ve onsuz olamaz. Gam âşığın en vefalı ve en eski dostudur. Her şeyin bir sonu olması âşığa direnç verir ve birgün bu gam ve dertlerinin de biteceğini düşündürür. Gam bittiği zaman vuslat kendini gösterecektir. Gamın çaresi yine gam çekmektir. Doktorun buna bir çaresi yoktur. Hatta gam için ilaç vermek yanlıştır. Hastayı daha da kötü yapabilir” (Pala, 2007: 161). Nazîf, kendisine hitap ederek hastalıkla inlediğini ifade edip derdinin dermanının ise sevgili olduğunu dile getirmektedir.

Bu Nazîf bu ʿilletle āzürde ʿilāc eyle tabîb
Kıldı Hāḫ derde devā her demde Loḫmānım seni (G. 198/5)

“Gam, âşığın yüzünü soldurup boynunu bükür. Âşık gamdan dolayı hilâle dönmüş, dü-tâ olmuştur. Âşık bu gamdan dolayı devamlı âh etmekte, yakasını yırtmaktadır. Bu da âşığın ihtiyarlamasına, ölmesine, toprak ile yeksan olmasına sebep olur” (Pala, 2007: 161). Şair, “Ey Nazif! Bulut gibi yaş dökerek boynunu hilal misali bükmeye devam et. Neticede hilal gibi olan kaşlar seni, çevgan takıp cennet tarafına çekecektir” diye seslenmektedir.

Nazîfâ ebr-veş ʿaşḫ ile eyle ḫāmetiñ dü-tâ
Taḫar çevgānına bir gün çeker süy-ı cinān ebrü (G. 142/5)

Kişi bir derde giriftar olduğu vakit bilen, bilmeyen herkes bir deva söyler. Ancak söylenen bu devaların hiçbiri de hastalığa ilaç değildir. Çünkü bu derdin ilacı da yine dert ve gam çekmektir.

Eger bir derde dūḫār olsa herkes bir devā söyler
ʿAceb emrāza evfaḫ bir ʿilācdan māʿadā söyler (G. 50/1)

Divan şiirinde hicran, ayrılık, özlem aynı anlamda kullanılır. Âşığın en büyük derdi ve dert kaynağı hasrettir. O, ayrılık ve hasrete asla tahammül edemez. Ayrılık çekmek yerine sevgilinin bütün cefasını çekmeye hazırdır. Şair, gönlündeki hasret acısına şifanın Peygamberimiz olduğunu zikretmektedir.

Pey-â-pey âteş-i ʿaşḫiñla sūzān oldığı demde
Dil-i hicrāna her demde şifāsın Yā Resūla'llāh (G. 180/3)

Cemîʿ-i enbiyāya ser-firāz zāt-ı risāletdir
Ümemden cümlesi ḫasret-keşendir Yā Resūla'llāh (G. 163/3)

Sevgilinin yüzü, yanağı, dudakları, saçları, dişleri, eşiği, ayağının toprağı vs. âşık için daima birer hicran sebebidir. Hatta bazen onun dert ve gamına da hasret çekilir. Bu hasretin asla sınırı olmaz. Hasretle geçen bir an ise bin yıl kadar uzundur. Bunun çaresi sabır ve sevgiliyi hayal etmektir. Çünkü gün geçtikçe bu hicran ve hasret âşığa bir üstünlük kazandırır, acılar bir zevke dönüşür.

Nazîf de alb-i hicrāna bu dem engālini atmış
Ciger an ile bir defter yapıp yazmadadır ebrū (G. 143/5)

2. 3. 5. 2. (3). Bende, Gedā, Esîr, Kul, Kōle, āker, Gulām

“Sevgili bir sultan, âşık ise bir kul ve köledir. Padişahın tam zıddı özelliklere sahiptir. Bendenin her şeyi padişah ile vardır. Onun esirgemesine, cömertliğine ve affına muhtaçtır. Âşık bende olarak sadakatin yegāne temsilcisidir. Bu uğurda birçok eza ve cefalar görür” (Pala, 2007: 66). Nazîf daima kendini kul, köle, esîr, gedā ve bende olarak vasıflandırmaktadır.

Bu nuka mazhar olmak bu Nazîfe senden olmuşdur
Ola bu bendeñe her demde lufuñ Yā Resūla’llāh (G. 154/5)

Nazîf, Peygamberimizden sadece bir kez kendisine “kölem” diye hitap etmesini temenni etmektedir.

Nazîfî bendeñe bendem diyü bir kez nidā itseñ
O hāke yüz süren abd-i adīmiñ Yā Resūla’llāh (G. 155/5)

Şair, eteğinin tozuna köle olmayı arzulamaktadır. Akabinde de şefaath kapısının biaresi olduğunu dile getirmektedir.

Turāb-ı dāmeniñ ben bendesiyim Yā Resūla’llāh
Şefā°at bābınıñ efgendesiyim Yā Resūla’llāh (G. 170/1)

Nazîf, sevgilinin kölesi olduğunu ifade ettikten sonra karışık yollardan gitmeyi değil de sırat-ı mustakime tabi olduğunu ifade etmektedir.

Ben gedāyam gitmezem rāh-ı müşevveşden Nazîf
Eylere her dem řırā-ı mustaıme ittibā° (G. 83/5)

Şair, Peygamberimizin yolunda kul ve köle olduğunu söyleyip âşıklığını ortaya koymaktadır.

Çâkeri oldum Resûl-i Ekremiñ râhında ben
Ey Nazîf bundan dîġer bir ġüne dîvân istemem (G. 116/7)

2. 3. 5. 2. (4). Bûlbûl (Andelib, Hezâr)

Şair, andelib ve bûlbûl sözcüklerini sıklıkla zikretmiştir. Bûlbûl ile âşığın hallerini benzetme ilgisi kurarak bir bir beyan etmiştir. Nitekim divan edebiyatı bûlbûlden ayrı düşünülemez. O şakıyıyla ağlayıp inleyen, durmadan sevgilisinin güzelliklerini anlatan ve ona aşk sözleri sarfeden bir âşığın timsalidir. Bazen âşığın kendisi, bazen canı, bazen de gönlü olur. Bûlbûl güle âşık kabul edilir. Bu durumuyla âşıġa çok benzer. Üstelik güzel sesi de âşığın güzel sözleri, şiirleridir. Nasıl bûlbûl gülsüz olmazsa, âşık da mâşuksuz olmaz. Cihanın lezzetini almak için sevgilinin aşkıyla efgan etmek gerekir. Bunun için âşık bûlbûl gibi dile gelmektedir.

Cihânıñ lezzeti her demde °aşkıñla fiġân itmek
Anıñ-çün başladı âġâza bûlbûl Yâ Resûla'llâh (G. 185/2)

Peygamberin baġında feryat eden âşık zayıf ve güçsüz olmaz. Peygamberin mübarek eline geçen gül solmaz, soldurulmaz.

Seniñ baġında feryâd eyleyen bûlbûl nizâr olmaz
Mübârek dest-i vâlâya geçen gül târumâr olmaz (G. 64/1)

Bûlbûlün bütün neşesi gül ile kâimdir. Gülden ayrı olunca inleyişler içinde kalır. Gülü görünce mest olur. Onun sıfatları biçarelik ve şeydalıktır. Bütün bu sıfatlarıyla o, güzeli ve güzelliġi övmekte bir üstattır.

O bûlbûl gül için başlar fiġâna nev-bahâr içre
O gülde bûlbûlün feryâdını bād-ı hevâ söyler (G. 50/4)

Gül naz; bûlbûl niyaz için yaratılmış gibidir. Bûlbûl bütün bu niyazlarıyla bir destan yazmaktadır. Bu destanın içinde gözyaşı da vardır, ciġer kanı da. Her yeri elem, acı ve cevr ü cefa doludur.

°Andelib itsin fiġân bād-ı hevâya rûz u şeb
Gözlesün çursuñ n'ola âh gelse ol elvân-ı gül (G. 107/4)

Bûlbûle şorsañ şafâyı gülde buldum dir ise
Bî-ħaber bilmez hüner bulmaġ ile ġamda feraħ (G. 28/4)

2. 3. 5. 2. (5). Pervâne

Pervane, “gece kelebeği de denilen kanatlı küçük böcek ki kendini yakıncaya kadar şem’ ile uğraşır durur” (Kurnaz, 2009: 375). “Divan şiirinde âşığı temsil eder. Pervane, muma âşık olarak kabul edilir. Eskiden, geceleyin mum ışığında işler görülürdü. Şairler de mum ışığında şiir yazarken hemen yakınlarında bulunan bu kelebekleri şiirlerine konu etmişlerdir” (Pala, 2007: 370). Şair Sevgilinin yüzü için gönlünü pervane gibi yakmaya hazır olduğunu ifade etmektedir.

Cemâliñ nûrına pervâne bu dil Yâ Resûla’llâh
Kebûd oldı anıñla rûy-ı sünbül Yâ Resûla’llâh (G. 185/1)

Pervane, mum ışığının çevresinde döner döner ve öyle bir an gelir ki kendisini mumun alevine bırakmış. Şair, sevgilisini mum ışığına; kendisini de pervaneye benzeterек onun uğruna can vermeye hazır olduğunu söyler.

Naẓîf pervâne-veş sûz-ı güdâza eylese âğâz
Döner ağlar yanar bu ʿâlemin aḥvâline bakmaz (G. 59/5)

2. 3. 5. 2. (6). Kurbân

“Edebiyatımızda kurban ve sevgiliye kurban olmak mazmunu çok geçer. Ellerinden bir iş gelmeyen müflis şairler ‘kurbanın olayım’ demekle sevgililerini ikna etmeye çalışmışlardır” (Kurnaz, 2009: 299). Divan şiirinde âşık, sevgilinin yolunda binlerce kez kurban olmaya hazırdır. Kurban kelimesiyle Hz. İbrahim’in, oğlu Hz. İsmail’i kurban etmesi hadisesi hatırlatılmış olsa da daha çok âşığın sevgili yolunda canını feda etmesi şeklinde bir manayla yer almaktadır. Âşıklar, sevgilinin yolunda kurban olup ondan medet ummaktadır.

Dize dize ʿâşıkân rāhında ḳurbân oldı hep
Ceste ceste nûr-ı Raḥmân dilde miḥmânım meded (G. 36/2)

Şaire göre mert olan insanlar için Peygamber yolunda can feda etmek cana minnet bir hadisedir.

Cānlara minnet seniñ rāhında ḳurbân Yâ Resûl
Olmağı arzû ider ʿâlemdede merdân Yâ Resûl (G. 101/1)

2. 3. 5. 2. (7). Deli, Dîvâne (Mecnûn, Şeydâ)

Âşık, sevgilinin arzusu ve hasretiyle aklını kaybetmiştir. Aslında o akıllı delilerdendir. Bir yandan aklını kaybetmiştir ama diğer deliler gibi yolunu kaybetmemiştir. Sadece, bir noktaya gözünü dikmiş ve ondan başkasını gözü görmemektedir. Akılla hareket edemez, gönlüne tabi olur.

İşde mağbûn olmuşuz nefsiñ elinden Yâ Resûl
Var ise çiz bu Nazîf dîvânesinden beste yağ (G. 29/5)

Mecnûn Leylâ'ya delicesine âşıktır. Aşkın bu derece ulvî bir boyutta olması neticesinde aşk, aşk-ı mecazîden aşk-ı hakikîye inkılâp etmektedir. Bu durum göstermektedir ki, Züleyhâ'nın Hz. Yusuf üzerinden Allah'ı bulması misali; Mecnun da Leyla üzerinden Hakk'ı bulmaktadır.

Râh-ı Hâkka 'aşkıyı tahtîl ile Mecnûn-veş
Lâne yapmışken başında rûy-ı Leylâdan geçer (G. 52/3)

2. 3. 5. 2. (8). Hasta, Biçare, Âciz, Üftâde, Âzürde, Efgende, Alîl, İlet, Ma'lûl

Dîvan edebiyatında âşık bir aşk hastasıdır. Sevgili, âşık denen hastanın yegâne ilacıdır. Âşığın hastalığının en büyük sebebi de sevgilisinden ayrı olmasıdır. Buna göre derdinin dermanı da yine sevgilidir. Fakat âşığın hastalığı diğer hastalıklardan farklıdır. Nitekim âşık cevri ü cefalardan lezzet alır ve hayat bulur.

Haste-dil bî-çâre nâzım bu Nazîf kemter daği
Dâ'imâ evşâfîñ üzre oldı in'âm görmeden (G. 131/9)

Bî-kes ü bî-çâre 'âciz bendesiyim Hâlîkîñ
Ben ne haddim süy-ı Hâkka hâlîmi i'lâna 'arz (G. 78/2)

Nazîf, kendisini biçare, zayıf ve aciz olarak ifade edip sevgilinin eteğini öpmeyi arzuladığını dile getirmektedir.

Bu Nazîfî 'âcizi bî-çâre kemter ümmetîñ
Bûsına arzû ider her demde dâmânîñ seniñ (G. 95/7)

Şair, aşkın incittiği ve ahvalden ahvale giriftar ettiği bir âşıktır. Aşkından mütevellit feryat ve figan etmektedir. Ancak sevenin bu halini, ay yüzlü sevgilinin işiteceğini ifade etmektedir.

Nazîf âzürde-i 'aşk olmak ister kim huzûrında
Muhibb ü muhlişîñ feryâdını sâmi'dür ol meh-rû (G. 146/5)

Şair, Peygamberimize halini arz ederek aşkıdan biçare, aciz ve düşkün bir vaziyette olduğunu anlatmaya çalışmaktadır.

Ḥuzūrında idem ben ḥasb-i ḥālim Yā Resūla'llāh
Fenāda rūz u şeb **üftāde**-ḥālim Yā Resūla'llāh (G. 172/1)

Nazîf, küfür ehlinin günahlardan uzak kaldığı takdirde, “ne olursan ol gel” misali; şefaât yolunun biçaresi olabileceklerini haber vermektedir.

Kebā'irden firār eylerse düzaḥ ehli ol demde
Şefā'at rāhınıñ **efgendesidir** Yā Resūla'llāh (G. 178/4)

Şair kendini günahkâr olarak görmektedir. Bundan dolayı da dergâha varmaya yüzünün olmadığını beyan etmektedir. Dolayısıyla sevgiliden hasta haline şifalar ihsan eylesini talep etmektedir.

Ben ne yüzden ḥasb-i ḥāl itsem seniñ dergâhına
Bu **°alîli** sen şifâ-yâb eyle loḡmânım ṭabîb (G. 10/6)

2. 3. 5. 2. (9). Muhtâc (Ahvec)

Âşık, sevgiliye daima muhtaçtır. Çünkü yaşamak için ekmek ve su ne ise âşık için de sevgili aynen öyledir. Hatta çok daha ötesindedir. Âşık ona kavuşmak ümidiyle hayatını devam ettirir. Onun cevri ü cefasıyla hayattan lezzet alır. “Muhtâc” redifli 25. gazelin ilk iki beyiti şu şekildedir:

Saña ey nūr-ı Raḥmān ser-firāz-ı enbiyâ muhtâc
Semāvâtta melâ'ik rüy-ı arzda evliyâ muhtâc

Seni tavşîf ile Allāh didi levlâke levlâkı
Bu yüzden fehm olan bu cümle mevcüdât saña muhtâc

2. 3. 5. 2. (10). Mest

Sevgilinin güzelliği, âşığı sarhoş edip kendinden geçirmektedir. Şair, sevgilinin saçını bir defa koklayanın sarhoş olacağını ifade etmektedir.

Tār-ı zülfün şemm iden mest-i müdām olmaz mı
Görmemiş bādî semûm aşlâ **°aceb** şaḥbâ-yı küll (G. 106/3)

Mest ider **°uşşâḡ**-ı rüyında olan elvân-ı gül
Vechine taḥşîş degil hep gördiler her bân-ı gül (G. 107/1)

2. 3. 5. 2. (11). **Âh, Feryâd, Figân, Efgân, Nâle, Zâr, Nâlân, Sûz, Sûzân**

Âh, “yeis, azab, hüzn, ızdırap gibi kalbî hallere delâlet eden bir edattır” (Kurnaz, 2009: 42). Divan şiirinde “âh” âşığın aşk ateşiyle gönlünden çıkan bir duman şeklinde düşünülür. Buna göre âşık çektiği dertlerden ve ızdıraplardan dolayı feryat eder. Ağlar, sızlar, yanar ve inler. Tıpkı bir bülbül ve ney misali içindeki yangını dışarıya aksettirir. Çünkü âşığın gönlü ateşler içinde yanmaktadır. Buna su serpen iki deva vardır. Birincisi dertleridir ki bu yolda çektiği cefalardan lezzet alarak ümitvar olmaktadır. İkincisi ise vuslat düşüncesidir.

Ey Hâbîb-i Hâlık u eşyâyı mahlûk-ı ʿadem
Âh olaydım âteş-i ʿaşkıñla **sûzân** dem-be-dem (G. 119 / 1)

Ey Nazîf! Kötü huylu İblis’in baştan çıkarmasına bakma. Aksi halde mahşer meydanında daima feryat edersin.

Nigâh itme amân igvâsına İblîs-i bed-aslın
 Nazîfâ ruz-ı mahşerde kılarsun dem-be-dem **feryâd** (G. 33 / 7)

Şair, inleyişlerinin her yandan cihanı tuttuğunu ifade edip cihana bir daha böyle bir ay yüzlünün gelmeyeceğini dile getirmektedir.

Sû-be-sû tıtdı cihânı **nâle vü efgân**ımız
 Bir daği gelmez cihâna böyle meh-tâbânımız (G. 58 / 1)

İnleyişlerden söz edip de gönül kuşunu anmamak mümkün olmasa gerektir. Gönül kuşundan maksat ise bülbül olabilir. Bülbül de zaten âşık demektir.

Murğ-ı dil **nâlân** ile **efgân**a geldi Yâ Resûl
 Şad hezâr ehl-i şanem İmâna geldi Yâ Resûl (G. 100 / 1)

Şair, tam âşığa yakışır bir şekilde ah ederek Peygamberin âteş-i aşkıyla her zaman inlemeyi talep etmektedir.

Ey Hâbîb-i Hâlık u eşyâyı mahlûk-ı ʿadem
Âh olaydım âteş-i ʿaşkıñla **sûzân** dem-be-dem (G. 119/1)

2. 3. 5. 2. (12). **Yara (Dâğ)**

Divan şiirinde âşık daima yaralıdır. Bu yara onun her şeyini kaplamış gibidir. Sözkonusu edilen bu yara âşığın istediği bir haldir. O yaralı olduğu ölçüde sevgilisinden kopmamaktadır. Âşığı yaralayan unsurlar, âdeta sevgilinin ona bağlıdır.

Sūy-ı Hāḫdan ursalar bu ḫalb-i hicrān ūzre dāḡ
Nūṣ ider ʿaṣḫıñ ṣarābıñ bilmez olur ṣol u ṣaḡ (G. 84/1)

2. 4. İNCELEME-TABİAT

2. 4. 1. Kozmik Âlem

2. 4. 1. 1. Felek, Eflâk, Sipenc, Kubbe, Kasr, Kevâkib, Necm, Dünyâ, Kevneyn, Semâ, Âsumân, Arş u Kürs, Nüh-Felek, Nüh-Kıbâb

Felek, “gök demektir. Cem’i eflâktir. Eskilere göre gök tabakası felekler dokuzdur. Her semada bir yıldız tasavvur edilmiştir. Bu yedi seyyar yıldızdan her birinin dünyaya ve dünya üzerindeki canlı cansız her şeye hâkim ve müessir olduğu farz olunmuş, her yıldız az çok uğurlu, uğursuz sayılmış, işte bu sebeple dünyada olup biten her şey feleğe isnad olunmuştur” (Kurnaz, 2009: 192).

“Edebiyatta felek daha çok şikâyet yerine kullanılır. Ancak bazı birleşik sıfatlarda da bu kelimenin müspet anlamlarda kullanıldığını görürüz. Divan şairleri tarafından daha çok yükseklik, yücelik, genişlik, sonsuzluk, parlaklık gibi özellikleriyle anılmıştır. Sevgili, felekten bile yüksek değerdedir. Felek ancak onun sarayı olabilir. Âşığın çektiği acı ve ıstıraplardan dolayı ettiği âh ve figanlar da felekler kadar sonsuzdur. Hatta onları doldurur ve aşar. Bazen bu ateşli âhlar felekleri ateşe verir. Âşığın çektiği ıstıraplar karşısında bazen felek ağlar. Felekte meydana gelen yıldırım, şimşek, gök gürlemesi gibi olaylar da beşeri olaylarla ilgili olarak gösterilir” (Pala, 2007: 150).

Divan edebiyatında âsumân kelimesi felek yerine veya onunla ilişkisi yönünden çok anılmıştır. İçinde güneş (sevgili) olması dolayısıyla sevgilinin eşiği âsumân sayılır. Şair bir beyitte münecimlerin bilmedikleri ve bilemeyecekleri gök sınırlarını ancak Allah bilir demektedir.

Bilmediler ol münecim-*hânesinde* noldığın

Âsumân içre felek edvârını Allâh bilür (G. 45/3)

“Ay hakkında yeni fennî nazariyeler başka ise de eslâfın nazımlarını anlayabilmek için eski nazariyeden bir parça bahis münasip olur” (Kurnaz, 2009: 66). “Dünyayı dokuz felek çevreler. Bunlar iç içe geçmiş şekilde soğan zarı gibi dünyayı çevrelemişlerdir ve dünya göğünden başlamak üzere yedi tanesi yedi gezegenin feleğidir. Birinci felekte Ay olmak kaydıyla sırasıyla Utarid, Zühre, Şems, Mirrih, Müşteri, Zühal gezegenleri bulunur. Sekizinci felek sabit yıldızlar ve burçlar feleğidir. Dokuzuncusu da cisimden arınmış olan ve bütün felekleri saran atlas feleğidir” (Pala, 2007: 149). Şair, dokuz felek devrinde Peygamberimizin eşinin ve benzerinin olmadığını ve bu felek devirlerinin oluşmasına sebep olanın da yine Peygamberimiz olduğunu ifade etmektedir.

Var mıdır bu **nüh felek** devrinde mânendiñ seniñ

Belki **eflâk** devrine olduñ sebep Allâh ʿalîm (G. 113/2)

Hâşıl-ı mevcûd-ı îcâda sebebsin Yâ Resûl

Nüh felek devr eyledi rüyını ecrâm görmeden (G. 131/8)

Bu dünya geçici bir misafirhanedir. Konan göçer, göçen de bir daha gelmez. Her nefsin ölümü tadacağı gereğince dünya, insanlar için bir müddet konaklama vazifesini üstlenmiştir.

Bu misâfir-hânede kimse karar itmez geçer
Görme misin mihmânın müddeti oldu **sipenc** (G. 24/2)

Kevneyn kelimesi dünya ve ahiret manasındadır. “Seyyidü'l-kevneyn” ve “Habîb-i Hâlık-ı kevneyn” gibi tamlamalar da Peygamberimizi ifade etmek maksadıyla kullanılmıştır.

Kaşr-ı dîn oldu Habîb-i Hâlık-ı **Kevneyn** kim
Çâr yâr oldu °imâd bu çâr erkâna uşul (G. 105/2)

Seyyidü'l-**Kevneyn** Muhammed Muştafâmız var iken
Bağma gayra ey Nazîf o maşşâd-ı aqşâya bağ (G. 88/5)

Arştan haber çalmaya gelen şeytanların, yıldızlar ile taşlanması hadisesi meşhurdur. Şair bir beyitte bu hadiseye hatırlatma yapmaktadır:

Semâ esrârına vâkıf olurdu bî-edeb İblîs
Melâ'ik recm-i **necm** ile **semâ**dan kıldılar maţrûd (G. 32/6)

Nazîf, cennetin vasıflarını öğrenince “ukbanın dünyaya kıyasla çok daha leziz ve zevk verici olduğunu anladım” şeklinde beyanda bulunmaktadır.

Bâğ-ı firdevsiñ nümâyân kıldı evşâfın Hudâ
Anladım bildim ki °uqbâ oldu **dünyâ**dan lezîz (G. 39/2)

“Arş, çadır, çardak, taht anlamındadır. Eski astronomide Batlamyus nazariyesine göre bütün felekleri çevreleyen dokuzuncu kat gökteki felekü'l-eflâkdır. Buradan itibaren Allah ilminin başlaması ve levh-i mahfuzun arşta bulunmasına inanılması dolayısıyla mecazen Allah'ın takdirinin geldiği yer olarak bilinir. Allah'ın kudret ve ululuğu bu kattan evrene yayılır. Bu nedenle arş-ı a'lâ, arş-ı Rahman gibi isimlerle de bilinmektedir. Tasavvuf hükemâ felsefesini birleştirenlere göre arş, sekizinci kat gök; kürsî de dokuzuncu kat göktür” (Pala, 2007: 27). Şair arş-ı kürs ve levh-i mahfuzun Peygamberimizin nuruyla icad edildiğini ifade etmektedir.

°Arş u kürsî levh-i maḥfûz(u) seniñ nûruñ ile
Eyledi icâd-ı rûḥuñ °âlem ecsâm görmeden (G. 131/2)

2. 4. 1. 2. Işık, Aydınlık (Pertev, Nûr, Ziyâ, Envâr, Tenvîr, Zîb ü Fer, Şem'a)

Kur'an-ı Kerim'de bu ismi taşıyan bir sure ve birçok ayet vardır. Bu ayetlerde nur kelimesi çeşitli anlamlarda tefsir edilmiştir. "Nur, dünyevî ve uhrevî olmak üzere iki türlü telakki edilmiştir. Dünyevî nur Allah'ın lutfu ile maddî varlıklarda beliren nurdur. Uhrevî nur ise Kur'an-ı Kerim'de anlatılan nurdur" (Pala, 2007: 362).

"Divan şiirinde insan güzelliği metafizik bir mahiyet içinde nur olarak telakki edilir. Bu ışık, her şey, her yer ve her zaman içinde değişkenlik gösterebilir. Nurun zıttı zulmettir. Bu yönüyle yüz ve yanak nur; saç ise zulmet sayılır. Sevgilinin ayağı toprağı âşığın gözüne nur bağışlar. Tasavvufta her şeyin aslı nur-ı Muhammedî'dir" (Pala, 2007: 362).

Yüziñ nûr-ı nehâra bâdî olmuşdur bu  alemdede
Dağı zülfüñ siyâhıdır leyâl-i  aleme bâ'ış (G. 19/3)

Nur kelimesi ile nûr-ı Hâk, mebde'î nûr-ı verâ, nûr-ı Muhammed, nûr-ı Raĥmân, ĥâlıkü'n-nûru's-şabâĥ, şem'a-i nûr-ı Ĥudâ, şem'a-i nûr-ı hidâyet, nûr-ı maĥbûb-ı Cenâb-ı Kibriyâ, nûr-ı vahdet, nûr-ı nehâr, nûr-ı münîr, nûr-ı îĥân, nûr-ı mevcûd, nûr-ı nübüvvet, nûr-ı dildâr, Şâni'î nûr-ı zulem, nûr-ı maĥz şeklinde terkipler oluşturulmuştur.

Cemî'î enbiyâ ĥalk oldu taĥķîĥ nûr-ı maĥzîñdan
Dağı İcâd-ı eşyâya rehindir Yâ Resûla'llâĥ (G. 153/3)

Nur kelimesinin çoğulu olan envar kelimesine de rastlanmaktadır.

Vücûduñ  alemi **tenvîr** idüp **envâr**-ı feyziñle
O yüzden büy-ı ta'ĥîriñ  aceb kevn ü mekân aşmış (G. 69/2)

Şair bir beyitte ay ve güneşin aydınlığının kaynağı olarak Peygamberimizin cemalini işaret etmektedir.

Cemâliñ **pertevi** şems ü ĥamerdür Yâ Resûla'llâĥ
Enîsiñ ol Ebü Bekr ü  Ömerdir Yâ Resûla'llâĥ (G. 181/1)

Cemâliñ nûrına şems ü ĥamer ĥayrân olup ol dem
 Aceb  aks eyleyüp anlara ol dem **zîb ü fer** gelmiş (G. 72/3)

2. 4. 1. 3. Karanlık (Zulmet, Zulem, Müzlim, Sevâd)

Divan şiirinde sevgilinin saçı zulumâta, dudağı da bu zulumât içindeki âb-ı hayata benzetilir. Şair karanlık manasındaki bu kelimelere farklı terkipler oluşturarak

yer vermektedir. Karanlıkları aydınlatmak için tek yol Peygamberimiz olarak işaret edilmektedir.

Siyyemmā ityānına kudret ta^calluḡ etmeyen
Mu^ccizāt-ı bāhirāt ol rāfi^c-i küfr-i zulem (G. 119/3)

Āsumāndan bū'l-^caceb şemsiñ ziyāsıyla Hūdā
Rūy-ı zemīni kıldı tenvīr Şāni^c-i nūr-ı zulem (G. 118/5)

İḡtibās eyle o nūr ile çerāḡ-ı müzlimi
Hāşre dek itfāsı olmaz pūr-ziyā pār pār yanar (G. 49/3)

2. 4. 2. Zaman ve Zamanla İlgili Mefhumlar

2. 4. 2. 1. Zaman (Devrân, Edvâr, Devr, Dehr, Dem, Hîn, Vakt, Vakt-i Merhûn)

Divanda zaman ve zaman kelimesinin eş anlamlıları birçok yerde geçmektedir. Yine şair bu kelime ile farklı şekillerde terkipler oluşturmaktadır. Bir beyitte şair, Peygamberimizin “âhir zaman Peygamberi” vasfına işaret etmektedir.

Söylediñ âhir zamān peygamberi ḡatmü'r-rüsül
Ey ḡabībimle muḡāḡab eylediñ ḡable'l-vüşūḡ (G. 27/3)

Dünya geçici bir misafirhanedir. İnsan ise bu misafirhaneden kabre, kabirden haşre, haşirden ise ebediyete doğru yol alacaktır. Ebediyet dediğimiz ukba ise ebedi bir hayatın olduğu mekândır. Şair ise bu ifadeleri hatırlatarak Peygamberin evsafını dile getirip sadece bu dünyaya has olmadığını belirtmektedir.

Seniñ evşāfiñ ey nūru'l-verā bāḡ-ı cinān aşmış
İşitdim bāḡ-ı dünyādan öte ḡayli zamān aşmış (G. 69/1)

Nazîf bir beyitte ise “vakt-i merhûn” a yani beklenen çağ ve zamana işaret etmektedir.

Fenā aḡvālını bir bir gidenlerden su³āl eyle
Gelürse vaḡt-i merḡūnuñ yarım sâ^cat mehel gelmez (G. 61/4)

Nüh felek yani dokuz felek ifadesi sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Bu dokuz feleğin devretmesi Peygamberimizin izzetli vücuduna bağlanmıştır.

Yüzün nûrundan ay mihr ü cihân böyle °ayân olmuş
Vücûduñ °izzetine nüh felek devr-i zamân olmuş (G. 73/1)

Şair bir beyitte yine âhir zamanı anımsatmaktadır. İnsanı aldatan ve dalalete sevkeden binlerce güzellik olduğunu ifade ederek nasihatte bulunmaktadır.

Şağın aldanma bu dehrin hezârân reng-i bûyına
Meger İblīs ile bir anadan olmuş gibi hem-zād (G. 33/5)

“Hîn-i vilâdet” tamlaması ile Peygamberimizin doğum anı kastedilmektedir. Buna göre şair, Peygamberimizin doğumu esnasında meydana gelen mucizelere telmih yapmaktadır.

Ya ol hîn-i vilâdetde bütün aşnâm dehşetden
Düşüp °arz eyledi hâli beyâna Yâ Resûla'llâh (G. 179/3)

2. 4. 2. 1. (1) Yıl (Sâl, Sinîn, Sene, Seb-i Şidâd)

Şair, zaman ile ilgili olarak gün, ay ve yıl cinsinden ifadeleri sıklıkla kullanmaktadır. Bu ifadelere şu şekilde misaller vermek mümkündür:

°Aşık ol bir zâta kim olsuñ seniñle pâyidâr
Yohsa dü se sâlde hem-râh ola ol mîñâ-yı °aşk (G. 89/4)

Nice sâl izmâr-ı ezhâra °alâyim olsa da
Olmadı bir ferde ihsân olması ebşâr-ı gül (G. 108/2)

Şair, Hz. Yusuf zamanında Mısır'da geçirilen yedi kurak yıla şu şekilde gönderme yapmaktadır:

Anıñla kıldı bu seb°-i şidâdı hâlîku'l-aşbâh
Semâvâtdan zemîn envârına şems ü kamer gelmiş (G. 72/4)

2. 4. 2. 1. (2). Hefte

Şair sevgiliye “cânân” şeklinde hitap etmektedir. Nitekim Nazifi'nin tüm gazellerinde olduğu gibi bu gazelinde de sevgili âlemlerin sultanı Peygamberimiz'dir. Şair, sultanlar sultanına her hafta halini arz ettiğini beyan etmektedir.

Eyledim her هفته ben aḥvālīmi cānāna ʿarż
Bilmezem ʿindinde maḳbūl oldu mı dīvāna ʿarż (G. 78/1)

2. 4. 2. 2. Mevsimler (Fasl)

Divan şiirinde fasl kelimesi mevsim anlamıyla kullanılmıştır. Özellikle bahar mevsimi çevresinde gelişen şiirlerde çeşitli kullanımlarla yer edinir.

2. 4. 2. 2. (1). Bahâr (Nev-bahâr)

“Divan edebiyatında en çok üzerinde durulan mevsim bahardır. Başta gül, lale, sümbül ve menekşe olmak üzere çiçeklerin en gözde zamanının bahar oluşu ve bu çiçeklerin sevgilideki güzellikten birer iz bulundurmaları, bağ ve bahçenin bahar mevsiminde güzelleşmesi, akarsuların baharda daha çok akması vs. yönlerden şair baharı diğer mevsimlerden uzak tutar. Bahar mevsimi bütün bir kıştan bunalmış olan insanların kırlara koşup bezm ve eğlenceler düzenledikleri mevsimdir. Çünkü hayat ve tabiat bir diriliş içindedir. Geçip gidici olduğu için kıymeti bilinmesi gerekir. Bahar güzeldir, güzel de bahar. Bahar insanların gençliğidir. Hızla geçip gidiverir. Onun için insanlar bu mevsimde mest olmuştur. Baharda bulutlar dopdoludur. İnci-mercan yağdırırlar” (Pala, 2007: 54-55).

Bahar ile hazan daima bir tezat içinde yan yana getirilir. Şairde hazandan kaçınma ve bahara karşı bir özlem vardır. Nazîfî, sevgilinin cemaline bahar mevsiminin dahi âşık olduğunu dile getirmektedir.

Cemālīñ nūrına oldu dem-â-dem nev-bahâr ʿâşık
Ne şayf ne şitâ pervâne-veş leyl ü nehâr ʿâşık (G. 91/1)

Yağmur yağmadığı takdirde yeryüzü çöl olacağı gibi Allah’ın rahmeti olmadan bahar da parlaklığına, güzelliğine ve tazeliğine kavuşamaz.

Yağmasa bārān dem-â-dem huşḳ olur rüy-ı zemīn
Revnaḳın bulmaz bahâr emṯâr-ı Raḥmān olmadan (G. 128/3)

Nazîfî, Peygamberimizin ravzasını dünyanın baharı olarak tarif etmektedir.

Senīñ ravzañ cihānīñ nev-bahârı Yâ Resūla’llāh
Vücūduñdur berâyâ iftiḳârı Yâ Resūla’llāh (G. 166/1)

Şair, şeyda bülbüle “niçin gülden meded istiyorsun, nasılsa bahar gelecek ve gonca gül hayat bulacak” diye seslenerek “dertli halini ona arzet” şeklinde nasihatte bulunur.

Nedir ey bülbül-i şeydâ idersin gülden istimdâd
Gelince nev-bahâr gönce güle kıl hâlini ta'câd (G. 33/1)

2. 4. 2. 2. (2). Sonbahâr (Hazan)

“Edebiyatta baharın zıttı olarak ele alınmasına rağmen kesinlikle baharın geniş kullanımına erişememiştir. Divan edebiyatında yalnızca bahar mevsimi vardır denilebilir. Çünkü sonbahar ölülük, ihtiyarlık, bitkinlik ve yaşlılık timsalidir. O, saçına kır düşmüş insan gibidir. Gül bahçesini haraba verir. Bu mevsimde goncanın içi karla dolar. Rüzgâr o tatlı esişini kaybeder, ağaçlar da yapraklarını dökerler. Ancak bu mevsimde yine de bir bolluk söz konusudur. Yapraklar altın rengine bürünürler. Bu renk aynı zamanda âşîğın hasta yüzünün rengidir” (Pala, 2007: 200). Şair divanın bir yerinde hazan mevsimine yer vermektedir.

Hâşâ-li'llâh kim ola dâr-ı fenânîñ gülleri
Öyle üç günde ide bād-ı hazân-ı tâlân-ı gül (G. 107/2)

2. 4. 2. 2. (3). Yaz (Sayf)

Şair, birbirine tezat olan yaz ve kış kelimelerini bir arada kullanmaktadır. Âşîk, pervaneye benzetilmek suretiyle yaz ve kış, gece ve gündüz farkının olmadığı dile getirilmektedir.

Cemâliñ nûrına oldı dem-â-dem nev-bahâr 'âşîk
Ne sayf ne şitâ pervâne-veş leyl ü nehâr 'âşîk (G. 91/1)

2. 4. 2. 3. Gün

Şair, zamanı ifade eden gün kelimesine ara ara yer vermektedir. Bir beyitte ise nefis ve şeytana uyup bir iki günlük zevk için ahiretin feda edilmemesi gerektiğini öğütlemektedir.

Bir iki gün zevk için 'uqbâyı tahtîb eyleyüp
Ol 'adū nefsiñ söziyle rāh-ı şeytān istemem (G. 116/3)

2. 4. 2. 3. (1). Sabah (Subh, Seher, Rûz)

“Divan şiirinde sabah hem bir zaman unsuru hem de tabiat hali olarak ele alınır. Zaman olarak sabah günün başlangıcıdır. Bu zaman çok kez seher unsuru ile karşımıza çıkar. Genel olarak sabah karanlıktan, durgunluktan, dinlenmeden sonra aydınlık, canlılık ve çalışmayı beraberinde getirir. Ancak yine de sabahta bir mahmurluk vardır. Uğurlu bir vakit olarak da Allah tarafından günlük rızıkların dağıtıldığı andır. Seherde edilen dualar kabul edilir. Seher ile dinin sıkı bir bağı dile getirilir” (Pala, 2007: 384).

Şair Nazîfî, nübüvvet mührünün aşkıyla sabah akşam, pervane misali yandığını ifade etmektedir.

Sûy-ı Hağdan vaz[°] olan mihr-i nübüvvet [°]aşkına
Bu Nazîf Pervâne-veş şubḥ u mesâ pâr pâr yanar (G. 49/7)

2. 4. 2. 3. (2). Akşam (Leyl, Leyalî, Şâm, Mesâ, Şeb)

Kur'an-ı Kerim'de iki surenin ilk ve ikinci ayetlerinde geçen kelime, birer yemin unsuru olarak yer edinir. Bu ayetlerin ilk kelimeleri şiirde anılır. Yine Kur'an'daki bir surenin adı Leyl suresi olarak yer almaktadır.

Cemâliñ ve'ç-đuḥâ ve'l-**leyl** zülfün Yâ Resûla'llâh
Zihî icâd kıldı hüsn ü hulḥuñ Yâ Resûla'llâh (G. 154/1)

Şair, Miraç gecesi Cebrail'in vahiy getirerek davette bulunması hadisesini hatırlatmaktadır.

Leyle-i Mi[°]râcda Cibrîl-i Emîn geldi didi
İşte bu da[°]vet saña Fî'llâhdır Allâh laṭîf (G. 87/4)

Nazîfî Allah'ın lutuf ve ihsanları karşısında şükür etmemenin mümkün olmadığını ifade ederken gece ve gündüz kelimelerini bir arada kullanmaktadır.

Şad hezâr ḥamd eylesem lâyiḳ Ḥudâya **şubḥ u şâm**
Luṭf ile kıldı beni şermende ol Rabbu'l-enâm (T. 1/1)

Didiler müştâkıyız vech-i münîriñ Yâ Ḥabîb
Ḥalk olalı arzû eylerdik yüzün **şubḥ u mesâ** (Mir. 3/3)

Rûz u şeb redifli gazelin ilk iki beyiti şu şekildedir:

Âh n'olaydı eylesem [°]işḳ ile nâlân rûz u şeb
[°]Andelib-âsâ rehinde kılsam efgân rûz u şeb

Gerçi dirler âteş-i [°]aşḳa taḥammül eylemek
Müşkil işdür yana yana olma giryân rûz u şeb

2. 4. 3. Dört Unsur (Anâsır-ı Erba'a)

2. 4. 3. 1. Su İle İlgili Unsurlar

2. 4. 3. 1. (1). Su (Âb, İskâ')

“Divan edebiyatında âb (su), birçok yönlerden ele alınmış, çeşitli inanış, müşâhede ve telakkilere göre teşbih ve mecazlara konu olmuştur. Onda her şeyden önce bir hayat vericilik özelliği vardır. Gelişip büyümeye zemin hazırlar. Tahrip edicilik, boğuculuk ve batırcılık özellikleriyle tehlike; temizleyicilik, güzelleştiricilik ve geliştiricilik özellikleriyle de nimettir” (Pala, 2007: 1)

Tasavvufta çeşitli kullanışların yanı sıra insanın yapısını teşkil ettiğine inanılan anasırı erbaadan biri olarak söz edilir. Anasır-ı erbaa, “dört unsur ya da çar unsur denilen toprak, hava, su ve ateşten ibarettir. Divan edebiyatında tenasüp yoluyla sıkça kullanılmıştır. Bu dört öge insanların karakter ve mizaçlarına hâkim olarak kabul edilir. Buna göre ateşin tabiatı sıcaklık, suyun yaşlık, havanın soğukluk ve toprağın da kuruluştur” (Pala, 2007: 23). “Eskilere göre dokuz gök, insana nazaran baba; anasır-ı erbaa ise ana mesabesindedir” (Pala, 2007: 23). Mecazî ve gerçek anlamlarda birçok tamlama kurmaktadır.

Ciger yansa kebâb olsa harâret üzre ʿâlemde
Dimez kim âteşin itfâsına âb-ı zülâl ister (G. 42/3)

Dem-â-dem dîdeden âb-ı feşânım Yâ Resûla'llâh
Seniñ bâbında yoğdur bir nişânım Yâ Resûla'llâh (G. 162/1)

2. 4. 3. 1. (2). Deniz (Bahr, Deryâ, Ummân, Dalga, Mevc, Girdâb, Tûfân)

“Divan edebiyatında bahr, bihâr, kulzüm, ummân, deryâ, yemm, muhît gibi deniz anlamına gelen birçok kelime kullanılmıştır. Büyüklük, genişlik, sonsuzluk, derinlik, bolluk gibi manalar ifade eden deniz, insanlara sonsuz faydalar sağlamaktadır. İnci, mercan oradan çıkarılır. Bitmez tükenmez bir hazinedir. Bazen coşar, taşar. Ancak onun gark edicilik, helak edicilik özellikleri de vardır. Deniz, övülen kişinin cömertliğini de temsil eder. Hatta cömertlik yanında deniz küçük bile kalır” (Pala, 2007: 111).

“Eskiler yedi deniz olduğuna inanırlardı. Bunlar Bahr-ı Muhît (Atlas Okyanusu), Bahr-ı Sînt (Hint Okyanusu), Bahr-ı Lut (Lut Gölü), Bahr-i Rûm (Akdeniz), Bahr-i Nitâş (Karadeniz), Bahr-i Hazer (Hazar Denizi) ve Bahr-i Kulzüm (Kızıldeniz, Şap Denizi)dir” (Pala, 2007: 111).

Şair, baħru'l-vefâ, menba^c-ı baħru'l-^caţâ, baħr-ı himem, baħr-ı ʿirfân, baħr-ı hevâ, baħr-ı ʿummân, baħr-ı medîd, baħr-ı kerem, ğarîķ-i baħr-ı ʿişyân, baħr-ı ʿuşât şeklinde tamlamalar oluşturmuştur.

Naẓîfiñ zerrece a^cmâlini **baħr-ı medîd** eyle
O hengâmda su^uâl üzre cevâbın sen sedîd eyle (Müs. 51/V; 2)

Nazîfî cân fedâ itmez de neyler bâb-ı lutfunda
O bir **baħr-ı kerem** merġüb-ı  alem-pişvâdır bu (G. 139/5)

Ėarık-i baħr-ı  isyân bu Nazîfî kemter olduysa
Be-ġâyet sâlik-i Ėaħķı sevindir Yâ Resûla'llâh (G. 163/5)

Zelîl itme beni ġarķ eyleyüp **baħr-ı  uşât** ile
 Azîz eyle benim her demde Ėâlim Yâ Resûla'llâh (G. 172/4)

“Bazı büyük nehirlere deryâ derler: Amuderyâ, Sirderyâ gibi” (Kurnaz, 2009: 143). şair, her fırsatta Peygambere olan sevgisini dile getirmektedir. Nitekim bunu yaparken de birçok söz sanatını kullanmaktadır. Bir beyitte aşk ateşiyile coşup kabarmasını deryaya benzetmektedir.

Âteş-i  aşķ ile yansam çağlasam deryâ gibi
Mevc urup olsam dem-â-dem  ummâna şerîk (G. 93/5)

Divanın birçok yerinde Peygamberlerden ve onların kıssalarından söz edilmektedir. Hz. Nuh'un Tufan hadisesi de iki defa zikredilmektedir (G. 103/4 ve Mûs. 20/VII: 2).

2. 4. 3. 1. (3). Bulut (Sehâb, Ebr)

Divan şiirinde bulut, sevgilinin ve övülen kişinin cömertliġi, lutfu, şekati ve kahrını gösterir. Âşıġın gamı ve yaşlarla dolu olan gözü, buluta benzer. Sevgilinin saçları bulutu andırır. Bahar mevsiminde vermiş olduġu yağmurlarla tabiatın yeniden canlanmasına yol açan da buluttur. Bunun sonucunda her yer güzelleşir.

Bulut âşıġın gam ve kederini de temsil eder. Güneş bulut ile görünmez olunca sevgilinin yüzü âşıġın üzüntüleri arasında kalmış olur.

Nazîfâ ebr-veş  aşķ ile eyle ķâmetiñ dü-tâ
Taķar çevġânına bir gün çeker süy-ı cinân ebrü (G. 142/5)

SeĖâb-ı lutfuna mażhar düşen emtâr-ı feyziñden
Bulur maţlûbuna lâyıķ cinânı Yâ Resûla'llâh (G. 164/3)

2. 4. 3. 1. (4). Yağmur (Emtâr, Bârân)

Emtar, matar ve bârân ile eş anlamlı olan yağmur, daha çok bulut, bahar, çiçek vs. ile sıkı bir ilişki içinde ele alınır. Bazen âşığın gözyaşı yağmur olup dökülür. Yağmur ile tabiatta canlılık, bolluk ve bereket kendini gösterir. Şair bu kelimelerle terkipler de oluşturmaktadır.

Bir elinde seyf-i Hâk bir elde K̄ur'ân-ı Kerîm
Ehl-i küfrün başına yağdı o dem bârân-ı gam (G. 119/5)

Toprağın yağmurla canlanıp tazelenmesi misali insan da Allah'ın rahmeti olmadan hakkı bulamaz. İnsan dil ile Hakk'ı zikredip kalben de tasdik etmelidir.

Nâ'îl olmaz feyz-i Hâkka dilde 'îrfân olmadan
Gül açılmaz bâğ-ı kâlbde tâ ki bârân olmadan (G. 128/1)

2. 4. 3. 2. Toprak (Hâk, Tûrâb, Gubâr, Vahal, Seng)

“Toprak her şeyden önce anasır-ı arbaadan bir tanesidir. Özellikle tenasüp yoluyla bu tür kullanımı yanında topraktan bazen de sevgilinin övgüsü hususunda faydalandığımızı görürüz.” (Pala, 2007: 183). Peygamber Efendimizin ravzasının toprağı dünyanın cenneti şeklinde tasvir edilmektedir.

Cihân firdevsidir ravzañ tûrâbı Yâ Resûla'llâh
Dehânîñ nuḡkudur kevşer şarâbı Yâ Resûla'llâh (G. 160/1)

“Divan şiirinde bir toprak parçası olarak gubar, sevgilinin yüceliğinin ve değerinin büyüklüğünü anlatmada kullanılır. Bunun için de kelime grupları ve tamlamalar oluşturur. Eşiğinin tozu, yolunun toprağının tozu, ayağının tozu vs. bunlardandır. Âşık daima sevgilisinin ayağı tozuna ve toprağına özlem duyar ve onlara çok değer verir. Burada mübalağaya dayanan bir değer ve değersizlik söz konusudur” (Pala, 2007: 169). “Bazı maddelerin toz halde bulunması da bu unsurun şiirde yer edinmesine yardımcı olur. Sürme, toz haldedir. Âşık ise sevgilisinin ayağı tozunu gözüne sürme diye çekmek için can atar” (Pala, 2007: 170). Buna göre şair Peygamberin ayak tozunu, gözüne sürme diye çekmeyi arzu etmektedir.

Gubâr-ı hâk-i pâyı dîdeye bir tütüyâdır bu
Bulunmaz bî-naẓîr nûr-ı Hudâ 'âlem-bahâdır bu (G. 138/1)

Vahal; bataklık, çamur manasındadır. Şair bu kelimeyi divanın sadece bir yerinde zikreder.

Çün bunı böyle bilince ey Nazîf kemter °ayâr
Bu ne olsun başdığın dâ'im maḥal oldu vaḥal (G. 104/7)

Divan şiirinde taş; atma, kırma, vurma gibi eylemlerle birlikte kullanılır. Kendisi kırılmaz ve parçalanmaz. Adeta katılık, duygusuzluk, acımasızlık örneğidir. Sevgilinin gönlü, cefası, acı sözleri, kahrı, günlük hadiseler, gam, rakip vs. âşık için birer taş özelliği gösterirler. Taş, “seng-i hamra” tamlamasıyla şu şekilde zikredilmektedir:

Nüfûz itmekdedür nuṭṭuñ dem-â-dem seng-i ḥârâya
Mu°aṭtar çeşm-i ḥamrâya cinânda päs-bân arzû (G. 140/5)

2. 4. 3. 3. Âteş İle İlgili Unsurlar

2. 4. 3. 3. (1). Âteş (Nâr)

“Divan edebiyatında âteş, âşığın içinde bulunduğu ızdırabıdır. Ayrıca sevgilisine duyduğu özlem ve hasret de ateş şeklinde kendini gösterir ve daima âşığı yakar. Ateş, gözde tutuşur ve gönülde alevlenir. Âşık gönlündeki ateşi söndürebilmek için daima gözünden su akıtır. Ama o ateş asla sönmez. Ateşin yanında sudan başka bir de hava vardır. O da âh şeklinde ateşi arttırır. Hatta bu ah ateşli olarak ağızdan çıkar. Ateş bazen mum ile birlikte kullanılır ve şairin aşk ateşiyle içinin yanması hali, tıpkı için için yanan muma benzetilir” (Pala, 2007: 41). Aşk ateşine tahammül etmenin zorluğu ve meşakkati şöyle dile getirilir:

Gerçi dirler âteş-i °aşka taḥammül eylemek
Müşkil işdür yana yana olma giryân rûz u şeb (G. 8/2)

“Âteş, cehennemdeki nardır. Ancak onda nur özelliği de vardır. Yani ateş, yakma özelliği yanında aydınlatma özelliğine de sahiptir” (Pala, 2007: 41). Şair cehennem ateşinden sıklıkla söz etmektedir.

Ol şanâdîd-i Kureyş efsâdla ol dem neyledi
Cümlesi nâr-ı caḥîmi bu fesâdla boyladı (Müs. 20/4; 2)

°Aceb ḥavf eylemiş nâzım Nazîfî nâr-ı düzaḥdan
Rehâ-yâb kılmada anı celîsin Yâ Resûla'llâh (G. 191/5)

Kebap ateş ile yapılır. Tıpkı yanan âşığın gönlünün kebab olup mezelik teşkil etmesi gibidir. Ateş aynı zamanda anasır-ı erbaadan biri olarak tenasüle yol açar. Nemrut'un İbrahim Peygamberi ateşe atması bir telmih konusudur.

Ciger yansa kebâb olsa ḥarâret üzre °âlemde
Dimez kim âteşin itfâsına âb-ı zülâl ister (G. 42/3)

Divan edebiyatı, ateşi, daha birçok şekillerde gerek bilinen anlamında; gerekse mecâzi olarak konu edinmiştir.

Böyle bir âteş ki o ʿaşk âteşi taʿbîri güç
Cân virür maḥbûbına her dürlü daʿvâdan geçer (G. 52/2)

Şair, âteş kelimesini her fırsatta dile getirmektedir. Çünkü bu kelime, içinde bulunduğu halin en güzel ifadesidir. Dolayısıyla âteş ve nâr kelimelerini sıklıkla zikretmektedir.

Dest-be-dest müʿmin muvaḥḥid cennete ʿâzîm iken
Ehl-i nâr ağlarken anlar gülmesi ağreb ʿacîb (G. 11/7)

Söyledi Cebrâʿîl izhâr-ı ʿaşk ile Burâk
Âteş-i hicrân ile yanmağda ḳalbim dâʿimâ (Mir. 3/7)

Divanda 49. gazel “yanar” rediflidir. Bu kelimenin redif olarak kullanılması ve defaatle zikredilmesi önemini arzetmektedir.

Şemʿâ-i nûr-ı hidâyet dâʿimâ pâr pâr yanar
Şemşîr-i şân-ı şerîʿat âdetâ pâr pâr yanar

2. 4. 3. 4. Hava İle İlgili Unsurlar

2. 4. 3. 4. (1). Havâ, Rüzgâr (Semûm, Bâd)

Rüzgâr ile eş anlamlı olarak yer alan bâd kelimesi müstakil kullanılmakla birlikte farklı terkipler de oluşturmaktadır.

Neden **bâd** eylesün taḥmîl o dem taḥt-ı Süleymânı
Egerçi gelmeseñ o Âsaf bin Berhîyâ gelmez (G. 62/2)

ʿAndelib itsin fiğân **bâd-ı hevâya** rûz u şeb
Gözlesün ḥursuñ n’ola âh gelse ol elvân-ı gül(G. 107/4)

2. 4. 4. Hayvanlar (Vuhûş)

2. 4. 4. 1. Kuşlar (Tuyûr, Mürg)

Şair kuş kelimesinin eş anlamlıları olan tuyûr ve mürg kelimelerini birer defa zikretmektedir.

Semāvāt u zemīn İcādına bādī vücūduñsa
Vuhûş ile tuyûra muhtemeldir Yâ Resûla'llâh (G. 173/4)

Murg-ı dil nālân ile efğâna geldi Yâ Resûl
Şad hezâr ehl-i şanem İmâna geldi Yâ Resûl (G. 100/1)

2. 4. 4. 1. (1). Bülbül (Andelîb)

Bülbül, “ötüşü güzel, mârûf kuştur. Arapçası andelib, Farsçası hezâr; cem'leri anâdil, hezârândır” (Kurnaz, 2009: 101). Divanda bülbül, ağlayıp inleyen özellikleriyle âşğın timsali olarak yer almaktadır.

Cihânın lezzeti her demde °aşkıñla fiğân itmek
Anın-çün başladı âğâza bülbül Yâ Resûla'llâh (G. 185/2)

2. 4. 4. 2. Dört Ayaklı Hayvanlar (Bahâyim, Matâyâ')

2. 4. 4. 2. (1) Erkek Deve (Baîr)

Erkek deve manasına gelen baîr, divanda bir defa zikredilmektedir. Bahsi geçen bu beyitte nebatat ve hayvanatın dile gelmesi hadiselerinden birine telmih yapılmaktadır.

Huzûra iştikâ için baîr rû-mâl olduğda
°Aceb eşcârün âğâzı lisâna Yâ Resûla'llâh (G. 194/3)

2. 4. 4. 2. (2) Katır (Düldül)

Düldül, “Peygamberimizin ester cinsi dişi katırının adıdır. Tarihi kaynaklarda bu hayvan hakkında çeşitli bilgiler mevcuttur. Bir kısmı Düldül'ün kır renkte olduğunu söylerken, diğer bir kısmı beyaz olduğuna dair malumat verirler. Katır, İskenderiye Kralı Mukavkıs tarafından Peygamberimize hediye edilmiştir. Mukavkıs'ın Hatı b. Ebî Belte ile Peygamberimize gönderdiği mektubun sonunda “... ayrıca binmen için de bir katır hediye ettim. Selâm.” ibaresi yazılıdır. İbn Kesîr, Mukavkıs'ın adını Cerih b. Mînâ olarak zikrederken, bir kısım kaynaklar da Düldül'ün Fizzâ adlı diğer bir katırla

karıştırılarak Ferve b. Amrû'l-Guzamî tarafından hediye edildiğini söylerler” (Pala, 2007; 125).

Düldül “kirpi” demektir. Hızlı yürüyüşünden dolayı katıra bu ad verilmiştir. Divanda Düldül, bir defa zikredilmektedir.

Cihād-ı ekbere Şāh-ı °Aliyyu'l-Murtażā nā'il
Olnca oldu şād tahtında Düldül Yā Resūla'llāh (G. 185/3)

2. 4. 4. 2. (3) Erkek Koç (Kebş)

Hiz. İbrahim'in Hiz. İsmail'i kurban etme hadisesine telmih yapılan bir beyit bulunmaktadır.

Viridñ İsmā'ile ol demde bedel kebş-i °azīm
Emrine rām olmağ ile oldu İbrāhīm zebūh (G. 27/4)

2. 4. 4. 2. (4). Aslan (Şîr)

Allah'ın aslanı olan Hiz. Ali için kullanılmaktadır. Şîr-i Yezdân ve Şîr-i Hak şekilleri de vardır. Arapça Esedu'llah tamlamasının karşılığıdır. Divanda Hiz. Ali'ye sıfat olarak kullanılmaktadır.

°Ömer °Oşmān ile dīn-i mubīne geldi bu rif'at
°Alī Şîr-i Hudā şemşîr-şî'arı Yā Resūla'llāh (G. 166/4)

2. 4. 4. 3. Sürüngenler

2. 4. 4. 3. (1). Yılan (Mâr)

Peygamber Efendimiz Hicret esnasında müşriklerin takibinden kaçarak bir mağaraya sığınmıştır. Rivayete göre bu mağara deliklerle doludur. Peygamberimizin yol arkadaşı Hiz. Ebu Bekir bütün delikleri kumaşlarla ve taşlarla kapatmıştır. Açık kalan bir deliğe ise ayak topuğunu dayamıştır. O esnada bir yılan Hiz. Ebu Bekir'in ayağını ısırıştır. Gözyaşları Peygamberimizin mübarek yüzüne dökülmüştür. Nitekim mağaradaki yılan dahi Peygamberimizi tanımakta ve onu görmekle müşerref olmayı arzulamaktadır. İşte bu hadiseyi hatırlatan beyit şu şekildedir:

Olmadı mı zāt-ı pākīn cümleden efḍal seniñ
Ġār içinde mâr daḡi dīvāna geldi Yā Resūl (G. 100/3)

2. 4. 4. 4. Böcekler

2. 4. 4. 4. (1). Sivrisinek (Baûz)

Şair, Nemrud'un ölümüne sebep olan sivrisineği hatırlatarak telmih sanatını icra etmektedir.

Kimine imhâl idüp Hâk âsumâna atdı tîr
Bir ba^cûzuñ dehşetiyle şoñra oldı muzmañill (G. 104/3)

2. 4. 4. 4. (2). Karınca (Mûr)

Karınca, divanda Süleyman Peygamber ile olan macerası nedeniyle anılır. “Bir gün Süleyman Peygamber ordusuyla birlikte sefere giderken bir vadiye ulaştıklarında karınca beyi'nin diğer karıncalara ‘kaçınız! Hz. Süleyman'ın orduları sizi ezmesin’ dediğini duydu. Bunun üzerine gülümsedi ve karıncaların beyini yanına davet etti. Karınca beyi, kendince çok değerli sayılan bir çekirge budu ile onu ziyarete geldi. Hz. Süleyman'ın duasıyla bu but bereketlendi ve bütün ordu, yarısından doydu. Karınca Hz. Süleyman'a nasihatlerde bulundu. Hz. Süleyman karıncaya ‘ben Peygamber olduğum halde seni ve arkadaşlarını nasıl çiğneyebileceğimi düşündün ve niçin onlara kaçmalarını söyledin?’ deyince karınca ona ‘Senin debdebene dalıp da tenbihlerini unuturlar diye söyledim’ cevabını verir” (Pala, 2007: 412). Bu hadisede ifade edildiği gibi karınca, Hz. Süleyman'la birlikte anılır.

Vâkıf olur mı lisân-ı mûra bir ferd istese
Nâ'il olmaz şun^c-ı Yezdânla Süleymân olmayan (G. 127 / 6)

2. 4. 5. Nebâtlar

2. 4. 5. 1. Ağaçlar (Serv, Bağ, Bahçe, Bostân, Gülşen, Gülzâr, Lalezâr, Sünbül, Bân, Hibâb, Sâc, Ravza, Bostân, Riyâz, Tûbâ, Nihâl)

“Divan şiirinde adından en çok söz edilen ağaç servidir. Sevgilinin boyu için hem benzeyen hem de benzetilendir. Hatta mecaz-ı örfî yoluyla artık boy kelimesine dahi ihtiyaç kalmamıştır. Bu benzetmede mübalağa ve hüsn-i ta'lil esastır. Selvinin su kenarında düşünülmesi halinde bir ırmak, çemen, bezm vs. unsurlar kendini gösterir. O bir süs ağacıdır. Yaz-kış yeşil kalır. Sonbahar rüzgârları dahi ona etki edemez. Hafif rüzgârla salınışı sevgilinin yürüyüşünü andırır. Sevgili için çok kez serv-i revân tamlaması kullanılır. Servinin meyvesi olmaz. Mezarlıklarda daha çok bulunur. Bunun nedeni, rüzgâr ile salınırken “Hû! (Allah!)” sesini çıkarmasıdır. Bu hal onun Allah'ı zikrettiğine işarettir. Böylece mezarlıklardaki ölümler için bir mağfiret vesilesi olarak düşünülür” (Pala, 2007: 400). Divanda ağaç sözcüğü eş anlamlılarıyla birçok kez zikredilmektedir. Şair gülü kokusu bakımından benzetmeye tâbi tutarken gül ağacı şeklinde bir ifadeye başvurmaktadır.

Mest ider °uŝŝâķ-ı rûyında olan elvân-ı gül
Vechine taĥŝîŝ degil hep gördiler her bân-ı gül (G. 107/1)

Şair, ağaç kelimesinin eş anlamlıları olan sâc, hibâb, ŝecer gibi kelimeleri de kullanarak ifadede zenginlik ortaya koymaktadır.

Nigâh itsen hele diķķatle bir dem arz-ı mebsûta
Döşemiş sũ-be-sũ ni°met **hibâbı** Yâ Resûla'llâh (G. 159/3)

İsm-i zâtıñ ĥürmetine eyle bu derde °ilâc
Ķalmadı şabra Ķarâr olsa vücüd **eşcâr-ı sâc** (G. 23 / 1)

Sevgiliye ait güzelliklerin birçoğu bağlarda, bahçelerde olan özelliklerdir. Çiçeklerden, meyvelerden, ağaçlardan söz edilirken bağdan da elbette söz etmek gerekir. Şair de bunu yapar ve sevgilinin güzelliğini, özellikle yüzünü ve yanağını bahçeye benzetir. Ravza, riyâz, bostan gibi müterâdifleriyle de kullanılan bağ, çok zaman cennetle birlikte anılır ve cennet bahçeleri hatırlatılır.

Şem°a-i nũr-ı Ĥudâ pervânesi olsañ Nazîf
Hîç olur mı andan a°lâ bâğ-ı gülşende feraĥ (G. 28/5)

Nazîfi her vesileyle Peygamberimizi övmektedir. Yine bir beyitte Peygamber vasıflarının dünya ve ukbayı aŝtıęını dile getirmektedir.

Seniñ evŝâfıñ ey nũru'l-verâ bâğ-ı cinân aşmış
İşitdim bâğ-ı dünyâdan öte ĥayli zamân aşmış (G. 69/1)

Ravza, yeŝillięi bol ve içi ferahlatan bahçe manasındadır. Bu nedenle uluların mezarları ve cennet bahçeleri için ravza tabiri kullanılmaktadır.

Şefâ°at ma°deni bâğ-ı belâgat Muştafâdır o
Ķubâr-ı ravzası °ayn-ı °alîle pür-cilâdır o (G. 148/1)

“Tuba, Sidre’de bulunan ve kökü yukarıda, dalları aŝaęıda olmak üzere bütün cenneti gölgeleyen İlahî bir ağaçtır. Her çiğnemesinde ve her yudumunda başka lezzetleri olan meyveleri varmış. Bir rivayete göre gövdesi sarı altın, dalları kırmızı mercan, yaprakları yeşil zümrüt ve meyveleri şeker olan bu ağaçta her insanın bir yaprağı varmış. İnsan ölünce yaprağı da yere düşermiş. Yaprak düşerken başka yapraklara değer ve yaprağına değdiği kişinin kulağı çınlarmış. Böylece kulağı çınlayan kişi ölümü hatırlar ve tevbe edermiş. Kulağı çınlayan kişinin “birisi beni andı” demesi bundandır” (Pala, 2007: 459). Şair de Peygamberimizin boyuna sıfat olarak kadd-i Tûbâ tamlamasını zikretmektedir.

Gör neler oldu cihāna zāt-ı ulyā gelmeden
Ġam ile tıldı zamāne kıadd-i tūbā gelmeden (G. 130/1)

Nihāl, taze ve düzgün fidana denilmektedir. Divanda sevgilinin boyu ve endamı, ince ve düzgün oluşu nedeniyle nihale benzetilir.

Dırāz itdiyse destin bir güle bāġ-ı hüviyyetde
Fürü-bürde için ol dem Nazīfī nev-nihāl ister (G. 42/5)

2. 4. 5. 2. Çiçekler (Ezhâr)

Divanda çeşitli çiçek isimlerine rastlanmaktadır. Bunların hepsini bir başlık altında olmak kaydıyla ayrı ayrı inceleyeceğiz. Bununla birlikte şair, ezhar (çiçekler) kelimesini de ayrıca zikretmektedir.

Ġaybı bilmek ayb olur erbābınıñ ġayra aceb
Deşt ü sahrāda biten ezhārını Allāh bilür (G. 45/5)

2. 4. 5. 2. (1). Gül, Gonca, Verd, Lâle, Sünbül, Yasemen, Semen, Reyhân, Benefşe, Zakkum

“Gonca, açılmamış çiçek yani tomurcuk demektir. Divan şiirinde gonca, sevgilinin ağız yerine kullanılır ve açılmamışlık özelliği ile kendini gösterir. Goncanın gülmesi, açılmasıdır. Tıpkı insanın güldüğü zaman ağzının açılması gibidir. Oysa kapalı hali içinde sırlar saklayan bir gülü andırır, onun açılması sırrın açığa çıkmasıdır. Gonca açılınca çiçeğin kokusu ortaya çıkar. Gonca olan ağız, açılmadığı zaman remz ile konuşur. İçinin kırmızılığı ve tazeliği nedeniyle de ele alınan gonca, içinde mücevler saklama (lal dudaklar ve inci dişler) özelliği gösterir” (Pala, 2007: 168). Şair, gonca kelimesini iki defaya mahsus zikretmektedir. Nazîf, Peygamberimizin gölgesinde açan goncaların daha üstünde hiçbir gülün olmadığını ifade etmeye çalışmaktadır. Aslında bu beyitten Peygamber Efendimizin tebessüm etmesindeki güzellik ifade edilerek bu gülümsemenin güzelliğine hiçbir goncanın açılması eş değıldir şeklinde bir anlam çağrıştırılmaktadır.

Sāyesinde nice dem oldu ġuşāde goncalar
Her biriniñ olmadı fevķinde bir āşār-ı gül (G. 108/3)

Şair, gonca-i ra'nâ tamlaması ile Peygamberimize güzel, latif, hoş görünen gonca demektedir.

Budur bŷy-ı ġaķīķatde gelen bir ġonca-i ra'nā
Budur bŷy-ı vişāle ibtidā vŷ intihā yā hŷ (G. 145/4)

“Divan şiirinde en çok sözü edilen çiçek güldür. Sevgilinin yüzü ve yanağı ile sıkı münasebeti vardır. Bazen gül bunlara; bazen de bunlar güle benzerler. Gerek koku ve gerekse renk bakımından çok güzel olan gül daima tazedir. Bu yönüyle bağın, çemenin ve baharın vazgeçilmez bir ögesidir. Bizzat kendisine mahsus gülistân, gülşen ve gülizârlar vardır. Hatta ona bazen sultan olarak da rastlarız. Baharın diğer adının gül mevsimi olması da güle verilen önemden ileri gelir. Gül yetiştirmenin çok zahmetli bir iş oluşu onun adeta nazla beslenip büyümesi şeklinde ele alınır” (Pala, 2007: 171). Şair, güle gönül bağlanmadığı zaman nazlı ve hassas olduğundan dolayı yapraklarının solacağını haber vermektedir. Bu vesileyle de kendine sağa yönel, soldan kaçın diyerek nasihatte bulunmaktadır.

Rabṭ-ı kalb it bir güle şoldurmasuñ evrâkıñı
Ey Nazîf şağa rücû° it dem-be-dem şoldur °abeş (G. 21/5)

Gül ile bülbülün aşkları dillere destandır. Gül, bülbülün sevgilisidir. Âşık da sevgili denen gül karşısında şakiyip denen bir bülbüldür. Gülün dikenî âşığın rakibidir. Ancak gül ile diken iyilik ve kötülük, kolay ile zor, dost ile düşman vs zıtlıkların timsalidir (Pala, 2007: 172).

Bülbüle şorsañ şafâyı gülde buldum dir ise
Bî-haber bilmez hüner bulmağ ile gamda ferağ (G. 28/4)

Bülbül denilen kişi âşıktır ki aşkından aklını yitirip deli, divane olmuştur. Şair, âşığa neden gülden meded umuyorsun diye seslenmektedir. Sonra da bu sorusuna bir çıkar yol sunmaktadır.

Nedir ey bülbül-i şeydâ idersin gülden istimdâd
Gelince nev-bahâr gonce güle kıl hâlini ta°dâd (G. 33/1)

Bülbülün gül için âh, feryât, figân etmesi âşıklığın bir gereğidir. Şair de bu feryâdın güle nasıl ulaştığını dile getirmektedir.

O bülbül gül için başlar figâna nev-bahâr içre
O gülde bülbülün feryâdını bād-ı hevâ söyler (G. 54/5)

Gel ey büy-ı vişâle eyleyen âh u figân °âşık
Bilürsin niceden bülbül güle oldı hemân °âşık (G. 90/1)

“Gülün yaprağı, dalı ve fidanı da güzeldir. Tazelik, incelik, narinlik, nazlılık bunların da özelliğidir. Bunlar aynı zamanda sevgilinin boyu, yüzü, yanağı vs olurlar. Gül suyu ve gül yağı da gülden çıkarılır. Gül-i sad berk bir gül çeşitidir. Gülün yaprağı anılınca defter ve yazıyla ilgili eşya akla gelir” (Pala, 2007: 172). Şair, gül-i sad berg tamlamasını Peygamberimize hitaben dile getirmektedir.

Şerî'at bâğınının bir bülbül-i nâlânesi sensin
Gül-i şad-berg-i maḥbûb-ı Ḥudâ bir dânesi sensin (Müs. 51/IV; 1)

Gül aynı zamanda cennet çiçeğidir. İbrahim Peygamber ateşe atılınca gül bahçesine düşmüştür.

Âteş-i Nemrûd gülzâr eyledi İbrâhîme
Hem maḥâyâ kıldı İsmâ'île ikrâm görmeden (G. 131/7)

Gülistan, gülşen, gül bahçesi, gülzâr hepsi de aynı manayı taşır. Kokusu ve rengi nedeniyle ele alınan gülistan sevgilinin birer gülü andıran yanakları, yüzü, kulakları ve bir gonca olan ağzı ile bir araya getirilir. Bazen sevgilinin semti, vuslatı, aşkı ve kendisi de bir gülistana benzetilir.

Bülbül-i şeydâ 'aceb gülşende efgân eyledi
Gül gibi gülşende evrâkı perişân istemem (G. 116/4)

Gülün yüz ve yanak için kullanıldığını ifade etmiştik. Şair bir beyitte açıklama gereği kalmadan bunu ifade etmektedir:

Ey yüzi gül kâmeti tûbâ Muhammed Muşafâ
Dü cihânın ḥalkına oldu vücûduñ ibtidâ (G. 5/1)

Nazîf, gül-i hamra ifadesiyle gülün rengine dair bir terkip oluşturmaktadır.

Nazîf bâğ-ı risâletden ḳoparsa bir gül-i ḥamrâ
Nice şemm eylese başlar fiğâna Yâ Resûla'llâh (G. 179/5)

Şair, gül redifli birçok şiir kaleme almıştır. Bunlardan bir tanesi de şu şekilde başlar:

Mest ider 'uşşâk-ı ruyında olan elvân-ı gül
Vechine tahsîs degil hep gördiler her bân-ı gül

Yâsemem, "Farsça Van gülü, Mısır gülü ve peygamber çiçeği denilen üç yapraklı güldür. Yahut beş yapraklı sakız gülüdür" (Kurnaz, 2009: 204). Şair, en çok gülü zikretmekle birlikte reyhan, yasemin ve lâle gibi çiçek çeşitlerine de yer vermektedir.

Yeşiller giydi ol reyḥân-ı ḥoş-bü yevm-i bi'şetde
İki ḳat kıldı ḳaddin yâsemîni lâle-zâr arzû (G. 141/4)

Zakkum çiçeği genel olarak olumsuz bir mana içeren ifadelerde zikredilmektedir. Şair de şu şekilde kullanmaktadır:

Aşma düzaḥda olan eşcâr-ı zaḳḳūma berât
Var yanaş dâr-ı na'îmde gerden-i Rıdvâna aş (G. 76/3)

2. 4. 5. 3. Bitki (Giyâh)

Şair, bitki, taze ot anlamına gelen giyah kelimesini bir beyit içerisinde iki defa zikretmektedir.

Şükûfe bir giyâh iken neden ḥōş-būya nâ'ildir
Meger bâğ-ı vişâl içre giyâha uğradı ḥōş-bū (G. 144/3)

2. 4. 5. 4. Çer çöp (Hâşâk)

Şair, çerçöp manasına gelen hâşâk kelimesini ecsâm-ı hâşâk şeklinde terkip oluşturarak bir defa kullanmaktadır.

Şer'î pāk(i) ider ecsâm-ı ḥâşâkden Nazîf
Dü cihânîñ maḳşadı merğüb-ı Settâr bunda gel (G. 110/5)

2. 4. 5. 5. Şükûfe

Nazîfî çiçek ile eş anlamlı olan şükûfe kelimesini bir beyitte şöyle zikretmektedir:

Şükûfe bir giyâh iken neden ḥōş-būya nâ'ildir
Meger bâğ-ı vişâl içre giyâha uğradı ḥōş-bū (G. 144/3)

2. 4. 6. Divanda Yer Alan Diğer Unsurlar

2. 4. 6. 1. Renkler (Elvân)

2. 4. 6. 1. (1). Yeşil (Hadrâ)

Şair, yeşil ve eş anlamlısı olan hadrâ kelimelerini birer defa, ayrı ayrı beyitlerde zikretmektedir.

Ey gönül bāb-ı ḥaḳīkatde biten ḥaḍrāya baḳ
Büy-ı gül sünbül daḥi andan hezār a‘lāya baḳ (G. 88/1)

Yeşiller giydi ol reyḥān-ı ḥoş-bü yevm-i bi‘setde
İki kat kıldı ḳaddin yāsemīni lāle-zār arzū (G. 141/4)

2. 4. 6. 1. (2). Kırmızı (Hamrâ)

Şair, hamra kelimesini “çeşm-i hamra” ve “gül-i hamra” şeklinde terkip oluşturarak kullanmaktadır.

Nüfüz itmekdedür nuḳḳuñ dem-â-dem seng-i ḥārāya
Mu‘aṭṭar çeşm-i ḥamrāya cinānda pās-bān arzū (G. 140/5)

Nazīf bāğ-ı risāletden ḳoparsa bir gül-i ḥamrā
Nice şemm eylese başlar fiğāna Yā Resūla’llāh (G. 179/5)

2. 4. 6. 1. (3). Gök Rengi (Kebûd)

Gök rengi manasındaki kebûd kelimesi bir defa dile getirilmektedir.

Kebûd oldı benefşe rüy-ı Ḥaḳdan ‘izzetiñ görđi
Başın egđi zemīne kıldı luṭfuñ āşikār arzū (G. 141/3)

2. 4. 6. 1. (4). Siyâh, Siyeh, Sevâd

Gerçek ve mecaz anlamıyla yer alan siyah, siyeh ve sevâd kelimeleri en çok kullanılan renk olarak tespit edilmiştir.

O demde deşt ü şahrâda fiğān ile vaṭan ṭutsam
Hemān sürsem yine rüy-ı siyâhım Yā Resūla’llāh (G. 184/3)

2. 4. 6. 2. Sayı ve Rakamlar

2. 4. 6. 2. (1). Farsça (Yek, Dü, Se, Çehâr, Nüh, Sad, Hezâr)

Divanda yedi tane Farsça rakam yer almaktadır. Bu rakamlar defalarca zikredilerek tekrarlanmaktadır.

2. 4. 6. 2. (2). Türkçe (Bir, iki, Üç, Yüz, Bin)

Divanda beş tane Türkçe rakam yer almaktadır. Bu rakamlar defalarca zikredilerek tekrarlanmaktadır.

2. 4. 6. 2. (3). Arapça (Sâlis, Selâs)

Divanda bir tane Arapça rakam yer almaktadır. Bu rakam farklı şekillerde zikredilerek tekrarlanmaktadır.

2. 4. 6. 3. Yönler (Sağ, Sol, Kible, Megârib, Meşârık)

Sağ ve sol kelimeleri gerçek ve mecaz anlamıyla kullanılmıştır. Gerçek anlamıyla kullanımında yer ve yön belirtilmektedir. Mecaz anlamıyla kullanıldığında ise sağ iyiliğe, sol ise kötülüğe delalet etmektedir.

Görme misin leyle-i mi'racda ebvâb-ı semâ
Feth olup cümle melâ'ik geldiler sağdan şola (Mir. 3/2)

Rabı-ı kalb it bir güle şoldurmasuñ evrâkıını
Ey Nazîf şağa rücû° it dem-be-dem şoldur °abes (G. 21/5)

“Kible, namazda yönelinilen Ka’be tarafıdır. Türkiye için kible, güney istikametinde kalır. Müslümanlar Hicret’ten önce Kudüs’e yönelerek namaz kılarlardı. Hicret’ten 16-17 ay sonra âyet ile namazda Ka’be’ye yönelme emri gelmiştir. O günden sonra Müslümanlar namazlarında kible olarak Ka’be’yi bilirler” (Pala, 2007; 269). Bu hikâyeye dair şöyle bir beyit yer alır:

Ğıbleniñ taħvîli tebcîl oldı vâlâ şânına
Olmadı bundan muğaddem böyle bir ecr-i cezîl (G. 102/5)

Kuzey ve güney manasındaki megarib ve meşarık kelimeleri aynı beyitte olmak üzere bir kez zikredilmektedir.

Baş idüp arz-ı mağârible meşârık beynine
Vâşıl olmaz bir tarafından bir tarafa kimse hem (G. 118/5)

2. 4. 6. 4. Ölçü Mefhumları (Mi'yar, Mesâh, Şirâze, Mîzân, Hesâb)

Farklı köklerden oluştukları halde birbirine yakın manalar taşıyan bu sözcükler müstakil olarak zikredilmektedir.

2. 4. 6. 5. Olumsuzluk İfade Eden Söz ve Terkipler

Kizb (yalan), habâis (kötü şeyler, kötülükler), şakî (eşkiyâ), düşmen, adû (düşman), adâvet (düşmanlık), bâtil (Hak olmayan), müzebzeb (kararsız, beceriksiz), küfr, hayvân, denî (aşâğılık), efsürdegân (gayretsiz, duygusuz, kansız adamlar), ucûbe (garip, şaşılacak şey), matrûd (tardolunmuş, kovulmuş (şeytan)), kibr (kendini beğenmişlik, kîl u kâl (dedikodu), sersem, serserî, fâsık (sapkın, günah işleyen, fesatçı), pelîd (pis, murdar), şirk (Allah'a ortak koşmak), âşüfte (eteği kirlenmiş), kusûr, kabâhat, hatâ, zelîl, kebâir (günahlar), hakâret şeklinde olumsuzluk ifade eden sözcükler yer almaktadır.

METNİN ÇEVİRİ YAZISI

ŞUDÜR-I İZÂMDAN VÂLÂ-YI AĦKÂM-I ADLİYE A'ZÂSINDAN HÂLÂ
NAĦİBU'L-EŞRÂF TAĦSİN BEG EFENDİNİN TAĦRİZİDİR¹

1*

Fâ'îlâtün/Fâ'îlâtün/Fâ'îlâtün/Fâ'îlün

- 1 Na't-ı pāk-i Muşafāya meyl idüp cān-ı Nazîf
Ĥāme-i idrāk yazdı cā-be-cā nazm-ı Nazîf
- 2 Cem' idüp āşārını şoñra benān-ı himmeti
Kıldı Taĥsine muĥārin oldı divān-ı zarîf*

MEKÂTİB-İ UMÛMİYE NÂZİRİ KEMÂL EFENDİNİN TAĦRİZİDİR

2*

Mef'îlün/Mef'îlün/Mef'îlün/Mef'îlün

- 1 Nazîf fâzılın Ĥaĥka ki bu divān-ı eş'arı
Bütün ehl-i süĥan 'indinde maĥbûl u müsellemdir
- 2 Ne mümkün vaz'ı engüşt-i ta'arruz ĥurde-gırāne
O zâtin ekşer-i āşarı na't-ı Faĥr-i 'ālemdir

MEKTEB-İ RÜŞDİYE Ĥ'ÂCELERİNDEN DÂRENDEVİ ŞÂ'İB EFENDİNİN
TAĦRİZİDİR

3*

Mef'ülü/Fâ'îlâtün/Mef'ülü/Fâ'îlâtün

- 1 Söz şav degil* bu dīvān medh-i Nebî-yi zîşān
Aç besmele ile* ey cān-ı ĥüsn-i ĥabûle şâyān
- 2 Bir 'āşık-ı ĥabîbîn muĥtâcı her ĥabîbîn
Bir şâ'ir-i lebîbîn tertîbi sem'â çespān
- 3 Derk eyleyüp fenāyı terk eyleyüp hevāyı

¹ Takrizler TB, MK ve TAEK nüshalarında iç kapakta, KK ve NEK nüshalarında ise sonda yer almaktadır.

* 1 TB iç kapak, MK iç kapak, TAEK iç kapak, NEK 54b, KK 50b.

* 2 (b) zarîf: Nazif M.

* 2 TB iç kapak, MK iç kapak, TAEK iç kapak, NEK 54b, KK 51a.

* 3 TB iç kapak, MK iç kapak, TAEK iç kapak, NEK 55a, KK 51a.

* 1 (a) Söz şav u gel: Sav degil KK, NEK, TAEK, TB.

* 1 (b) ile: - MK

- Bu medh-i bâ-şafâyı kıldı medâr-ı ğufrân
- 4 Cevher gelince Şâ'ib târîhe oldu râġıb
Şoñ mışra^cında t̄alib bulsun anı nümâyân
- 5 İhvâna kıldı pendî kim diñledi begendi
Yapdı Nazîf Efendi medh-i Resûlde * dîvân

DÎVÂN-I MUHAMMEDÎ

BİSMİ'LLÂHİ'R-RAHMÂNİ'R-RAHİM

İnne'l-ebrâre lefî na^cîm
Ve inne'l-füccâre lefî caĥîm²

KASİDELER

1*

Fâ^cilâtün/Fâ^cilâtün/Fâ^cilâtün/Fâ^cilün

- 1 Na^ct-ı pāk-i Hâzret-i Faĥr-i Risâlet Muştafa
Tâ ezel kendüye maĥbûb eyledi Bârî Hudâ
- 2 Süy-ı Haĥdan Cebra'îl teblîġ-i aĥkâmla gelüp*
Emr ü nehyi zâtına kıldı bu hengâmda ^caĥâ
- 3 Didi oldıñ her cihetle “Raĥmetenli'l-^câlemîn”³
Gelmeseñ olmazdı bu ^câlem bu ġüne rüşenâ
- 4 Bu sebebden nâzıma her bir cihet ġayret gelüp
Vaĥt-i merhûna her hefte na^ct-ı müctebâ
- 5 Yâdigâr olsun diyü inşâdına ^câzim olup

* 5 (b) Resûlde: Resûle MK.

² “İnne'l-ebrâre lefî na^cîm ve inne'l-füccâre lefî caĥîm”: “İyiler mutlaka nimet içindedirler. Kötüler de yakıcı ateş içindedirler.” (Kur'an-ı Kerim, İnfitar 82/13, 14).

³ TB 1, MK 1b, KK 1b, NEK 1b, TAEK 1.

² (a) teblîġ-i aĥkâmla gelüp: teblîġ-i aĥkâm eyleyüp MK.

³ “Raĥmetenli'l-^câlemîn”: “Âlemlere rahmet olarak (gönderdik).” (Kur'an-ı Kerim, Enbiya 21/107).

- Hamdü'lîllâh şimdilik buldı dîvânçem intihâ
- 6 Ba°de-zîn her bir sünûhâtım vuķû° buldukça çün
Eyleye maķbûl dem-â-dem ol Cenâb-ı Kibriyâ
- 7 Bundan aķdemden güzeşte merd-i kâmil ehl-i dil
Olmadı bu resme tertîbe muvaffaķ° ğâlibâ
- 8 Hîç degül şâh-ı cihân °Abdu'l-Mecîd Hân °aşrına
Düşmesi bürhân-ı ķâtı° oldı ihlâşdan yaña
- 9 Raķm u şefķatde° mişliñ görmemiş rüy-ı zemîn
Böyle bir sultân-ı °âlem böyle bir °âlem-bahâ
- 10 Her taraf in°âm-ı lâ-yuķşâsına mażhar olup
Çağrışurlar pâdişâhim şevketüñle biñ yaşı
- 11 Çün vekîl-i Hâzret-i Faķr-i Risâlet olmada
Lâzım oldı mü°minîne her dem izhâr-ı şenâ
- 12 Aşlın evşâfın Hudâ bir bir beyân itmiş iken
Nâzımıñ ķaşdı teberrük yâdigâr olmuş ola
- 13 Bu'l-°aceb bu nazımına nâzır olan ehl-i sühân
Taķtı°e eylerse elbetde haķâ olur aña
- 14 İddi°â ehline teslîm iylemek güç gelse de
H°âh u nâ-h°âh pek münâsib dinmesi lâzım helâ
- 15 Nefsine tâbi° olup redde cesâret eyleyen
İşte budur diyerek ol demde göstereñ baña
- 16 Olmadı nefsime bi'llâhi menâfi° celb için
Maķz bir hidmet murâdım yoķdur andan mâ-°adâ
- 17 Vardı pençâh sâle sinnim zerre râķat bulmadım

* 7 (b) muvaffaķ: muvâfıķ MK.

* 9 (a) raķm u şefķatde: şefķati raķmında KK.

°İllet ile kılllet ile oldu °ömrüm ber-hevā

18 Ben ilerde nā°il olsam devlete şimden girü
Kim yiyüp kimler kazandı diyü bir emşāl ola

19 Hem oğur hem ezber eyler tuhfemi °aşık olan
Zīrā budur rabṭ-ı ƣalbe bir vesīle dā°imā

20 Pende dā°ir ba°zı imlāya cesāret olsa da
Bend ü* pende aḥvec oldığum cihet olur hebā

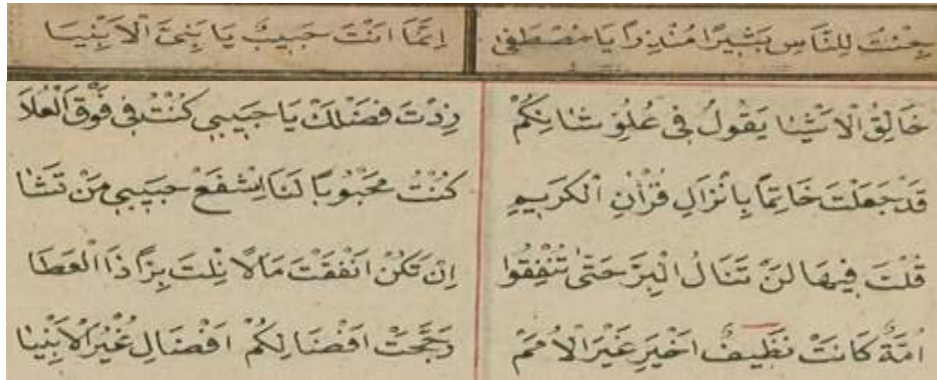
21 Ben vaẓīfemde ziyāde bir kelāma cür°etim
Olmadı bundan murādım oldığı-çün bir du°ā

22 Pek dırāz itme yiter el virdi °ünvānıñ seniñ
Ey Nazīf varsa riyāya cümle giçmez pula

GAZELLER, Mİ'RÂCİYE ve MÜSEDDESLER

ḤARFÜ'L-ELİF EZ °ARABİ

1*

* 20 (b) bend ü: ben de KK.

* TB 3, MK 2a, KK 2b, TAEK 3.

HARFÜ'L-ELİF EZ-°ACEMİ

2*

Fā°ilātün/Fā°ilātün/Fā°ilātün/Fā°ilün

- 1 Ey şefā°at melce°i ey nūr-ı pāk-i kibriyā
Bāb-ı luṭfuñdan ser-ā-pā eyledim ben ilticā
- 2 Zāhiren evşāfını ta°dāda cür°et eyledim
Bātına eyle °ināyet bŷy-ı °ışķıñdan baña
- 3 Böyle bir °aşı günehkār bī-mürüvvet ümmetiñ
°Afv idüp sürseñ* n°olur Firdevs-i a°lādan yaña
- 4 Bu revişle kim nedür izhār-ı elṭāf eyleseñ
Mücrime olur şefā°at didiler öñden şoña
- 5 Āsumāndan bir işāretle iden māhı dü nīm
Eylemez mi mādiḥin luṭf ile iḥsāna sezā
- 6 Zāt-ı vālā kim diye Ḥaķ aña maḥbūbum benim
Ol dimez mi gel civārımda nişīn ol dā°imā
- 7 İşidince cümle aḥcār ile eşcārdan selām
Diñlemez mi iltimāsım rŷz u şeb baḥru°l-vefā
- 8 Kābe Kavseyñ⁴e °urŷc itmiş iken bir laḥzada
Söylemez mi meskeniñ olsun senin fevķa°l°alā
- 9 Düşmŷş olsa bu **Nazīf** ol dem zebāni destine
Tekdīr olmaz mı ne yŷzden eylediñ aña cefā

* TB 3, MK 2b, KK 2b, NEK 2b, TAEK 3.

* 3 (b) sürseñ: sürsen M.

⁴ “**Kābe Kavseyñ**”: “Derken iki yay kadar veya daha yakın oluverdi.” (Kur’an-ı Kerim, Necm 53/9).

Mİ' RÂCİYE

3*

Fâ' ilâtün/Fâ' ilâtün/Fâ' ilâtün/Fâ' ilün

- 1 Ey mehâsin mefharı ey merkez-i bâbu'l-°alâ
İftihâr eyler seniñle nüh felek ehl-i semâ
- 2 Görme misin leyle-i mi' râcda ebvâb-ı semâ
Feth olup cümle melâ'ik geldiler şağdan şola
- 3 Didiler müştâkıyız vech-i münîriñ Yâ Habîb
Halk olalı arzû eylerdik yüzün şubh u mesâ
- 4 Hâk bizi tebcîl için gösterdi rûy-ı °izzetiñ
Şâf şâf olduğ seni görmek için Yâ Muştafâ
- 5 Şad hezârân biz gibi °aşıklar efgân itmede
Çağrışurlar vuşlatıñ ihşân kıl bizden yaña
- 6 Cümleden biri Burâkıñ güşına vâşıl olup
Yâ Muhammed diyü gâ'ibden gelince bir nidâ
- 7 Yimez içmez uyumaz oldu firâkıñla seniñ
Tâ beşâret eyleyince Hâzret-i Cibrîl aña
- 8 Söyledi Cebrâ'îl izhâr-ı °aşk ile Burâk
Âteş-i hicrân ile yanmağda kalbim dâ'imâ
- 9 Çün anı Cibrîl alıp geldi huzûr-ı hâzrete
Didi Hâk da°vetle gönderdi beni bu dem saña
- 10 Güş idince da°vet-i Raḥmânı ol demde Habîb
Der-°açab oldu süvâr şemsü'd-ḡuhâ bedrû'd-ḡücâ
- 11 °Azim oldu süy-ı aḡsâya Resûl-i muḡterem
Enbiyâ ervâhına oldu İmâm nûru'l-verâ

* TB 4, MK 3a, KK 3a, NEK 3a, TAEK 4.

- 12 Hem edā idüp iki rik^cat namāz anlarla kim
Didiler mi^crācını kılsun mübārek Kibriyā
- 13 Her birin bir bir bayāna gerçi āgāz eylesem
Cümle eşcār olsa aqlām vaşf-ı zātınla helā
- 14 Yazsalar mümkün degül evşāfin iṭmām eylemek
Kıışsā meşhūrdur delīle ihtiyāc yok evvelā
- 15 Kābe Kāvseyne vuşul bulduğda memdūhu'ş-şiyem
Nice tevķirle aña didi Hābībim müctebā
- 16 Böyle mi^crāca selefden kimse nā'ıl olmadı
Saña maḥşūş oldu böyle luṭf ile böyle ^caṭā
- 17 Her ne isterseñ hemān iste Hābībimsin benim
Ben dirīğ itmeme ne isterseñ olur cümle revā
- 18 Didi Yā Rabbe'l-Berāyā Yā İlāhe'l-^cālemīn
İstemem bir şey hemān vir ümmetim Yā Rab baña
- 19 Az vakitte bu za^cıf ümmetlerim dünyāda çok
Eylediler cürm ü ^cişyān dem-be-dem Yā Rabbenā
- 20 Defter-i ^cişyānların maḥv eyleyüp eyle kerem
Çünkü Settāru'l-^cuyüb sen oldıñ ey bār-ı Hudā
- 21 Didi ol dem bir avuç toprağa minnet eylediñ
^cĀleme kılmış iken zāt-ı şerīfiñ muḳtedā
- 22 Cümlesin ^cafv eyleyüp virdim şefā^cat mülkünü
Her neye rāzı olursañ rāhına kıldım fedā
- 23 Böyle bir yāver saña in^cām ide Hāyyu'l-ebed
Ey Nazīf olmaḳ neden ^cişyāna dā'im mübtelā

4*

Fâ°ilâtün/Fâ°ilâtün/Fâ°ilâtün/Fâ°ilün

- 1 Maḥzen-i feyz-i hidâyet menfez-i bâbu'l-°alâ
Câlis-i kürsiyy-i ḥikmet menba°-ı baḥru'l-°aṭâ
- 2 Ḥaḳ Ḥabībimle dem-â-dem şânını terfî° idüp
Bunca maḥlûḳdan anıñ ismine düşdi Muştafâ
- 3 Zâtına maḥşûş iken ḳullarınıñ ḥamdi bütün
Pek begendi nâmını ḳıldı Muḥammed ibtidâ
- 4 Nice böyle nâm-ı vâlâ ile tevḳîr eyledi
Enbiyânın ekmeli budur didi bâr-ı Ḥudâ
- 5 Nüh felek devrânına bādî ḳılınca zâtını
Hiç olur mı kendüye mânend cihânda mâ°adâ
- 6 Gerçi vardır enbiyânıñ efḍali Mûsî gibi
Görme misin ümmet olmaḳ istedi °İsâ aña
- 7 Cümle mevcûdâtdan ḳıldı mu°allâ şânını
Ey **Nazîf** yu°ṭike Rabbük⁵ ile anı ḳıldı rızâ

5*

Fâ°ilâtün/Fâ°ilâtün/Fâ°ilâtün/Fâ°ilün

- 1 Ey yüzi gül ḳâmeti ṭübâ Muḥammed Muştafâ
Dü cihânıñ ḥalḳına oldu vücûduñ ibtidâ
- 2 E'n-nihâye geldiñ ammâ Raḥmetenli'l-°âlemîñ
Nâmını virmekle şânıñ ḳıldı Ḥatmü'l-enbiyâ
- 3 Var mıdur ğayrîde böyle nâm-ı vâlâ bir daḥi
ḳıldı mı dîgerde maḥbûb kendüye Ḥaḳ evvelâ

* TB 6, MK 3b, KK 3b, TAEK 6.

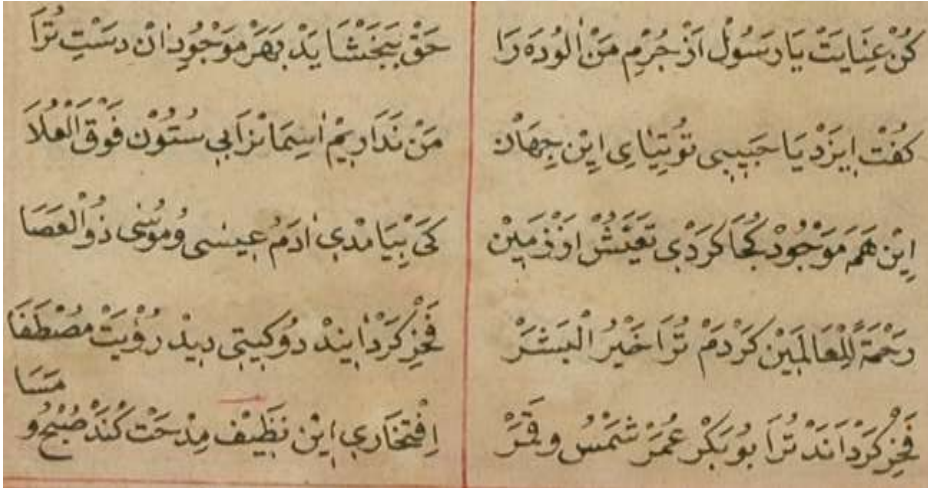
⁵ “**Yu°ṭike Rabbük**”: “Pek yakında Rabbin sana verecek de hoşnut kalacaksın.” (Kur'an-ı Kerim, Duhâ 93/5).

* TB 7, MK 4a, KK 4a, TAEK 7.

- 4 Muḥbir-i şādık seni tavşif iderken böylece
Münkirin inkāra var mı zerrece bir yol bula
- 5 Ġālibā bed-tıynet üzre nefsine mağlūb olup
Böyle böyle herze-gūlikde olurlar dā'imā
- 6 Çün bedel kıldı cināna dūzahı Ḥayyu'l-ebed
Olmasa münkir-i lā-mel'āna olur mu becā*
- 7 Ḥaḫ bilür Ḥaḫ yaptığın sen ne bilürsin ey Naẓif
Diḫḫat it lā yus'al 'ammā yef'al⁶ u şubḫ u mesā

ḤARFÜ'L-ELİF EZ-FĀRİSİ

6*

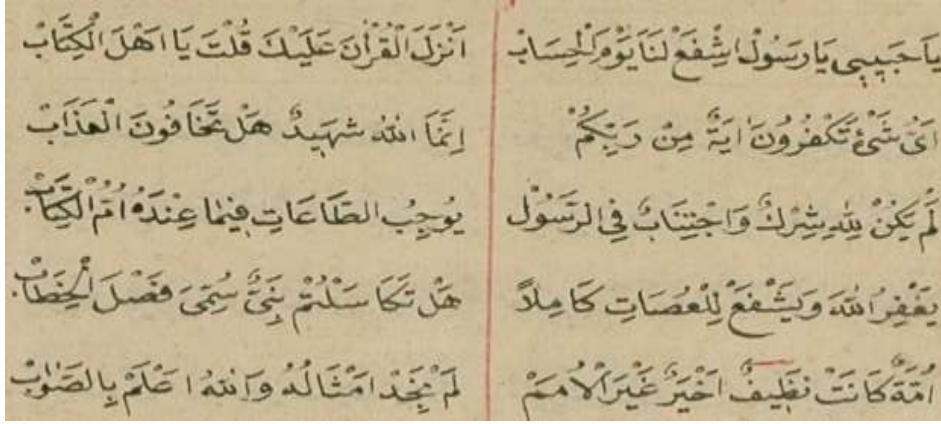
* 6 (b) Bu mısraı vezin ve mana cihetiyle çözemedik.

⁶ "lā yus'al 'ammā yef'al": "Allah yaptığınan sorumlu olmaz." (Kur'an- Kerim, Enbiya 21/23)

* TB 7, MK 4a, KK 4a, TAEK 7.

ḤARFÜ'L-BÂ EZ-°ARABÎ

7*

ḤARFÜ'L-BÂ° EZ-°ACEMÎ

8*

Fâ°ilâtün/Fâ°ilâtün/Fâ°ilâtün/Fâ°ilün

- 1 Âh n'olaydı eylesem °ışık ile nālân rüz u şeb
°Andelib-āsā rehinde kılsam efğân rüz u şeb
- 2 Gerçi dirler âteş-i °aşka taḥammül eylemek
Müşkil işdür yana yana olma giryân rüz u şeb
- 3 Lezzet-i hicrânda taḥşîl eylemek oldı hüner
Vuşlat üzre bî-muḥâbâ oldı °işyân rüz u şeb
- 4 Bu maḳâlâtım benim °aşk-ı mecâzdan baḥş ider
Yohsa °ışku'llâhda oldı başka erkân rüz u şeb
- 5 Virmiş olsa °ışkını °âşık reh-i Ḥaḳdan yaña
Hem Ḥabîbu'llâha kılsa bî-şek İmân rüz u şeb
- 6 Dü cihânda var midür bundan ziyâde iftiḥâr
Mesken olur her cihetle °arş-ı Raḥmân rüz u şeb
- 7 Sen hemân böyle şayıḳla râh-ı erkânı **Nazîf**

*TB 8, MK 4b, KK 4b.

*TB 8, MK 4b, KK 4b.

¶ Tutmadığıñ rāh(ı) halka eyle i°lān rüz u şeb

9*

Fā°ilātün/Fā°ilātün/Fā°ilātün/Fā°ilün

- 1 Virseler alma saña bir aqçeye dünyayı hep
Köhn'olur her dem giyersen aţlas u dibāyı * hep
- 2 Ehl-i taqvāya Hudā va°d eyledi firdevsde
Her ne isterlerse anda virirem zībāyı hep
- 3 Hıç kıyās itmek olur mı dār-ı °uqbāda hemān
Virdiği ihsān mü°ebbed kıldığı a°ţāyı hep
- 4 Pek bilürsiñ dār-ı dünyānıñ metā°ı fānīdir
Fānī kıлма sen fenāya meyl ile ibķāyı hep
- 5 Nefs-i bed her ne habā°iş var ise meyl itmede
Güş taħrībine her bir cihet °uqbāyı hep
- 6 Arz-ı mebsūtı Hudā baş eyledi kıllarına
Bu nedir anda temekkün eyledi eşyāyı hep
- 7 Cümle mevcūdu dem-ā-dem andan icād eyledi
Hem rücū° itdirmede gör kudret-i Mevlāyı hep
- 8 Bitürüp her bir nebāt[ı] virdi erzāk kıllara
Baķ ne yüzden eyledi merzūk hemān ihyāyı hep
- 9 Şöyle kim oldu semānıñ zevcesi rüy-ı zemīn
İzdivāc eyler maţarla añla sen ma°nāyı hep
- 10 Kendiden tevīd ider in°ām-ı lā-yuħşā bütün
Yine kendiden karar eyler işit da°vāyı hep
- 11 Bu ni°amdan ğāfil olmaķda dem-ā-dem müşrikin

* TB 9, MK 5a, KK 5a, NEK 3b.

* 1 (b) aţlas dibāyı: aţlasa dünyayı MK.

- Ehl-i nâr olduklariyçün urdılar tamğâyı hep
- 12 Cümleñiñ ĩcādına oldu Ğabıbu'llāh sebeb
Öyl'olunca sen hemān şāvdir aña sevdāyı hep
- 13 Dil vir ʿāşık ol yan Allāh ʿışkına her rüz u şeb
Rāh-ı Aḥmedle bulursun maḳşad-ı aḳşāyı hep
- 14 Bu cihāñiñ teşnesi ḥammārını degmez ise
Ey **Nazıf** terk eyle alma bir pula dünyāyı hep

10*

Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilün

- 1 Eyle bīmārı tīmār ey nūr-ı Raḥmānım ṭabīb
Dü cihāñiñ yāveri maḥbüb-ı Yezdānım ṭabīb
- 2 Görmüşüz dünyā ṭabıbi kizb ile ālūdedir
Şadıḳu'l-vaʿdu'l-emīn şāñında sulṭānım ṭabīb
- 3 Bir ṭabıbsin kim cihān maʿdüm iken mevcūdıma
Bādı kıldı Ḥaḳ seni māh-ı tābānım ṭabīb
- 4 Ben ne teşbıh eyledim māha cemāliñ nūrını
Münşī-i şems ü ḳamersiñ dīnım ĩmānım ṭabīb
- 5 Şad hezār üşküfede vākiʿ muṭayyeb rāyiḥa
Olmaya bāʿiş vücūdı ʿanber-efşānım ṭabīb
- 6 Ben ne yüzden ḥasb-i ḥāl itsem seniñ dergāhına
Bu ʿalīli sen şifā-yāb eyle loḳmānım ṭabīb
- 7 Bir taraf cürm ile maʿlül bir taraf emrāz-ı ten
Bu **Nazıf** ālūde-dāmān baḥr-ı ʿirfānım ṭabīb

* TB 10, MK 5b, KK 5b, NEK 4b.

11*

Fâ'îlâtün/Fâ'îlâtün/Fâ'îlâtün/Fâ'îlün

- 1 Dâr-ı mihnetde ferahyâb olması ağreb °acîb
Fısk ile firdevse mâ'il olması ağreb °acîb
- 2 Kudret ile fâsıkı °afv eylemek ağreb degil
Bî-vesîle °afva nâ'il olması ağreb °acîb
- 3 Parlağ iqbâl ile dünyâda açılmış gül olup
°İrci⁷ emriyle bir dem şolması ağreb °acîb
- 4 İğtirâr-ı mâl ile her bir taraf şevkde iken
Füc'eten zîr-i türâba girmesi ağreb °acîb
- 5 Uğraşup dâ'im hevâsıyla gürûh-ı eşkıyâ
Bû'l-füzül emriyle nehy(i) bilmesi ağreb °acîb
- 6 Dem-be-dem baır-ı hevâda eyleyüp yelken küşâd
Bî-ıhaber peyk-i câm-ı ecel⁸ şunması ağreb °acîb
- 7 Dest-be-dest mü'min muvaııhid cennete °âzim iken
Ehl-i nâr ağlarken anlar gülmesi ağreb °acîb
- 8 Hağ bize in°âm ile râh-ı Resül-i Ekremi
Mustağım râhdan sağıme dönmesi ağreb °acîb
- 9 °Âşiyim diyü **Nazîf** eyler iken rüz u şeb
°Afv olup sağdan berât(1) gelmesi ağreb °acîb

* TB 8, MK 5b, KK 6a, NEK 4b.

⁷ “°İrci⁷”: “Ey huzura kavuşmuş insan! Sen O’ndan hoşnut, O da senden hoşnut olarak Rabbin’e dön. (Seçkin) kullarım arasına katıl ve cennetime gir.” (Kur’an-ı Kerim, Fecr, 89/ 27)⁸ Mananın daha iyi anlaşılması amacıyla “peyk-i ecel câm” ifadesi “peyk-i câm-ı ecel” şeklinde değiştirilerek terkip oluşturulmuştur.

12*

Fâ°ilâtün/Fâ°ilâtün/Fâ°ilâtün/Fâ°ilün

- 1 Birdür ancak cümle mevcûdât(1) ihyâya sebep
Kılmadı andan dıġer bir merd-i a°tâya sebep
- 2 Fânî dünyâyı Hüdâ mi°yâr için halk eyleyüp
Bu cihet oldu °amelde zîr ü bâlâyâ sebep
- 3 Olsa ef°âlde rızâ°u'llâha evfaġ bir °amel
Didiler böyle olur Firdevs-i a°lâyâ sebep
- 4 İ°tikâd câzîm ile olsa eger* a°mâl-i dñn
Bî-muġbâbâ râh-ı Hâġ' da olmaz ihşâyâ sebep
- 5 Nâ°il-i maġşud olup dâr-ı na°îme girse ger
Müttġîler zümresinden olmaz imzâyâ sebep
- 6 Var yanaş Hâġġa'l-yaġîne sen taġarrüb ede gör
Çñn taġarrüble olur dıġerden aġşâyâ sebep
- 7 Söylemek mi düşdi şân ile **Nazîfî** sâdece
Sen ġayret eyle bul bir sñy-ı Mevlâyâ sebep

13*

Fâ°ilâtün/Fâ°ilâtün/Fâ°ilâtün/Fâ°ilün

- 1 Vâşil olmak var mıdur °işyân ile Hâġġ'a °aceb
Yoġdur ammâ halk ne yüzden uğraşur fışġa °aceb
- 2 Ğâlibâ bed-tıynet olmakla hevâyâ ġarġ olup
Nefse düġâr olmasıyle cân virir zevġe °aceb
- 3 Hıġ dimez kim bu fenânîñ fânî kılmaktır işi
Şarf-ı efġâr eylemez bâġîd'olan şevġe °aceb

* TB 11, MK 6a, KK 6a, NEK 5a.

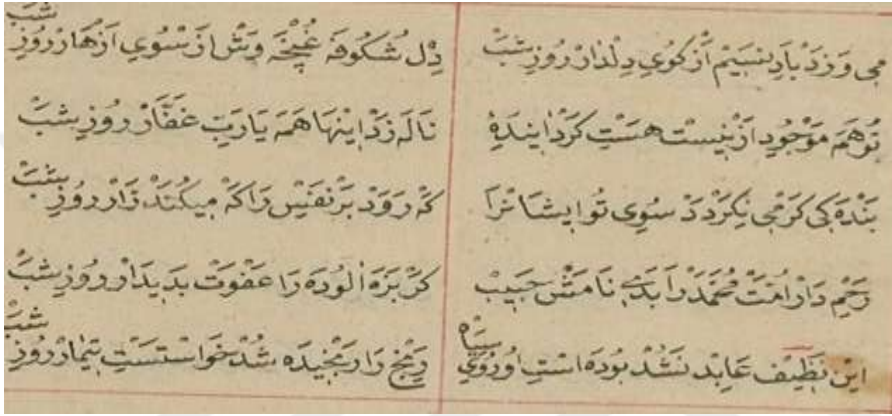
* 4 (a) eger: ger TB, KK, NEK.

* TB 12, MK 6a, KK 6b, NEK 5b.

- 4 Bu nedir kim düşmeni dost tutmaya ğayret ider
Söylemişken nefis ü şeytân(1) Hudâ halka °aceb
- 5 Merd iseñ rāh-ı haķıķat üzre nāzır ol **Nazīf**
Rāh-ı Haķda kim nedir olsa libās hırķa °aceb

ḤARFÜ'L-BĀ° EZ-FĀRİSĪ

14*

ḤARFÜ'T-TĀ° EZ-°ACEMĪ

15*

Fā°ilātün/Fā°ilātün/Fā°ilātün/Fā°ilün

- 1 Tutma dünyāda hemān iķbāl(i) sen vālā-yı dost
Köhne olmaz didiler dā°im olan kālā-yı dost
- 2 Pāyidār olmaz seniñle her ne olsa fāñide
Bir °amel kim ola °uķbāda saña a°lā-yı dost
- 3 Döst mıdur düşmen midür bildürmeden bu nefis-i bed
Şayd idüp şüretde eyler ḥaylice icrā-yı döst
- 4 Pek °adū oldıĝını fehm eyleyince °āķibet
Pür-ĝazab söylersiñ aña bu mıdur ma°nā-yı döst

* TB 12, MK 6b, KK 6b.

* TB 13, MK 6b, KK 7a, NEK 5b.

- 5 Cün beni emmâre bi's-sû' ile tevbîh eyledi
Sen neden kıldın bu hâl ile baña da'vâ-yı döst
- 6 Hâk beni İblîse hem-râh eyledi bilmez misin
Sen beni kılmak nedendür kendüye icrâ-yı döst
- 7 Sû-i aqrânda biri oldu 'adûnîñ ey **Nazîf**
Göz göre eyler 'adâvet şüretâ sevdâ-yı döst

16*

Fâ'îlâtün/Fâ'îlâtün/Fâ'îlâtün/Fâ'îlün

- 1 Hâmdüli'llâh giçmedi Kır'ân-ı zî-şân dest-be-dest
Sûy-ı Hâkdan nâzil olmak üzere el-ân dest-be-dest
- 2 Çünkü tahtırdan anı tahtı idüp Bârî Hudâ
Bunca sâl olduğu vechiyle nümâyân dest-be-dest
- 3 Dem-be-dem İncî-i 'İsâyı muharriğ* kılmagın
Râh-ı bâtil üzere dâ'im oldu i'ân dest-be-dest
- 4 Her biri ol vech ile râh-ı saķîmi Hâk bilüp
Ehl-i aşnâm olmada oldu perişân dest-be-dest
- 5 Hâzret-i 'İsâya İbnu'llâh diyü isnâd idüp
Virdiler dest-i zebânîye girîbân dest-be-dest
- 6 Baķ şu humķa kim Yahûdî kavmini tevbîh idüp
Didiler 'İsâya anlar itmez İmân dest-be-dest
- 7 Aşikâr olmuş Resûl-i Ekremi anlar daķı
Eyleyüp inkâr yehûdla oldu aqrân dest-be-dest
- 8 Hem ararlar râh-ı haķķı hem giderler bâtıla
Böyle bir kavm-i müzebzeb hem çü hayvân dest-be-dest

* TB 13, MK 7a, KK 7a, NEK 6a.

* 3 (a) muharriğ: muharriğ MK.

- 9 Rûz-ı maḥşerde yanaş sen dâr-ı firdevse **Nazîf**
 Âh-ı efġân eyler iken ehl-i evşân dest-be-dest

17*

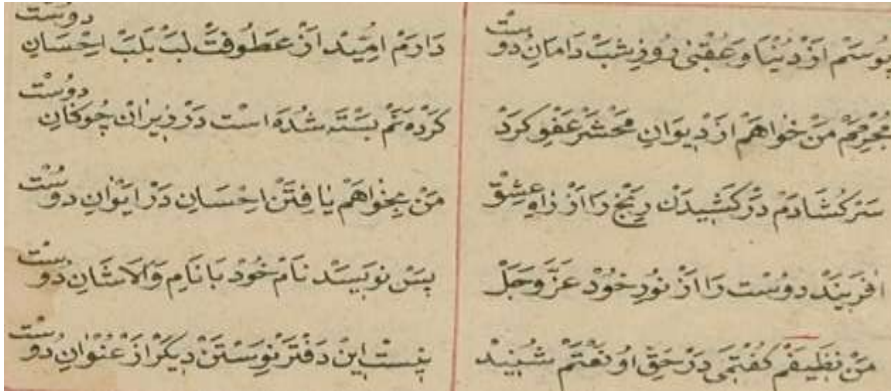
Fâ°ilâtün/Fâ°ilâtün/Fâ°ilâtün/Fâ°ilün

- 1 Bû'l-°aceb rûy-ı zemînde oldu ekşer put-perest
 Cümle edyândan ziyâde oldu ekfer put-perest
- 2 Hîç cemâdâtı şerîk kılmak olur mı Hâlika
 Daḥî °İsâ Meryemi şirketde söyler put-perest
- 3 Hâlika nisbet neden maḥlûk ile mevşûf iken
 Olmasun mı cümle edyândan muḥakḳar put-perest
- 4 Hem ararlar râh-ı Hâḳḳı hem giderler bâṭıla
 Böyle giderse kırar başında mermer put-perest
- 5 Uġraşurlar bâṭıla her bir cihetle Hâḳ gibi
 Bilmediler küfrini kılmakda evfer put-perest
- 6 Bir de °İsânîñ ḥayâtiyle iderler iftiḥâr
 Ḥay olup durmak ne şüret bilmediler put-perest
- 7 Her ne şüret olduġıñ tefhîme ḳalkışma **Nazîf**
 Bir varaḳ bulmuş saḳîmden ezber eyler put-perest

* TB 14, MK 7a, KK 7b, NEK 6a.

ḤARFŪ'T-TĀ° EZ-FĀRĪSĪ

18*

ḤARFŪ'Ş-SĀ°

19*

Mefā'īlün/Mefā'īlün/Mefā'īlün/Mefā'īlün

- 1 Ḥabīb-i Ḥazret-i Raḥmān olupdur 'āleme bā'is
Yedinde mu'cize-i Qur'ān olupdur 'āleme bā'is
- 2 O deñlü luṭfa maẓhar oldı o dem sūy-ı Mevlādan
Didi sen olmasañ* olmazdı hıç bu 'āleme bā'is
- 3 Yüziñ nūr-ı nehāra bādī olmuşdur bu 'ālemde
Daḥi zülfüñ siyāhıdır leyāl-i 'āleme bā'is
- 4 Nedir o kāmetiñ zıllına vāqıf olmadı kimse
Ḥaḳıḳat nūrına* maḥẓ olmadur bu 'āleme bā'is
- 5 **Naẓıfa** nūr-ı Ḥaḳdan ḥalḳ olınca zāt-ı 'ulyāsı
Diriğ olmaz dem-ā-dem olması bu 'āleme bā'is

* TB 15, MK 7b, KK 7b.

* TB 15, MK 7b, KK 8a, NEK 6b.

* 2 (b) olmasañ: olmasan MK.

* 4 (b) nūrına: nūr-ı TB, MK, NEK.

20*

Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilün

I

- 1 Tütmuşam ümmîd ile ben dest ü dāmān el-Ġiyās
Olmadı bir vech ile bu derde dermān el-Ġiyās
- 2 Var mîdur bâbından a' lā bâb-ı ihsān el-Ġiyās
Gelmedi rüyuñdan a' lā rüy-ı tábān el-Ġiyās
- 3 Ey risālet mefharı maḥbûb-ı Raḥmān el-Ġiyās
Vey şefā'at menşe'î mergûb-ı sübhān el-Ġiyās

II

- 1 Dü cihāniñ mebd'e'î nûru'l-verāsın sen Ḥabīb
Nüh felek devrine bādī Muştafāsıñ sen Ḥabīb
- 2 Cedd-i pāk-i şāh Ḥüseyn-i Kerbelāsın sen Ḥabīb
Bâb-ı ḥikmet ser-firāzı enbiyāsın sen Ḥabīb
- 3 Ey risālet mefharı maḥbûb-ı Raḥmān el-Ġiyās
Vey şefā'at menşe'î mergûb-ı sübhān el-Ġiyās

III

- 1 Gelmedi senden muḳaddem sen gibi 'ālem bahā
Oldı mı dīgerde sende olmış ihsān u 'atā
- 2 İns ü cin oldı saña tâbi' Resûl-i Kibriyā
Ben dimem bu nuḫ-ı pāk-i Ḥazret-i Bārī Ḥudā
- 3 Ey risālet mefharı maḥbûb-ı Raḥmān el-Ġiyās
Vey şefā'at menşe'î mergûb-ı sübhān el-Ġiyās

IV

- 1 Ḥaḫ seni levlāke levlāk ile talṭif eyledi
Dest-i pākinde ta'ām tesbīḥ idüp hem söyledi
- 2 Ol şanādīd-i Ḳureyş efsādla ol dem neyledi
Cümlesi nār-ı caḥîmi bu fesādla boyladı
- 3 Ey risālet mefharı maḥbûb-ı Raḥmān el-Ġiyās
Vey şefā'at menşe'î mergûb-ı sübhān el-Ġiyās

* TB 16, MK 8a, KK 8a, NEK 6b.

V

- 1 İtmedi nuṭḡ-ı hevādan ol nebiyy-i muḥterem
Vaḥy ile söyledi māzāğa'l-başar şāhib-şiyem
- 2 Leyle-i mi'racda Ḥaḡ ḡıldı aña nice kerem
Ey Ḥabībim sen ne istersin anı ben virmeyem
- 3 Ey risālet mefḡarı maḥbūb-ı Raḡmān el-Ġiyās
Vey şefā'at menşe'i mergūb-ı sübhān el-Ġiyās

VI

- 1 Zātına ḡürmetle didi şādıḡu'l-va'di'l-emīn
Sensin eltāfımla olmuş raḡmetenli'l-ālemīn
- 2 Ben saña virdim şefā'at mülkini ey meh-cebīn
Olmasañ olmazdı bu seb' u semāvāt u zemīn
- 3 Ey risālet mefḡarı maḥbūb-ı Raḡmān el-Ġiyās
Vey şefā'at menşe'i mergūb-ı sübhān el-Ġiyās

VII

- 1 Zāt-ı pākiñ enbiyā ib'āsına oldu sebeb
Ceddimiz Ādem ne yüzdeñ 'afvını ḡıldı taleb
- 2 Nūḡ nebiyyu'llāh necāt buldı tūfāndan ne 'aceb
Ey Naẓif faḡr-i cihāniñ ḡürmetine oldu hep
- 3 Ey risālet mefḡarı maḥbūb-ı Raḡmān el-Ġiyās
Vey şefā'at menşe'i mergūb-ı sübhān el-Ġiyās

21*

Fā'ilātün/Fā'ilātün/Fā'ilātün/Fā'ilün

- 1 Rāh-ı fāniye revān olmaḡda bir yoldur 'abeş
Gitme ol vādī hemān pür-rīk bir çöldür 'abeş
- 2 Görmişüz ḡaylī* revān oldukların ol vādiden
İrtikāb itme amān bir başḡaca züldür 'abeş
- 3 Çünkü 'uḡbāda mü'ebbed dār-ı 'ulyā var iken
Şemm olunmaz bu fenā dünyāda bir güldür 'abeş

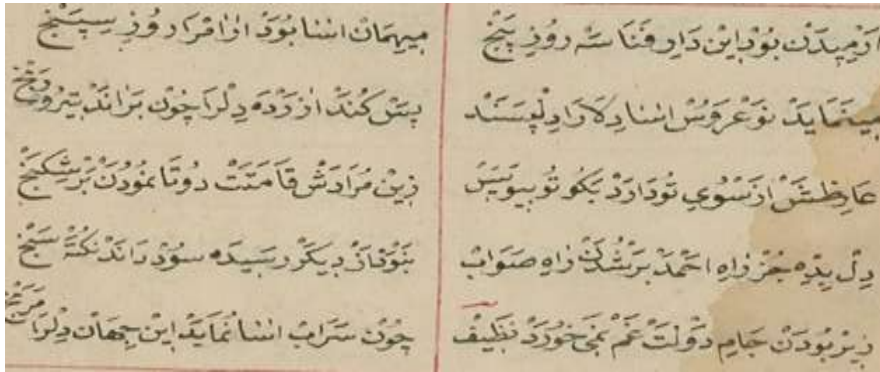
* TB 18, MK 9a, KK 9a, NEK 8a.

* 2 (a) ḡaylī: ḡaylī TB, KK, NEK.

- 4 Görme misiñ bir iki gün zevk için âh eyleyüp
İşdirseñ dâ'imâ feryâd-ı bülbüldür^c abeş
- 5 Rabṭ-ı kalb it bir güle şoldurmasuñ evrâkıñı
Ey **Nazîf** şağa^{*} rücû^c it dem-be-dem şoldur^c abeş

ḤARFÜ'L-CİM EZ-FÂRİSÎ

22*

ḤARFÜ'L-CİM EZ-°ACEMÎ

23*

Fâ°ilâtün/Fâ°ilâtün/Fâ°ilâtün/Fâ°ilün

- 1 İsm-i zâtıñ hürmetine eyle bu derde °ilâc
Kalmadı şabra karar olsa vücüd eşcâr-ı sâc
- 2 Dem-be-dem Eyyüb-veş şabr itmede oldum ise
Ben ne ḥaddim ol cihetle vireyim şabra revâc
- 3 Kâ°inâtıñ menşe°i nūr-ı Muḥammed °ışkına
Râzî kılmakda biraqdıñ başına ol demde tâc
- 4 Bu °ille az u çok a°mâl-i şâlih eylesem
Almak ister râh-zen İblîs daḥi andan da bâc
- 5 Bir °ilel âzürdesi kem-ter **Nazîfiñ** cürmüne

* 5 (b) şağa: şama TB, KK, NEK.

* TB 18, MK 9a, KK 9a.

* TB 19, MK 9a, KK 9b, NEK 8a.

Bağmayıp kabre varınca vir aña Yâ Râb sirâc

24*

Fâ^cilâtün/Fâ^cilâtün/Fâ^cilâtün/Fâ^cilün

- 1 İ^ctiqâd-i câzime gûş eyle Yâ Hû kıлма lec
Ol şırâṭ-ı mustaqîmde olmasun râhînda kec
- 2 Bu misâfir-ḥânede kimse qarâr itmez giçer
Görme misin mihmânîñ müddeti oldı sipenc
- 3 Şevkile meyl eyler iseñ fenâ dünyâya sen
Rağbetiñle gösterir Bârî Hudâ ^cuqbâda renc
- 4 Ehl-i fışkıñ ta^czîb olur ehl-i verâ^c
Söylenür ey rind ü qallâş bu hevâdan ṭurma geç
- 5 Bildiler maḥbûb-ı Raḥmânu'r-Raḥîm sensin Ḥabîb
Ey Nazîf ebleh ne bilsîñ olmadıqca nükte-senc

25*

Mefâ^cilün/Mefâ^cilün/Mefâ^cilün/Mefâ^cilün

- 1 Saña ey nûr-ı Raḥmân ser-firâz-ı enbiyâ muḥtâc
Semâvâtda melâ^oik rüy-ı arzda evliyâ muḥtâc
- 2 Seni tavşîf ile Allâh didi levlâke levlâkı
Bu yüzden fehm olan bu cümle mevcûdât saña muḥtâc
- 3 Günehkâr u perişân ümmetiñ muḥtâciñ olmaz mı
Olurken zât-ı ^culyâya cemî^c-i aşfiyâ muḥtâc
- 4 Na^cim-i dâr-ı firdevsiñ bütün evşâfını gördüm
Didiler ins ü cin her vech ile oldı aña muḥtâc
- 5 Cihân varsîñ anıñ muḥtâcı olsun Ey Nazîfî kim

* TB 19, MK 9b, KK 9b, NEK 8b.

* TB 20, MK 9b, KK 10a, NEK 8b.

Sen olma her cihet maḥbûb-ı Ḥaḳdan mâ'adâ muḥtâc

ḤARFÜ'L-ḤÂ

26*

Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

- 1 Olmadı bir dem müyesser ḥâne-i ḳalbe şalâḥ
Ḥaḳ bize* bilmem ne yüzden ḳıla ol demde felâḥ
- 2 İḥtiyâc(ı) var mıdur ḥâşâ 'amel ihdâsına
Teng-dest rûy-ı siyehle varsam eylesem niyâḥ
- 3 Destime lâ-taḳnaṭü⁹ naşşın alıp girsem yola
Söylesem irḥam lenâ yâ ḥâlîḳu'n-nûru's-şabâḥ
- 4 İşde budur ümmet-i ḥatmü'r-rüsül nûru'l-verâ'⁹
'Afvına maḡrûr olarak ḳat' idüp geldim mesâḥ
- 5 Böylece i'zâra her kim olsa ol demde naşîb
Ey **Naẓîf** heşt-i bihişt olmaz mı anlara mübâḥ

27*

Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

- 1 Her taraf eyle icâbet ehline Yâ Rab fütûḥ
Mücrimiñ olmaz ḳarârı tevbesi olsa naşûḥ
- 2 Eylediñ her bir nebîniñ ḳavmini ḡamdan beri
Cümleden buldı necât keştiyle ol dem ḳavm-i Nûḥ
- 3 Söylediñ âḥir zamân peyḡamberi ḥatmü'r-rüsül
Ey ḥabîbimle muḥâṭab eylediñ ḳable'l-vüşûḥ
- 4 Virdiñ İsmâ'ile ol demde bedel keşş-i 'azîm
Emrine râm olmaḡ ile oldu İbrâḥîm zebûḥ

* TB 20, MK 10a, KK 10a, NEK 8b.

* 1 (b) bize: bunu KK.

⁹“**Lâ-taḳnaṭü**”: “Allah’ın rahmetinden umudunuzu kesmeyin.” (Kur’an-ı Kerim, Zümer 39/53).

* TB 21, MK 10a, KK 10b, NEK 9a.

- 5 Çudretiñle bî-peder °İsî İbni Meryem halk olup
Enbiyâdan oldu mümtâz nâm(1) olmağ üzre rûh
- 6 Tür'a da°vet ile Mûsâ kıldı zâtıñla kelâm
Bu kelîmimdir diyü tuğrâsına başdññ bedüh
- 7 Cümlesine bâ°iş ol fahr-i risâlet Muştafâ
Hürmetine ey **Nazîf** oldu mesâ vaqtü'ş-şabüh

28*

Fâ°ilâtün/Fâ°ilâtün/Fâ°ilâtün/Fâ°ilün

- 1 Çalb-i °uşşâkı Hudâya eyle her demde ferağ
Âteş-i °aşkıñla yansun gitmesün dilde ferağ
- 2 Çün neşâtı çalb-i °uşşâkıññ dem-â-dem yanmada
Oldıguñ pervânenen şor buldı riğletde ferağ
- 3 Gâlibâ pervâne fehm itdi denî dünyâyı kim
°Azm ile dâr-ı fenâdan buldı firçatde ferağ
- 4 Bülbüle şorsañ şafâyı gülde buldum dir ise
Bî-ğaber bilmez hüner bulmağ ile çamda ferağ
- 5 Şem°a-i nür-ı Hudâ pervânesi olsañ **Nazîf**
Hiç olur mı andan a°lâ bâğ-ı gülşende ferağ

HARFÜ'L-HÂ

29*

Fâ°ilâtün/Fâ°ilâtün/Fâ°ilâtün/Fâ°ilün

- 1 Olmaz °uşşâkıññ dili kâşânesinde beste yağ
Olmuş olsa mağv olur dil-ğânesinde beste yağ
- 2 Âteş-i °aşka tağammül etmeyüp efsürde-gân

* TB 21, MK 10a, KK 10b, NEK 9b.

* TB 22, MK 10b, KK 11a, NEK 9b.

- Zāb olur destind'olan peymānesinde beste yaḥ
- 3 İste Mevlādan ḥaḳīḳat rāhını her rüz u şeb
Olma ḥod-bīn sūfī-veş dil-ḥānesinde beste yaḥ
- 4 Cān viren faḥr-i risālet Muştafāya dem-be-dem
Olmaya Ḥaḳḳa'l-yaḳīn şirāzesinde beste yaḥ
- 5 İşde maḡbūn olmuşuz nefsiñ elinden Yā Resūl
Var ise çiz bu **Nazīf** dīvānesinden beste yaḥ

30*

Mefā^cīlün/Mefā^cīlün/Mefā^cīlün/Mefā^cīlün

- 1 Nedir bu nāz-ı istiḡnā nedir bu nev-edā ey şeyḥ
Cināndan gel diyü gelmiş gibi saña nidā ey şeyḥ
- 2 Hezār dāne muraḳḳa^c tesbīḥiñ destinde pīç-ā-pīç
İdersiñ ḡālibā celb itme maḥlūbuñ ḡidā ey şeyḥ
- 3 Eger ^caşık iseñ setr eyle ^caşkıñ ḡayrīden dā'im
Degildir saḥte eṭvār üzre izḥār-ı riyā ey şeyḥ
- 4 Nedendür o seriñde bār-ı girān tāc muḳallaḳ kim
Ya o şāf-ı siyeh destār u^ccūbe ^cabā ey şeyḥ
- 5 Niḡāh it bülbüle eḡān ile izḥār-ı ^caşḳ eyler
Anıñ-çün eyledi ma^cşuḳuñ üç günde fedā ey şeyḥ
- 6 Yüri pervāne-veş yan rāh-ı ^caşḳda nār-ı hicrāna
Yanar tütmez görürsüñ gelmez andan hiç şadā ey şeyḥ
- 7 Ne mümkin ^carz-ı ḥāl itmek Cenāb-ı Ḥazret-i Ḥaḳḳa
Şefī^ciñ var iken Aḥmed Muḥammed Muştafā ey şeyḥ
- 8 Varup aldanma pīr midür* diyü pīr-i ^cazizāne

* TB 22, MK 10b, KK 11a, NEK 9b.

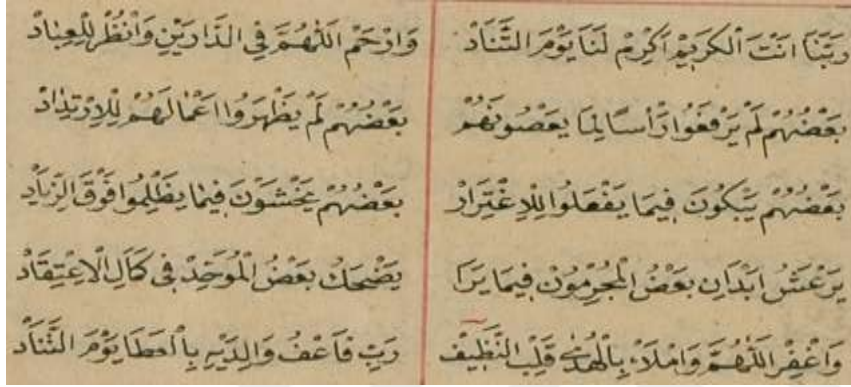
* 8 (a) pīr midür: perīdür TB, KK.

Daği anlar da oldu dem-be-dem muhtâc aña ey şeyh

- 9 **Nazîfîñ** bu maqâlin diqqat eyle itme rû-gerdân
Umûruñ Haqqa tefvîz it disünler merhabâ ey şeyh

ḤARFÜ'D-DÂL EZ-°ARABÎ

31*

ḤARFÜ'D-DÂL EZ-°ACEMÎ

32*

Mefâ°ilün/Mefâ°ilün/Mefâ°ilün/Mefâ°ilün

- 1 Hudâya cân u dilden emrine râm olmadur maqşüd
Ulûhiyyet saña maqşüş bu °âlem içre Yâ Ma°bûd
- 2 Nebîyyü'l-enbiyâ tâcu'l-verâ ib°aşına bādî
Muqaddem enbiyâ-yı rûy-ı arza eyledin memdûd
- 3 Ḥabîbiñ Muştafâ oldu müreccâh cümle mürselden
Olan in°âm-ı ihsân olmadı bir vech ile maḥdûd
- 4 Qabûl ittiñ niyâzın her ne şüret istese senden
Şefâ°at mülkiniñ ğayr-i maqâmın qılmadı Maḥmûd
- 5 Ser-â-pâ ümmetin sâ°ir ümemden eyleyüp efḍâl
Nuşuş ile anıñ rüçhânını qıldı Hudâ meşhûd

* TB 23, MK 11a, KK 11b.

* TB 23, MK 11a, KK 11b, NEK 10a.

- 6 Semâ esrârına vâkıf olurdu bî-edeb İblîs
Melâ'ik recm-i necm ile semâdan kıldılar ma'rûd
- 7 **Nazîfâ** bu °inâyet bu luţf fahr-i risâletde
Muķarrer olduĝın ĥabl-ı metinde kıldı Ĥaķ mevcûd

33*

Mefâ°ilün/Mefâ°ilün/Mefâ°ilün/Mefâ°ilün

- 1 Nedir ey bülbül-i şeydâ idersin gülden istimdâd
Gelince nev-bahâr ĝonce güle kıl ĥâlini ta°dâd
- 2 Di* vâdî-i muĥabbetde beni hicrâna dūş itdiñ*
Neden sen bî-vefâlıkla beni sen idesin berbâd
- 3 Nazar kıldım güle ben açmadan evrâķını dökmiş
°Acebdir bî-vefâ gülden dem-â-dem istiyor imdâd
- 4 Baña ķalsa cihân cümle görindi °andelib-âsâ
İki ĝün zevķ için dâr-ı beķâdan eyler istib°âd
- 5 Şaķın aldanma bu dehrin hezârân reng-i bÿyına
Meger İblîs ile bir anadan olmuş gibi hem-zâd
- 6 Nuşuşında °adû olduķlarun Allâh beyân itdi
Resûlu'llâh ĥaber virdi bulardur müfsidü'l-ecsâd
- 7 Niĝâh itme amân iĝvâsına İblîs-i bed-aşlıñ
Nazîfâ rûz-ı maĥşerde kııarsun dem-be-dem feryâd

34*

Mefâ°ilün/Mefâ°ilün/Mefâ°ilün/Mefâ°ilün

- 1 Ferâĝat eyle dildâr-ı fenâdan herçi bādâ bād

* TB 24, MK 11b, KK 12a, NEK 10b.

* 2 (a) di: niĝin KK.

* 2 (a) itdiñ: itdi KK.

* TB 25, MK 11b, KK 12a, NEK 10b.

- Giç anda olmada zevk u şafâdan herçi bādâ bād
- 2 Emel vādīsini her bir cihet endīşeden vāz gel
Temenniyle temelluqla cefâdan herçi bādâ bād
- 3 Nedir bu ehl-i cāhā put-perest-āsā tapınmaqlar
Ben itmem olsa da hırkam °abâdan herçi bādâ bād
- 4 Hūdâ ben râzıqam tekeffül kıldığı üzre
Niçün maṭlûb idem ehl-i hevâdan herçi bādâ bād
- 5 Egerçi ben ganī olsam iderdim nefsimе israf
O dem güm-râh olurdu dil gıdâdan herçi bādâ bād
- 6 Bi-Ḥamdüli'llâh ben fahr-ı risâlet bendesi oldum
Dü °âlemde ne olmaz Muştafâdan herçi bādâ bād
- 7 °Ubūdiyyette ben kâmil olam dirsîñ huzûrında
Nazîfâ dest-bend it mâsivâdan herçi bādâ bād

35*

Fâ°ilâtün/Fâ°ilâtün/Fâ°ilâtün/Fâ°ilün

- 1 Ṭarz-ı küstâhâne üzre eyleme mülkin güşâd
Destine giçmez seniñ bu vech ile ḥabl-i murâd
- 2 Kibr iden merdûd olup cāh-ı mu°allâ bulsa da
Görme misin sen °Azâzil oldu düzaḥda * evtâd
- 3 Kibriyâ birdir iki olmaz anıñ mânendi kim
Ḥâlîku'l-eşyâya maḥşûş oldu dâ°im böyle ad
- 4 Yirde* maḥlûḡdan Hūdâ mümtâz kıldı birini
İsm-i pâkîdir Muḥammed Muştafâ ḥayru'l-°ibâd

* TB 25, MK 12a, KK 12b, NEK 11a.

* 2 (b) düzaḥda: düzaḥdan TB, KK, NEK.

* 4 (a) yirde: bir de MK.

- 5 Āh u zār itsin anıñ ʿaşkıyla nāzım kem-teri
Bu **Nazıf** arzū-yı vuşlatda ilā-yevmü't-tenād¹⁰

36*

Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilün

- 1 Dil-peẓīr-i dü cihān maḥbūbuyuz dāʿim meded
Bī-meşīl ʿālā nişān merġūb-ı sübhānım meded
- 2 Dize dize ʿāşıkān rāhında ḳurbān oldı hep
Ceste ceste nūr-ı Raḥmān dilde mihmānım meded
- 3 Ol Ebā Bekr u ʿÖmer ʿOşmān ʿAliyyu'l-Mürtaẓā
Dād-ger dil-cū dilāver çār erkānım* meded
- 4 Oldı şiddik yār-ı ġarrāyıla (ġar ġar) ile Ebū Bekr
Hem ʿÖmer Fāruḳ u zi'n-nūreyn ʿOşmānım meded
- 5 Eyledi bir ḥamlede maḳhūr o küffār leşkerin
Ey **Nazıf** söyle ʿAlī ser-tāc-ı merdānım meded

37*

Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilün

- 1 Tār-ı zülfünden bize bir şemme iḥsānım meded
Olmadı senden füzün bir rüy-ı raḥşānım meded
- 2 Sen sebebsin Ḥāzret-i Yūsuf cemāline o dem
Daḫi eflāḳ u zemīn olmaḳda sultānım meded
- 3 Olmasa tefvīẓ bu ʿālem dest u vālāya hemān
Olmaz idi dār-ı dūzaḫdan necāt cānım meded
- 4 Rāhına cānın fedā itmez mi hıç mücrim olan

¹⁰ “**İlā-yevmü't-tenād**”: “Ve ey kavmim! Ben sizin üzerinize o bağrışıp çağrışma gününden korkuyorum.” (Kur’an-ı Kerim, Mü’min 40/32).

* TB 26, MK 12a, KK 12b, NEK 11a.

* 3 (b) çār erkānım: ĩn çehār yārim TB, MK.

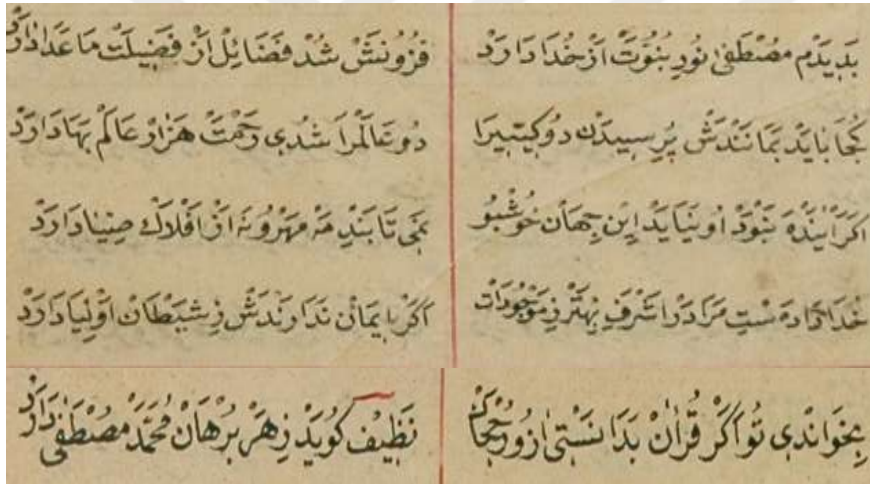
* TB 26, MK 12b, KK 12b, NEK 11b.

Yalvarup söyler dem-â-dem dīnim İmānım meded

- 5 Bir saña teşhīr idince ʿālemi Bārī Ḥudā
 K̄il u k̄āl naʿtında olmaz māh-ı t̄ābānım meded
- 6 Ey Ḥabībimle hitāb zāt-ı muʿallā üzre ḥāşş
 Oldığı zāhirdir ey maḥbūb-ı Raḥmānım meded
- 7 Deşt ü şahrāda **Nazīf** āh itmiyor bilmem neden
 Cām-ı ʿaşkıñ şun aña ey curʿa-efşānım meded

ḤARFÜ'D-DĀL EZ-FĀRİSĪ

38*

ḤARFÜ'Z-ZĀL

39*

Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilün

- 1 Var midur dār-ı fenāda rüy-ı Mevlādan lezīz
 Oldı maḥbūb-ı Ḥudā Firdevs-i aḳşādan lezīz
- 2 Bāğ-ı firdevsiñ nümāyān kıldı evşāfın Ḥudā
 Añladım bildim ki ʿuḳbā oldı dünyādan lezīz

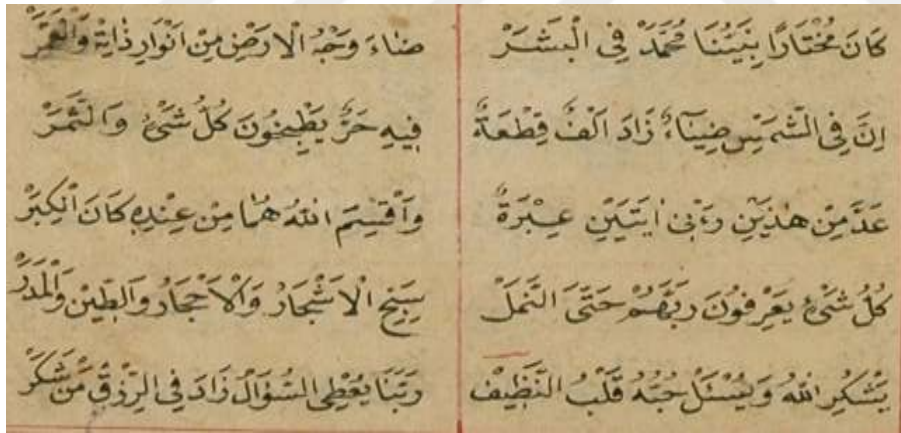
* TB 25, MK 12a, KK 12b.

* TB 27, MK 13a, KK 13a, NEK 11b.

- 3 Dem-be-dem ʿuḡbāyı taḥrīb itmege İblīs bize
Söylüyor dünyā hemīşe oldı ʿuḡbādan lezīz
- 4 Lezzetin bilmem hele ben zerre rāḥat bulmadım
Keydine ben vāḳıf oldum cām-ı şahbādan lezīz
- 5 Böyle bir melʿün kim ḥālā şeḳāvet defterin
Durmayıp okur bu fānī sūy-ı ibḳādan lezīz
- 6 Bu denī dünyāya meyl üzre cihān bulsa ḳarār
Ben dimem ednālıḡı her demde aʿlādan lezīz
- 7 Ḥaḳ dimişken bu cihān olmaḡdadur dār-ı meḥīn
Bu Naẓīf söyler mi hīç sır oldı helvādan lezīz

ḤARFÜ'R-RĀ EZ ʿARABĪ

40*

ḤARFÜ'R-RĀ EZ ʿACEMĪ

41*

Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilün

- 1 Faḥr-i ʿālem ʿālemiñ derdine dermān gösterir
Rāh-ı Ḥaḳḳa ʿāzım olmuş ʿāl-i kervān gösterir

* TB 28, MK 13a, KK 13b.

* TB 28, MK 13b, KK 13b, NEK 12a.

- 2 Pek eyü bilmektesin kim fānī olmağda cihān
°Ālem-i bāqīde bitmiş bāğ-ı büstān gösterir
- 3 Fānīye meyl eyleyen söyler fenānīñ lezzetiñ
İ°timād itdirmeye her dürlü bürhān gösterir
- 4 Çünkü üstād eylemiş İblīsi kendüye °aceb
Durmayup kendiyi her demde Süleymān gösterir
- 5 Fi'l-ḥaḳīḳa devr-i ebvābdır seni ta°līm ile
Öpmege her dem aña bir dest ü dāmān gösterir
- 6 Şad-hezār dāmāna pā-māl olsa da olmaz murād
E'n-nihāye fānī bāqī cümle zindān gösterir
- 7 Böyle bir rāh-ı müzebzebden güzār itdiñ mi hiç
Sālik olma ey **Nazīf** bu rāhı şeytān gösterir

42*

Mefā°ilün/Mefā°ilün/Mefā°ilün/Mefā°ilün

- 1 Göñül rāh-ı ḥaḳīḳatde bulunmaz meh-cemāl ister
O hengām içre °ālemde ne ḥōş ḥāl ü ne māl ister
- 2 Ne de dār-ı fenānīñ lezzetinden aldı bir zerre
Ne dil-beste olup zülf-i dil-ārāma vişāl ister
- 3 Ciger yansa kebāb olsa ḥarāret üzre °ālemde
Dimez kim āteşiñ itfāsına āb-ı zülāl ister
- 4 Dem-ā-dem ister evşāf-ı Ḥabību'llāhla uğraşmağ
Pey-ā-pey vaşf-ı dil-dāra ḥüceste nev-maḳāl ister
- 5 Dırāz itdiyse destin bir güle bāğ-ı hüviyyetde
Fürü-bürde* içün ol dem **Nazīf** nev-nihāl ister

* TB 29, MK 13b, KK 14a, NEK 12a.

* 5 (b) fürü-bürde: çuru yirde MK.

43*

Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün

- 1 Kimiñle ḥasb-i ḥâl itseñ dem-â-dem miḥnetin söyler
Zimâm-ı devleti tutmağda dâ'ir soḥbetin söyler
- 2 Tefekkür eylemez bu fânîdir ifnâ ider bir gün
Hemân celb-i menâfi'le pey-â-pey rif'atin söyler
- 3 Dimez kim olmadı itmâm-ı kâm her bir gelenlerde
Olur olmaz temenniyle vişâl lezzetin söyler
- 4 °Aceb dâr-ı beḳâya şarf-ı himmet eylemez kimse
Ne râğıb °illetiñ añlar ne °ârif ḥikmetin söyler
- 5 Ḥudâ i'ân iderken râh-ı bâḳî* -bâr-ı ümmîdir
Neden râh-ı fenâniñ her gelen bir °izzetin söyler
- 6 Ḥabîbi ḥâlîḳu'l-eşyâ şefî'ci °âlem olduğda
Cenâb-ı Kibriyâ anıñ cihâna rahmetin söyler
- 7 **Nazîf** vaşşâf olup dergâh-ı vâlâ-yı risâletde
Mübârek zâtına dâ'ir zebân-zed ḥürmetin söyler

44*

Fâ'îlâtün/Fâ'îlâtün/Fâ'îlâtün/Fâ'îlün

- 1 Bu fenâ °âlemde âyâ bilmedim bilmem ne var
Cân virüp arzûya dâ'ir bilmedim bilmem ne var
- 2 Herkese kıldım nigâh itmekde berbâd °ömrini
Râh-ı fânîde ḥaḳîḳat bilmedim bilmem ne var
- 3 Ḥaḳ ḥabîbine beyân itmiş iken râh-ı şavâb
°Âzim olmağda saḳîme bilmedim bilmem ne var

* TB 28, MK 13b, KK 14a, NEK 12b.

* 5 (a) bâḳî: bâḳîyi TB.

* TB 30, MK 14a, KK 14b, NEK 12b.

- 4 Çün beķası olmadı dār-ı fenānın kimseye
Her gelen gitmekde ammā bilmedim bilmem ne var
- 5 Bārī sen şarf-ı nazar kıl meyl-i dünyādan **Nazīf**
Tecrübe kıldım cihānı bilmedim bilmem ne var

45*

Fā[°]ilātün/Fā[°]ilātün/Fā[°]ilātün/Fā[°]ilün

- 1 Her ne geldi ya gelür aḥvālını Allāh bilür
°Abdiniñ her kıldığı ef°ālını Allāh bilür
- 2 Taḥtesin başına çalsın bī-edeb remmāl kim
Reml ile bilmez rumūz āşārını Allāh bilir
- 3 Bilmediler ol müneccim-ḥānesinde noldığın
Āsumān içre felek edvārını Allāh bilür
- 4 Cümlesin bir bir beyān itdi Ḥudā maḥbūbına
Didi bundan mā-°adā esrārını Allāh bilür
- 5 Ğaybı bilmek °ayb olur erbābınıñ ğayra °aceb
Deşt ü saḥrāda biten ezhārını Allāh bilür
- 6 Faḥr-i °ālem °ālemiñ faḥr(ı) Ḥabīb-i Kibriyā
Oldığı-çün °āşığıñ feryādını Allāh bilür
- 7 İtse cāngāh-ı **Nazīfe** āteş-i °aşkdan şerār
Rūz u şeb efgān ile i°zārını Allāh bilür

46*

Fā[°]ilātün/Fā[°]ilātün/Fā[°]ilātün/Fā[°]ilün

- 1 Rāh-ı °aşk °uşşākı dā'im baḥr-ı °ummāna çeker
Bilmez aḥvāli hemīşe sūy-ı Kenāna çeker

* TB 31, MK 14a, KK 14b, NEK 13a.

* TB 31, MK 14b, KK 15a, NEK 13b.

- 2 Görmemiş midir Züleyhâ hâlini bu rāh-ı ʿaşk
Cân virür Yūsuf yoluna bir de zindāna çeker
- 3 Böyle böyle ʿāşığı bīmār iderken rāh-ı ʿaşk
Bir taraf çengâlini tağmağla hûbâna çeker
- 4 Tağsa bir maʿşûka kim olsa anıñla pâyidâr
Diğkat eyle bu sözüm maḥbûb-ı Raḥmâna çeker
- 5 Fî'l-ḥaḳîka âteş-i ʿaşkına yanmağa sezâ
Olmağ ile Ḥağ anı Miʿrâcda dîvâna çeker
- 6 Bir vefâdâr kim vefâsı ʿâleme şâmil iken
Rûz u şeb her ne olursa rāh-ı ĩmâna çeker
- 7 Sen de dil-beste olup eyle fedâ câniñ **Nazîf**
Böyle bir maḥbûb-ı ʿâlem süy-ı Rıdvâna çeker

47*

Fâʿilâtün/Fâʿilâtün/Fâʿilâtün/Fâʿilün

- 1 Ḥâne-i ḳalbi dem-â-dem ḳul yıḳar Allâh yapar
Dest-i ḳudretle binâyı ḳul yıḳar Allâh yapar
- 2 Eyleme rencide bir ferdin dili kâşânesin
Pek bilürsin her umûrı ḳul yıḳar Allâh yapar
- 3 Yoğ yire tağma ʿadâvet ḥalkasın gerdâniña
Çoğ ʿadâvetle ḳulûbı ḳul yıḳar Allâh yapar
- 4 Şayma Âdemden dili mecrûh iden bî-perde(y)i
Nice efʿâli görirken ḳul yıḳar Allâh yapar
- 5 Neyledi faḥr-i cihâna ol münâfıḳ kör gibi
Bilmediler ey **Nazîfî** ḳul yıḳar Allâh yapar

* TB 32, MK 14b, KK 15a, NEK 13b.

48*

Fâ°ilâtün/Fâ°ilâtün/Fâ°ilâtün/Fâ°ilün

- 1 Hışk-dil zâhid ğurûr-ı zühd ile yoldan şapar
İstikâmet râh-ı şağ üzre iken şoldan * şapar
- 2 Söylese râh-ı tevekkülden öte itmez kelâm
Uğrasa dıyık-ı ma°âşa nîm cû yoldan şapar
- 3 Gerçi dir Aḥmed Muḥammed Muştafâ maḥbûb-ı Hâk
Çün ziyâretle iderse varmadan çölden şapar
- 4 Birleyen °aşk ile zühdü dâ°imâ dil-hânede
Mâsivâyı terk ile her râh-ı mechûlden şapar
- 5 Nâ°il olmuş olsa bu ḥâle **Nazîfi** kemteri
°Andelib-âsâ fiğâna başlasa gülden şapar

49*

Fâ°ilâtün/Fâ°ilâtün/Fâ°ilâtün/Fâ°ilün

- 1 Şem°â-i nûr-ı hidâyet dâ°imâ pâr pâr yanar
Şemşîr-i şân-ı şerî°at âdetâ pâr pâr yanar
- 2 Bir nigehle °âleme eyler Hudâ sultân-ı dîn
Nûr-ı maḥbûb-ı Cenâb-ı Kibriyâ pâr pâr yanar
- 3 İktibâs eyle o nûr ile çerâğ-ı müzlimi
Hâşre dek itfâsı olmaz pür-ziyâ pâr pâr yanar
- 4 Yaqmayan dil şem°asın nûr-ı hidâyetle °aceb
Dâr-ı düzaḥla ser-â-ser bî-ḥayâ pâr pâr yanar
- 5 Nâ-ümîd olmaz dem-â-dem isteyen yâre vişâl
Vuşlat arzû eyleyen dil ğâlibâ pâr pâr yanar

* TB 32, MK 15a, KK 15b, NEK 14a.

* 1 (b) şoldan: yoldan TB, MK, NEK.

* TB 33, MK 15a, KK 15b, NEK 14a.

- 6 Fānī dünyāya hevesle ʿömrini gārāt iden
Şoñ nedāmetde vücūd-ı ber-hevā pâr pâr yanar
- 7 Sûy-ı Hâḡdan vażʿ olan mihr-i nübüvvet ʿaşḡına
Bu **Nazîf** Pervâne-veş şubḡ u mesâ pâr pâr yanar

50*

Mefāʿîlün/Mefāʿîlün/Mefāʿîlün/Mefāʿîlün

- 1 Eger bir derde dūçâr olsa herkes bir devâ söyler
ʿAceb emrâza evfaḡ bir ʿilâcdan mâʿadâ söyler
- 2 Maʿâza'llâh reh-i Hâḡdan ʿudül bir başḡa rencdir kim
O bîmârîñ devâsı dâr-ı dūzaḡdan yaña söyler
- 3 Bu derde uğrama Allâh Resûlu'llâh saʿy eyle
O derde dâimâ anlar mü'essir bir devâ söyler
- 4 O bülbül gül için başlar fiğâna nev-bahâr içre
O gülde bülbülün feryâdını bād-ı hevâ söyler
- 5 Bilür kim ʿömr üç günde hevâya gitmeye dâ'im
Nedendir bî-vefâya ʿandelib şad âşinâ söyler
- 6 Yanarsañ sen Hâḡb-i Kibriyâya cân fedâ eyle
Hudâ maḡbûbına dâ'im Hâḡbim Muştafâ söyler
- 7 **Nazîf** ol bâḡ-ı vaḡdetde güle bir bâḡbân olsa
Yanar pervâne-veş bülbülce bir nev-ḡoş edâ söyler

51*

Mefāʿîlün/Mefāʿîlün/Mefāʿîlün/Mefāʿîlün

I

- 1 Şemîm-i çîñ-i zülfün şemmesi meşmûm-ı âfâḡdır

* TB 33, MK 15b, KK 16a, NEK 14b.

* TB 34, MK 15b, KK 16a, NEK 14b.

Rûh-ı regînüñüñ nezzâresi ma' lûla tiryâğdır

- 2 Zihî dendân-ı tâbânîñ şemsden daħi berrâğdır
Cemâliñ nûrına ins ü melek her demde müştâğdır
- 3 Şeb-i mevlûdüñ ey şâh-ı nübüvvet °âlem-âbâddır
Mübârek nâm-ı zîşân Aħmed-i Muħtâr-ı levlâkdir

II

- 1 Yed-i beyzân °anber-feşân rûy-ı zemîñ oldıñ
°İtrnâk âyeti seb°â'l-meşânîde mübîn oldıñ
- 2 °Urüc-ı Kâbe Kavsseynde efendim sen emîn oldıñ
Hużûr-ı Hâzret-i Hâğğa nevâzişle qarîñ oldıñ
- 3 Şeb-i mevlûdüñ ey şâh-ı nübüvvet °âlem-âbâddır
Mübârek nâm-ı zîşân Aħmed-i Muħtâr-ı levlâkdir

III

- 1 Be-nâm oldıñ benî Âdem yoğ iken ħîñ-i ħilkatde
Kıluþ İķâz reh-i Hâğğa uyurken ħıab-ı ğafletde
- 2 Rehâ-yâb eylediñ bu ümmeti iğlâz-ı zilletde
Egerçi gelmeseñ mücrim qalırdı dâr-ı mihnetde
- 3 Şeb-i mevlûdüñ ey şâh-ı nübüvvet °âlem-âbâddır
Mübârek nâm-ı zîşân Aħmed-i Muħtâr-ı levlâkdir

IV

- 1 Şerî°at bâğınıñ bir bülbül-i nâlânesi sensin
Gül-i şad-berg-i maħbûb-ı Hudâ bir dânesi sensin
- 2 Ser-â-ser ehl-i viridiñ dâ'imâ efğânesi sensin
Nebıyyu'l-enbiyâ bâb-ı şefâ°at ħânesi sensin
- 3 Şeb-i mevlûdüñ ey şâh-ı nübüvvet °âlem-âbâddır
Mübârek nâm-ı zîşân Aħmed-i Muħtâr-ı levlâkdir

V

- 1 Eyâ şems-i nübüvvet bâb-ı lütfünde sa^cid eyle
Şekâvet defterinde olmada andan ba^cid eyle
- 2 Nazîfiñ zerrece a^cmâlini baħr-ı medîd eyle
O hengâmda su^oâl üzre cevâbın sen sedîd eyle
- 3 Şeb-i mevlüdüñ ey şâh-ı nübüvvet ^câlem-âbâddır
Mübârek nâm-ı zîşân Aħmed-i Muħtâr-ı levlâkdir

52*

Fâ^cilâtün/Fâ^cilâtün/Fâ^cilâtün/Fâ^cilün

- 1 Hâķķa vuşlat isteyen bu fânî dünyâdan geĉer
İstemez mülk-i fenâyı belki ^cuķbâdan geĉer
- 2 Böyle bir âteş ki o ^caşķ âteşi ta^cbîri güĉ
Cân virür maħbûbına her dürlü da^cvâdan geĉer
- 3 Râh-ı Hâķķa ^caşķını taħvîl ile Mecnün-veş
Lâne yapmışken başında rûy-ı Leylâdan geĉer
- 4 Bir nebî kim aña maħbûbum diye Bârî Hudâ
Ser virir râhında ^caşķ başķa ħülyâdan geĉer
- 5 Nâ^oil olsa âteş-i ^caşķına nâzım kemteri
Bu **Nazîf** aĝlar yanar firdevs-i a^clâdan geĉer

53*

Mefâ^cilün/Mefâ^cilün/Mefâ^cilün/Mefâ^cilün

- 1 Hâbîbu'llâh seniñ zât-ı şerîfiñ bir gelendendir
Şefî^cu'l-müznibîn nâmiyle nâmiñ gelendendir
- 3 Sevâd oldı siyâh-ı zülfün ile ol leyâlî kim
Ziyâ viren nehâra nür-ı ħüsnün bir gelendendir

* TB 36, MK 16b, KK 16b, NEK 15b.

* TB 36, MK 16b, KK 17a, NEK 15b.

- 4 °Aceb h̄in-i vilādetde seni irzā° iden murzi°
Didi baħru'l-vefā vech-i müniriñ bir gelendendir
- 5 Zuhūra geldi ol demde nice dürlü °alāmet kim
İşāret °āleme efzā-yı faẓliñ bir gelendendir
- 6 Seniñ °aşkıñla feryād eyleyüp ağlar hezār ammā
İçinde ümmetiñ °āciz **Nazīfiñ** bir gelendendir

54*

Mefā°ilün/Mefā°ilün/Mefā°ilün/Mefā°ilün

I

- 1 Hudāniñ sevgili peygamberi şemsü'l-verā birdir
Cihāniñ mebdē°i nūru'l-Hudā bedrū'd-dücā birdir
- 2 Nübüvvet mihrine şāhib nebiyyü'l-enbiyā birdir
Bu yüzden mücrime şāfi° resül-i müctebā birdir
- 3 Efendim nūr-ı Hağ Aħmed Muħammed Muştafā birdir
Gören mi°rācda dīdār-ı Ĥabīb-i Kibriyā birdir

II

- 1 Tekellüm ĥürmetine Ĥazret-i Mūsā Kelīm oldu
Daħi ihya idüp emvāt(ı) °İsā anda rūħ oldu
- 2 Görince ĥavm(i) bu aħvāli °İsā bin Mesīħ oldu
Ne yol kim tıtsalar o cānib-i Hağda ĥabīħ oldu
- 3 Efendim nūr-ı Hağ Aħmed Muħammed Muştafā birdir
Gören mi°rācda dīdār-ı Ĥabīb-i Kibriyā birdir

III

- 1 Ta°ām tesbīħ iderdi dā°imā dest-i mu°allāda
Nice bürhān ile izhār-ı Hağ olmağda āmāde

* TB 36, MK 17a, KK 17a, NEK 16a.

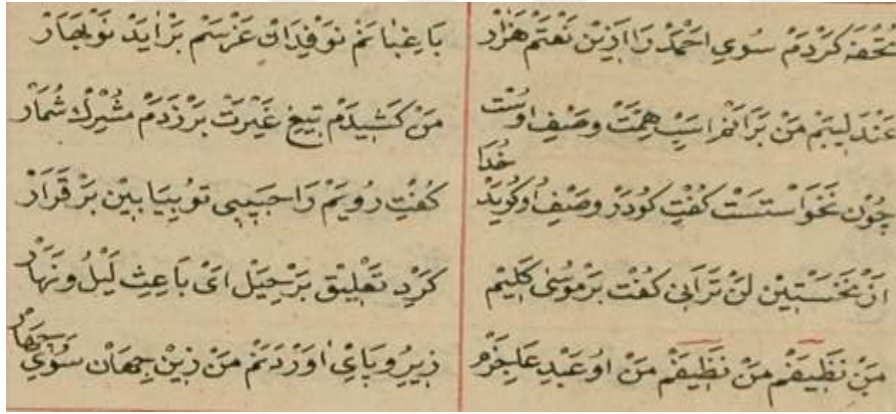
- 2 Hele inzâl-ı mâhîñ âsumândan oldı aqsâda
Bu cümle zâtını tevķire bâdî sÿy-ı Mevlâda
- 3 Efendim nÿr-ı Hâķ Aķmed Muķammed Muştafâ birdir
Gören mi°râcda dîdâr-ı Hâbîb-i Kibriyâ birdir

IV

- 1 °İnâyet eyle faķr-ı cihân bu °abd-i nâ-ķârâ
Şifâ iķsân iden sensin dem-â-dem ķalb-i bîmâra
- 2 Neden böyle uzandı olmadı derdine bir ķare
Nazîfiñ ģâlî dÿşvâr oldı °illet ile hem-vâre
- 3 Efendim nÿr-ı Hâķ Aķmed Muķammed Muştafâ birdir
Gören mi°râcda dîdâr-ı Hâbîb-i Kibriyâ birdir

ĤARFÛ'R-RÂ EZ-FÂRİSÎ

55*

ĤARFÛ'Z-ZÂ

56*

Fâ°ilâtÿn/Fâ°ilâtÿn/Fâ°ilâtÿn/Fâ°ilÿn

- 1 Zât-ı pâķiñ Ĥazretine ģidmetim a°lâya yaz
Yâ Resÿla'llâĥ ģÿcçetim aķşâya yaz

* TB 38, MK 17b, KK 17b.

* TB 38, MK 17b, KK 18a, NEK 16b.

- 2 Kimseden itm̄üm̄id ancak mu^callā zātına
Dil-pezīr olsun h̄uzūra minnetim a^clāya yaz
- 3 Yazmasan sen kim yazar bu mücrimiñ feryādını*
H̄aḡ keṣīd it ^carz-ı h̄āle ṣoḡbetim vālāya yaz
- 4 İmtiyāz itdi seni H̄aḡ mücrime kıldı ṣefī^c
Ey ṣefā^cat menba³ı ^cafvım benim tuḡrāya yaz
- 5 Söyle kim dünyāda rāḡat bulmadı nāzım **Nazīf**
Sūy-ı H̄aḡda bu cihetle h̄ürmetim a^clāya yaz

57*

Fā^cilātün/Fā^cilātün/Fā^cilātün/Fā^cilün

- 1 Bu gönül dār-ı cinānda başka bir dār istemez
Rūz u ṣeb dilde H̄udādan ḡayrı aḡyār istemez
- 2 İstese nūr-ı H̄abību'llāh ile hem-rāh olup
Dem-be-dem bāb-ı rızādan dīḡer efkār istemez
- 3 Uḡraṣup dā³im hevā-yı nefis ile ṣubḡ u mesā
Meclīs-i H̄aḡḡa gelince H̄aḡḡ(ı) izhār istemez
- 4 Çünki ^cilmu'llāh ile her bir taraf oldu muḡīt
H̄aḡ bilürken başka dürlü ḡalka izhār istemez
- 5 Bu **Nazīf** ^caṣḡ ile nālān olmasın ister müdām
Dilde İḡān olmadıkca sözde iḡrār istemez

58*

Fā^cilātün/Fā^cilātün/Fā^cilātün/Fā^cilün

- 1 Sū-be-sū t̄utdı cihānı nāle vü eḡḡānımız
Bir daḡi gelmez cihāna böyle meh-tābānımız

* 3 (a) feryādını: fermānını MK.

* TB 39, MK 17b, KK 18a, NEK 17a.

* TB 39, MK 18a, KK 18a, NEK 17a.

- 2 Hāmdü'llāh bende kıldı Hālıķu'l-kevneyn bizi
Rūz u ŧebde yā* Hābību'llāh bizim erkānımız
- 3 Baķmazuz dār-ı fenānīn zerrece emvāline
ŧāf yūndür hırķa-pūŧ ŧzre olur °ünvānımız
- 4 Birdir Allāh bir de Maħbūb-ı Hūdā-yı Lemyezel
Bu cihetle tā ezel oldu güzel ĩmānımız
- 5 ŧarf-ı efķār ile bu dār-ı fenādan ey **Nażīf**
Olmaya bāĝ-ı viŧālden ĝayri bir nālānımız

59*

Mefā°ilün/Mefā°ilün/Mefā°ilün/Mefā°ilün

- 1 Baķan nūr-ı Hūdāya ĝayri bir ef°āline baķmaz
Kōķan būy-ı viŧāli mūnkiriñ inkārına baķmaz
- 2 Gören evŧāfını firdevs-i a°lānın beķā içre
Ne mūmkin bu fenānīn zevķ-i pūr-ezvāķına* baķmaz
- 3 Baķarsa nūr-ı vaħdetden kōpan Aħmed Muħammed kim
Anīñ dīdārınıñ ĝayri cihān emvāline baķmaz
- 4 Ne baķsun bir iki günde ŧunar cām-ı ecel peyki
O hengām sevdiĝi ehl-i °iyāl evlādına baķmaz
- 5 **Nażīf** pervāne-veŧ sūz-ı ĝudāza* eylese āĝāz
Döner aĝlar yanar bu °ālemin aħvāline baķmaz

* 2 (b) yā: rāh-ı MK.

* TB 40, MK 18a, KK 18b.

* 2 (b) pūr-ezvāķına: pūr-ezyāķına TB, MK, KK; anlam gereĝi düzeltilmiŧtir.

* 5 (a) sūz-ı ĝudāza: sefed ĝudāza TB, sefed-ĝüzāra KK.

60*

Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün

I

- 1 Seniñ mişliñ cihâna bir nebiyy-i mu^cteber gelmez
Şefî^cu'l-müznibin nâmiyle mâ-zâğa'l-başar gelmez
- 2 Hâbîb-i Hâzret-i Allâh diyü başqa eşer gelmez
Bu Furkân-ı Kerîmiñ ğayri Hâğdan bir haber gelmez
- 3 Cemâliñ gelmese bu ^câleme şems ü kamer gelmez
Vücûduñ olmasa ol dem Ebü Bekr ü ^cÖmer gelmez

II

- 1 Serîr-i şân-ı levlâke sezâsın Yâ Resûla'llâh
Mağâm-ı Kâbe Qavseyne rehâsın Yâ Resûla'llâh
- 2 Cemî^c-i enbiyâya Muştafâsın Yâ Resûla'llâh
^cUşât-ı ümmete sen reh-nümâsın Yâ Resûla'llâh
- 3 Cemâliñ gelmese bu ^câleme şems ü kamer gelmez
Vücûduñ olmasa ol dem Ebü Bekr ü ^cÖmer gelmez

III

- 1 Seniñ nûrîñla halk oldu o dem Âdem Şafiyyu'llâh
Necât(ı) buldı garğdan hürmetine Nûh Neciyyu'llâh
- 2 Ne yüzden geldi Tûra Hâzret-i Mûsâ Kelîmu'llâh
^cUrûc itdi semâya ümmet(iñ) olmağda Rûhu'llâh
- 3 Cemâliñ gelmese bu ^câleme şems ü kamer gelmez
Vücûduñ olmasa ol dem Ebü Bekr ü ^cÖmer gelmez

IV

- 1 Cinân-ı düzağ-ı dest-i mu^callâya rehîñ kıldı
Şerî^cat üzre bu dîñ-i mübîni Hâğ metîñ kıldı

* TB 40, MK 18b, KK 18b, NEK 17a.

- 2 Nazîfâ fahr-i mevcûdâtı mevcûda rehîn kıldı
Hudâdan ne niyâz itdiyse maqbûle qarîn oldı
- 3 Cemâliñ gelmese bu °âleme şems ü kamer gelmez
Vücûduñ olmasa ol dem Ebû Bekr ü °Ömer gelmez

61*

Mefâ°ilün/Mefâ°ilün/Mefâ°ilün/Mefâ°ilün

- 1 Temessük eyleyen bâb-ı vişâline hâlel gelmez
Yağîn bildim bu milletden dağı a°lâ milel gelmez
- 2 Hezâr evşâf ile mevşûf olunca ümmet-i Ağmed
Muhammed Muştafâ senden füzün bir müstecil gelmez
- 3 Hemân cidd eyleyüp ef°âlini şer°a muvâfiğ kııl
Bu ma°nâda öte bir üstüvâr olmuş temel gelmez
- 4 Fenâ ağvâlini bir bir gidenlerden* su°âl eyle
Gelürse vağt-i merhûnuñ yarım sâ°at mehel gelmez
- 5 **Nazîfâ** sen ne yüzle böyle halka pende kalkışdıñ
Seniñ cürmüñle âlûde cihâna bir bedel gelmez

62*

Mefâ°ilün/Mefâ°ilün/Mefâ°ilün/Mefâ°ilün

- 1 Cemâliñ nûr-veş Hağdan cihâna bir °ağ gelmez
Vücûduñdan füzün bu °âleme bir reh-nümâ gelmez
- 2 Neden bād eylesün tağmîl o dem tağt-ı Süleymâni
Egerçi gelmeseñ o Âşaf bin Berhıyâ gelmez
- 3 Hađıdı eylesün tađmîr ne mümkin Hağret-i Dāvūd
Tulū°uñ olmasa cāna gıdā andan şadâ gelmez

* TB 41, MK 19a, KK 19a, NEK 18a.

* 4 (a) gidenlerden: gelenlerden TB, KK, NEK.

* TB 42, MK 19a, KK 19b, NEK 18a.

- 4 Seniñ bābında Leysu'llāha maẓhar olmasa Ḥaydar
Yedinde zü'l-fekār ile °Alīyyu'l-Mürtezā gelmez
- 5 Şıgınmağ olmasa rüz-ı haşrde sūy-ı levlāke
Ne ḥacet dār-ı ğamnāke **Nazīf**-i bī-ḥayā gelmez

63*

Mefā°ılün/Mefā°ılün/Mefā°ılün/Mefā°ılün

- 1 Ḥarāb olmuş gönülde zerrece nişān* olmaz
Açılmaz ğonce kim bir bāğçe anda bāğbān olmaz
- 2 Muşayqal kıl dil-i vīrāne-i °aşq-ı hüviyetle
Bilürsün çekmeden ḥaddeden āyār-ı sīm °ayān olmaz
- 3 Şerī°at rāhını tüt olma andan bir kadem mehcūr
Tariq-i müstaķīm dā°im bu vādide nihān olmaz
- 4 Fenāda meyl idende fānī olmağda görirken sen
Temennī kıl beķāyı bundan a°lā imtiḥān olmaz
- 5 Ḳanā°at kıl **Nazīfā** her ne gelse sūy-ı Mevlādan
Gelür geçer cihānda geçmemiş hīç bir zamān olmaz

64*

Mefā°ılün/Mefā°ılün/Mefā°ılün/Mefā°ılün

- 1 Seniñ bāğında feryād eyleyen bülbül nizār olmaz
Mübārek dest-i vālāya geđer gül tārūmār olmaz
- 2 Hemān zī-rūḥ degildir bende ḥatmü'l-enbiyā üzre
Eđerçi gelmese bu °āleme nūr-ı nehār olmaz
- 3 Açıldı sāye-i °uzmāda gül sūnbül hezār ḥōş-bū

* TB 42, MK 19b, KK 19b, NEK 18b.

* 1 (a) nişān: neşāṭ MK.

* TB 43, MK 19b, KK 19b, NEK 18b.

Temâşâ kılmasa nūr-ı münîriñ nev-bahâr olmaz

- 4 Hezârân mu^ccizâtîñ rü^oyetiyle olmasa taşdıķ
Hudâniñ kendi nūrından tülû^cuñ pâyidâr olmaz
- 5 Beķâyı dem-be-dem taķdîm iden dâr-ı fenâ üzre
Dü ^câlemde **Nazîfâ** andan a^clâ iftiħâr olmaz

ḤARFÜ'S-SİN

65*

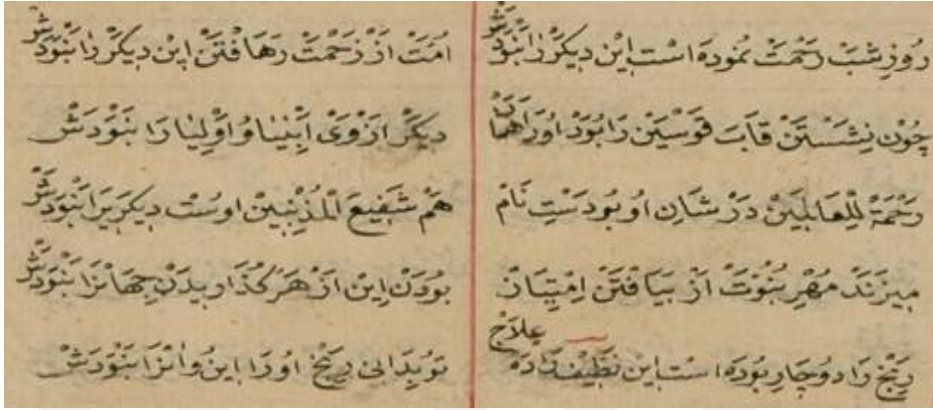
Fâ^cilâtün/Fâ^cilâtün/Fâ^cilâtün/Fâ^cilün

- 1 Süy-ı Haķdan Yâ Ḥabîba'llâh saña ihsâna bes
Menba^c-ı bâb-ı merâḥim manzar-ı Raḥmâna bes
- 2 Aķıdup engüşt-i vâlâdan o dem ^caynu'l-ḥayat
Şad hezâr teşne şaḥâbe nüş ile İķâna bes
- 3 Bi^oşetinden evvel aña sâye şalmışdı seḥâb
Hep gören didi Ḥabîb-i Ḥazret-i Raḥmâna bes
- 4 Yâr-ı Ğâr-ı Ḥazret-i Nûru'l-Ḥudâ Tâcu'l-verâ
Ol Ebâ Bekr ü ^cÖmer ^cOşmân ^cAlî merdâne bes
- 5 Ehl-i küfre zülfekârı ḥamle itdikde ^cAlî
Zümre-i evşân bu hengâm kıldığı efġâna bes
- 6 Göricek mü^omin muvaḥḥid münhezim oldukların
Şevķ u zevķ ile dem-â-dem anları seyrâna bes
- 7 Yâ şefî^ca'l-müznibîn bu müznibi anlar ile
Ey **Nazîf** her bir cihetle söyle sen ihsâna bes

* TB 43, MK 19a, KK 20a, NEK 18b.

HARFÜ'Ş-ŞİN

66*

67*

Fe°ilātün/Fe°ilātün/Fe°ilātün/Fe°ilün

- 1 Ne °aceb °ālemin aḥvālī fenā-ḥāl olmuş
Çande bir saḥte vaḡar var ise ḥōş-ḥāl olmuş
- 2 Nice mechül neseb bulmada her vech ile kām
Zürefā zümresi anı göricek lāl olmuş
- 3 Zī-ma°ārif bulamaz nān-ı tehī bir loḡma
Heme aşḡāb-ı riyāzınız ile zī-bāl olmuş
- 4 Devr-i ebvāb iden erbāb-ı melāmet* cümle
°İndlerinde ruḡ-ı dilberde zihī ḥāl olmuş
- 5 Güşe-i vaḡdetde kendüyi çeken fāzıllar
Zīr ü pāda ne °aceb züll ile pā-māl olmuş
- 6 Ḥaḡ bize eyledi bir mürşid-i kāmīl iḡsān
Dü cihān ehli anıñ pāyına rü-māl olmuş

* TB 44, MK 20a, KK 20a.

* TB 44, MK 20a, KK 20b.

* 4 (a) melāmet: belā hep MK.

- 7 Ne bilür böyle olan adr-i ab ba'll hi
İ'tib rı heme r z ıldığı ez-b l olmuş
- 8 Bu reviş bu areket bu ual  h l(i) degil
Bilemem devr-i felek aqsine bir h l olmuş
- 9 Bu **Naz f** fehm idecek adr-i az m 'ř-ş n n
Deheni vaşf-ı şer f  zre şeker b l olmuş

68*

F 'il t n/F 'il t n/F 'il t n/F 'il n

- 1 ud  esr rına tab -ı m n ri n  şin  ılmış
Mu'izz   men teş   izz ile z ti n reh-n m  ılmış
- 2 Seni -c n  sum mı b -s t n alk  ylemek  zre
Zem nde c mle mevc d t(1) destine aa ılmış
- 3 Egeri d zağı n itf sını adan niy z itse n
ab l nde seni b rh n-ı  ti'le rız  ılmış
- 4 Ne m mk n ayriye bu vech ile in' m-ı l -yuhş 
 b du'll ha z ti n her cihetle Muştafa ılmış
- 5 Olanca n m-ı v l sı ab bu'll h d    lemdede
Naz fa a ub r-ı ravzasın  ayn-ı şif  ılmış

69*

Mef 'il n/Mef 'il n/Mef 'il n/Mef 'il n

- 1 Seni  evş f n ey n ru'l-ver  b g-ı cin n aşmış
İşitdim b g-ı d ny dan  te ayli zam n aşmış
- 2 V c du n  lemi tenv r id p env r-ı feyzi nle
O y zden b y-ı ta' ri n  ceb kevn   mek n aşmış

* TB 45, MK 20b, KK 21a, NEK 20a.

* TB 46, MK 20b, KK 21a, NEK 19a.

- 3 Ümemden mā-mezā bende olunca zāt-ı ulyāya
Selefden enbiyā fażlına fażlın bī-gümān aşmış
- 4 İştmiş Hāzret-i ʿİsā olan talīf-i Allāhdan
Zemīnde şevk ile sebʿa semāvāt u nihān aşmış
- 5 Gelüp daʿvet ile Mūsā o demde Tūr-ı Sīnāya
Seniñ miʿrāciñ Ey Nūru'l-Hudā heft āsumān aşmış
- 6 Şefiʿi'l-müznibīn nāmiyle olduñ müznibe şāfiʿ
Hele bāb-ı merāhimde nüfüzuñ dü cihān aşmış
- 7 **Nazīfā** sen de uğraşma hevā-yı nefse dūçārla
Bilür bilmez seniñ cürmüñ hezārān nerdübān aşmış
- 70*
- Mefāʿilün/Mefāʿilün/Mefāʿilün/Mefāʿilün
- 1 Dü ʿālemde risālet enveri Allāh seni sevmiş
İştidim enbiyāniñ mefharı Allāh seni sevmiş
- 2 Senin ibʿāşına bāʿiş vücūda geldi mevcūdāt
Olunca sen şefāʿat mazharı Allāh seni sevmiş
- 3 Ser-efrāz-ı risālet hem Hābību'llāh sen olduñ
Cemīʿ-i mürselīniñ reh-beri Allāh seni sevmiş
- 4 Cinān-ı dūzaḥı dünyā vü ʿuqbāya sebeb sensin
Rızāna oldı ʿālem müşteri Allāh seni sevmiş
- 5 Dem-ā-dem luḥfına maḡrūr olur ʿişyānla ālūde
Nazīfā ümmetiñ bu kemteri Allāh seni sevmiş

* TB 46, MK 21a, KK 21a, NEK 19b.

71*

Mefā'ılün/Mefā'ılün/Mefā'ılün/Mefā'ılün

- 1 Resūlū'llāh saña in'ām(1) Hāḡ rüz-ı ezel virmiş
İşitdim añladım bildim bu luḡfu pek güzel virmiş
- 2 Seniñ hulḡ-ı 'azīmiñ şānına hāş oldığı üzre
Ne virdiyse seni tebcīle dā'ir bī-bedel virmiş
- 3 Hūşūşā zāt-ı vālānı beyān üzre 'ibādına
Hābībimle saña bāb-ı şefā'atde emel virmiş
- 4 Ne şüretle ricā oldıysa Hāḡḡa zāt-ı vālādan*
O şüretde ḡabūlünde daḡı a'lā maḡall virmiş
- 5 Ma'āşīden nedāmetle seniñ bābında işlāḡa
Nazīf-i 'ācizi kemter gibi mübtezel virmiş

72*

Mefā'ılün/Mefā'ılün/Mefā'ılün/Mefā'ılün

- 1 Gel ey bedre'd-dücā mişliñ cihān bāḡına ber gelmiş
Vücūduñ gelmeden evvel cemāliñden ḡaber gelmiş
- 2 Felek devr eylemezdi gelmese şāḡib-sa'ādet kim
Muḡaddem enbiyā bāb-ı vişālinden eşer gelmiş
- 3 Cemāliñ nūrına şems ü ḡamer ḡayrān olup ol dem
'Aceb'aks eyleyüp anlara ol dem zīb ü fer gelmiş
- 4 Anıñla ḡıldı bu seb'-i şidādı ḡālīḡu'l-aşbāḡ
Semāvātdan zemīn envārına şems ü ḡamer gelmiş
- 5 **Nazīfā** zīr-i zıllında hemān yalvar sen Allāha
Miyān-ı düzaḡa nūr-ı Hābība'llāh siper gelmiş

* TB 47, MK 21a, KK 21b, NEK 19b.

* 4 (a) Hāḡḡa zāt-ı vālādan: Hāḡdan zāt-ı vālāya MK.

* TB 47, MK 21b, KK 21b, NEK 20b.

73*

Mefā'ılün/Mefā'ılün/Mefā'ılün/Mefā'ılün

- 1 Yüzün nûrundan ay mihr ü cihân böyle °ayân olmuş
Vücudun °izzetine nüh felek devr-i zamân olmuş
- 2 Hudâ rûhuñ dem-â-dem eyledi ityân-ı ervâhdan
Neden zât-ı şerîfiñ gelmesi âhir zamân olmuş
- 3 Vişâline teğarrüb hem füzûn-ı °ömrüne dâ'ir
O dem ib°aşına bādī bu vech ile beyân olmuş
- 4 Buña mebnī cemâl-i Yūsufa °âşık Züleyhâdır
Seniñ rûyña dil-beste efendim dü cihân olmuş
- 5 **Nazîfâ** dem-be-dem evrâdını ezber idüp söyler
Şefî°im dü cihânda cümleden °alī nişân olmuş

74*

Mefā'ılün/Mefā'ılün/Mefā'ılün/Mefā'ılün

- 1 Hâbîb-i Kibriyâ rüçhâniñi devr-i zamân görmüş
Felek devrinden evvel rûh-ı pâkiñ °âşıkân görmüş
- 2 Yed-i kudret ile Âdem Şafiyu'llâhı taşvîrden
Nice yüz biñ sene aqdem seni kevn ü mekân görmüş
- 3 Seniñ nûruñla dâ'im iftihâr itmekde mevcüdât
Anıñ bir kıt°asından bu kamer şems ü cihân görmüş
- 4 Hużûr-ı °izzete Cibrîl saña da°vetle geldikde
Burâkı dâr-ı firdevsde yedinde pâsbân görmüş
- 5 O demde Kâbe kavseyni ev ednâya °urûc ile
Nazîfâ nûr-ı zîbâsın Hudâ-yı lâ-mekân görmüş

* TB 48, MK 21b, KK 22a, NEK 21a.

* TB 48, MK 22a, KK 22a, NEK 20a.

75*

Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün

- 1 Hudâ birdir diyü zât-ı şerîfiñ üzre haç çekmiş
Vücûduñla cihânda ehl-i şirkiñ üzre sed çekmiş
- 2 Seni sevmiş saña virmiş zemînde ehl-i tevhîdi
Seniñ-çün âsumân içre kevâkibden nuķaķ çekmiş
- 3 Açıldı gönceler zıll-ı himâyende o deñlü kim
Tulû'ından muķaddeñ enbiyâ hatmına had çekmiş
- 4 Seni setr eylemekde ol Cenâb-ı Hazret-i Allâh
Gürûh-ı 'ayn-ı a' dâya o hengâmda remed çekmiş
- 5 Nevâzişle bu talîfler sañadır yâ Resûla'llâh
Nazîfâ ümmetine sâ'ir ümmetle hâsed çekmiş

HARFÜ'Ş-ŞÂD

76*

Fâ'îlâtün/Fâ'îlâtün/Fâ'îlâtün/Fâ'îlün

- 1 Merd iseñ her vâriñi Allâh için meydâna aş
Dilde pinhân kıldığıñ iķrârını İķâna aş
- 2 Haķķa-bâz-âsâ cihân olmuş idi zıll u hayâl
Çantası destînde ise çengeli şeytâna aş
- 3 Aşma düzaħda olan eşcâr-ı zaķķûma berât
Var yanaş dâr-ı na'îmde gerden-i Rıdvaña aş
- 4 Kulların mi'yârını ta'yîne mebnî nüh felek
Devrini bildiñse ķalbiñ maħfil-i Raħmâna aş
- 5 Şer'-i pāk-i Hazret-i Maħbûb-ı Raħmâna **Nazîf**

* TB 48, MK 22a, KK 22a, NEK 20b.

* TB 49, MK 22a, KK 22b, NEK 21a.

Pek yapış a^cmâl-i pâkiñ hüsñ ile mîzâna aş

ḤARFÜ'D-ḌÂD

77*

Fâ^cilâtün/Fâ^cilâtün/Fâ^cilâtün/Fâ^cilün

- 1 Râzî kılmakda Hudâyı fânî dünyâdan ğaraż
Sû-be-sû bulmak  a âyı dâr-ı  uqbâdan ğaraż
- 2 Ba zı bî-hüş nefsi bed ef aline d câr ile
Didi bu oldu zem ne gelme da vâdan ğaraż
- 3 B yle b yle  mrini ifnâ id p evvâh ider
Ḥa  a vâşıl olmak imiş merd-i d n dan ğaraż
- 4 Ge meden b b-ı ned metden Ḥab bu'll ha gel
D  cih n ic dına o oldu ihy dan ğaraż
- 5 Durmayup bezm-i Ḥa  ı at  zre gel n zım **Naz f**
İşte bu b ĝ-ı fen yı g rme ma n dan ğaraż

78*

Fâ^cilâtün/Fâ^cilâtün/Fâ^cilâtün/Fâ^cilün

- 1 Eyledim her هفته ben a v limi c n na  arz
Bilmezem  indinde ma b l oldu mı d v na  arz
- 2 B -kes   b - are  aciz bendesiyim Ḥ l k n 
Ben ne ḥaddim s y-ı Ḥa  a ḥ limi i l na  arz
- 3 İtsem itsem işte bu ḥayru'l-beşer fa r-i cih n
D  cih n n menşeyi ş y n olur her yana  arz
- 4 N - m d olmaz ğub r-ı p yına y zler s ren
Red olur mu hi  Ḥab b-i Ḥazret-i Ra m na  arz

* TB 49, MK 22b, KK 22b, NEK 21b.

* TB 50, MK 22b, KK 23a, NEK 21b.

- 5 Bende ol sen bende-i Maḥbûb-ı Yezdâna **Nazîf**
Yaz dirîğ olmaz ḥuzûr-ı Ḥazret-i Raḥmâna ʿarz

ḤARFÜ'Ṭ-ṬÂ

79*

Fâ'îlâtün/Fâ'îlâtün/Fâ'îlâtün/Fâ'îlün

- 1 Dil-peẓîr olsun Ḥudâya virdiğim cânâna ḥaṭ
Rûz u şeb taşdıķiñ üzre çekdiğim dîvâna ḥaṭ
- 2 Mâla meyl idüp zemîne gitmede Qârûn kim
Çekme Yâ Rab ben ğarîbe çekdiğin Hâmâna ḥaṭ
- 3 Dem-be-dem Hârût-veş oldum ise nefse esîr
Ben ne Mârûtum aniñla yazma sen aķrâna ḥaṭ
- 4 İster iseñ yaz Şefî' u'l-müznibîniñ çâkeri
Olmağâ birlikde sen vir Ḥaydâr u ʿOsmâna ḥaṭ
- 5 Almadı dâr-ı fenâ içre naşîbiñ zerrece
Bâri çek ʿafva **Nazîfe** virdiğîñ fermâna ḥaṭ

ḤARFÜ'Z-ZÂ

80*

Fâ'îlâtün/Fâ'îlâtün/Fâ'îlâtün/Fâ'îlün

- 1 Olmasun mı Millet-i İslâmîñ İmânında ḥaz
Setr-i tevḥîde dem-â-dem râh-ı erkânında ḥaz
- 2 Nûr-ı vaḥdetden bize teblîğ-i aḥkâmla gelen
Ol Muḥammed Muştafâ Maḥbûb-ı Raḥmânında ḥaz
- 3 Siyyemmâ süy-ı hüviyyetden bize in'âm için
Dest-i pâk ile gelen Qur'ân-ı zî-şânında ḥaz

* TB 50, MK 23a, KK 23a, NEK 22a.

* TB 51, MK 23a, KK 23b, NEK 22a.

- 4 Hîç edâ olmaz bu vech ile ʿaṭası H̄ālîkîñ
Olmayınca dilde her dem rûy-ı İḳânında ḥaz
- 5 Olma sen meşreb felek-veş ey **Naẓîf** bî-çâre kim
Devr iderse olmaz aşlâ çarḥ-ı izʿânında ḥaz

ḤARFÜ'L-ʿAYN

81*

Fâʿilâtün/Fâʿilâtün/Fâʿilâtün/Fâʿilün

- 1 Dem-be-dem izʿâc ider bu ʿâlemi sÿy-ı ṭamaʿ
Ḳoḳma sen elden gelürse rûz u şeb büy-ı ṭamaʿ
- 2 Olsa ger ʿaşḳ-ı hüviyyet üzre iḳbâlîñ seniñ
Bu cihetle pek güzeldir didiler ḥÿy-ı ṭamaʿ
- 3 Şarf-ı efkâr eyleseñ dâʿim Ḥabîba'llâha sen
Hîç bulunmaz bu cihânda böyle dil-cÿy-ı ṭamaʿ
- 4 Baʿzı sersem bu fenâda mâl u câha meyl ile
ʿÖmrini ifnâ ider bî-fâʿide rûy-ı ṭamaʿ
- 5 Meyl idüp bu vâdiye ʿazm eyleme cânım **Naẓîf**
Cümle ʿinde müzebzeb oldı bu sÿy-ı ṭamaʿ

82*

Fâʿilâtün/Fâʿilâtün/Fâʿilâtün/Fâʿilün

- 1 H̄âfız-ı nâr-ı cehîm iḳlîm-i âbdânda veraʿ
Bâʿiş-i dâr-ı naʿîm ol naşş-ı Kurʿânda veraʿ
- 2 Nev* ʿarÿs-âsâ bezenmiş sÿ-be-sÿ endâminı
Şekl-i yâḳÿtda görünmüş bâġ-ı izʿânda veraʿ
- 3 Zerrece meyl eylemez erbâbınıñ ġayre ʿaceb

* TB 51, MK 23a, KK 23b, NEK 22b.

* TB 52, MK 23b, KK 23b, NEK 22b.

* 2 (a) nev: bu TB.

- Pek vaḳūrāne görindi sūy-ı ʿirfānda vera^c
- 4 Ġālibā faḥr-i risāletden tevellüd eylemiş
Olmağ-ile söylenürdi nūr-ı ʾıḳānda vera^c
- 5 Elde olsun sa^cy ile o cevher-i yektā **Nazīf**
Bir daḫi geçmez giderse rāh-ı ʾīmānda vera^c

83*

Fā^cilātün/Fā^cilātün/Fā^cilātün/Fā^cilün

- 1 Yā Resūla'llāh sen ol gün ııldıñ aşḫāba vedā^c
Āsumān içre melā'ik rūy-ı arz buldı şadā^c
- 2 Āh bizi ııldı fedā maḥbūb-ı Rabbu'l-ʿālemīn
Diyerek düşdi ıulūb-ı mü'minīne irtibā^c
- 3 Siyyemmā münkir münāfıḳ küfrine āğāz ile
Az ıalup dīn-i metīne gülle oldum inḫidā^c
- 4 Şāni^cu'l-eşyā ḫabībiñ birleyüp sevmiş iken
Nice māra iledür a^cdāsını Ḥaḳ ibtilā^c
- 5 Ben gedāyam gitmezem rāh-ı müşevveşden **Nazīf**
Eylere her dem şırāḫ-ı mustaḳīme ittibā^c

ḤARFÜ'L-ĠAYN

84*

Fā^cilātün/Fā^cilātün/Fā^cilātün/Fā^cilün

- 1 Sūy-ı Ḥaḳdan ursalar bu ıalb-i hicrān üzre dāğ
Nüş ider ʿaşḳıñ şarābıñ bilmez olur şol u şağ
- 2 Bir pula dünyāyı virseñ istemez ʿaşıḳ olan
Rāh-ı Ḥaḳdan ğayri bilmez olsa her gūne mesāğ

* TB 52, MK 23b, KK 24a, NEK 23a.

* TB 53, MK 24a, KK 24a, NEK 23a.

- 3 Yâ Resûla'llâh nidâsiyle derûnun hûn idüp
Dîde bârân olmağ-ile ter olur her dem dimâğ
- 4 Sû-be-sû envâr-ı Hâkla pür olan bir bendesi
Bu fenâya meyl ider mi olmuş olsa bâğ u râğ
- 5 Maḥv-ı işbâtta °inâyet kıl **Nazîfî** kemtere
Dâr-ı °uqbâda ola nûruñ Hâbîba'llâh sürâğ

ḤARFÜ'L-FÂ

85*

Fâ°ilâtün/Fâ°ilâtün/Fâ°ilâtün/Fâ°ilün

- 1 Şâni° âlem-i cihâmı kıldı İmânla Nazîf
Sırr-ı tevḥîdle kulûbı kıldı İķânla Nazîf
- 2 Gerçi müşrik şirk ile meşgûl olursa bir taraf
Bir taraf oldu dem-â-dem baḥr-ı °irfânla Nazîf
- 3 Çün cinânı eyleyüp dūzaḥla iḥzâr ḳullara
Bu sebep ehl-i cinân olmağda iḥsânla Nazîf
- 4 Siyyemmâ nûr-ı Muḥammed Muştafâsın sevḳ ile
Zümre-i İslâm muḥaḳḳaḳ oldu iz°ânla Nazîf
- 5 Öyle bir nûr kim Ḥudâdan intikâl itmek ile
Ümmeti sā°ir ümemden oldu bürhânla Nazîf
- 6 Cürm ile oldum Ḥabîb-i Kibriyâ vaşşâf(ı) ben
Ağlayup bu âsitâna geldi °işyânla **Nazîf**

86*

Fâ°ilâtün/Fâ°ilâtün/Fâ°ilâtün/Fâ°ilün

- 1 Bu cihânda kıldı Hâḳ iḥzâr-ı dîdâr bir taraf
Vâşıl olmadı vişâle beste inkâr bir taraf

* TB 53, MK 24a, KK 24b, NEK 23b.

* TB 54, MK 24a, KK 24b, NEK 23b.

- 2 Bir taraf kıldı Hudā tevḥīd üzre i'cīkād
Bū'l-°aceb şālīş şelāşda oldı ısrār ile taraf
- 3 Bir taraf naşş ile şābit emre eyler imtişāl
Bilmeyüp Lāt ile °Uzzāya heves-kār bir taraf
- 4 Bir taraf faḥr-i cihānla iftiḥār itmekdedir
Uğraşur Mūsā vü °İsā üzre her-bār bir taraf
- 5 Pek bilürsin ey **Nazīf** faḥr-i cihān oldı sebeb
Olmasa °ālemde olmazdı bedīdār bir taraf

87*

Fā°ilātün/Fā°ilātün/Fā°ilātün/Fā°ilün

- 1 Mücrime şāfi° Ḥabību'llāhdır Allāh laṭīf
°Āleme raḥmet Şefī°u'llāhdır Allāh laṭīf
- 2 Zāt-ı bī-çün ber-güzīde eyleyüp kıldı Ḥabīb
Böyle bir faḥr-i Nebīyyu'llāhdır Allāh laṭīf
- 3 Bir gice indi ḥuzūra meh iki pāre anīn
Didi Ḥaḫḫa bu Resūlu'llāhdır Allāh laṭīf
- 4 Leyle-i Mi°rācda Cibrīl-i Emīn geldi didi
İşte bu da°vet saña Fī'llāhdır Allāh laṭīf
- 5 Ṭarfetü'l-°ayn içre devr itdi semāvāt(1) bütün
Ey **Nazīf** bu Ḥaḫḫa vuşlatgāhdır Allāh laṭīf

ḤARFÜ'L-ḲĀF

88*

Fā°ilātün/Fā°ilātün/Fā°ilātün/Fā°ilün

- 1 Ey gönül bāb-ı ḫaḫīḫatde biten ḫaḫrāya baḫ

* TB 54, MK 24b, KK 25a, NEK 24a.

* TB 55, MK 24b, KK 25a, NEK 24b.

- Büy-ı gül sünbül daği andan hezâr a^clâya bak
- 2 Dâr-ı firdevsde Cemâl-i Hâkka mazhâr olmağa
Âteş-i ^caşk ile yanmış ^câşık-ı sevdâya bak
- 3 Yoğsa hırş ile fenâya meyl iden ehl-i hevâ
Dûzah içre kıldığı feryâd-ı bî-hem-tâya bak
- 4 Bakma eş^cârına İblîsîñ dâlâletden yaña
Ol ^cadâvet pişe destinden öte ma^cnâya bak
- 5 Seyyîdü'l-Kevneyn Muhammed Muştafâmız var iken
Bakma ğayra ey **Nazîf** o maqşâd-ı aqşâya bak

89*

Fâ^cilâtün/Fâ^cilâtün/Fâ^cilâtün/Fâ^cilün

- 1 Fağr-i ^câlemden öte hiç olmadı a^clâ-yı ^caşk
Hâkka vâsıl olmağa yoğdur dîger ra^cnâ-yı ^caşk
- 2 Hiç olur mu Hâk Habîbim ile anı Furqânda
Nice evşâf ile dîgerde ola da^cvâ-yı ^caşk
- 3 Gerçi var ^caşk-ı mecâz* ammâ o da nefsanîdir
İrmedi hayra o nefis içre olan şeydâ-yı ^caşk
- 4 ^cÂşık ol bir zâta kim olsuñ seniñle pâyidâr
Yoğsa dü se sâlde hem-râh ola ol mîñâ-yı ^caşk
- 5 Böyle böyle derde dūçâr eyleyüp nefsuñ seni
Kibr-i tenden ğayri olmaz zerrece ma^cnâ-yı ^caşk
- 6 Cân u dilden ğayret eyle ^câşık ol Allâha sen
Ol Habîbu'llâha olsun dem-be-dem sevdâ-yı ^caşk
- 7 Geç o vâdîden **Nazîf** bezm-i haqîkat üzre gel

* TB 55, MK 25a, KK 25a, NEK 24b.

* 3 (a) mecâz: mecâzî KK.

İste Mevlâdan hemân ola saña ibkâ-yı aşık

90*

Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün

- 1 Gel ey büy-ı vişâle eyleyen âh u fiğân aşık
Bilürsin niceden bülbül güle oldı hemân aşık
- 2 Gül ise pây-dâr olmaz murâd-ı aşıkân üzre
Nedendir bî-vefâya ola bülbül bî-gümân aşık
- 3 İştidik sen beğânın niçmeti bâkî olur cümle
Neden esbâbına olmaz cinânın* bu cihân aşık
- 4 Hâbîb-i Kibriyâ Mağbûb-ı Raḥmân u Raḥîm üzre
Olan dil-bende çekmez dü cihân içre ziyân aşık
- 5 **Nazîf** bî-çâre dil-süz olmağ istedi o vâdîde
Anuñ-çün vaşfa âğâzla olam dir râyegân aşık

91*

Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün

- 1 Cemâlin nûrına oldı dem-â-dem nev-bahâr aşık
Ne şayf ne şitâ pervâne-veş leyl ü nehâr aşık
- 2 Firâkın ğâlibâ te'sîr-i leyle oldıği üzre
Siyah püşîdelerle itmede her demde zâr aşık
- 3 Vişâlin nûrına vâşıl olunca rûzı her rûzda
Ziyâ-efşân ider bu âleme dâ'im nehâr aşık
- 4 Egerçi olsa da görse idi ehl-i zemîn rüyuñ
Olur bir nîm nigâh ile saña süy-ı çehâr aşık

* TB 56, MK 25a, KK 25b, NEK 25a.

* 3 (b) cinânın: cihânın KK.

* TB 56, MK 25b, KK 25b, NEK 25b.

- 5 **Nāzīfī** izzetiñe vāqıf olduċca Ĥudādan kim
Seniñ bābında devr eyler döner aĄlar yanar ʿāşık

92*

Mefāʿilün/Mefāʿilün/Mefāʿilün/Mefāʿilün

- 1 Cenāb-ı len terānī¹¹ den ĥaberdār olmadı fāsık
Ĥudā inʿāmına zerre nigeh-dār olmadı fāsık
- 2 Neden böyle revişle fażl-ı Ĥaċdan dūr iden kendin
Neden rāh-ı ĥaċıķat üzre dil-dār olmadı fāsık
- 3 Muĥammed nūr-ı mevcūdāta bāʿiş olduĄı üzre
Ne ĥikmet rāh-ı ihlāşa heveskār olmadı fāsık
- 4 Meger büy-ı hidāyet ile meşām(ı) olmaya taʿtīr
Aña mebnī hezār bürhānla bīdār olmadı fāsık
- 5 **Nāzīf** sen de bilürsin ĥaylice fişık ile uğraşdıñ
Ve-lekin sen gibi ʿazme ĥarīdār olmadı fāsık

ĤARFÜ'L-KĀF

93*

Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilün

- 1 Ķılma Yā Rab ben ġarībi rāh-ı şeytāna şerīk
Luţf idüp itme beni daʿvī-i buţlāna şerīk
- 2 Müşrikiñ şirkinde āzürde olur ehl-i şavāb
Bu nedir Lāt ile ʿUzzā ola Raĥmāna şerīk
- 3 Ťabʿ ile bilmediler vaĥdetiñ ĥāli nedir
Ĥiç olur mı ĥālīķu'l-eşyā-yı ʿaķrāna şerīk
- 4 Olsa nūrından Muĥammed Muştafā sen ĥaċ idüp

* TB 57, MK 25b, KK 26a, NEK 25b.

¹¹ “Len terānī”: “Beni (asla) göremezsın.” (Kurʿan-ı Kerim, Aʿrāf 7/143)

* TB 57, MK 25b, KK 26a, NEK 25b.

Enbiyâ olmaz daħi zâtında ihsâna şerîk

- 5 Âteş-i ʿaşk ile yansam çağlasam deryâ gibi
Mevc urup olsam dem-â-dem ʿummâna şerîk
- 6 Bu Bekir gibi Şiddîku't-tabʿ u Fârûku's-şiyem
Ben de olsam n'ola Zi'n-nüreyn ʿOsmân'a şerîk
- 7 Ol ʿAlîyyu'l-Murtaza olsun şefî'im Yâ Resûl
Rûz-ı mahşerde **Nazîfi** eyle Qur'âna şerîk

94*

Fâʿilâtün/Fâʿilâtün/Fâʿilâtün/Fâʿilün

- 1 Görmeyem ismim Hudâya defter-i vâlâda ħak
İster iseñ kıl ʿuşât ile beni ihsâda ħak
- 2 Gerçi emrine muħâlif olması oldu muħal
İrtikâb itmese nehyiñ eylesin imlâda ħak
- 3 Ben ne ħaddim nür-ı pâkiñden Ĥabîbiñ ħalk idüp
ʿÂleme şâfiʿ iken hîç ben olam imzâda ħak
- 4 Belki İblîs dâmına bilmem düşürdise beni
Ol ʿadâvet-pîşe igvâsını kıl icrâda ħak
- 5 Raħmetiñ baħrına nisbet mür olur küh-ı ʿazîm
Şerm-sâr olur **Nazîf** kıl cürmüni ihfâda ħak

95*

Fâʿilâtün/Fâʿilâtün/Fâʿilâtün/Fâʿilün

- 1 Dü cihâna gelmedi mânend-i aķrânıñ seniñ
Kimseye olmaz müyesser ʿilm u izʿânın seniñ
- 2 Faħr-ı ʿâlemde mulaķķab olmadı eslâfiñuz

* TB 58, MK 26a, KK 26b, NEK 26a.

* TB 58, MK 26a, KK 26b, NEK 26b.

- Bu cihetle enbiyâda olmaz ^cünvânın seniñ
- 3 Hâzret-i Nuhuñ necâtı şol sefîne üzre kim
Olmasa levhinde olmaz nâm-ı zî-şânın seniñ
- 4 Hâzret-i Mûsâyı da^cvet eyledi fâhla^{c12} ile
Saña lâ-taħli^c füzün kıлмақda iħsânıñ seniñ
- 5 Hâzret-i Ğsâya ta^cdâd eyledi evşâfıñı
Âsumânı kendüye kıldı mekân şânıñ seniñ
- 6 Fi'l-ħaķıķa nüh felek ins ü melek cümle cihân
Bâdîdir İcâdına ol rüy-ı raħşânıñ seniñ
- 7 Bu **Nazîfi** ^câcizi bî-çâre kemter ümmetiñ
Bûsına arzû ider her demde dâmânıñ seniñ

96*

Fâ^cilâtün/Fâ^cilâtün/Fâ^cilâtün/Fâ^cilün

- 1 Devrine bâdî Muhammed Muştafâdır ey felek
Münşî-i büy-ı hidâyet müctebâdır ey felek
- 2 Çün olunca Seyyidü'l-kevneyn mebâdî devrine
Sende devriñ şer^ca taṭbîķa becâdır ey felek
- 3 Ba^czı devriñ ^caksine olmaķla bu dâr-ı fenâ
Ehline her bir cihetle şad belâdır ey felek
- 4 Kıl tefekkür şıdķ ile nûr-ı nübüvvetle cihân
Halk olunca luṭf ile devre sezâdır ey felek
- 5 İşte bu nâzım **Nazîfâ** dâ'imâ devriñ seniñ
Ğâlibâ ^caksine oldıķı nümâdır ey felek

¹² “**Fahla**”: “Ayakkabılarını çıkar.” (Kur'an-ı Kerim, Tâhâ 20/12).

* TB 59, MK 26b, KK 26b, NEK 26b.

97*

Fā°ilātün/Fā°ilātün/Fā°ilātün/Fā°ilün

- 1 Virme Yâ Rab ben ğarîbe dîn u ĩmândan Şek
İtmesüñ tevĥîdiñ üzre ħalb-i hicrânında Şek
- 2 Enbiyâdan her biri bir ħavm(i) ĩħâz eylemiş
Olmağ ile ħalkdı cümle râh-ı ĩħânında Şek
- 3 Bâ-ĥuŐuş nür-ı Muĥammedle cihânı ĥalk ile
Ķalmadı bir zerre mevcûdâtıñ ĩħânında * Şek
- 4 Bir alây mücrim eger inkâra âğâz itse de
Kec-nihâd olmağla oldı süy-ı bürhânında Şek
- 5 Pek yapışdı bu **Nazîf** Őâĥib Şerî° atden yaña
Germ ü serdinde cihânıñ ħılma iz°ânında Şek

98*

Fā°ilātün/Fā°ilātün/Fā°ilātün/Fā°ilün

- 1 Yâ Resûla'llâh seni arzû ider ins ü melek
Zâtıña bâ°iş dem-â-dem devr ider bu nüh felek
- 2 °Alemin sultânı sensin ey Resûl-i Kibriyâ
Ĥak-i pâyıñdan niyâza rüz u Şeb çekdim emek
- 3 Kendi nûrundan Ĥudâ ĥalk eylemek üzre seni
İlticâ ile dığer bâba temelluğ ne dimek
- 4 Sen Şefî°u'l-müznibîn olmuş iken bu °äleme
Neyler ağıyardan ide bî-fâ°ide her dem dilek
- 5 Raĥmetenli'l-°âlemîñ nâmiyla olduğda **Nazîf**
Var mıdır bâbıñdan a°lâ bâb(ı) arzû eylemek

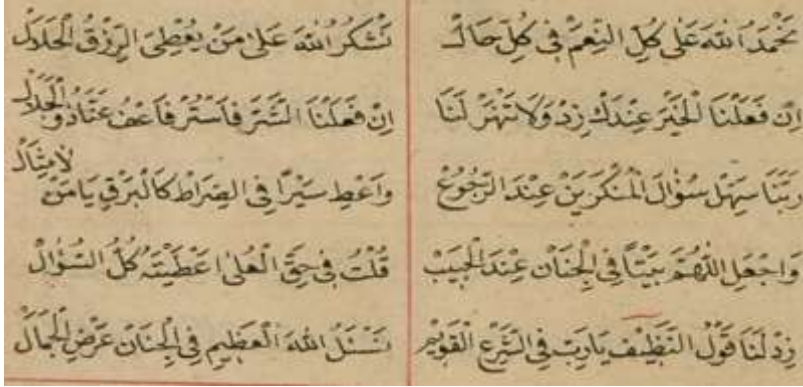
* TB 59, MK 26b, KK 27a, NEK 27a.

* 3 (b) ĩħân: erkân KK.

* TB 60, MK 27a, KK 27a, NEK 27a.

ḤARFŪ'L-LĀM EZ-°ARABĪ

99*

ḤARFŪ'L-LĀM EZ-°ACEMĪ

100*

Fā°ilātün/Fā°ilātün/Fā°ilātün/Fā°ilün

- 1 Murğ-ı dil nālân ile efğâna geldi Yâ Resûl
Şad hezâr ehl-i şanem İmâna geldi Yâ Resûl
- 2 Hürmetiñ eşcâr u eşmâra Hudâ izhâr ile
Cümlesi na°tın bilüp dîvâna geldi Yâ Resûl
- 3 Olmadı mı zât-ı pâkiñ cümleden efđal seniñ
Ġâr içinde mâr daħi dîvâna* geldi Yâ Resûl
- 4 Dest-i pâkiñle ta°am tesbîh ü tehlîl eyleyüp
Re°s-i °ulyâda seħâb bürhâna geldi Yâ Resûl
- 5 °Ömrini virdi hevâya bu **Nazîf** dirler ise
Diyeler nâdim olup iz°âna geldi Yâ Resûl

* TB 60, MK 27a, KK 27b.

* TB 61, MK 27a, KK 27b, NEK 27b.

* 3 (b) dîvâna: seyrâna KK.

101*

Fâ°ilâtün/Fâ°ilâtün/Fâ°ilâtün/Fâ°ilün

- 1 Cānlara minnet seniñ rāhında urbān Yā Resūl
Olmađı arzū ider °ālemde merdān Yā Resūl
- 2 Sen degil misin cihān devrinde mānend olmayan
Sen degil misin risālet üzre bürhān Yā Resūl
- 3 Sen degil misin Hūdānıñ sevgili bir dānesi
Sen degil misin Őefī°-i ehl-i ĩmān Yā Resūl
- 4 Sen degil misin maāf-ı udsiyān-ı rüy-ı arz
Sen degil misin murād-ı āl-ı ĩān Yā Resūl
- 5 Ben degil miyim seniñ °aŐıñla efgān isteyen
Ben degil miyim **Nazīf** ālūde dāmān Yā Resūl

102*

Fâ°ilâtün/Fâ°ilâtün/Fâ°ilâtün/Fâ°ilün

- 1 Ey maāsin menşe°i ey Őāib-i peyk-i celīl*
Dü cihānda lufuna mazhar düşen olmaz zelīl
- 2 Bi°setiñden evvel ol mevlūd-ı zī-Őānında kim
Nice āyātla saña Hā eyledi luf-ı cemīl
- 3 Cümleden biri zemīnde almadı deyr ü Şanem
Hāe rümāl olmağ ile oldu bulāna delīl
- 4 Zātına hürmet Hūdā emr eyleyüp İbrāhīme
Ka°be(y)i bünyād ile Hā eyledi nāmın Hālīl
- 5 ıbleniñ tavīli tebcīl oldu vālā Őānına
Olmadı bundan muaddem böyle bir ecr-i cezīl

* TB 61, MK 27b, KK 27b, NEK 27b.

* TB 62, MK 27b, KK 28a, NEK 28a.

* 1 (a) celīl: sebīl KK.

- 6 Bu cihet dâr-ı fenâya sen sebebsin Yâ Resûl
Dâr-ı ʿuqbâda daħi hıç olmadı saña meşîl
- 7 Dem-be-dem vaşfıñla âlûde **Nazîf** bu kemteri
Rûz u maşşerde şefîʿ u'l-müznibîn itme hacîl

103*

Fâʿilâtün/Fâʿilâtün/Fâʿilâtün/Fâʿilün

- 1 Nicelerden nûr-ı zâtın kıldı saña intiķâl
Şâhib-i evvel sen olduñ et ħabîb-i lâ-yezâl
- 2 Bu işâretdir cihânın mebdeʿi sen olmağa
Olmasa Âdem seniñ nûruñdan olmazdı bu ħâl
- 3 Ĥazret-i Âdem vücûda gelmesi oldu sebep
Nüh felek devrine hem ikşâr u evlâd u ʿiyâl
- 4 Şoñra Şîte naķl idüp Nüh buldı Tûfândan necât
Böyle böyle güne zînet virdi Şâniʿ bî-mişâl
- 5 Cümlesi nûruñla ħalk oldu Ĥabîb-i Muĥterem
Bu ne luţf bu ne ħürmet bu ne dürlü ibticâl
- 6 Fehm olan levlâke levlâk münşîʿi bu oldu kim
Olmasañ olmazdı mevcûdât(ı) Ĥcâda maķâl
- 7 Faĥr-i mevcûdâta ħaş bende olam dirseñ **Nazîf**
Bunu böyle cezm idüp sen itme aşla ķîl u ķâl

104*

Fâʿilâtün/Fâʿilâtün/Fâʿilâtün/Fâʿilün

- 1 Yâ Ĥabîba'llâh seniñ evşâfına gelmez ħalel
Çün vesîle sensin Ĥcâd olmağa cümle milel

* TB 62, MK 28a, KK 28a, NEK 28a.

* TB 63, MK 28a, KK 28b, NEK 28b.

- 2 Emr-i Hakk'a senden aqdem nice qavm i'raz ile
Kimisini garq ile zir ü zemîn oldu maqal
- 3 Kimine imhâl idüp Hakk' âsumâna atdı tîr
Bir ba'ûzuñ dehşetiyle sonra oldu muzmañill
- 4 Böyle böyle niceler açdı şekâvet defterin
Dü cihânda her biri oldu müzebzeb mübtezel
- 5 Ol Habîba'llâhîñ Allâh şânına ta'zîm için
Eyledi Qur'ân-ı zî-şânda hikâyet bî-bedel
- 6 Fikr idüp eslâfını her dem habîbim ümmeti
İtmeye emre muhâlîf hem sinîn üzre kesel
- 7 Çün buni böyle bilince ey **Nazîf** kemter 'ayâr
Bu ne olsun başdıñın dâ'im maqal oldu vaqal

105*

Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

- 1 Sensin ol şahîb-risâlet menfez-i râh-ı qabûl
Oldı bu Bekr ü 'Ömer 'Osmân 'Alî hâmi Yâ Resûl
- 2 Qaşr-ı dîn oldu Habîb-i Hâliq-ı Kevneyn kim
Çâr yâr oldu 'imâd bu çâr erkâna uşul
- 3 Qurretü'l-'ayn-ı Muhammed Muştafâ kim Şâh Hüseyin
Kerbelâda oldu Firdevs-i mu'allâya vuşul
- 4 Ol yezîd-i bî-edeb havf itmeyüp Allâhdan
Kendini kendi yediyle düzaqa kıldı duhul
- 5 Az qalup bu vech ile dîn-i mübîn üzre halel
Virmege yol bulmuş idi kec-nihâd-ı bu'l-füzül

* TB 63, MK 28b, KK 28b, NEK 28b.

- 6 Hıç ola mı kendi nūruyla Ḥabībīñ ḥalk idüp
Dīn-i Aḥmed bir alāy ehl-i nifāk ile zūhūl
- 7 Bunları efkār ile ḥande ider aḡlar mısın
Ey **Nazīf** var mı ^caceb böyle müzebzeb bir cehūl

106*

Fā^cilātūn/Fā^cilātūn/Fā^cilātūn/Fā^cilūn

- 1 Sensin ol ^cālem-bahā-yı merci^c-i me³vā-yı küll
Zāt-ı pākiñdür seniñ bu ^cāleme aqşā-yı küll
- 2 Nūr-ı vaḥdetden kopardı Ḥālīḡu'l-eşyā seni
Olmadı fevḡinde rüyuñdan füzūn a^clā-yı küll
- 3 Tār-ı zūlfūñ şemm iden mest-i müdām olmaz mı
Görmemiş bādī semūm aqlā ^caceb şaḡbā-yı küll
- 4 Dār-ı firdevse revāyiḡ cism-i pākiñden gider
Nuḡḡ-ı pākīdir cinān içre hemān efzā-yı küll
- 5 ^cAndelib-āsā fiḡāna başla ey kemter **Nazīf**
Bir gelür dār-ı fenāya böyle bir ra^cnā-yı küll

107*

Fā^cilātūn/Fā^cilātūn/Fā^cilātūn/Fā^cilūn

- 1 Mest ider ^cuşşāḡ-ı rüyında olan elvān ^{*}-ı gül
Vechine taḡşış degil hep gördiler her bān-ı gül
- 2 Ḥāşā-li'llāh kim ola dār-ı fenāniñ gülleri
Öyle üç günde ide bād-ı ḥazān-ı tālān-ı gül
- 3 Öyle bir güldür ki gül sūnbül daḡı cümle cihān
Ḥürmetine ḡalk olup hıç olmadı aqrān-ı gül

* TB 64, MK 28b, KK 29a, NEK 29a.

* TB 64, MK 29a, KK 29a, NEK 29a.

* 1 (a) elvān: āvān MK.

- 4 °Andelib itsin fiğān bād-ı hevāya rüz u şeb
Gözlesün ırsuñ n'ola āh gelse ol elvān-ı gül
- 5 Kıldı bende bir güle bu °ālem-i Bārī Hūdā
Şolmaz evrākı dem-ā-dem gelmede devrān-ı gül
- 6 Ba°zı sersem kıadrini bilmez hevāya ğarķ olup*
Nefse dū-çār olmağ-ile eylemez iz°ān-ı gül
- 7 Eylese bir kerre istişmām o verdiñ büyün
Deşt ü şahrāda **Nazīf** eyler idi efğān-ı gül

108*

Fā°ilātün/Fā°ilātün/Fā°ilātün/Fā°ilün

- 1 Ser-te-ser bu °ālemi ihyā iden envār-ı gül
Dü cihāniñ münşī°i oldı hemān esrār-ı gül
- 2 Nice sāl ızmār-ı ezhāra °alāyim olsa da
Olmadı bir ferde ihsān olması ebşār-ı gül
- 3 Sāyesinde nice dem oldı güşāde goncalar
Her biriniñ olmadı fevķinde bir āşār-ı gül
- 4 E'n-nihāye birleşüp verd-i Muḥammedden yaña
Cümlesi bende olup hem kıldılar ikrār-ı gül
- 5 Didiler biz senden olduķ sen de envār-ı Hūdā
Bu cihet maķbül olur her vech ile a°zār-ı gül
- 6 Gül midir bülbül midir zātıñ seniñ
Gül iken bülbül olur bülbül iken gülzār-ı gül
- 7 Şemm idüp büyüñ **Nazīf** bī-çāre nāzım serserī
Deşt ü şahrāda hemān dem eylese ezķār-ı gül

* 6 (a) olup: olur TB, KK.

* TB 65, MK 29a, KK 29b, NEK 29b.

109*

Fâ°ilâtün/Fâ°ilâtün/Fâ°ilâtün/Fâ°ilün

- 1 Sû-be-sû tıtdı cihânı revnağ-ı nâ-yâb-ı gül
Tı̇b-i enfâsa naşîb olmağdadur bu nâb-ı gül
- 2 Görmez âlûde şiken eşkâl-i verdi zerrece
Tuymaz evrâkıında pinhân bûy pür-âdâb-ı gül
- 3 Bu cihânın verdine herkes ider dest-i dırâz
Mağv-ı işbâtle dem-â-dem uğraşur ensâb-ı gül
- 4 Bir güli şemm eyle kim olsun seniñle pây-dâr
Hâşre dek dilde karar itmiş ola şâd-âb-ı gül
- 5 Muştafâ nuriyla perverde olan eşcâr-ı verd
Hiç fenâyâ meyl ider mi böyl'olan kûr-âb-ı gül
- 6 Ben gül-âbı eyledim teşbîh şer°-i Aḥmede
Ehl-i İmân üzre cârî olmada mîzâb-ı gül
- 7 Koğlasañ bir kez ḥaḳıḳat verdiniñ sen bûyını
Ey **Nazîf** eyler idiñ °uḳbâda bir meh-tâb-ı gül

110*

Fâ°ilâtün/Fâ°ilâtün/Fâ°ilâtün/Fâ°ilün

- 1 °Aşık-ı bezm-i ḥaḳıḳat rûy-ı dildâr bunda gel
Meclis-i °aşka münâsib tavr-ı eṭvâr bunda gel
- 2 Bûy-ı vahdet üzre perverde olup şâhib-i cemâl
Yûsufa me°haz olan maḥbûb-ı Ğaffâr bunda gel
- 3 Oḳusun Kur°ân-ı Zîşân isteyen yâre vişâl
Nice bürhân dest-i vâlâda bedîdâr bunda gel

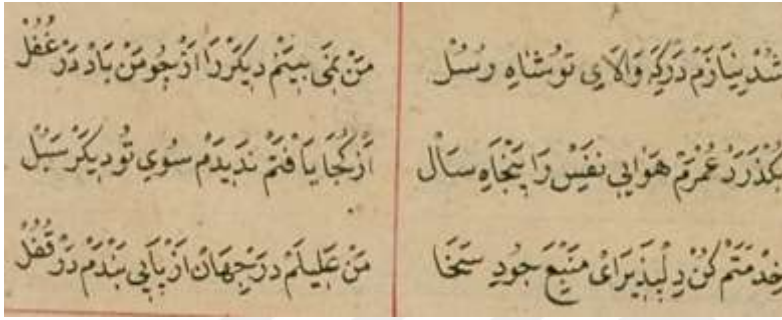
* TB 66, MK 29b, KK 29b, NEK 30a.

* TB 66, MK 29b, KK 30a, NEK 30a.

- 4 Zātına hürmet dem-â-dem nüh felek devr itmede
Olmada şems ü kamer hüsüne devvâr bunda gel
- 5 Şer^c-i pāk(i) ider ecsām-ı hāşākden Naẓīf
Dü cihāniñ maqşadı merğüb-ı Settâr bunda gel

HARFÜ'L-LÂM EZ-FÂRİSÎ

111*

HARFÜ'L-MİM EZ-°ARABÎ

112*

* TB 67, MK 30a, KK 30a.

* TB 67, MK 30a, KK 30b.

HARFÜ'L-MİM EZ-°ACEMİ

113*

Fā°ilātün/Fā°ilātün/Fā°ilātün/Fā°ilün

- 1 Ey risālet hātemi Maḥbüb-ı Raḥmānu'r-Raḥīm
Vey Nübüvvet maḡta°ı şāhib-risāletde muḡīm
- 2 Var mıdır bu nüh felek devrinde mānendiñ seniñ
Belki eflāk devrine olduñ sebep Allāh °alīm
- 3 Cümle ervāḡdan muḡaddem ḡalḡ idüp rüḡuñ seniñ
Bu cihetle Ḥazret-i Ḥallāḡa olmuşduñ nedīm
- 4 Raḡmetenli'l-°ālemīn şānında şāyān olduḡun
Eyledi bir bir beyān iḡyā iden °azm-i remīm
- 5 Çün bunı böyle bilüp inkār iden aḡmaḡ pelīd
Olmasun mı meskeni ol dār-ı °uḡbāda caḡīm
- 6 Ḥāşe-li'llāh eylemez zulm(ü) Ḥudā bir ḡulına
Kesb iden kendi yediyle bu'l-°aceb nār-ı elīm
- 7 Münkir-i İslām olan āh eylesün ḡursun Naḡīf
Sen du°ā eyle beḡāda dehşeti olsun °azīm

114*

Fā°ilātün/Fā°ilātün/Fā°ilātün/Fā°ilün

- 1 Yā Resūla'llāh seni Ḥaḡ ḡıldı maḡbüb-ı ḡadīm
Leyle-i Mi°rācda olduñ Ḥazret-i Ḥaḡḡa nedīm
- 2 Zāt-ı pākiñ gelmeden eslāf-ı vālā şānına
İzdiyād-ı ḡürmetiñ ḡıldı beyān Rabbü'r-Raḡīm
- 3 İḡtibās itdi seniñ nūruñdan ol şems ü ḡamer
Ol sebep dār-ı fenā oldu ziyāsıyla muḡīm

* TB 68, MK 30a, KK 30b, NEK 30b.

* TB 68, MK 30b, KK 31a, NEK 31a.

- 4 Gelmedi gelmez saña m̄anend Ḥabīb-i Kibriyā
Her ne şüret ile elṭāfiñ seniñ oldı ʿamīm
- 5 Dār-ı ʿuḡbāda daḥi şāfiʿ kılup ḡullarına
Zīr-i ḥākde nice sâlden ḥayy ider ʿazm-i remīm
- 6 Ḥamdüli'llāh ḥāk-rüb olduḡsa bāb-ı luṭfına
Rūşen ola nūr-ı zātıñla şırāṭ-ı mustaḡīm
- 7 Zāt-ı pākiñ ḥürmetine bu **Nazīf** kemter daḥi
Vaḡt(i) geldikde aña mesken ola dār-ı naʿīm

115*

Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilün

- 1 Ṭabʿa evfaḡ felek devrinde izʿān isterem
Muşṭafā nūrını dāʿim dilde pinhān isterem
- 2 Virseler Firdevs-i aʿlādan beşāret istemem
Ben gideyim ʿizz ile dīdār-ı Raḥmān isterem
- 3 Çün beḡāsı olmayan ʿizzet baña lāzım degil
Bu fenāda olduḡum ḥāl ile miḥmān isterem
- 4 Dergeh-i bāb-ı şefāʿatde ṭolaşsam aḡlasam
Yā Muḥammed diyü ben ʿaşḡ ile nālān isterem
- 5 Sū-be-sū mevc urmaḡa ʿaşḡ-ı hüviyetle o dem
Çār eṭrāf nā-bedīd bir baḥr-ı ʿummān isterem
- 6 Rāh-ı Ḥaḡdan dūr olup efʿāl-i bāṭıllar için
Elde bir seyfi-i saʿādet bir de peykān isterem
- 7 Bāḡ-ı vuşlatdan baña bir zerrece olsa ḥaber
Ser-ḡuşāde ey **Nazīf** rāhında giryān isterem

* TB 69, MK 30b, KK 31a, NEK 31a.

116*

Fâ°ilâtün/Fâ°ilâtün/Fâ°ilâtün/Fâ°ilün

- 1 Bâğ-ı vuşlatdan dığer bir bâğ-ı butsân istemem
°Andelib olsam dağı gülşende efgân istemem
- 2 Ol Hâbîb-i lâ-yezâl bir zâ°il olmaz ni°meti
Gösterirken bu fenâda fânî ihsân istemem
- 3 Bir iki gün zevk için °uqbâyı tağrîb eyleyüp
Ol °adû nefsiñ söziyle râh-ı şeytân istemem
- 4 Bülbül-i şeydâ °aceb gülşende efgân eyledi
Gül gibi gülşende evrâkı perişân istemem
- 5 Bir nebî ib°aş idüp Hâk kullara ağrân(ı) yok
Ol risâlet şâhibinden ğayr(ı) fermân istemem
- 6 Söyledi bir bir beķâ mülkinde bâķî °izzeti
Bâķî Rağmânü'r-Rağîmdir başķa Rağmân istemem
- 7 Çâkeri oldum Resûl-i Ekremiñ râhında ben
Ey Nazîf bundan dığer bir güne dîvân istemem

117*

Fâ°ilâtün/Fâ°ilâtün/Fâ°ilâtün/Fâ°ilün

- 1 Nefs-i emmâre söziyle nûr-ı dildâr neylerem
H°âb-ı ğafletden yine ğafletle bîdâr neylerem
- 2 Dilde °aşķu'llâh ile âh u fiğân itmek ola
Olmadan dilde ğarâret sözde iķrâr neylerem
- 3 Sû-be-sû ef°âl-i bed şâdır olurken kendiden
Çâr etrâfı yemînle ķaşd-ı inkâr neylerem

* TB 69, MK 31a, KK 31b, NEK 31b.

* TB 70, MK 31b, KK 31b, NEK 32a.

- 4 Ol Resûl-i Kibriyâ kim Hâk Hâbîb itmiş iken
Bû'l-^caceb râh-ı saķımde devre isrâr neylerem
- 5 Bu cihânîñ mebd²i dâr-ı beķâya i^ctiķâd ile
Eylemek iken hevâ-yı nefse dū-ķâr neylerem
- 6 Niceler maġrūr olup emvâl-i câha fânîde
Şoñ nefesde dest-i İblîse giriftâr neylerem
- 7 Şer^c-i Pâk-i Hâzret-i Faġr-i Risâlet var iken
Ey Nazîf ef^câl-i bâtıl üzre i^czâr neylerem

118*

Fâ^cilâtün/Fâ^cilâtün/Fâ^cilâtün/Fâ^cilün

- 1 Kânî^c olmaz vaşfına ey Resûl-i Muġterem
Bu cihâna gelmedi senden füzün ehl-i kerem
- 2 Çünki zâtında olan ^cizzet gibi bir ^cizzeti
Ġayre iġsân itmedi ol Hâlık-ı Levh ü Kalem
- 3 Kudretin izhâr idüp seb^ca semâvât(ı) bütün
Bî-sütün ref^c ile kıldı kullara ^cayn-ı ġikem
- 4 Başt idüp arz-ı maġârible meşâriķ beynine
Vâşıl olmaz bir tarafından bir tarafa kimse hem
- 5 Asumândan bû'l-^caceb şemsiñ ziyâsıyla Hudâ
Rûy-ı zemîni kıldı tenvîr Şâni^c-i nûr-ı zulem
- 6 Siyyemmâ İcâd-ı ezvâcla olup kevn ü mekân
İzdivâc ile bu resme oldu tanzîm dem-be-dem
- 7 Böylece seb^ca semâvât u zemînle imtizâc
Eyledüp rahmetle kıldı kâ'inâtı pür-ni^cam
- 8 Daġi böyle nice Hâk izhâr-ı kudret eyleyüp

* TB 71, MK 31b, KK 32a, NEK 32a.

Cümleniñ ihyāsına bādī sen olduñ zü'l-himem

- 9 Sūy-ı Haḫdan izzetiñ böyle bilürken bu **Nazīf**
Kime baş egsün Ḥabīb-i lā-yezāl ü lem-yenem

119*

Fā^cilātün/Fā^cilātün/Fā^cilātün/Fā^cilün

- 1 Ey Ḥabīb-i Ḥālīḫ u eşyāyı maḫlūḫ-ı ^cadem
Āh olaydım āteş-i ^caşkıñla sūzān dem-be-dem
- 2 Aḫdemī nāzil olan Tevrāt u İncīl ü Zebūr
Cümlesi rüçhānına şāyed Resūl-i Muḫterem
- 3 Siyyemmā ityānına ḫudret ta^calluḫ etmeyen
Mu^ccizāt-ı bāhirāt ol rāfi^c-i küfr-i zulem
- 4 İşte bu Ḳur^ʿān-ı zīşān kim anı Ḥaḫ zātına
Ḳıldı iḫsān ey mehābet maḫzen(i) şāhib-i ^cālem
- 5 Bir elinde seyf-i Ḥaḫ bir elde Ḳur^ʿān-ı Kerīm
Ehl-i küfrüñ başına yaḡdı o dem bārān-ı ḡam
- 6 Rūz u şeb ṭabdıḫları hem istinād itdikleri
Şīm ü zer aşnām zemīne bū'l-^caceb düşünce hem
- 7 Kimi teb-dār ser-sām kimi de mebhūt olup
Olmadılar bir cevāba muḫtedir lā vü ne^cam
- 8 Ḥāşıl-ı küfr ile tuḡyāndan zemīn taḫḫīr olup
Sū-be-sū zīr-i cerīdeñ üzre sen çekdiñ raḫam
- 9 Naḡme-sāz olsun seniñ rāhiñda bu kemter **Nazīf**
Dā^ʿimā yazsun nu^cūtuñ bāb-ı luḫfunda ḫalem

* TB 71, MK 32a, KK 32a, NEK 32b.

120*

Fâ'îlâtün/Fâ'îlâtün/Fâ'îlâtün/Fâ'îlün

- 1 Hâzret-i Hâk bî-nihaye kıldı luṭf u ihtirâm
Gelmedi mişliñ meşîli ey Hâbîb-i lâ-yenâm
- 2 Bunca münkirler seni taşdıķde inkâr eylemek
Üzre iken seyf ile anlardan aldıñ intikâm
- 3 Mu'cizâtıñdan anıñ İbâ iden müşrikleri
Yek nazarla sū-be-sū kıлмаķda olduñ inhizâm
- 4 Bu Cehil gibi münâfık zât-ı ulyâ kadrini
Bil(me)yince İbn-i Mes'ūd re'sine taķdı licâm
- 5 Süriyüp geldi huṣūra Hâzret-i Cibrîl ile
İşte budur sū'-i kaşd iden saña ṭab'-ı ruḥâm
- 6 Bu Leheb gibi müzebzeb kalsa hüsrânda daḥi
E'n-nihâye cümlesi oldu seniñ emriñe râm
- 7 Pây-mâl olsun seni tavşîfle bu kemter **Naẓîf**
Luṭfuna mazḥar düşür ey mefḥar-ı faḥrû'l-enâm*

121*

Fâ'îlâtün/Fâ'îlâtün/Fâ'îlâtün/Fâ'îlün

- 1 Bâb-ı luṭfundan diğeri bir bâba rû-mâl olmayam
Dâmeninden ğayrı bir dâmâna pâ-mâl olmayam
- 2 Dergehiñde yüz sürüp kalmış bu mücrim bendeñi
Eyle şermende dil-i âzürde ez-bâl olmayam
- 3 Zât-ı pâkiñdir senin mebde' bu 'âlem ḥalkına
Nür-ı pâkiñdir amân bir zerre iğfâl olmayam

* TB 72, MK 32a, KK 32b, NEK 33a.

* 7 (b) faḥrû'l-enâm: ḥayru'l-enâm MK.

* TB 73, MK 32b, KK 32b, NEK 33a.

- 4 Yâ Resûla'llâh seni Hâk kıldı çün Hâyru'l-beşer
Sâye-i luṭfuñla ben maḥşerde enkâl olmayam
- 5 °Ömrini virdi hevâya bu Nazîf dirler ise
°Afvına mazharla ol defterden imhâl olmaya

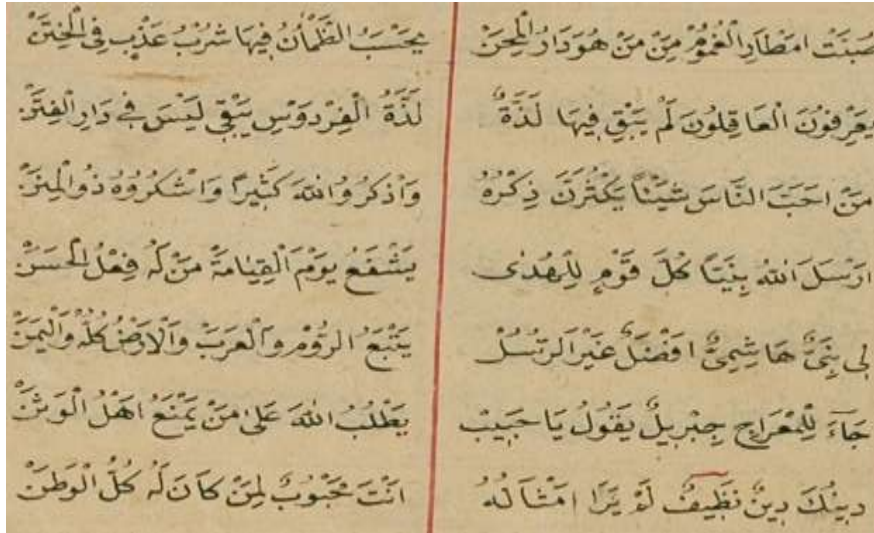
ḤARFÜ'L-MÎM EZ-FÂRİSÎ

122*

ḤARFÜ'L-NÛN EZ-°ARABÎ

123*

* TB 73, MK 32b, KK 33a.

* TB 74, MK 33a, KK 33a.

HARFÜ'N-NÜN EZ-°ACEMİ

124*

Fā°ilātün/Fā°ilātün/Fā°ilātün/Fā°ilün

- 1 Ey maṭāf-ı ḳudsiyān ey menba°-ı rüy-ı zemīn
Vey nebiyy-i muḳtedā maḳşūd-ı eflāk u zemīn
- 2 Nüh felek şermende oldı maḳdem-i zātınla kim
Sidreden geldi şadā-yı şad hezārān āferīn
- 3 Sen şefā°at rāhınıñ esrārına vāşıl iken
Ümmet-i °İsā vü Mūsāya daḫi olduñ mu°ın
- 4 Zātını Haḳ zātına pādāş idüp ḳıldı ḫabīb
İsmiñi yazdı seniñ ismiñle Rabbu'l-°Ālemīn
- 5 Bu ne devlet maḫrem-i esrār ide Şāni° seni
Bu ne ḫürmet ümmetini ḳıla şā°irden yaḳtın
- 6 Bu nedir sāyeñde ola ins ü cīn cümle cihān
Bu nedir kim istediğiniñ ola firdevsde nişin
- 7 Bu **Nazif**° aşḳ ile dā°im yanmasun da neylesün
Çünki sen olduñ cihānıñ mefḫarı sultān-ı dīn

125*

Fā°ilātün/Fā°ilātün/Fā°ilātün/Fā°ilün

- 1 Şübhe yoḳ zāt-ı mu°allāya sebep oldı cihān
Ey risālet mence°i maḫbüb-ı şāḫib-ımtihān
- 2 Gelme bu °āleme °ālī-nişān-ı mefḫaret
Faḫr ile kim iftiḫār idüp ḳıla vaşfın beyān
- 3 Mu°cizātından biri Ḳur°ān-ı zī-şānında çoḳ
Vaşfını ḳıldı seniñ ol Ḫālīḳ-ı kevn ü mekān

* TB 74, MK 33a, KK 33b, NEK 33b.

* TB 75, MK 33b, KK 33b, NEK 34b.

- 4 Fehm idüp cihân maḥbûb-ı yezdân olduḡuñ
Didiler birden saña maḥṣûd-ı  alem el-amân
- 5 Bâb-ı luḡfuñdan **Nazîf**-i kemteriñ imdâdî'çün
Âh u zâr ile niyâz itmekde oldı dil-figen

126*

Fâ ilâtün/Fâ ilâtün/Fâ ilâtün/Fâ ilün

- 1  Aşık-ı bî-çâre kim âh itmesün de neylesün
Nefs elinden dâ'im ikrâh itmesün de neylesün
- 2 Dem-be-dem İblîs aña ta lîm iderken kâr-ı bed
Şer -i pâkiñ anı âgâh itmesün de neylesün
- 3 Olmasa şer -i şerîfiñ görmezüz râh-ı şavâb
Dîde-i fikr ile hem-râh itmesün de neylesün
- 4 Yâ Resûla'llâh şefâ at râhını i lân ile
Bî-ḡaber aḡvâl-i güm-râh itmesün de neylesün
- 5 Dûzaḡıñ ta zîbine vâkıf olan ehl-i hevâ
Râh-ı Ḥaḡda  ömr-i kûtâh itmesün de neylesün
- 6 Ḥâlîḡu'l-mişbâḡ seni mir'ât idince zâtına
Bu **Nazîf** vaşfını her gâh itmesün de neylesün

127*

Fâ ilâtün/Fâ ilâtün/Fâ ilâtün/Fâ ilün

- 1 Bilmez evşâfiñ seniñ râhında ḡurbân olmayan
 İzzetiñ fehm eylemez  aşkıñla nâlân olmayan
- 2 Püteden cezb olmayınca ḡâlis olmaz sîm ü zer
Cezbe-i  aşḡa girer zâtında iz ân olmayan

* TB 75, MK 33b, KK 33b, NEK 35a.

* TB 76, MK 34a, KK 34a, NEK 35a.

- 3 Kâbil-i cezbe olan râh-ı rızâya cân atar
Kâbiliyyet kesb ider mi ehl-i İmân olmayan
- 4 Yâ Resûla'llâh vücûduñ °äleme rahmet iken
Şûret-i a°mâdedir ümmîd-i ihsân olmayan
- 5 Bu nedir dâr-ı fenâya dem-be-dem rağbet ider
Hiç degil dâr-ı beğâya dilde İkân olmayan
- 6 Vâkıf olur mı lisân-ı mûra bir ferd istese
Nâ°il olmaz şun°-ı Yezdânla Süleymân olmayan
- 7 Bî-vecih da°vâya âgâz eylemiş olsañ **Naẓîf**
Kâdir olmaz kim anıñ destinde fermân olmayan

128*

Fâ°ilâtün/Fâ°ilâtün/Fâ°ilâtün/Fâ°ilün

- 1 Nâ°il olmaz feyz-i Hâkka dilde °irfân olmadan
Gül açılmaz bâğ-ı kalbde tâ ki bārân olmadan
- 2 Kudretinden bahş olunmaz hâliku'l-eshyâda kim
Kurb-ı Hâkda şun° ile maħbûb-ı yezdân olmadan
- 3 Yağmasa bārân dem-â-dem huşuk olur rüy-ı zemîn
Revnağın bulmaz bahâr emtâr-ı Raħmân olmadan
- 4 Fî'l-meşel mülk-i vücûdı ile eyle işkâ° çeşm ile
Hâr u ħasla pür olursuñ dîde giryân olmadan
- 5 Bir °ilel âzürdesiniñ rüyına kılsan nazar
Dâ°imâ me°yüsdur ol derdine dermân olmadan
- 6 Bir alây cürm ile ma°lül bu günehkâr ümmeti
Yâ Resûla'llâh ne yapsun senden ihsân olmadan*

* TB 76, MK 34a, KK 34b, NEK 35b.

* 6 (b) olmadan: olmayan MK.

- 7 Siyyemmā bī-çāre kemter bu **Nazīfī** ümmetiñ
Şād olur mı bir vaqit luţfuñda İķān olmadan *

129*

Fā°ilātün/Fā°ilātün/Fā°ilātün/Fā°ilün

- 1 Cānib-i Haḡdan cihāna ālī-şāndır bu gelen
Rāh-ı bāṭıdan reh-i Haḡḡa resāndır bu gelen
- 2 Bu gelen birdir iki olmaz didi Bārī Hudā
Vaşf(ı) Ḳur°ān-ı Kerīmde müstebāndır bu gelen
- 3 Bu gelendir da°vet-i Raḡmān ile bir laḡzada
°Arş u kürsī levh-i maḡfūza revāndır bu gelen
- 4 Şāfī°-i evlād-ı °Ādem mefḡar-ı mürsel budur
Münşī-i nūr-ı nübüvvet mihrībāndır bu gelen
- 5 Haḡret-i Faḡr-i Risālet maḡşad-ı °ālem olup
Sırr-ı tevḡīde dem-ā-dem āşinādır bu gelen
- 6 Bunca eslāf-ı ümem ışr ile olmuşken zebūn
Ümmetinden bī-muḡābā sālībāndır bu gelen
- 7 Ey ḡabībimle saña ḡıldı ḡitāb °Azze ve Celle
Bu ḡitābla ey **Nazīf** °ālī-nişāndır bu gelen

130*

Fā°ilātün/Fā°ilātün/Fā°ilātün/Fā°ilün

- 1 Gör neler oldu cihāna zāt-ı °ulyā gelmeden
Ġam ile ṭoldı zamāne ḡadd-i ṭübā gelmeden
- 2 Çün bunu bir bir beyān ḡıldı saña °Azze ve Celle

* 7 (b) olmadan: olmayan MK.

* TB 77, MK 34b, KK 34b, NEK 36a.

* TB 78, MK 34b, KK 35a, NEK 36a.

Cümle Tevrât-ı Zebûr İncîl-i 'İsî gelmeden

- 3 Kıavmine ihbâr için Kur'ânı ityân eyledi
 'İzzetiñ oldu seniñ ğayretle ra'cânâ gelmeden
- 4 Sen sebebsin Yâ Resûla'llâh cihân icâdına
 Yoĥsa Âdem gelmez idi zât-ı vâlâ gelmeden
- 5 Bu sebep oldu cinândan Ĥazret-i Âdem beri
 Olmağ ile faĥr-i 'âlem dendi Ĥaĥĥa gelmeden
- 6 Nûĥ Nebiyyu'llâh necât[1] oldu* rüyuñdan seniñ
 Enbiyâ-yı dîĝere olduñ 'aĥâyâ gelmeden
- 7 Bu **Nazîf** evşâfiñ evrâd ile meşĝül olsa da
 Niceler vaşfiñla oldu andan a'lâ gelmeden

131*

Fâ'îlâtün/Fâ'îlâtün/Fâ'îlâtün/Fâ'îlün

- 1 Zâtını kıldı Ĥudâ maĥbûb-ı 'âlem görmeden
 Nûrını ĥalk eyledi evlâd-ı* Âdem görmeden
- 2 'Arş u kürsî levh-i maĥfûz(u) seniñ nûruñ ile
 Eyledi icâd-ı rûĥuñ 'âlem ecsâm görmeden
- 3 Geldi firdevsden Burâĥ mi'rac-ı 'âlî-şânına
 Âteş-i 'aşĥ ile yanmışdı dem-â-dem görmeden
- 4 Güş idüp vaşfiñ seniñ 'İs'ibni Meryem dem-be-dem
 Bu sebeble âsumâna oldu iczâm görmeden
- 5 Şöyle cevân eyledi 'aşĥıñ saña bir demde kim
 Ümmetiñ olmaĥda Ĥaĥĥa kıldı ibrâm görmeden

* 6 (a) necât[1] oldu: necât buldu KK.

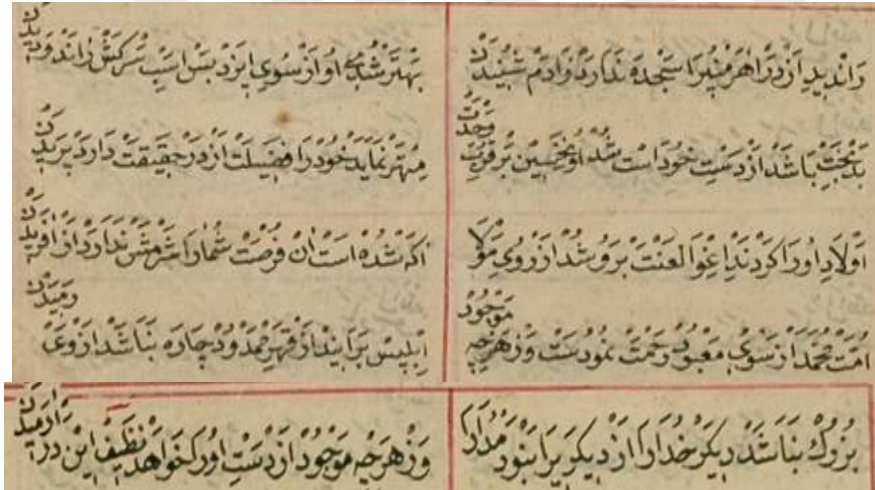
* TB 78, MK 35a, KK 35a, NEK 36b.

* 1 (b) evlâd-ı: evlâdım KK.

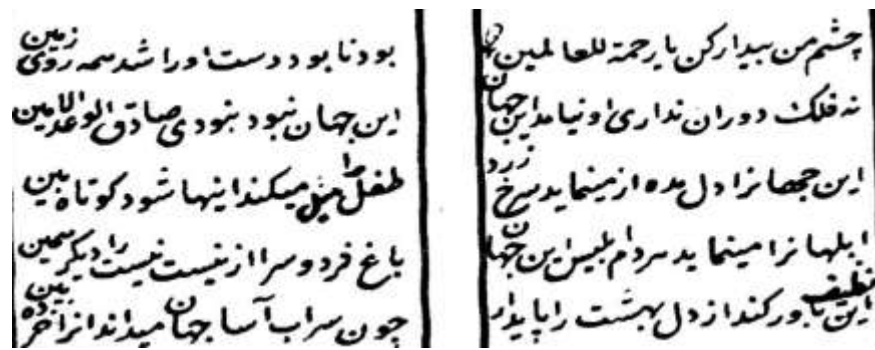
- 6 Ġā'ibāna kıldı İmān ehl-i İmān zümresi
Cān fedā itdi rehinde cümle İslām görmeden
- 7 Āteş-i Nemrūd gülzār eyledi İbrāhīme
Hem maṭāya kıldı İsmā'īle ikrām görmeden
- 8 Hāşıl-ı mevcūd-ı İcāda sebepsin Yā Resūl
Nūh felek devr eyledi rüyını ecrām görmeden
- 9 Hāste-dil bī-çāre nāzım bu **Naẓīf** kemter daḥi*
Dā'imā evşāfiñ üzre oldı in'ām görmeden

ḤARFÜ'N-NÜN EZ-FĀRİSİ

132*

133*

* 9 (a) Naẓīf kemter daḥi: Naẓīf kemteri MK.

* TB 79, MK 35a, KK 35b.

* TB 80, KK 35b.

HARFÜ'L-VÂV EZ-°ACEMÎ

134*

Mefâ°ilün/Mefâ°ilün/Mefâ°ilün/Mefâ°ilün

- 1 Şefî°-i rûz-ı maḥşer mebd°-i dâr-ı fenâdır bu
Cemî°-i enbiyânîñ ser-firâzı Muştafâdır bu
- 2 Şereflendi vücûdundan cihânda her ne olduysa
Ḥuzûr-ı Ḥazret-i Ḥaḫḫa o demde reh-nümâdır bu
- 3 Nizâ°i ḥîñ-i bî°setde münâfîḫ bî-ḫayâdan şor
Nuşûşla kendüye i°lân olan °âlem-bahâdır bu
- 4 Mü°ebbed kıldı Ḥaḫ ehl-i nifâḫı derk-i esfelde
°Adûdan intiḫâmı Cânib-i Ḥaḫdan °aḫâdır bu
- 5 Murahḫaş bir nebî bu sûy-ı Mevlâdan **Naẓîfâ** kim
Şefâ°at her ne dürlü olsa maḫbûl-ı Ḥudâdır bu

135*

Mefâ°ilün/Mefâ°ilün/Mefâ°ilün/Mefâ°ilün

- 1 Semâvât u zemîniñ mefḫarı faḫr-i risâlet bu
Şerî°at bâḡınıñ bir bülbüli bâḡ-ı hidâyet bu
- 2 Maḫâf-ı ḫudsiyândır merḫad-i şâḫib-sa°âdet kim
Gürûh-ı enbiyâya rûz-ı meḫşerde himâyet bu
- 3 Budur ḫaḫḫında kim levlâke levlâk münşî°i ol dem
Budur maḫlûb-ı °âlem mücrime şâḫib-şecâ°at bu
- 4 Mehâbetle ḫalâş iden dem-â-dem dâm-ı inkârdan
Nice müşrik yedinde nâ°il-i feyẓ-i mehâbet bu
- 5 Şerî°at seyf-i ḫâḫî° dest-i °ulyâya yanar pâr pâr

* TB 80, KK 36a, NEK 37a.

* TB 80, KK 36a, NEK 37a.

Temessükle dälâlet ehline rāh-ı selāmet bu

- 6 Ne cür⁹et eyledi evşāfını ta^cdāda bu kemter
Nazīfī bende-i rüy-ı siyāh ehl-i cesāret bu

136*

Mefā^cīlün/Mefā^cīlün/Mefā^cīlün/Mefā^cīlün

- 1 Hūzūr-ı Hāzret-i Hāğda şeffī^c-i bağr u bedrin bu
Rumūz-ı sırr-ı tevḥīdi beyāna bir eşerdir bu
- 2 Ne mümkün ^carz-ı hāl itmek Cenāb-ı len-terānīden
O ḥīnde Hāzret-i Mūsā bu dem ḥayr-ı beşerdir bu
- 3 Mu^cazzez muḥterem beyne'l-ḥalā³ik maḥşad-ı ^cālem
Miyān-ı dār-ı dūzaḥda berāyāya siperdir bu
- 4 Raḥīm-i Hāzret-i Raḥmān Ḥabīb-i münzil-i Furḫān
Mu^callā münşī^c-i ^cirfān şefā^catle maḥardır bu
- 5 **Nazīfī**n maḥşadı ^carz-ı ^cubūdiyyet ḥakīmāne
O bir faḥr-i risālet bā³iş-i ḥayr-ı ḥaberdır bu

137*

Mefā^cīlün/Mefā^cīlün/Mefā^cīlün/Mefā^cīlün

- 1 Nebīnīn ḥātemi şāḥib risālet Muşṭafādır bu
Ḥudānın kendi nūrundan cihāna bir ^caṭādır bu
- 2 Bu rütb'olmadı eslāf-ı nebīde ḳāṭı^c-ı bürhān
Nedir ol secde-i aşnām imām-ı enbiyādır bu
- 3 Hele aḥcār u eşcārīn lisāne gelmesi olsun
Ya bir demde semāyı seyr iden baḥr-ı vefādır bu
- 4 Nihāyet Ḳābe Ḳavseyne ^curūc u naşş ile şābit

* TB 81, KK 36b, NEK 37b.

* TB 82, KK 36b, NEK 37b.

Daği andan öte Hâkğ'ın huzûrına rehâdır bu

- 5 Bu şüretde **Nazîfî**n bî-edeblik vaşfa âğâzı
°Ubûdiyyetle dem-sâzı niyâzla ilticâdır bu

138*

Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün

- 1 Ğubâr-ı hâk-i pâyı dîdeye bir tütüyâdır bu
Bulunmaz bî-naẓîr nûr-ı Hüdâ °âlem-bahâdır bu
- 2 Hâbîb-i lem-yezel maħbûb-ı °âlem zât-ı °ulyâsı
Nebîler intihâsı şâfi°-i rûz-ı cezâdır bu
- 3 Cebîninden ziyâ buldı semâniñ şems ile mâhı
Dü kevne bâdî va'llâhî Muhammed Muşafâdır bu
- 4 Murâd itse idi bir dem iderdi düzahı itfâ
Budur faħr-i Rûsûl Hâkğ'a mu°în-i aşfiyâdır bu
- 5 O bir güldür **Nazîfâ** kim çopardı nûr-ı vaħdetden
Cihâna sûy-ı °izzetden mu°allâ muħtedâdır bu

139*

Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün

- 1 Hâbîb-i Kibriyâ bedrû'd-dücâ şemsü'l-verâdır bu
Risâlet merkezi şâhib şerî°at müctebâdır bu
- 2 Beşâretle nezâret kendüye tefvîz olduğda
Celâl ile cemâliñ miħver(i) feyz-i Hüdâ'dır bu
- 3 Cinânla düzahın miftâhını destinde kıldığda
Sa°îd ile şakî tefriķini emre sezâdır bu
- 4 Nifâķ-ı tab°-ı Hâkğ i°lân idüp aña nuşuşında

* TB 82, KK 36b, NEK 38a.

* TB 82, KK 37a, NEK 38b.

Ḥudānīn sırrına bir bir muḥaḳḳaḳ āşinādır bu

- 5 **Nazīfī** cān fedā itmez de neyer bāb-ı luṭfunda
O bir baḥr-ı kerem merġüb-ı ʿālem-pişvādır bu

140*

Mefāʿilün/Mefāʿilün/Mefāʿilün/Mefāʿilün

- 1 Cemāliñ nūrını kıldı o dem kevn ü mekân arzū
Dehānuñ ğoncesinde nüh felek devr-i zamān arzū
- 2 Feşān oldı lebiñden āyet-i sebʿa'l-meşānī kim
Söyündür dūzaḫı ey meh-cebīn saña cinān arzū
- 3 Temennā-yı vişāliñle nice dil-bende āh eyler
Güşād eyle niḳābın şad hezārān ʿāşıḳān arzū
- 4 Cemāl-i Yūsufa meḥaz seniñ vech-i müniriñdir
Bilürsin rüyına çekdi ḳamer şems ü cihān arzū
- 5 Nüfüz itmekdedür nuṭḳuñ dem-ā-dem seng-i ḥārāya
Muʿaṭtar çeşm-i ḥamrāya cinānda pās-bān arzū
- 6 Melāʾik şaf şaf oldı ruḫuñ seyrine miʿrācda
Çeker sebʿa semāvātla melāʾik her zamān arzū
- 7 Efendim zerrece ʿāşıḳıñ **Nazīf** bī-çāre görsün de
Metāʿ-ı vaşlıñı ḳılsun amān ile hemān arzū

141*

Mefāʿilün/Mefāʿilün/Mefāʿilün/Mefāʿilün

- 1 Ruḫ-ı renginine çekdi pey-ā-pey nev-bahār arzū
Hemişe ins ü cīn eyler lebiñ leyl ü nehār arzū
- 2 Zebān-zed naʿtūñı taʿdād iderken ḫicābından

* TB 83, KK 37a, NEK 38b.

* TB 84, KK 37b, NEK 39a.

Kızardı °ömrini üç günde itdi tār u mār arzū

- 3 Kebūd oldu benefşe rüy-ı Hāğdan °izzetiñ gördi
Başın egdi zemīne kıldı luṭfuñ āşikār arzū
- 4 Yeşiller giydi ol reyḥān-ı hoş-bü yevm-i bi°setde
İki kat kıldı ḳaddin yāsemīni lāle-zār arzū
- 5 Hevādan giç **Nazīfā** bu fenā da bir hevādandır
Cemāl-i yār(i) ḳıl dār-ı beḳā vü bī-şümār arzū

142*

Mefā°ilün/Mefā°ilün/Mefā°ilün/Mefā°ilün

- 1 Emīn olduñ eleste şun°-ı Hāğla ey kemān-ebrū
Vücūdūñ °ālemiñ iḫyāsına bā°iş nişān ebrū
- 2 Dil-i °uşşāḳı āmac eyleyüp ol tīr-i müjgāniñ
O demde kıldı ḳaddin kendüye mānend kemān ebrū
- 3 °Aceb mi iḳtidā itmek ḳaşın miḫrābına dā°im
Bu yüzden °ālemiñ miḫrāb(ı) oldu her zamān ebrū
- 4 Hilāl(i) māh-ı ebrüya müşābih ḳılmada Şāni°
Rümüzla ḫüsnüni imāyadır °anber-feşān ebrū
- 5 Nazīfā ebr-veş °aşḳ ile eyle ḳāmetiñ dü-tā
Ṭaḳar çevgānına bir gün çeker süy-ı cinān ebrū

143*

Mefā°ilün/Mefā°ilün/Mefā°ilün/Mefā°ilün

- 1 Cihāni fevc fevc kendüye celb itmekdedür ebrū
Dil-i °uşşāḳa çevgānın ṭaḳup çekmekdedür ebrū
- 2 Hilāl-i māh müşābih olduğı-çün resm-i ebrüya

* TB 84, KK 37b, NEK 39a.

* TB 84, KK 37b, NEK 39b.

Žiyâsıyla zemîni dem-be-dem rûşendedir ebrû

3 Sevâd itmiş yüzün varmış yanaşmış rûy-ı dil-dâra
Ta^caşşuqla iki kat kâmetin kılmağdadır ebrû

4 ^cAcebdir ser-güzeştin sârr kılmağ üzre ^câlemde
Rikâb-ı ehl-i derde hep kement atmağdadır ebrû

5 **Nazîf** de kalb-i hicrâna bu dem çengâlini atmış
Ciger kan ile bir defter yapıp yazmağdadır ebrû

144*

Mefâ^cîlün/Mefâ^cîlün/Mefâ^cîlün/Mefâ^cîlün

1 Cihâni süy-ı Mevlâdan mu^cattar eyledi hõş-bû
^cAceb ahvâl-i ^cuşşâkı beyâna başladı hõş-bû

2 Bu hõş-bû gâlibâ kopmuş gibi gülzâr-ı vahdetden
Ser-â-ser sırr-ı tevhîdi kemâ-kân söyledi hõş-bû

3 Şükûfe bir giyâh iken neden hõş-bûya nâ³ildir
Meger bâğ-ı vişâl içre giyâha uğradı hõş-bû

4 Ne kim bûy-ı hidâyetle meşâmın eylese ta^cîr
Tariğ-i Hâğda bir zelle cesâret virmedi hõş-bû

5 ^cArağ-riz olmadan bezm-i İlâhîde Hâbîbu'llâh
Cihân içre **Nazîfâ** ^câlemi tutmuş idi hõş-bû

145*

Mefâ^cîlün/Mefâ^cîlün/Mefâ^cîlün/Mefâ^cîlün

1 Cihân bâğına bādî fahr-i ^câlem Muştafâ yâ hû
Hâbîb-i lem-yezel şâhib-şerî^c at müctebâ yâ hû

2 Müfevvez oldu kevneyn dest-i pāk-i zât-ı ^culyâya

* TB 85, KK 38a, NEK 40a.

* TB 85, KK 38a, NEK 40a.

Bu bir sūy-ı hüviyyetden bulunmaz muḳtedā yā hū

- 3 Budur ḥayru'l-beşer ḥayru'l-rūsul ḥayru'l-verā Ḥaḳḳa
Budur rüz-ı ḥaşırde şāfi^c-i rüz-ı cezā yā hū
- 4 Budur būy-ı ḥaḳīḳatde gelen bir ḡonca-i ra^cnā
Budur būy-ı vişāle ibtidā vü intihā yā hū
- 5 **Nazīfī** pāy-māl olmaḳ diler bāb-ı sa^cadetde
Ne yapsun mücrimiñ derdine her demde devā yā hū

146*

Mefā^cilün/Mefā^cilün/Mefā^cilün/Mefā^cilün

- 1 Cemī^c-i ^cālemiñ İcādına bādīdir ol meh-rū
Bu bir feyz-i sa^cadet nā³ibi bārīdir ol meh-rū
- 2 O meh-rūy-ı Hudā ḥalḳ eyledi envār-ı maḥzından
Bu nisbetle hemān aḡyārdan ^cālīdir ol meh-rū
- 3 O meh-rūya sebep eflākde āḡāz itdi devrāna
Bunuñla raḥmetenli'l-^cālemīn kānidür ol meh-rū
- 4 O meh-rūnuñ yedinde cümleñiñ maḳşüdü ^cālemde
Şefī^cu'l-müznibīn esmāsına mālīkdir ol meh-rū
- 5 **Nazīf** āzürde-i ^caşḳ olmaḳ ister kim ḥuzūrında
Muḥibb ü muḥlişīñ feryādını sāmī^cdür ol meh-rū

147*

Mefā^cilün/Mefā^cilün/Mefā^cilün/Mefā^cilün

- 1 Mu^callā menzīl-i bāḡ-ı vişāle āşinā dil-cū
Cinānda mü³mini ^carż-ı cemāle reh-nümā dil-cū
- 2 O dil-cū feyz-ı Ḥaḳḳıñ mālīki oldı hüviyyetde

* TB 86, KK 38b, NEK 40b.

* TB 86, KK 38b, NEK 40b.

- Anıñ-çün enbiyâya oldı o dem muqtedâ dil-cû
- 3 O dil-cûdur miyân-ı ins ü cinde cümleden efđal
Cihânda olmadı her demde andan mâ'adâ dil-cû
- 4 O dil-cüya Hüdâ inzâl ile Qur'ân-ı zî-şanı
Semâvât u zemînde cümle derdliye devâ dil-cû
- 5 **Nazîf** dil-bendesidür bâb-ı luţfuñ dâ'imâ ammâ
İlel âzürdesi bu kemter ey 'âlem-bahâ dil-cû

148*

Mefâ'ılün/Mefâ'ılün/Mefâ'ılün/Mefâ'ılün

- 1 Şefâ'at ma'deni bâğ-ı belâgat Muştafâdır o
Ġubâr-ı ravzası 'ayn-ı 'alîle pür-cilâdır o
- 2 Egerçi olmasa olmaz idi mevcûd ma'dümdan
Bu gûnâ devr-i eflâke sebep bedr-i dücâdır o
- 3 Nedir ol kâfiriñ küfri nedir mü'minde ol ĩmân
Bilürsin qadrini azdâd ile keşfe becâdır o
- 4 Eger halk olmasa düzah cinânıñ qadri olmazdı
Kişi kendüyi bilmezdi reh-i Hâkka hüdâdır o
- 5 **Nazîf** de dâmeniñ telviş idüp 'isyân ile aqdem
Bu yüzden yalvarup Hâkdan niyâza bâ-becâdır o

149*

Mefâ'ılün/Mefâ'ılün/Mefâ'ılün/Mefâ'ılün

- 1 Hâbîb-i Kibriyâ nûru'l-verâ baħr-ı vefâdır o
Muħakkağ âşinâ-yı Hâzret-i bârî Hudâdır o
- 2 Eger o olmasa bu olmaz idi şun'-ı Hâlıkda

* TB 87, KK 38b.

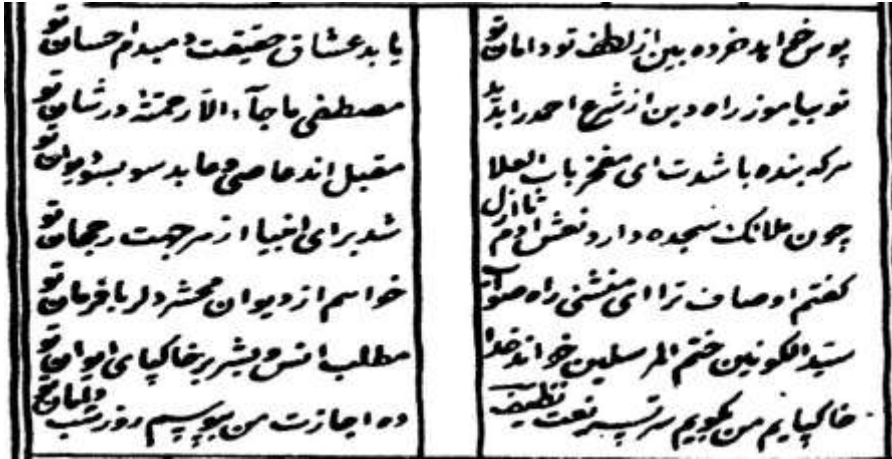
* TB 87, KK 39a, NEK 41b.

Cemî'î-î 'âlemiñ ihyâsına bâdî 'aâtadır o

- 3 'Uşâta rûz-ı maḥşerde şefâ'at isteyüp Ḥaḫdan
Niyâz-ı Kâbe Ḳavseynde ḳarîne âşinâdır o
- 4 Odur maḥbûb-ı 'âlem mâlikü'l-mülk(üñ) vekîli-kim
Cihâniñ defteri dest-i mu'allâya rehâdır o
- 5 Mezâyâ-yı ulûhiyyetde her ne oldıgın İmâ
İle nûr-ı tecellîde cemâle âşinâdır o
- 6 Budur maḫlûb-ı 'âlem menbâ'-ı şâhib risâlet kim
Nübüvvet mihrini taḳlîd Mevlâya sezâdır o
- 7 'Aceb şâfi' olur mı bu Nazîfî ḳalb-i hicrâna
Emînim seyyidim cândan 'azîzim Muştafâdır o

ḤARFÜ'L-VÂV EZ-FÂRİSÎ

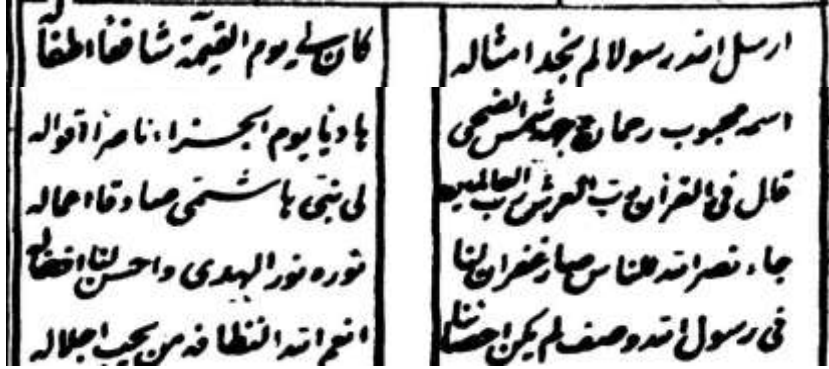
150*

* TB 88, KK 39a.

ḤARFÜ'L-HÂ EZ-°ARABÎ

151*

ḤARFÜ'L-HÂ EZ-°ACEMÎ

152*

Mefâ°ilün/Mefâ°ilün/Mefâ°ilün/Mefâ°ilün

- 1 Vücuduñ menba°-ı feyż-i keremdir Yâ Resûla'llâh
Se-â-ser °âleme rüyuñ ni°amdır Yâ Resûla'llâh
- 2 Cihânda ber-güzîde eyledi zât-ı şerîfiñ kim
Şefâ°at melce°i nün ve'l-ķalemdir¹³ Yâ Resûla'llâh
- 3 Nuşuşında °aṭâ kıldım didi kevşer cinânında
Bu bâbda şân-ı i°tinâ raķamdır Yâ Resûla'llâh
- 4 Ne ḥâcet vaşfını ta°dâda Allâh vâşif olmuşdur
Sebeb evşâfına ḥulķ u şiyemdir Yâ Resûla'llâh
- 5 **Nażîfi** °âziz ü bî-çâre bendeñde seni vaşfi
Hemân bir bendelik süy-ı ehemmdir Yâ Resûla'llâh

* TB 88, KK 39b.

* TB 89, KK 39b, NEK 41b.

¹³ “Nün ve'l-ķalemdir”: “Nûn ve Kalem.” (Kuran-ı Kerim, Kalem 68/1)

153*

Mefā'īlün/Mefā'īlün/Mefā'īlün/Mefā'īlün

- 1 Vücūdün sāyesi olmak °ademdir Yâ Resûla'llâh
Cihân sāyeñde halk olmak nedendir Yâ Resûla'llâh
- 2 Cemâlin me'ḥaz oldu sûre-i ve's-şemsü ve'l-fecre
Anın çün sāye tutmaz dil-figendir Yâ Resûla'llâh
- 3 Cemî'c-i enbiyâ halk oldu taḥkîk nûr-ı maḥzından
Daḥi îcâd-ı eşyâya rehindir Yâ Resûla'llâh
- 4 Aña mebnî cihânın maḥsadi °alemde sen olduñ
Şefâ'at menba'ı süy-ı dehendir Yâ Resûla'llâh
- 5 Ricâ eyler **Nazîfî** bâb-ı luḥfundan şefâ'at kıl
Dem-â-dem ḥidmetin arzû idendir Yâ Resûla'llâh

154*

Mefā'īlün/Mefā'īlün/Mefā'īlün/Mefā'īlün

- 1 Cemâlin ve'd-ḍuḥâ ve'l-leyl zülfün Yâ Resûla'llâh
Zihî îcâd kıldı ḥüsn ü ḥulḳun Yâ Resûla'llâh
- 2 Daḥi şemsün ziyâsı muḳtebes olduysa vechinden
Niçün mâha müşâbih oldu rüyün Yâ Resûla'llâh
- 3 İşâret eyleyüp mâha iki şakḳ eyleyen sensin
Olur mı °aciz ü bî-çâre keffün Yâ Resûla'llâh
- 4 Münâfıḳdan seni inkâr iden bî-perde baḳmaz mı
Şefâ'at menba'ı olduḡı nuḳḳun Yâ Resûla'llâh
- 5 Bu nuḳḳa maḫhar olmak bu **Nazîfe** senden olmuşdur
Ola bu bendeñe her demde luḥfün Yâ Resûla'llâh

* TB 89, KK 40a, NEK 42a.

* TB 90, KK 40a, NEK 42a.

155*

Mefā'ılün/Mefā'ılün/Mefā'ılün/Mefā'ılün

- 1 Hüdā bir dānesi zāt-ı kerīmiñ Yā Resūla'llāh
Meḥāsin melce'i ḥulq-ı 'azīmiñ Yā Resūla'llāh
- 2 Seniñ vaşfıñdadır levlāke levlākiñ nişanı ol
Bunuñla enbiyā oldı nedīmiñ Yā Resūla'llāh
- 3 Selefden enbiyā şer'ini mensūḥ eyledi şer'iñ
Gerek 'İsā gerek Mūsā Kelīmiñ Yā Resūla'llāh
- 4 Nümāyān oldı ḥatmü'l-enbiyā şān-ı risāletde
Anıñla kıldı Ḥaḳ medḥ-i 'amīmiñ Yā Resūla'llāh
- 5 **Nazīfī** bendeñe bendem diyü bir kez nidā itseñ
O ḥāke yüz süren 'abd-i ḳadīmiñ Yā Resūla'llāh

156*

Mefā'ılün/Mefā'ılün/Mefā'ılün/Mefā'ılün

- 1 Muḥaḳḳaḳ 'ālemiñ ser-tācı sensin Yā Resūla'llāh
Mu'izz ü men teşā amācı sensin Yā Resūla'llāh
- 2 Müzill-i men teşā şān-ı risāletde nice tekrīm
İdüp bu kā'ināt muḥtācı sensin Yā Resūla'llāh
- 3 Ḥużūr-ı 'izzete da'vet için Cibrīle emr itdi
Mu'anven nüh felek mi'rācı sensin Yā Resūla'llāh
- 4 Bu ḥālātıñ vuḳūfıñda dem-ā-dem 'āşıḳān ağlar
Ser-ā-pā dīdeniñ emvācı sensin Yā Resūla'llāh
- 5 Ricā eyler **Nazīfī** imāniñ ibḳāsını her dem
Münāfiḳ müşrikiñ tārācı sensin Yā Resūla'llāh

* TB 90, KK 40b, NEK 42b.

* TB 91, KK 40b, NEK 42b.

157*

Mefā'īlün/Mefā'īlün/Mefā'īlün/Mefā'īlün

- 1 Mu'at̄tar ḥāk-i ravzañ tütüyādur Yā Resūla'llāh
Rehiñde būd u nā-būd hep hebādur Yā Resūla'llāh
- 2 Çün oldı būd-nā-būda mebādī zāt-ı zī-şāniñ
Hüveydā şān-ı erselnā 'aṭādır Yā Resūla'llāh
- 3 Selefden enbiyā kavmine taḥmīl eyleyüp ısrı
Nice şüretlere taḥvīl-nümādır Yā Resūla'llāh
- 4 Ḥalāş olmak berāyā luṭfına mazharla olmuşdur
Ser-ā-pā ümmete şükr-i sezādır Yā Resūla'llāh
- 5 **Naẓīfī** āteş-i 'aşkıñla sūzān olmasın ister
Nice cān rāh-ı 'aşkıñda fedādır Yā Resūla'llāh

158*

Mefā'īlün/Mefā'īlün/Mefā'īlün/Mefā'īlün

- 1 Cemāliñ nūr-ı 'uşşāka cilādır Yā Resūla'llāh
Vücūduñ bŷy-ı āfāka rehādır Yā Resūla'llāh
- 2 Dehāniñ ḥavz-ı kevşer oldıḡı naşş ile şābitdir
'Alīle lebleriñ 'ayn-ı şifādır Yā Resūla'llāh
- 3 Ümemden iktidā iden қаşıñ miḥrābına elbet
Tecellā-yı cemāle rüşenādır Yā Resūla'llāh
- 4 Ne ḥaddim kāmetiñ eşyāya teşbīh eylemek bir dem
Bütün eşyā rehinde hep fedādır Yā Resūla'llāh
- 5 **Naẓīf** rŷy-ı siyāh ile seni tavşīfe kalkışmış
Bu bī-çāre ḥaṭā-püş bī-nevādır Yā Resūla'llāh

* TB 91, KK 40b, NEK 43a.

* TB 92, KK 41a, NEK 43a.

159*

Mefā'ılün/Mefā'ılün/Mefā'ılün/Mefā'ılün

- 1 Sen olduñ 'ālemiñ merci' me'ābı Yā Resūla'llāh
Rehiñdir cümle rāhiñ müsteṭābı Yā Resūla'llāh
- 2 Hūdāniñ sevgili peygamberi bir dānesi sensin
Seniñ-çün kıldı Hāḡ bu nüh kıbābı Yā Resūla'llāh
- 3 Niḡāh itsen hele diḡḡatle bir dem arz-ı mebsūṭa
Döşemiş sū-be-sū ni' met hibābı Yā Resūla'llāh
- 4 'Acebdir ḡullar istiṣmām için envā'-ı üṣküfe
Berī kıldıḡça her bir ān niḡābı Yā Resūla'llāh
- 5 Bu ḡudretle seni kendüye maḡbüb-ı **Nazīf** kıldı
İder dā'im saña ḡüsn-i ḡiṭābı Yā Resūla'llāh

160*

Mefā'ılün/Mefā'ılün/Mefā'ılün/Mefā'ılün

- 1 Cihān firdevsidir ravzañ türābı Yā Resūla'llāh
Dehāniñ nuṡḡudur kevşer şarābı Yā Resūla'llāh
- 2 Nice cānın fedā itmez rehiñde 'āṣıḡān cümle
Seniñ destiñde dūzaḡ sedd ü bābı Yā Resūla'llāh
- 3 ḡabirde münkirin dehşetle a' mālden su'ālinden
Biri Hāḡ biri de sen olduñ cevābı Yā Resūla'llāh
- 4 Hābīb-i Kibriyā oldıḡına taşdıḡle 'uḡbāda
Suḡūletle olur elbet ḡesābı Yā Resūla'llāh
- 5 Eger imdādiñ olmazsa **Nazīf** 'ācize bir dem
Ne mümkün Hāḡḡa 'arz itmek şevābı Yā Resūla'llāh

* TB 92, KK 41a, NEK 43b.

* TB 93, KK 41b, NEK 43b.

161*

Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün

- 1 Vücūdün 'āleme oldu hedāyā Yâ Resūla'llāh
Bu yüzden bizlere kıldı 'aṭāyā Yâ Resūla'llāh
- 2 Egerçi kōnmasa tâc-ı risālet zāt-ı 'ulyāya
Ne hāl olurdu aḥvāl-i berāyā Yâ Resūla'llāh
- 3 Seni teḫşīr ü tenzīrle Ḥudā kullarına irsāl
İdince āşikār oldu ḥafāyā Yâ Resūla'llāh
- 4 Ya mī'rāciñ muḫaddem bir nebīye olmadı iḫsān
Anıñ fevḫinde yoḫdur hīç himāyā Yâ Resūla'llāh
- 5 Muḫaddem milletiñ İbrāhīme ol emr-i ta'cīzde
Saña ḥürmet zuhūr iden maṭāyā Yâ Resūla'llāh
- 6 Eger ol emr-i ta'cīzi o demde ḡābit olsaydı
Ümemden ḡāyet aṣ'abdı fedāyā Yâ Resūla'llāh
- 7 **Naḫīfā** i'cīrāf eyler dem-ā-dem 'ac-z-i men'ūtda
Olur her demde ef'āli ḥaṭāyā Yâ Resūla'llāh

162*

Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün

- 1 Dem-ā-dem dīdeden āb-ı feṣānım Yâ Resūla'llāh
Seniñ bābında yoḫdur bir niṣānım Yâ Resūla'llāh
- 2 Berāyā 'aşḫ ile neṣ'e bulupdur āb-ı luṭfundan
O cām-ı neṣ'eden ḥālī dehānım Yâ Resūla'llāh
- 3 Ḥabībimle seni tavṣīf idince Ḥālīḫu'l-eṣyā
Ne yüzden medḫ ide kemter zebānım Yâ Resūla'llāh

* TB 93, KK 41b, NEK 44a.

* TB 94, KK 41b, NEK 44b.

- 4 Faqat vaşfıñla olmağdan ğaraž bu ʿabd-i memlũkuñ
Yed-i luţfuñdan bulmağdur ʿinānım Yā Resũla’llāh
- 5 **Nazīf** bī-çāreden vāqīʿ kuşũra sen nazār kıлма
Esīr-i dām-ı nefis-i fā’iķānım Yā Resũla’llāh

163*

Mefāʿilũn/Mefāʿilũn/Mefāʿilũn/Mefāʿilũn

- 1 Şerīʿat rāhı bir rāh-ı ḥasenedir Yā Resũla’llāh
Cihāna vāşıl eyler bir resendir Yā Resũla’llāh
- 2 Beyān itdı saña bir bir Ḥudā Qurʿān-ı zī-şānda
Anı inkār iden ehl-i veşendir Yā Resũla’llāh
- 3 Cemīʿ-i enbiyāya ser-firāz zāt-ı risāletdir
Ümemden cümlesi ḥasret-keşendir Yā Resũla’llāh
- 4 Şefāʿat bābınıñ miftāhına nāʿil sen olmuşken
Kalan dũzağda ālũde şikendir Yā Resũla’llāh
- 5 Ğarīķ-i baħr-ı ʿişyān bu **Nazīf** kemter olduysa
Be-ğāyet sālīk-i Ḥaķķı sevindir Yā Resũla’llāh

164*

Mefāʿilũn/Mefāʿilũn/Mefāʿilũn/Mefāʿilũn

- 1 Vücũduñ feyz-i Mevlānıñ nişānı Yā Resũla’llāh
Sen olduñ bu cihānıñ pās-bānı Yā Resũla’llāh
- 2 Maķāmıñ Kābe kavseyni ev ednā ile manşüşdur
Melāʿikdir cemāliñ ʿaşıķānı Yā Resũla’llāh
- 3 Seḥāb-ı luţfuna mażhar düşen emţār-ı feyzĩnden
Bulur maţlũbuna lāyık cinānı Yā Resũla’llāh

* TB 94, KK 42a, NEK 44b.

* TB 95, KK 42a, NEK 45a.

- 4 Nedir ol kâfiriñ küfri nedir münkirde ol inkâr
Bahâyim disem ben kâfirânı Yâ Resûla'llâh
- 5 Ta'accüb eyledi kâfirden ol hâli görüp mü'min
Nazîf dir anları tutsun zebânî Yâ Resûla'llâh

165*

Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün

- 1 Disem bir nuḡkuna 'âlem-bahâsı Yâ Resûla'llâh
Çün olduñ enbiyânîñ muḡtedâsı Yâ Resûla'llâh
- 2 Gerek Mûsâ Kelîm olmaḡ gerek 'Îsâya Rûḡu'llâh
Dinilmek oldu zâtîñ muḡtezâsı Yâ Resûla'llâh
- 3 Muḡalleddür heme edyân-ı bâḡıl ḡa'r-ı dûzaḡda
Münâfîḡ oldu bu 'âlem belâsı Yâ Resûla'llâh
- 4 Nedâmet üzre müşrikler fiḡân itdikçe nâr içre
Semâvâta ḡıḡar eyvâh şadâsı Yâ Resûla'llâh
- 5 Şerî'at nûr-ı âfâḡa şu'ûd eyler iken dâ'îm
Nedir bu müşrikiñ şirk ibtilâsı Yâ Resûla'llâh
- 6 Seni taşdıḡden evvel eylese tevḡîdini Ḥaḡkîñ
Yine olmazdı dûzaḡdan rehâsı Yâ Resûla'llâh
- 7 **Nazîfâ** câm-ı 'aşḡîñ cur'ası arzû idüp dir ki
Penâhım melce'îm derdim şifâsı Yâ Resûla'llâh

166*

Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün

- 1 Seniñ ravzañ cihânîñ nev-bahârı Yâ Resûla'llâh
Vücûduñdur berâyâ iftiḡârı Yâ Resûla'llâh

* TB 95, KK 42b, NEK 45a.

* TB 96, MK 35b, KK 42b, NEK 45b.

- 2 Muḥakkaḳ zāt-ı ʿulyāya mümāşil olmadı kimse
Seniñle ʿālemiñ leyl ü nehârı Yâ Resûla'llâh
- 3 Seni te'ÿid için Hâḳ çâr-yârı eyledi in'âm
Ebâ Bekr oldı ğârîñ yâr-i ğârı Yâ Resûla'llâh
- 4 ʿÖmer ʿOşmân ile dîn-i mubîne geldi bu rif'at
ʿAlî Şîr-i Hudâ şemşîr-şî'ârı Yâ Resûla'llâh
- 5 **Nazîfî** dâ'imâ ʿişyân ile âlûde olduysa
Ḳo gitsün cennete kemter ʿayârı Yâ Resûla'llâh

167*

Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün

- 1 Cemâliñ nûrına cânlar fedâdır Yâ Resûla'llâh
Dil-i ʿuşşâḳa evşâfiñ ğidâdır Yâ Resûla'llâh
- 2 Rehiñde cân fedâ kılmaḳ ma'ârifden degildir hiç
Ġubâr-ı ravzaña ʿâlem hebâdır Yâ Resûla'llâh
- 3 Faḳaḳ Ḳur'ân-ı zî-şân içre maḥşuş olmadı nâmiñ
Zebûr Tevrât u İncilde nümâdır Yâ Resûla'llâh
- 4 Hele naşş ile Furḳânda vücûduñ ʿâleme raḥmet
Bu evşâf ile nâzım ne gedâdır Yâ Resûla'llâh
- 5 Cesâret eylemez ʿâciz **Nazîfî** vaşfına ammâ
O bîmârîñ murâdı bir recâdur Yâ Resûla'llâh

168*

Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün

- 1 Sen olduñ cümleñiñ ʿâlemde varı Yâ Resûla'llâh
Beḳâda mücrimiñ sensin medârı Yâ Resûla'llâh

* TB 96, MK 35b, KK 43a, NEK 45b.

* TB 97, MK 35b, KK 43a, NEK 46a.

- 2 Şeb-i mevlûdına secde ile aşnâm da baş koydı
Şanurğan Tañrımız kâfir şumârı Yâ Resûla'llâh
- 3 Hele eşcâr olup aqlâm heme ebhâr midâd olsa
Ne mümkün olması vaşfında cârî Yâ Resûla'llâh
- 4 Hezârân mu^ccizât ile nübüvvet zâhir olmuşken
Neden müşrik bu şirk üzre qarârı Yâ Resûla'llâh
- 5 **Nażîfâ** ^cafvına mağrûr olup evşâfiñ ^cadd eyler
O da bu fânîniñ miñnet-güzârı Yâ Resûla'llâh

169*

Mefâ^cîlün/Mefâ^cîlün/Mefâ^cîlün/Mefâ^cîlün

- 1 Vücûduñ ^câleme lafz u ma^cânî Yâ Resûla'llâh
Melâ'ik oldı vaşfiñ dâstânı Yâ Resûla'llâh
- 2 Hüdâ ^cilm-i ezelde eylemiş bâ^ciş bu eflâke
Zuhûr itdi saña levlâk nişânı Yâ Resûla'llâh
- 3 Dañi fahr-i risâlet oldıgun i^clân içün Allâh
Hezâr tevķîrle gördüñ âsumânı Yâ Resûla'llâh
- 4 Şefâ^cat mülkini in^câm ile her ^câşî ümmetden
O demde görmeye dest-i zebânı Yâ Resûla'llâh
- 5 **Nażîf** de ^câşî ümmetden biri olduğunu bilmiş
Anıñ-çün itmese de dâ^cim fiğânı Yâ Resûla'llâh

170*

Mefâ^cîlün/Mefâ^cîlün/Mefâ^cîlün/Mefâ^cîlün

- 1 Turâb-ı dâmeniñ ben bendesiyim Yâ Resûla'llâh
Şefâ^cat bâbınıñ efgendesiyim Yâ Resûla'llâh

* TB 97, MK 36a, KK 43a, NEK 46a.

* TB 98, MK 36a, KK 43b, NEK 46b.

- 2 Nice ʿuṣṣāk cemālīn nūrını arzū iderlerse
Bu nâ-çār anlarıñ dem-bestesiyim Yâ Resûla'llâh
- 3 Baña İblīs hezâr ifsâd taʿlīm eyledi gördüm
Neden iğvâ ider bu ben nesiyim Yâ Resûla'llâh
- 4 Saña ümmetlige bu bendesin halk eyledi Allâh
O luṭfuñ dâ'imâ şermendesiyim Yâ Resûla'llâh
- 5 Güzâr itdi hevâ ile **Nazîf**in ʿömri dirlerse
Disem Hâkka cemâl âşüftesiyim Yâ Resûla'llâh

171*

Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün

- 1 Cemālīn maṭlaʿ-ı burc-ı hidâyet Yâ Resûla'llâh
Çün olduñ ʿâleme ʿayn-ı ʿinâyet Yâ Resûla'llâh
- 2 Rüsûl ib'âşına zât-ı risâlet olmaya bürhân
Mebâdî oldıgun güne delâlet Yâ Resûla'llâh
- 3 Hâbîbimle seni tavşîf idince Hâlıkı'l-aşbâh
Ne mümkün gayre bir zerre şebâhet Yâ Resûla'llâh
- 4 Muvahhid zâtını tevhid ideydi enbiyâ içre
Yazılmaz deftere aşlâ kabâhat Yâ Resûla'llâh
- 5 **Nazîf** ifrâtı tavşîf eyleyem dirse maḥal bulmaz
Olinca cümleye senden şefâ'at Yâ Resûla'llâh

172*

Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün

- 1 Huzûrında idem ben ḥasb-i ḥâlim Yâ Resûla'llâh
Fenâda rûz u şeb üftâde-ḥâlim Yâ Resûla'llâh

* TB 98, MK 36b, KK 43b, NEK 46b.

* TB 98, MK 36b, KK 44a, NEK 46b.

- 2 Gerekse sūy-ı elīmde gerekse ğayr-ı ħalīmden
Nedendir bu başımda kı̄l u kı̄līm Yā Resūla'llāh
- 3 Baña tevfīk ile āsāyiş in^cāmiñ recā kı̄l kim
Rehā-yāb eyleye Ħaķ dil-figārım Yā Resūla'llāh
- 4 Zelīl itme beni ğarķ eyleyüp baħr-ı ^cuşāt ile
^cAzīz eyle benim her demde ħalīm Yā Resūla'llāh
- 5 **Nazīf** şimdi şefā^cat bābına pekçe yapışdı kim
Yedinde kı̄l benim her dem zimāmım Yā Resūla'llāh

173*

Mefā^cīlün/Mefā^cīlün/Mefā^cīlün/Mefā^cīlün

- 1 ^cUlūvv-i şān-ı zātıñ bī-bedeldir Yā Resūla'llāh
Seni sevmeyen ebleh mübtezeldir Yā Resūla'llāh
- 2 Ħabīb-i Kibriyā Maħbūb-ı Raħmān u Raħīm sensin
Yüzün görmek cihāna bir bedeldir Yā Resūla'llāh
- 3 Maṭāf-ı kı̄dsiyān ol ravza-i pāk-i münevverse
Cüyüş-ı ^cāşıkāna ħōş maħaldir Yā Resūla'llāh
- 4 Semāvāt u zemīn ĩcādına bādī vücūduñsa
Vuħuş ile tıyūra muħtemeldir Yā Resūla'llāh
- 5 **Nazīf**iñ nazm ile maṭlūbı ta^cdād-ı nu^cūtuñdur
Ħudā vaşfiñda olmaķ tā ezeldir Yā Resūla'llāh

174*

Mefā^cīlün/Mefā^cīlün/Mefā^cīlün/Mefā^cīlün

- 1 Sen olduñ bu cihāniñ mübtenāsı Yā Resūla'llāh
^cUlūvv-i himmetiñ ^cālem-bahāsı Yā Resūla'llāh

* TB 99, MK 36b, KK 44a, NEK 47a.

* TB 99, MK 37a, KK 44a, NEK 47a.

- 2 Çehâr-yâr-ı güzîn oldu 'Îmâdü'd-dîn bu 'âleme
Ebû Bekr ü 'Ömer 'Osmân hayâsı Yâ Resûla'llâh
- 3 'Aliyy-i Haydara Şîr-i Hudâ dendiye aqdemden
O oldu râh-ı dîniñ Murtazası Yâ Resûla'llâh
- 4 Hasan ile Hüseyin şübbâb-ı cennet oldığın bildim
Hüseyin oldu şehîdler Kerbelâsı Yâ Resûla'llâh
- 5 Füzûn eyle yezîdiñ dâ'imâ ta'zîbini Yâ Rab
Nazîfîñ dem-be-dem bu iltimâsı Yâ Resûla'llâh

175*

Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün

- 1 Hudâniñ olmadı böyle 'açası Yâ Resûla'llâh
Nihâyetde sen olduñ Muştafâsı Yâ Resûla'llâh
- 2 Seniñle nüh felek 'azm eyledi her demde devrâna
Seniñle oldu mevcûdât beķâsı Yâ Resûla'llâh
- 3 Seniñle 'âlemi ifnâ ider Hâķ yevm-i mev'ûdda
Seniñle dâr-ı firdevsde liķâsı Yâ Resûla'llâh
- 4 Seniñle rûz-ı maķşerde ķesâbı ister ümemden
Seniñle ola ol dem Hâķ rızâsı Yâ Resûla'llâh
- 5 Seniñle olmasun ister **Nazîf** bî-ķâre ol demde
Seniñle 'afv olur elbet ķatâsı Yâ Resûla'llâh

176*

Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün

- 1 Çün oldu zât-ı zî-şâniñ 'inâyet Yâ Resûla'llâh
Nice mücrimlere kıldıñ hidâyet Yâ Resûla'llâh

* TB 100, MK 37a, KK 44b, NEK 47b.

* TB 100, MK 37b, KK 44b, NEK 47b.

- 2 Sen olduñ  alemiñ İcādına bādī o hengāmda
Seniñle buldılar dā'im şıyānet Yā Resūla'llāh
- 3 Seni da'vet idüp ta'zīm ü terkīmle huzūrına
Anıñla buldı bu İslām metānet Yā Resūla'llāh
- 4 Temessük eyleyen şer'ci şerīfiñ üzre her demde
Bulur luţf-ı Hudāsından şefā'at Yā Resūla'llāh
- 5 Dem-ā-dem āteş-i aşkıñla sūzān olmasun ister
Nazīfī bende-i şāhib-ķabāhat Yā Resūla'llāh

177*

Mefā'ılün/Mefā'ılün/Mefā'ılün/Mefā'ılün

- 1 Dem-ā-dem olmada cürm ü ināyet Yā Resūla'llāh
Sen olduñ  aleme şāhib-şefā'at Yā Resūla'llāh
- 2 Münāfıķdan görince mu'cizātıñ oldılar mebhūt
Saña tābi' olan buldı selāmet Yā Resūla'llāh
- 3 Cemāliñ nūrına aķcār u eşcār cümlesi secde
İdüp buldı kemālinde metānet Yā Resūla'llāh
- 4 Hele şakķ-ı kamer kışşası oldı şāhid-i ādil
Ne yüzden Hāķķa olmuşdı ķarābet Yā Resūla'llāh
- 5 Murādı nāzım-ı bī-ķāreniñ senden şefā'atdır
Nazīf bed-hāline ķıldı nedāmet Yā Resūla'llāh

178*

Mefā'ılün/Mefā'ılün/Mefā'ılün/Mefā'ılün

- 1 Hāyāl-i hüsñünñ meh zerresidir Yā Resūla'llāh
Cihān zıll-ı himāyeñ bendesidir Yā Resūla'llāh

* TB 101, MK 37b, KK 45a, NEK 48a.

* TB 101, MK 37b, KK 45a, NEK 48a.

- 2 Gerek fānīde mevcūdāt gerek bāqīde maḥlūqāt
Cemālīn nūrunuñ perverdesidir Yā Resūla'llāh
- 3 °Araḫ-rīz-i vücūduñ misk-i ezfer-i aṣl olduḡda
Esen bād-ı şabā zāt şemmesidür Yā Resūla'llāh
- 4 Kebā'irden firār eylerse dūzaḡ ehli ol demde
Şefā'at rāhınıñ efgendesidir Yā Resūla'llāh
- 5 **Nazīfī** dest-bend itmiş hele bāb-ı berāyādan
O kendi cürmünüñ şermendesidir Yā Resūla'llāh

179*

Mefā'īlün/Mefā'īlün/Mefā'īlün/Mefā'īlün

- 1 Ne vech ile gelür vaşfıñ dehāna Yā Resūla'llāh
Sebeb olmuş iken zātıñ cihāna Yā Resūla'llāh
- 2 Ḥudānıñ zāt-ı °ulyāya olan iḥsānına fā'ik
Muvaffaḡ olmadı kimse nişānā Yā Resūla'llāh
- 3 Ya ol ḥīn-i vilādetde bütün aṣnām dehşetden
Düşüp °arz eyledi ḡālī beyāna Yā Resūla'llāh
- 4 Mehābetle nübüvvet emrini teblīḡde Cebrā'īl
Gelince āşikār oldı nihāna Yā Resūla'llāh
- 5 **Nazīf** bāḡ-ı risāletden ḡoparsa bir gül-i ḡamrā
Nice şemm eylese başlar fiḡāna Yā Resūla'llāh

180*

Mefā'īlün/Mefā'īlün/Mefā'īlün/Mefā'īlün

- 1 Cenāb-ı Ḥazret-i Ḥaḡdan °aḡāsın Yā Resūla'llāh
Rumūz-ı sırr-ı Ḥaḡḡa āşināsın Yā Resūla'llāh

* TB 102, MK 38a, KK 45a, NEK 48b.

* TB 102, MK 38a, KK 45b, NEK 48b.

- 2 O rütbe feyzine mahrem seni kılmış iken Allāh
Bahāda şad hezār °ālem-bahāsın Yā Resūla'llāh
- 3 Pey-ā-pey āteş-i °aşkıñla sūzān oldığı demde
Dil-i hicrāna her demde şifāsın Yā Resūla'llāh
- 4 Seḫāb-ı küfri ref° itdi Ḥudā emṭār-ı feyzinden
Kūlūb-ı ehl-i ĩmāna cilāsın Yā Resūla'llāh
- 5 **Nazīfī** dār-ı dūzaḥda °aceb ḥavf eylemiş gördüm
Bilürken ehl-i derde sen devāsın Yā Resūla'llāh

181*

Mefā°ilün/Mefā°ilün/Mefā°ilün/Mefā°ilün

- 1 Cemāliñ pertevi şems ü kamerdür Yā Resūla'llāh
Enīsiñ ol Ebū Bekr ü °Ömerdir Yā Resūla'llāh
- 2 Daḥi şāḥib-ḥayā ehl-i vefā °Oşmān-ı Zi'n-nūreyn
Çehārim Şāḥ °Aliyy-i Şīr-eşerdir Yā Resūla'llāh
- 3 Muḫaddemden ḥavāriyyūnu yāver kıldı °İsāya
O demde oldılar ol ḳavme rehber Yā Resūla'llāh
- 4 Çehār-yār oldı bu dīn-i mübīnde cümleye vāfī
Şerī°at oldı anlardan münevver Yā Resūla'llāh
- 5 **Nazīfā** āteş-i °aşkıñla yansun ağlasun tursun
Dem-ā-dem eylesün evşāfiñ ezber Yā Resūla'llāh

182*

Mefā°ilün/Mefā°ilün/Mefā°ilün/Mefā°ilün

- 1 Cebīniñde yazılmış āyet-i nūr Yā Resūla'llāh
Gören bir laḫza rüyuñ oldı maḡfūr Yā Resūla'llāh

* TB 103, MK 38b, KK 45b, NEK 49a.

* TB 103, MK 38b, KK 46a, NEK 49a.

- 2 **Ç**alem şad sâl(i) terkîm eylese bir zerre vaşfından
Hezâr sâl na'atını imlâya mecbûr Yâ Resûla'llâh
- 3 **Ç**abîb 'add eyleyince ol mücîbu's-sâ'ilîn zâtı
Kerîminden mübâhât üzre maşşûr Yâ Resûla'llâh
- 4 O deñlü **Ç**ağ seni kendüye ma'sûğ eylemiş gördüm
Seniñ ismiñle oldı ismi meşşûr Yâ Resûla'llâh
- 5 **Nazîfe** lerze gelsün yâd olunca nâm-ı zî-şânıñ
Niyâzı olmaya bâbında menfûr Yâ Resûla'llâh

183*

Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Mefâ'ilün

- 1 **Ç**abîb-i lem-yezel zât-ı risâlet Yâ Resûla'llâh
Berâyâ buldı luţfuñla beşâret Yâ Resûla'llâh
- 2 Şunûf-ı enbiyâda olmadı senden ağarr bir ferd
Nuşûsında **Ç**udâ kıldı işâret Yâ Resûla'llâh
- 3 Mu'azzez muhterem maşşûd-ı 'âlem zât-ı 'ulyâsı*
Çudânıñ vaşfınıñ ğayri cesâret Yâ Resûla'llâh
- 4 Meger şevki füzün olmağ için vaşf eylemiş olsa
Olur **Ç**ağğında her dürlü şıyânet Yâ Resûla'llâh
- 5 Amân bâb-ı hidâyetden **Nazîfi** bendeñi atma
Niyâzı rûz-ı dehşetle şefâ'at Yâ Resûla'llâh

184*

Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Mefâ'ilün

- 1 Türâb-ı âsitânıñ dil-penâhım Yâ Resûla'llâh
Çaşın mihrâbına her dem nigâhım Yâ Resûla'llâh

* TB 104, MK 38b, KK 46a, NEK 49b.

* 3 (a) 'ulyâsı: 'ulyâyı TB, MK, NEK.

* TB 104, MK 39a, KK 46a, NEK 49b.

- 2 Menâm içre müşerref olsam âh u nûr-ı cemâliñle
Olur sûz u güdâzla intibâhım Yâ Resûla'llâh
- 3 O demde deşt ü şahrâda fiğân ile vağan tutsam
Hemân sürsem yine rûy-ı siyâhım Yâ Resûla'llâh
- 4 Hüdâ bir cânıma biñ cân °inâyet eylemiş olsa
Fedâ kılamak seniñ râhıñda h'âhım Yâ Resûla'llâh
- 5 **Nazîf**im bañr-ı °ișyânda kapatdım yelken-i keştî
Rehâ-yâb eyle luţfuñ bî-sipâhım Yâ Resûla'llâh

185*

Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün

- 1 Cemâliñ nûrina pervâne bu dil Yâ Resûla'llâh
Kebûd oldı anıñla rûy-ı sünbül Yâ Resûla'llâh
- 2 Cihâniñ lezzeti her demde °aşkıñla fiğân itmek
Anıñ-çün başladı âğâza bülbül Yâ Resûla'llâh
- 3 Cihâd-ı ekbere Şâh-ı °Aliyyu'l-Murtażâ nâ'îl
Olnca oldı şâd tahtında Düldül Yâ Resûla'llâh
- 4 Yezîd-i bî-edeb şerm itmedi zât-ı nübüvvetden
O hâlâtda Hüseyne tutdı gulğul Yâ Resûla'llâh
- 5 **Nazîf**î âl u aşhâba haķâret ideniñ ķahrın
Niyâz ile tatar bâbıñda keşkül Yâ Resûla'llâh

186*

Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün

- 1 Sevâd-ı çeşmiñ °âlem gölgesidür Yâ Resûla'llâh
Cihân zât-ı risâlet ülkesidür Yâ Resûla'llâh

* TB 104, MK 39a, KK 46b, NEK 49b.

* TB 105, MK 39b, KK 46b, NEK 50a.

- 2 Hâkâyık ʿilmini bir noktada Hâk eyledi işʿâr
O zâtiñ zemînde türbesidür Yâ Resûla'llâh
- 3 Çün oldı şekl-i bâda ravza-i şâhib-risâlet kim
Hâkâyık ravzaniñ dil-bendesidir Yâ Resûla'llâh
- 4 Bu oldı Raḥmetenli'l-âlemîn oldığına bâʿiş
Dü ʿâlem raḥmetiñ perverdesidir Yâ Resûla'llâh
- 5 **Nazîfî** bulmadı dâr-ı fenâda zerrece râḥat
Meger ʿuḡbâd'olan râyet keşîdir Yâ Resûla'llâh

187*

Mefâʿilün/Mefâʿilün/Mefâʿilün/Mefâʿilün

- 1 Cihân içre nazîr-i bî-bedelsin Yâ Resûla'llâh
Ezelden sen Hâbîb-i lem-yezelsin Yâ Resûla'llâh
- 2 Maḡâmiñ Kâbe Kavseyni ev ednâ oldığı üzre
Cemîʿ-i enbiyâdan sen güzelsiñ Yâ Resûla'llâh
- 3 Seniñle ehl-i îmâna cinânda müjde tabîbe
Muʿallâ şerʿ-i teʿyîde maḡalsin Yâ Resûla'llâh
- 4 Ğubâr-ı hâk-i pâyiñ tütüyâ itmekde her ʿâşık
Niyâzına muḡaḡkaḡ munteḡalsin Yâ Resûla'llâh
- 5 Huşûşa dil-figâr olmuş **Nazîf** vâdî-i ḡayretde
Hezâr-ı dil-figâra mültemessiñ Yâ Resûla'llâh

188*

Mefâʿilün/Mefâʿilün/Mefâʿilün/Mefâʿilün

- 1 Ne gûne eylesem medḡiñ muşîbim Yâ Resûla'llâh
Amân redd itme bâbîñdan naşîbim Yâ Resûla'llâh

* TB 105, MK 39b, KK 47a, NEK 50a.

* TB 106, MK 39b, KK 47a, NEK 50b.

- 2 Nice bir  illet  az rde fa ır b - are oldumsa
Yine el afını celbe ra ıbm Y  Res la'll h
- 3 H d n n sevgili bir d nesi ma b bı sen oldu n
Sa a d 'im hi tab eyler H b bim Y  Res la'll h
- 4 Bu  illetden beri kıl ba ma sen r y-ı siy hıma
Ne var ise yedimde hep neh bim Y  Res la'll h
- 5 Şeb-i mevl dda v ki  mu ciz t n h rmetine bu
Na ıf s yler sa a ra m it  ar bim Y  Res la'll h

189*

Mef 'il n/Mef 'il n/Mef 'il n/Mef 'il n

- 1 Sa adet t cına  alemdede Ş y n Y  Res la'll h
Sen oldu n olmadı  ayr de i l n Y  Res la'll h
- 2 Nice pey amber-i z -Ç n mu addemden g z r itdi
H b b n mi n sa a H a  kıldı  esb n Y  Res la'll h
- 3  Az mu'Ő-Ç n idi anlara taŐd k eyledi n bildi n
Bu g ne olmadı eŐ ar-ı b rh n Y  Res la'll h
- 4  l  yevm 'l- iy m b rh n-ı z -Ő n n fen  bulmaz
Seb tı var iken  mmetde  ur an Y  Res la'll h
- 5 Vel  ra b u vel  y bis b t n  ur an'da mezk rdur
Na ıf c rm ne oldu peŐ m n Y  Res la'll h

190*

Mef 'il n/Mef 'il n/Mef 'il n/Mef 'il n

- 1 Vuc dum r hına bezl itme k rım Y  Res la'll h
Seni  vaŐf nladır leyl   neh rım Y  Res la'll h

* TB 106, MK 40a, KK 47a, NEK 50b.

* TB 107, MK 40a, KK 47b, NEK 51a.

- 2 Melâ'ik âsumân içre zemînde ins ü cîn cümle
Seni arzû ider süy-ı çerâhım Yâ Resûla'llâh
- 3 Hâbîb-i lâ-yezâl olmuş iken zât-ı hümâyûnuñ
Amân hetk* itme maḥşerde vaḳârım Yâ Resûla'llâh
- 4 Fiğân-ı nâle-i âhım semâvâta şucûd itse
Sezâ ben ḥayli bir kemter °ayârım Yâ Resûla'llâh
- 5 **Nazîf** bî-çâre(y)i bâb-ı vişâliñden dirîğ itme
Ser-â-pâ vaşf-ı dil-dârıñ şümârım Yâ Resûla'llâh

191*

Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün

- 1 Cihânıñ ḥalkımıñ sen ekmelisiñ Yâ Resûla'llâh
Cemîc-i enbiyânıñ reh-berisiñ Yâ Resûla'llâh
- 2 Nişin-i ḥayme-i küfri ḥalâş eylediñ İmânla
Şirât-ı mustaḳîme mühtedîsiñ Yâ Resûla'llâh
- 3 O reh-zen bî-edeb İblîs musallaḫ oldı keyd üzre
Anıñ taslîḫini ḫarda ḳavîsiñ Yâ Resûla'llâh
- 4 Vekîl-i Mâlikü'l-mülk ü Hâbîb-i Ḥâlîḳu'l-eşyâ
Serîr-i Şîr-i levlâkde nebîsin Yâ Resûla'llâh
- 5 °Aceb ḥavf eylemiş nâzım **Nazîfî** nâr-ı düzaḫdan
Rehâ-yâb ḳılmada anı celîsin Yâ Resûla'llâh

192*

Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün

- 1 Bulunmaz mişli baḫr-ı himemsin Yâ Resûla'llâh

* 3 (b) hetk: redd KK.

* TB 107, MK 40b, KK 47b, NEK 51a.

* TB 108, MK 40b, KK 48a, NEK 51b.

- Nazîri olmamış^c ayn-ı keremsin Yâ Resûla'llâh
- 2 Ne kudret bir işâretle semâdan şems(i) inzâliñ
Gelüp taşdıķ iden şâhib-şiyemsiñ Yâ Resûla'llâh
- 3 Nedir hîñ-i vilâdetde o aşnâm ser-nigün olmaķ
O ma^cnâda sücûda sen ehemsin Yâ Resûla'llâh
- 4 Hâlâyıķdan seni sevdi saña virdi Hâbîb nâmıñ
Vücûda kendi nûrundan gelensiñ Yâ Resûla'llâh
- 5 **Nazîfâ** tütüyâ kıлмаķ diler ravzañ turâbından
Ķabûl eyle niyâza mürtehensiñ Yâ Resûla'llâh

193*

Mefâ^cîlün/Mefâ^cîlün/Mefâ^cîlün/Mefâ^cîlün

- 1 Şefâ^cat kâmi bir baħr-ı vefâsın Yâ Resûla'llâh
Nebîler ser-firâzı Muştafâsın Yâ Resûla'llâh
- 2 Şefî^cu'l-müznibîn zât-ı nübüvvet olduğı üzre
Ümemden mâ-mezâya reh-nümâsın Yâ-Resûla'llâh
- 3 Yed-i kudredle Hâķ Âdem Şafiyu'llâhı taħmîrde
Zihî şüretle halka ibtidâsın Yâ Resûla'llâh
- 4 Rüsûlden cümleye tafđîl idüp zât-ı mu^callâyı
Bu yüzden enbiyâya intihâsın Yâ Resûla'llâh
- 5 Muħaķķaķ bâb-ı luţfuñda **Nazîfî** sâ^oil olduyda
Mezâyâ-yı su^oâle âşinâsın Yâ Resûla'llâh

194*

Mefâ^cîlün/Mefâ^cîlün/Mefâ^cîlün/Mefâ^cîlün

- 1 Şefî^c olduñ ser-â-ser dü cihâna Yâ Resûla'llâh

* TB 108, MK 40b, KK 48a, NEK 51b.

* TB 109, MK 41a, KK 48a, NEK 52a.

- Hezār izzetle çıkdın āsumāna Yā Resūla'llāh
- 2 Hūdānıñ zātına ihsān(1) vāki° olmadı ğayra
Getürdi vaşfını bir bir beyāna Yā Resūla'llāh
- 3 Hūzūra iştikā için ba°ır rū-māl olduğda
°Aceb eşcārın āġāzı lisāna Yā Resūla'llāh
- 4 Bu rütbe mu°cizātın nūr-ı eflāke tayanmışken
Muḥālifden ne olsun bu bahāne Yā Resūla'llāh
- 5 **Nazīf** imānıñ taḥkīķine sa°y-ı belīġ eyler*
Meserretle çıķa ol gün dīvāna Yā Resūla'llāh

195*

Mefā°ilün/Mefā°ilün/Mefā°ilün/Mefā°ilün

- 1 Şaġıñ Ve'l-leyl vechiñ Ve'd-ḍuḥādır Yā Resūla'llāh
Yüzün* nūriyla °ālem pūr-cilādır Yā Resūla'llāh
- 2 Lebiñdir ma°den-i ḥikmet kelāmıñ menba°-ı raḥmet
Vücūdun melce°-i ni°met-nümādır Yā Resūla'llāh
- 3 Şefi°-i ins ü cīn olmaķ muḥaşşaş oldı zātına
Melā°ik zīr-i sa°yeñde be-cādır Yā Resūla'llāh
- 4 Mübādī zāt-ı zī-şān oldıĝın bilmiş iken İblīs
Vesāvis üzre iġfāli ḥaḫādır Yā Resūla'llāh
- 5 Maşūn eyle **Nazīf** şerr-i şeyṭāni'r-racīmden kim
Sürülmüş bī-edeb ḥayli belādır Yā Resūla'llāh

* 5 (a) eyler: eyle KK.

* TB 109, MK 41a, KK 48b, NEK 52a.

* 1 (b) yüzün: ruḥun MK.

HARFÜ'Y-YÂ

196*

Fâ°ilâtün/Fâ°ilâtün/Fâ°ilâtün/Fâ°ilün

- 1 Şarf-ı efkâr eyleme bād-ı hevāya serserî
Gitme rāh-ı mustakîmden mā-°adāya serserî
- 2 Dem-be-dem ezvāk-ı dünyāya hemîşe °ömrini
Şarf idüp olma zebûn her māsivāya serserî
- 3 Her ki nefse rām olup kılsa dem-ā-dem kār-ı bed
°Ākıbet nādım olup başlar recāya serserî
- 4 Nefs-i pāmāl üzeredir °ālī-nişān-ı mefharet
İtmeyince başlama her ilticāya serserî
- 5 Dest-gîr olmuş iken saña şeffi°u'l-müzribîn
İlticā itmek revā mı aġniyāya serserî
- 6 Görmüşüz māl-ı firāvān şāhibin eyler rezîl
İġtirār ile düşer her bir belāya serserî
- 7 Hıfz idüp kendin **Nazîf** kılma tekāpü anlara
Bu sebeble düşdiler herkes cefāya serserî

197*

Fâ°ilâtün/Fâ°ilâtün/Fâ°ilâtün/Fâ°ilün

- 1 Nām-ı zî-şânında dindi cümle °ālem mefharı
Olmadı andan ziyāde sevgili peygamberi
- 2 °Āleme bā°iş oldu didi Furkânında Hıa
Hem anıñla eyledi itmām tarîk-i mihteri
- 3 Dest-i vālāsında kıldı cümle mevcüdı bütün
Raġmetenli'l-°ālemîn nāmıyla buldı rehberi

* TB 110, MK 41b, KK 49a, NEK 53b.

* TB 110, MK 41b, KK 49a, NEK 52b.

- 4 Şer^c-i pâkiyle müzeyyen eyledi rahın anıñ
Kim temessük eylediyse buldı firdevsde yeri
- 5 Bū'l-^caceb bu ehl-i dünyā hālını bir bir diyem
Şarf ider esbāb-ı ta^czībe o māl-ı evferi
- 6 Az ^camelle mālîk olursun cināna diseler
Olmaz aşla kimse bir aqçeye aña müşteri
- 7 Bu ne haldir ben de bilmem aşla zihnim varmadı
Bilmezem zihnim perişān bilmem anlar serseri
- 8 Bākīyi ifnā idüp de fāniye meyl eyleyen
Bilmezem kande bulur Yūsufdan a^clā dilberi
- 9 Nās-ı tevbiḥ-i murādıñ bu maḳālātta **Nazīf**
Kendine şoḳ ḡayra şoḳma bu cihetle neşteri

198*

Fā^cilātün/Fā^cilātün/Fā^cilātün/Fā^cilün

- 1 ^cĀleme kıldı şefi^c maḥbūb-ı yezdānım seni
Ben neden vaşf itmeyem ey rüy-ı raḥşānım seni
- 2 Sensin ^callāmu'l-ḡuyūbuñ ḡaybına vāḳıf olan
Sevdi settāru'l-ḡuyūb esrār ile cānım seni
- 3 Kim seni sevmez anı sevmez Cenāb-ı Kibriyā
Sevmez olur mı cihānda dīnim ĩmānım seni
- 4 Şādiḳu'l-va^cdi'l-emīn bā-beşte oldı şānına
Bā^ciş-i feyz-i hidāyet kıldı sübhānım seni
- 5 Bu **Nazīf** bu ^cilletle āzürde ^cilāc eyle tabīb
Kıldı Ḥaḳ derde devā her demde Loḳmānım seni

* TB 111, MK 42a, KK 49b, NEK 52b.

199*

Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün

- 1 Hüdâniñ nūr-ı pākinden cihāna muḳtedā geldi
Cemi°-i enbiyāniñ ser-firāzı müctebā geldi
- 2 Muḳaddem her bir °aşra bir nebī kılmış idi ihsān
Anıñ-çün Nūḫ Neciyyu'llāhla Mūsā Zü'l-°aşā geldi
- 3 Şifā-yāb oldı destinde marīz ü iñme vü abraş
Daḫi emvātı ihyā eyleyen şāḫib-ḫayā geldi
- 4 O bir °İs'ibni Meryem kim anı Ḥaḳ eyledi tebcīl
Zuhūr itdi aña İncīl beşikde Ḥaḳ şadā geldi
- 5 Nice böyle nebī ib°aşını Ḥaḳ kılsa da aḳdem
Hele şāḫib-sa°adet cümleden fevḳa'l-°alā geldi
- 6 Ḥabīb nāmiyla taḫşış eyledi nām-ı mu°allāsın
Bu nām ile faḳaḫ Aḫmed Muḫammed Muştafā geldi
- 7 **Naẓīfā** nūr-ı maḫzından Hüdā ḫalk eylemek üzre
Ne geldiyse cihāna cümlesi °ayn-ı şifā geldi

200*

Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün

- 1 Emīnim seyyidim peyk-i celīlden aldı aḫbārı
Beyān itdi aña bir bir Hüdādan cümle esrārı
- 2 Didi şemsü'l-verā tācü'l-vefā zāt-ı şerīfiñdir
Seniñ-çün kıldı ol dem nūḫ ḳıbābı Ḥazret-i Bārī
- 3 Bu şüretle Ḥabīb-i Kibriyāya cān fedā eyle
Muḫabbet bend idüp aña çıkar ḳalbiñden aḡyārı

* TB 111, MK 42a, KK 49b, NEK 53a.

* TB 112, MK 42b, KK 50a, NEK 53a.

- 4 Nedendir bu tekebbür cāh-ı dünyāya taşaddurla
Felek devrinde ʿaqs eyler bozarsın bir gün eṭvārı
- 5 Şebātın bulmamış bu fānī dünyānın geçenler hep
Neden sen bākī zannıyla fesād eylersin efkārı
- 6 Eger cāha tekebbür olma lāzım gelmiş olsaydı
Ṭaḫınmazdı o dem zincīr(i) İblīs melʿanet kārī
- 7 **Nazīfā** sözlerin pek istiḫāmet üzeredir ammā
Felekde ṭutmuş olsaydın ser-ā-ser cümle güftārı

201*

Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilün

- 1 Atma bābından dīger bāba Ḥudāyā sen beni
Ḳul diyü ḥalk eyleyüp ḳıldın berāya sen beni
- 2 Dāʿimā müşrik muvaḥḥid çağrışur Allāh diyü
Hem Ḥabībuʿllāha ḳılmışdın fedāya sen beni
- 3 Ümmet olup eyledim her rüz u şeb aña niyāz
Söyledim dūzaḥdan eyle gel ḥafāyā sen beni
- 4 Mücrime olur şefāʿat diseler de dem-be-dem
Muttaḳīler zümresiyle it ḥimāyā sen beni
- 5 ʿĀcizi kemter **Nazīfīn** kārı ʿiṣyān olsa da
Baḫmayup sūy-ı vişāle ḳıl rehāya sen beni

202*

Mefāʿilün/Mefāʿilün/Mefāʿilün/Mefāʿilün

- 1 Gel ey nūruʿl-Ḥudā ḥüsnün semāvāt-ı zemīn bilmiş
Melâʾik fahrını nāmīnla Cibrīl-i Emīn bilmiş

* TB 113, MK 42b, KK 50a, NEK 53b.

* NEK 20b.

- 2 Seniñle iftihâr itmekdedür ehl-i zemîn meh-rû
Hudâñın zâtına luţfun dü  alemde nişin bilmiş
- 3 Nuşûşile  adâvet haqqına sâbit olan mel un
Mu azzeb olma re yine bu  ummetde emîn bilmiş
- 4 Uşanmış nâsı ıdlâle bu yüzden bî-edeb İblîs
 Aceb nâsın nefesine dūçâr kendüye qarîn bilmiş
- 5 **Nazîfâ** nefesine dūçâr olmadan AllâH emîn itsün
Efendim ihtirâmın baţn-ı mâderde Hüseyn bilmiş

203*

Fâ ilâtün/Fâ ilâtün/Fâ ilâtün/Fâ ilün

- 1 Şâni -i  alem cihâmı kıldı İmânla Nazîf
Sırr-ı tev idde kırup kıldı İķânla Nazîf
- 2 Gerçi müşrik şirk ile meşg l olur her bir taraf
Bir taraf oldu dem-â-dem ba r-ı  irfânla Nazîf
- 3 Ç n cinânı eyley p d zahla i zâr  ullara
Bu sebep ehl-i cinân olma da i sânla Nazîf
- 4 Siyyemâ n r-ı Mu ammed Mu tafâsın şev  ile
Z mre-i İslâm mu a  a  oldu iz ânla Nazîf
- 5  yle bir n r kim cihân emşâlini g rm ş degil
Enbiyâ  zre o n r  kıldı i şânla Nazîf
- 6  yle bir n r kim Hudâdan intiķâl itmek ile
 mmeti sâ ir  memden oldu b rhânla Nazîf
- 7 C rm ile oldum hab b-i kibriyâ vaşşâfı ben
A layup bu âsitâna geldi  işyânla **Nazîf**

* NEK 24a.

204*

Fâ°ilâtün/Fâ°ilâtün/Fâ°ilâtün/Fâ°ilün

- 1 Leyle-i mevlüduna geldi Melâ°ik şâf şâf
Gördiler nûruñ seniñ cümle ħalâyık şâf şâf
- 2 Raĥmete°l-li°l-°âlemîn olmaĝa olmaz mı sebep
Rûy-ı arzdan girdi küfr ile meşâ°ib şâf şâf
- 3 Ol şeb-i mi°râcda da°vet eyleyüp Allâh seni
Enbiyâ ile tonandı hep menâzil şâf şâf
- 4 Yâ Resûla°llâh seniñ sâyeñde her bir ümmetiñ
Gitmek ister dâr-ı firdevse kavâfil şâf şâf
- 5 Bu Nazîfî ümmetiñ her dem niyâz-ı zâtuña
Siline °ișyân ile tolmuş saĥâyif şâf şâf

205*

Fâ°ilâtün/Fâ°ilâtün/Fâ°ilâtün/Fâ°ilün

- 1 İstiĥâmet[i] râh-ı maĥbûb-ı cihân-ârâda bil
°İzzeti râh-ı hüviyet maĥşad-ı aĥşâda bil
- 2 Nâ-becâ ta°lîmine dūĝâr müzebzeb olmasın
Onların bir nuĥķına şad biñ bilâ-emâre bil
- 3 Rûz-ı şeb ta°lîm ider İblîs aña râh-ı saĥîm
Naşş ile şâbit °adûdan nefsiñ âzâde bil
- 4 Öyle bir zînet virür da°vâ-yı buĥlân üzre kim
Ṭab° eyle meyl iderse sende nâ-becâda bil
- 5 Âşikâr olmuş iken râh-ı risâletde tarîĥ
Ey Nazîf bu râh-ı Ĥakdan ĝayrısın üftâde bil

* NEK 24b.

* NEK 30b.

206*

Fâ'îlâtün/Fâ'îlâtün/Fâ'îlâtün/Fâ'îlün

- 1 Ey Hâbîb-i Kibriyâ Yâ Maḥbûb-ı Rabbü'l-âlemîn
Vey nebiyy-i muḳtedâ maḳsûd-ı eflâk u zemîn
- 2 Nüh felek şermende oldı maḳdem-i zâtıñla kim
Sidrde geldi şadâ-yı şad hezârân âferîn
- 3 Serfürü kıldı heme eşcâr-ı istikbâlde
Az ḳalup buldı nümâ daḥî' ayn-ı yaḳîn
- 4 Sensin ol sultân-ı kevneyn Yâ Muḥammed Muştafâ
Olmadı sen gibi bir ferd ḳâb-ı ḳavseynde nişîn
- 5 Bu Nazîf maḡrûr olup nâz itmesün mü bâbına
Dimedi mi Hâzret-i Hâḳ zâtıña sultân-ı dîn

207*

Fâ'îlâtün/Fâ'îlâtün/Fâ'îlâtün/Fâ'îlün

- 1 Ey mehâbet merkezi şâhib-i âlem sultân-ı dîn
Didiler şân-ı risâletde şeffî'ü'l-müznibîn
- 2 Sen şefâ'at râhınıñ esrârına vâşıl iken
Ümmet-i Mûsâ ve 'İsâya daḥî' olduñ mu'în
- 3 Çün seni ḥayru'l-beşer nâmiyla tebcîl eyledi
Ġayrî bir ferd var mıdur bu nâmile olmuş güzîn
- 4 Vay o Cibrîlîñ seni teşîr ü tenzîr emrine
Vâḳıf olsaydı cihân eylerdi âh ile enîn
- 5 Sen vekîl-i muḳlaḳ olmaḳda Hüdâ fermânına
Bu Nazîf ġayra neden ḳılsun niyâz ey meh-cebîn

* NEK 33b.

* NEK 34a.

208*

Fâ°ilâtün/Fâ°ilâtün/Fâ°ilâtün/Fâ°ilün

- 1 Münşî-i nûr-ı Hudâ maḥbûb-ı şâhib-i imtinân
Sen gibi bir nûr-ı °âlem görmemişdi bu cihân
- 2 Sû-be-sû memlû iken küfr ile bu dâr- fenâ
Rûy-ı arzdan ref°ine bâdî sen olduñ bî-kemân
- 3 Raḥm ile Mevlâsını kıldı bu gûne mu°teber
Ḥalkını kıldı seniñ Kur°ân-ı zîşânda beyân
- 4 Şâf şâf oldu melâ°ik leyle-i mi°râcda kim
Senden aḳdem gelmedi diyü bu rûtbe °âlî-şân
- 5 Ḥâk-i pâyiñ tütüyâ eyler **Nazîfâ** çeşmine
Sen de yaz zîr-i cerîdeñ üzre ey el-faḥr-i cihân

209*

Fâ°ilâtün/Fâ°ilâtün/Fâ°ilâtün/Fâ°ilün

- 1 Rûy-ı arza gelmemiş mişliñ seniñ ey sîm-i ten
Gelmedi senden muḳaddem sen gibi bûy-ı ḥaten
- 2 Kendi nûrundan Hudâ ḥalk itmek üzre seni
Hîç olur mı bu cihânda saña mânend bir beden
- 3 Sensin ol sultân-ı kevneyn Yâ Muḥammed Muştafâ
Kimdir ol rûyiñ görince boynuna taḳmaz resen
- 4 Gûş-ı menkûşla derkde oldu °âlem çâkerin
Olmasun mı nûh felek devrine olduñ bād sen
- 5 Bâb-ı luḫfuñdan **Nazîfî** kemteriñ imdâd için
Âh u zâr ile niyâz itmekde oldu dil-figen

* NEK 34a.

* NEK 34b.

210*

Fâ°ilâtün/Fâ°ilâtün/Fâ°ilâtün/Fâ°ilün

- 1 Münşî-i nûr-ı hidâyet menba°-ı sÿy-ı sÿhan
Menfez-i °ayn-ı inâyet mekşad-ı bÿy-ı sÿhan
- 2 Eylemez nuḡ-ı hevâdan naşş ile faḡr-i cihân
Vaḡy ile oldı buyurdı sÿ-be-sÿ bÿy-ı sÿhan
- 3 Kelîmu'llâh ile tavşîf eyledi Mÿsâyi Ḥaḡ
Hem °aşâ iḡsânına kıldı o dem dÿr-ı sÿhan
- 4 Ḥazret-i Mÿsâya mehd içre tekellÿm ḡudretin
Virmeḡ ile bi°setin iḡsâsına oldı sÿhan
- 5 Cÿmlesi oldı Ḥabîbu'llâh ib°âşına sebep
Ey **Naẓîf** vaşında carî eylesÿn cÿy-ı sÿhan

211*

Mefâ°ilÿn/Mefâ°ilÿn/Mefâ°ilÿn/Mefâ°ilÿn

- 1 Maḡâm-ı ḡudsiyân ol ravza-i şâḡib-risâlet bu
Ḥılup mÿnkir anı lerzedâr iden meḡâbet bu
- 2 Nevâzişle o dem îmâna da°vet eylemek ÿzre
Cenâb-ı sÿy-ı mevlâdan bize mevhÿb °inâyet bu
- 3 Mehâbetle ḡalâş iden dem-â-dem dâm-ı inkârdan
Niçe mÿşrik yedinde nâ°il-i feyz-i hidâyet bu
- 4 Şerî°at-ı seyf-i ḡâti° dest-i °ulyâda yanar pâr pâr
Temessÿkle ḡalâlet iline râh-ı selâmet bu
- 5 Tehî destdÿr **Naẓîf** bezmgâh faḡr-i mÿrselde
Velîkin bî-vesîle mücrime şâḡib şefâ°at bu

* NEK 37a.

* NEK 38a.

212*

Fâ°ilâtün/Fâ°ilâtün/Fâ°ilâtün/Fâ°ilün

- 1 Ser-â-ser °alemi kendüye râm itmekdedür gīsū
Dil-i hicrâna çengâlin müdâm atmağdadur gīsū
- 2 O meh-rüya ta°aşşuğ üzre bârîk eyleyüp kıaddin
İvâzla nür-ı dildârda mağâm tutmağdadur gīsū
- 3 Nigâhla çeşm-i hamrâya perîşân itse de kendin
Pey-â-pey bâğ-ı vuşlâtda merâm almağdadur gīsū
- 4 Tutulmuş lerzeye tebdâr-veş rüy-ı siyeh gördüm
°Aceb ahvâli °uşşâğ-ı tamâm görmekdedür gīsū
- 5 **Nażîf** gīsū-veş °aşğ ile geç mu°vecc olam derseñ
Dırâz eyle riğâbıñ sen ligâm atmağdadur gīsū

213*

Mefâ°ilün/Mefâ°ilün/Mefâ°ilün/Mefâ°ilün

- 1 Cihânıñ fahrıdur Aḥmed Muḥammed Muştafâ yâ hū
Anıñla millet-i İslâma oldu bu °aṭâ ḥōş-bū
- 2 Anıñla parladı seyf-i sa°âdet ehl-i şirk üzre
Anıñla ehl-i İmân o dem kıldı ḥudâ dil-cū
- 3 Anıñla ḥâşıl oldu mu°cizât-ı bâhirât cümle
Anıñla buldı ez-cümle münâfiğ bî-ḥayâ ṭamu
- 4 Anıñla kıldı Ḥağ mâhı dü-nîm izhâr ḥağkıçün
Anıñla oldu ol zât-ı nübüvvet mehliğâ meh-rū
- 5 **Nażîf** derd-mend âh-ı ḥak-rüb olmağla bâbıñda
Temennâ-yı vişâle çekmek üzre dâ°imâ arzū

* NEK 39b.

* NEK 41a.

214*

Mefā'īlün/Mefā'īlün/Mefā'īlün/Mefā'īlün

- 1 Feşāhat ma'ceni bāğ-ı bāğ-ı belāgat Muştafādır o
Ġubār-ı ravzası 'ayn-ı 'alīle pür cilādır o
- 2 Egerçi olmasa olmaz idi mevcūd-ı ma'dūmdan
Bu gūne devr-i eflāke sebep bedr-i dūcādır o
- 3 Nedir ol kāfir ki küfri nedir mü'minde ol İmān
Bilürsin kıadrini ezdādla keşfe sezādır o
- 4 Eger halk olmasa dūzağ cinānın kıadri olmazdı
Kışi kendüyi bilmezdi reh-i Hāğğa hūdādır o
- 5 **Naẓīfī** dāmenin telvīş idüp 'ısyān ile ağdem
Bu yüzden yalvarup Hāğdan niyāza bābecādır o

215*

Mefā'īlün/Mefā'īlün/Mefā'īlün/Mefā'īlün

- 1 Vücūdūñ bā'ış-i dār-ı fenādır Yā Resūla'llāh
Nebīler fağrı bir bağr-ı 'ağādur Yā Resūla'llāh
- 2 Cihāna nüh felek vağ'ından ol sūy-ı Mevlādan
O dem nāmında mir'at-i Hūdādır Mevlādan
- 3 Mübārek zāt-ı 'ulyādan muğaddem enbiyā mürsel
Nebīyy-i tebcīle dā'ir rū-nümādır mürsel
- 4 Bu bir zincīr-i 'ağğdur kim zeylindedür mağbūb
Bulardan her biri kān u vefādır Yā Resūla'llāh
- 5 **Naẓīfī** bendi der zūlfūñ dem-ā-dem bu selāmīle
Seniñ nārīñ baña nūr-ı cilādır Yā Resūla'llāh

* NEK 41b.

* NEK 44a.

216*

Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün

- 1 Vücūdün  aleme oldu hed y  Y  Res la'll h
Bu y zden bizlere kıldı  at  Y  Res la'll h
- 2 Eger i  onmasa t c-ı ris let z t-ı  uly ya
Ne h l olurdu a v l-i ber y  Y  Res la'll h
- 3 Seni teb  ir   tenz rle H d   ullarına irs l
 dince   ik r oldu h f y  Y  Res la'll h
- 4 Y  mi'r ci n mu addem bir nebiye olmadı i s n
Anı  fev inde yo dur hi  him y  Y  Res la'll h
- 5 Mu addem milleti  İbr h me ol emr-i ta'c zde
Sa a h rmet zuh r iden ma  y  Y  Res la'll h
- 6 Eger ol emr-i ta'c zi o demde s bit olsaydı
 memden g yet es'abdı fed y  Y  Res la'll h
- 7 **Na if ** i'c tir f eyler dem- -dem  acz-i men' tde
Olur her demde ef' li h   y  Y  Res la'll h

217*

F 'il t n/F 'il t n/F 'il t n/F 'il n

- 1  tme b b ndan di er b ba H d y  sen beni
 ul diy  halk eyley p kıldın ber y  sen beni
- 2 D 'im  m  rik muva  id  a r şurlar All h diye
Hem H b bu'll ha  ılmışd n fed y  sen beni
- 3  mmet olup eyledim her r z u Şeb a na niy z
S yledim d zahdan eylegil h f y  sen beni

* NEK 44a.

* NEK 53b.

- 4 Mücrime olur şefâ[°]at diseler de dem-be-dem
Muttaķıler zümresiyle it ħimâyâ sen beni
- 5 [°]Âciz-i kemter **Nazîfî**n kârı [°]işyân olsa da
Baķmayup sūy-ı vişâle kııl rehâya sen beni

218*

Fâ[°]ilâtün/Fâ[°]ilâtün/Fâ[°]ilâtün/Fâ[°]ilün

- 1 Dem-be-dem ezvâķ-ı dünyâya yemişse [°]ömrini
Şarf idüp olma zebûn her mâsivâya serserî
- 2 Her ki nefse râm olup kılsa dem-â-dem kâr- bed
[°]Âķibet nâdim olup başlar recâya serserî
- 3 Nefs-i pâmâl üzeredir [°]âlî-nişân-ı mefĥaret
İtmeyince başlama her ilticâya serserî
- 4 Destgîr olmuş iken saña şefî[°]ü'l-müznibîn
İlticâ itmek revâ mı aĝniyâya serserî
- 5 Görmişüz mâl-ı firāvân şâķibin eyler rezîl
İĝtirâr ile düşer her bir belâya serserî
- 6 Ĥıfz idüp kendin **Nazîf** kıılma tekâpü anlara
Bu sebeble düşdiler herkes ĥafâya serserî

* NEK 54a.

TĀRĪḤ

1*

Fā°ilātün/Fā°ilātün/Fā°ilātün/Fā°ilün

- 1 Şad hezâr hamd eylesem lâyıķ Hūdāya şubḥ u şām
Luṭf ile kıldı beni şermende ol Rabbu'l-enām
- 2 İtmedim insâc medāyiḥ silkine aḡyar kim
Ḥaşr-ı maṭlab olmaḡın maḥbûb-ı Raḥmāna tamām
- 3 Ben ne ḥaddim mādih-i Mevlā iken medḥ eylemek
Olsa olsa bu cihetle ḥāk-i pāy olmaḡ merām
- 4 Ḥāşılı ben fānī dünyāyı ser-ā-pā anladım
Yoḡdur aşla bī-vefālīķda buna mānend-i li°ām
- 5 Yādigār olsun diyü her bir ṭaraf ihvāna ben
Kıldım inşād müstefīd olsuñ bunuñla ḥāş du°ām
- 6 Kim bunu taḥşīn ü tervīḥ eyleyüp yād eylese
Rüz u maḥşerde zebānī destine virmez licām
- 7 Söyledim mu°cemle ben tārīḥ-i zībā şöyle kim
Ḥamd ola Ḥaḡķa dīvānçem buldı luṭf ile ḥitām

1266

* TB 113, MK 43a, KK 50b, NEK 54a.

4. SONUÇ

XIX. yüzyılda yaşamış olan Ahmed bin Muhammed Nazîf'in divanı üzerinde yapmış olduğumuz inceleme çalışmasında şu sonuçlara ulaşılmış bulunmaktayız:

1. Ahmed Nazîf, baş müsevid Mustafa Efendi'nin oğlu, Sahaflar Şeyhizade Vakanüvis Esad Efendi'nin birader zadesidir. 1825 yılında müderrislik yapmıştır. 1835'te Kudüs mollası, 1851'de ise Şam mollası olmuştur. Burada bir yıl kaldıktan sonra da Mekke pâyesi, ardından da İstanbul ve Anadolu pâyesi olup 1858'de vefat etmiştir.

2. Arapça ve Farsça'yı gayet iyi bilen şairin divançesi ve çoğu tercüme ve şerh olan 17 adet eseri mevcuttur. Bu eserleri şöyle sıralamak mümkündür: "Ser-âgâz-ı Hicâz, Tercüme-i Elf El-Leyle Ve'l-Leyle, Sefînetü'l-Vüzerâ, Tercüme-i Ta'lîmü'l-Mute'allim, Ukûdu'l-Le'âl Fî-Tercemeti'l-Simâri'l-Emsâl, Nisâbu'l-İhtisâb Tercümesi, Tercüme-i Tabakât-ı Şernûbî, Tercüme-i Risâle-i Kevâkibi, Riyâzu'n-Nukabâ, Sefer-nâme, Tercüme-i Telhîsü'l-Ma'ânî, Şerh-i Mevâridü'l-Kelîm, Tercüme-i Şerh-i Kaside-i Lamiye, Lugat-ı Kâfiye, Sûr-nâme-i Meserret-i Allâme, Tercüme-i Melikü's-Seyf Zü'l-Yezen, Tercüme-i Nuhbetü'l-Fikir".

4. Taşbasma nüshaları H 1266/M 1850 tarihli olan divanın; Konya Koyunoğlu Şehir Müze ve Kitaplığı'nda bulunan yazma nüshasının istinsah tarihi H 1272/M 1855 iken, Milli Kütüphane'deki nüshasının istinsah tarihi H 1255/M 1839 ve İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'ndeki yazma nüshasının istinsah tarihi ise H 1275/M 1858'dir. Bu tarihlerden hareketle elimizdeki divanın, Sultan Abdulmecid'in tahta çıktığı tarihte, yani 1839'da yazılmış olma ihtimali yüksektir. Sahaflar Şeyhi-zade Ahmed Nazîf Efendi'nin yaşadığı dönemle eserin yazıldığı tarih arasında uyumluluk tespit edilmiştir. Yine Ahmed Nazîf Efendi'nin diğer eserleriyle divanı arasında şekil, muhteva, üslûp ve dil hususiyetleri açısından benzerlik mukayese neticesinde ortaya çıkarılmıştır. Tüm bu araştırmalar neticesinde divanın yazarı Sahaflar Şeyhi-zade Ahmed Nazîf Efendi olması kanaatimizce muhtemeldir. NEK nüshasında ise eser, Nazîf Ahmed b. Mustafa adıyla kayıtlıdır. Bu durum da tüm şüpheleri ortadan kaldırmaktadır.

3. Divanda bazen Nazîf, bazen de Nazîfî mahlası kullanılmıştır. Şair, belagata ve vezne uygun bir mahiyette Nazîf ve Nazîfî mahlasları arasında tercihte bulunmuştur.

4. Divanda 2 kaside, 4 müseddes ve 215 gazel bulunmaktadır. Dolayısıyla kaside, gazel ve müseddes nazım şekillerinin haricinde herhangi bir nazım şekline yer verilmemiştir. Divanın elimizdeki tüm nüshalarında ilk nazım Sultan Abdulmecid Han'a sunulan bir kasidedir. Ancak bu kasidenin ardından TB, MK, KK ve TAEK nüshalarında iki gazel gelmesine rağmen NEK nüshasında Arapça ve Farsça şiirler yer almamasından dolayı değişiklik söz konusudur. Divanda yer alan ikinci kaside ise aynı zamanda bir miraciyedir. Yani Peygamberimizin Mi'raç hadisesini dile getirmektedir. Bu son kasidenin ardından yine gazeller yazılmaya başlanmış ve dört müseddes de gazeller arasına serpiştirilmiştir. Son olarak da divanın sonuna bir tarih konulmuştur. Divan'a 3 de takriz yazılmıştır. Bu takrizler; TB, MK ve TAEK' nin baş tarafında, KK ve NEK'nin ise sonunda yer almaktadır.

5. Divanda bulunan her iki kaside de 22 beyitten oluşmaktadır. Müseddeslerin ilki yedi, ikincisi beş, üçüncüsü dört, sonuncusu ise üç bentten oluşmaktadır. Gazeller ise beş ile on beş beyit arasında değişmektedir. Divan'da 200 Türkçe, 8 Arapça ve 13 Farsça nazım bulunmaktadır. Arapça ve Farsça şiirlerin tamamı gazeldir.

6. Divanda üç türlü aruz kalıbı kullanılmıştır. 67. gazel bahr-i remel olan Fe°ilâtün/Fe°ilâtün/Fe°ilâtün/Fe°ilün kalıbıyla yazılmış olup diğer tüm nazım şekilleri Fâ°ilâtün/Fâ°ilâtün/Fâ°ilâtün/Fâ°ilün veya bahr-i hezec olan Mefâ°ilün/Mefâ°ilün/Mefâ°ilün/Mefâ°ilün kalıplarıyla kaleme alınmıştır.

7. Divan-ı Nazif hakkında bu güne kadar bir yüksek lisans tezi hazırlanmıştır. Mehmet ELALDI, Yüksek Lisans Tezi olan “Divan-ı Nazîf” adlı bu çalışmasında sadece üç nüshayı incelemiştir. Ancak eserin beş farklı nüshası bulunmaktadır. Bizim çalışmamızda Divan-ı Nazif’in daha önce tespit edilmemiş ve üzerinde hiçbir çalışma yapılmamış iki farklı nüshası dâhil edilmiştir. Bununla birlikte Elaldi’nın çalışması metin tenkidi ve sözlükten ibaret olmasına rağmen bizim çalışmamızda metin inceleme ve indeks kısımları da yer almaktadır.

8. Divan muhteva cihetiyle tamamen naatlardan oluşmaktadır. Şair sürekli Peygamberimizi övmekte ve şefaatine nail olmayı talep etmektedir. Bunu yaparken de edebi sanatlara sıklıkla başvurduğu gözlemlenmektedir. Hüsn-i ta’lil ve mübalağa sanatını başarılı bir şekilde kullandığı savunulabilir. Bunu naatlardan müteşekkil bir Divan olmasına bağlayabiliriz.

9. Netice olarak Ahmet Nazîf Efendi, on dokuzuncu yüzyılda öne çıkan ve çağdaşı şairleri gerisinde bırakan bir isim olmasa da divan edebiyatına katkıları olan bir şairimizdir. Bunun yanında daha önce de ifade ettiğimiz gibi ilim ve irfan sahibi bir şahsiyettir. Tercüme ve eserlerinden de anlaşılacağı üzere birçok ilme vakıftır.

İNDEKS

A

- °Abā (G. 30, 34)
 °Abd (G. 45)
 °Abd-i ḳadīm (G. 155)
 °Abd-i memlūk(G. 162)
 °Abd-i nā-çār (Müs. 54/ IV)
 °Abdu'l-mecīd Hān (K. 1)
 Āb-ı zülāl (G. 42)
 °Adāvet (G. 15, 47)
 Ādem (Müs. 20/ VII, 51/ III, 60/III; G. 47, 74, 105, 130, 199)
 °Adū (G. 15, 33, 116, 134)
 °Afv (G. 26, 56, 79, 168)
 Ağyār (G. 57, 98, 146; T. 1)
 Āh-ı efğān (G. 16)
 Aḫrāy-ı dost (G. 15)
 Āh u zār (G. 35, 125)
 Aḫvec (K. 1)
 Aḫrān-ı gül (G. 107)
 °Alāmet (G. 53)
 A°lā-yı °aşḳ (G. 89)
 A°lā-yı dost (G. 15)
 A°lā-yı küll (G. 98)
 °Ālem (K. 1; Müs. 20/ III, 60/ I, II, III, IV; Mir. 3; G. 19, 31, 34, 37, 41, 42, 44, 45, 46, 49, 53, 59, 62, 64, 67, 68, 69, 70, 81, 86, 87, 91, 94, 98, 101, 105, 108, 121, 125, 127, 131, 142, 143, 144, 147, 152, 153, 156, 161, 165, 166, 167, 168, 169, 171, 174, 175, 176, 177, 186, 189, 195, 197, 198)
 °Ālem-bahā (K. 1; G. 106, 134, 138, 165, 174, 180)
 °Ālem-i bākī (G. 41)
 °Ālemin miḫrābı (G. 142)
 °Āl-i kervār (G. 41)
 °Ālī-niṣān (G. 129)
 °Ālī-niṣān-ı mevḫaret (G. 125, 196)
 °Alīl (G. 10, 158)
 °Alīyy-i Ḥaydar (G. 174)
 °Alīyy-i Şir-eşer (G. 181)
 °Alīyyu'l-Murtezā (G. 36, 185)
 Allāh (G. 9, 25, 33, 45, 47, 50, 58, 70, 76, 87, 89, 106, 113, 152, 169, 170, 180, 201)
 °Allāmu'l-guyüb (G. 198)
 A°māl (G. 51, 160)
 A°māl-i dün (G. 12)
 A°māl-i pāk (G. 76)
 A°māl-i şālih (G. 23)
 °Amel (G. 12, 15, 26, 197)
 °Anber-feşān (Müs. 51/ II)
 °Anber-efşān (G. 10)
 °Andelib (G. 50, 107, 116)
 °Andelib-āsā (G. 8, 33, 48, 106)
 °Araḫrīz (G. 144, 178)
 °Ārif (G. 43, 67, 167)
 °Arş u kürsī (G. 129, 131)
 °Arş-ı Raḫmān(G. 8)
 °Arūs-āsā (G. 82)
 Arz-ı mebsūt (G. 9, 159)
 Āsaf Bin Berḫiyā (G. 62)
 Āşār (Tak. 1, 2; G. 45, 108)
 Aşḫāb (G. 67)
 Aşḫāb-ı riyāz (G. 67)
 °Āşī (G. 2, 169)
 Āsitān (G. 85)
 Āsumān (Müs. 54/ III; G. 2, 45, 68, 69, 75, 83, 95, 106, 118, 131, 169, 190, 192)
 °Āşık (Tak. 3; K. 1, G. 8, 9, 22, 45, 46, 52, 73, 84, 88, 89, 90, 91, 110, 126, 187)
 °Aşḳ (G. 8, 9, 23, 30, 35, 48, 49, 52, 53, 57, 84, 101, 115, 124, 127, 131, 140, 142, 162, 185)
 °Aşḳ-ı mecāz (G. 8, 89)
 °Aşḳu'llāh (G. 8, 117)

- Āşüfte (G. 170)
 °Atā (K. 1; Mir. 3; Müs. 20/III; G. 62, 68, 77, 80, 130, 134, 137, 149, 152, 157, 161, 175, 180)
 Āteş-i °aşk (G. 8, 28, 29, 45, 46, 52, 88, 93, 119, 131, 157, 176, 180, 181)
 Āteş-i hicrân (Mir. 3)
 Āyet-i Nūr (G. 182)
 °Ayn-ı °alīl (G. 148)
 °Ayn-ı hikem (G. 118)
 °Ayn-ı kerem (G. 192)
 °Aynu'l-hayāt (G. 65)
 A°zār-ı gül (G. 108)
 °Azāzil (G. 35)
 °Āzim (K. 1; Mir. 3; G. 11, 44)
 °Azīmü's-şān (G. 67, 189)
 Āzürde (G. 23, 93, 128, 147, 187, 198)
 Āzürde-i °aşk (G. 146)
 °Azze ve Celle (G. 129, 130)
- B**
- Bāb-ı luṭf (Müs. 51/ V; G. 2, 114, 119, 121, 125, 139, 147, 153, 193)
 Bāb-ı nedāmet (G. 77)
 Bād-ı şabā (G. 178)
 Bāğ (Müs. 51/ IV; G. 64, 72, 135, 145)
 Bāğ-bān (G. 50, 63)
 Bāğçe (G. 63)
 Bāğ-ı belāgat (G. 148)
 Bāğ-ı büstān (G. 41, 116)
 Bāğ-ı cinān (G. 69)
 Bāğ-ı dünyā (G. 68)
 Bāğ-ı fenā (G. 77)
 Bāğ-ı Firdevs (G. 39)
 Bāğ-ı gülşen (G. 28)
 Bāğ-ı hidāyet (G. 135)
 Bāğ-ı iz°ān (G. 82)
- Bāğ-ı kalb (G. 128)
 Bāğ-ı risālet (G. 179)
 Bāğ-ı vahdet (G. 50)
 Bāğ-ı vişāl (G. 58, 144, 147)
 Bāğ-ı vuşlat (G. 115, 116)
 Bāg u rāğ (G. 84)
 Baḥr (G. 96)
 Baḥr-ı hevā (G. 11)
 Baḥr-ı himem (G. 192)
 Baḥr-ı °irfān (G. 10, 85)
 Baḥr-ı °ișyān (G. 163, 184)
 Baḥr-ı kerem (G. 139)
 Baḥr-ı medīd (G. 52)
 Baḥr-ı °ummān (G. 46, 115)
 Baḥr-ı °ușāt (G. 172)
 Baḥru'l-vefā (G. 52, 137, 149)
 Bākī (G. 13, 178)
 Bālā (G. 12)
 Bān-ı gül (G. 107)
 Bārān-ı ğam (G. 119)
 Bār-i Ḥüdā (K. 1; Müs. 20/III; G. 16, 24, 37, 52, 117, 129, 149)
 Bāṭn (G. 2)
 Bedīdār (G. 86)
 Bedrū'd-dücā (Mir. 3)
 Bed-ṭynet (G. 5, 13)
 Bekr (Müs. 60/ I, II, III, IV; G. 36, 65, 105, 166, 174, 181)
 Bende (G. 34, 58, 64, 69, 78, 84, 103, 107, 108, 121, 152, 154, 155, 170, 178, 183)
 Bende-i Maḥbūb-ı Yezdān (G. 78)
 Bende-i ruy-ı siyāh (G. 135)
 Bende-i šāhib-ķabāḥat (G. 176)
 Benefşe (G. 141)
 Berāt (G. 11, 76)
 Ber-güzīde (G. 87)
 Ber-hevā (K. 1; G. 49)
 Besmele (Tak. 3)

- Beşâret (Mir. 3; G. 115, 139, 183)
- Beyne'l-halâ'ik(G. 136)
- Bezm-i İlâhi (G. 144)
- Bi'llâhi (K. 1)
- Bîmâr (G. 10, 46, 50, 167)
- Bî-muḥâbâ (G. 8, 12, 129)
- Bî-mürüvvet (G. 2)
- Bî-naẓîr (G. 138)
- Bi'şet (G. 65)
- Bî-şek (G. 8)
- Burâk (Mir. 3; G. 74, 131)
- Buḫlân (G. 102)
- Büy-ı aşk (G. 2)
- Büy-ı gül (G. 88)
- Büy-ı tama^c (G. 81)
- Büy-ı ta^cîr (G. 69)
- Bülbül (G. 28, 30, 50, 64, 90, 108, 135, 185)
- Bülbül-i nâle (Müs. 51/ IV)
- Bülbül-i şeydâ(G. 33, 116)
- Bürhân (Müs. 54/ III; G. 41, 85, 92, 97, 100, 101, 110, 171)
- Bürhân-ı katî^c (K. 1; G. 68)
- Bürhân-ı zî-şân(G. 189)
- C**
- Câh-ı mu^callâ (G. 35)
- Câlis-i kürsiyy-i ḥikmet (G. 4)
- Câm-ı aşk (G. 37, 165)
- Câm-ı neş'e (G. 162)
- Câm-ı şahbâ (G. 39)
- Cân (Tak. 1, 3; G. 13, 29, 31, 37, 44, 46, 50, 52, 62, 81, 89, 101, 127, 131, 139, 149, 157, 160, 167, 184, 198, 200)
- Cân vir- (G. 13, 29, 44, 46, 52)
- Cebrâ'îl (G. 179)
- Cebre'îl (K. 1)
- Cefâ (G. 2, 34, 196)
- Cehil (G. 120)
- Cehül (G. 105)
- Celb-i menâfi^c (G. 43)
- Cemâl-i yâr (G. 141)
- Cemâl-i Yûsuf(G. 73, 140)
- Cemî^c-i aşfiya (G. 25)
- Cemî^c-i mürselîn (G. 70)
- Cenâb-ı Ḥazret-i Allâh(G. 75)
- Cenâb-ı Kibriyâ(K. 1; G. 43, 51, 198)
- Cennet (G. 174)
- Cevher (Tak. 3)
- Cevher-i yektâ(G. 82)
- Cezbe-i aşk (G. 127)
- Cibrîl (Mir. 3; G. 174)
- Cibrîl-i Emîn (G. 87)
- Cinân-ı düzaḥ (G. 70)
- Cur^ca-efşân (G. 37)
- Cürm (Mir. 3; G. 10, 23, 61, 69, 85, 94, 128, 178, 189)
- Cürm ü inâyet(G. 177)
- Cürm ü işyân (Mir. 3)
- Ç**
- Çâker (G. 79, 116)
- Çarḥ-ı iz^cân (G. 80)
- Çehar Yâr-ı Güzîn (G. 174)
- Çerâğ-ı müzlim (G. 49)
- Çeşm-i ḥamrâ (G. 140)
- Çöl (G. 21, 48)
- D**
- Dâdger (G. 36)
- Dâğ (G. 84)
- Ḍalâlet (G. 88)
- Dâmen (G. 121, 148)
- Dâr (G. 57)

- Dār-ı bekā (G. 33, 43, 117, 127, 141)
Dār-ı cinān (G. 57)
Dār-ı dūzah (G. 37, 49, 50, 136, 180)
Dār-ı dünyā (G. 9)
Dār-ı fenā (G. 28, 39, 42, 44, 58, 64, 79, 96, 102, 106, 107, 114, 127, 134, 186)
Dār-ı Firdevs (G. 16, 25, 74)
Dār-ı ğamnāk (G. 62)
Dār-ı meḥīn (G. 39)
Dār-ı miḥnet (Müs. 51/ III; G. 11)
Dār-ı na'īm (G. 12, 76, 82)
Dār-ı 'uḳbā (G. 9, 77, 84, 102, 113, 114)
Dār-ı 'ulyā (G. 21)
Dāstān (G. 169)
Da'vā-yı 'aşḳ (G. 89)
Da'vā-yı dost (G. 15)
Da'vet (Mir. 3; G. 27, 69, 74, 87, 95, 156)
Da'vet-i Raḥmān (Mir. 3; G. 129)
Da'vī-i buḫlān (G. 93)
Dāvūd (G. 62)
Defter-i 'iṣyān (Mir. 3)
Dehān (G. 140, 158, 160, 162, 179)
Dehr (G. 33)
Dem-beste (G. 170)
Dem-sāz (G. 137)
Dendān (Müs. 51/ I)
Dendān-ı tābān (Müs. 51/ I)
Denī (G. 28)
Der-'aḳab ol- (Mir. 3)
Dergāh (G. 10)
Dergāh-ı vālā-yı risālet (G. 43)
Derk-i esfel (G. 134)
Derūn (G. 84)
Destār (G. 30)
Dest-i İblīs (G. 117)
Dest-i ḳudret (G. 47)
Dest-i mu'allā (Müs. 54/ III, 60/ IV; G. 149)
Dest-i 'ulyā (G. 135)
Dest-i zebāni (G. 16, 169)
Deṣt ü ṣaḥrā (G. 37, 45, 107, 108, 184)
Devrān (G. 4, 146, 175)
Devrān-ı gül (G. 107)
Devr-i abvāb (G. 41, 67)
Devr-i felek (G. 67)
Devvār (G. 110)
Deyr ü ṣanem (G. 102)
Dıyḳ-ı ma'āṣa (G. 48)
Dibā (G. 9)
Dīde-i fikr (G. 126)
Dilāver (G. 36)
Dil-cū (G. 36, 47)
Dildār-ı fenā (G. 34)
Dimāḡ (G. 84)
Divān (Tak. 1, 2, 3)
Dīvāne (G. 29)
Dost (G. 13, 15)
Dūzah (G. 5, 35, 37, 68, 76, 85, 88, 105, 126, 138, 139, 140, 148, 160, 163, 165, 178, 201)
Düldül (G. 185)
Düşmen (G. 13, 15)
Düşvār (Müs. 54/ IV)
E
Ebḥār (G. 168)
Ebleh (G. 173)
Ebr (G. 143)
Ebr-veṣ (G. 143)
Ebṣār-ı gül (G. 108)
Ebvāb-ı semā (Mir. 3)
Ecr-i cezīl (G. 102)
Edvār (G. 45)
Edyān (G. 17)

- Edyân-ı bâtl (G. 165)
- Efđal (G. 4, 32, 100, 147)
- Efendim (Müs. 51/ II, 54/ I, II, III, IV; G. 73, 140)
- Efgân (Müs. 51/ IV, G. 45, 58, 65, 100, 101)
- Efgân eyle- (G. 30, 116)
- Efsâd (Müs. 20/ IV)
- Efzây-ı fażl (G. 53)
- Efzây-ı küll (G. 106)
- Ehl-i aşnâm (G. 16)
- Ehl-i câh (G. 34)
- Ehl-i dil (K. 1)
- Ehl-i evşân (G. 17)
- Ehl-i kerem (G. 118)
- Ehl-i nâr (G. 9, 11)
- Ehl-i şanem (G. 100)
- Ehl-i semâ (Mir. 3; Müs. 20/ II)
- Ehl-i sühan (K. 1)
- Ehl-i şirk (G. 75)
- Ehl-i taqvâ (G. 9)
- Ehl-i veşen (G. 163)
- Ekmel (G. 4, 191)
- El vir- (K. 1)
- Elest (G. 142)
- El-Ğıyâş (Müs. 20/ I, II, III, IV, V, VI, VII)
- Elvân-ı gül (G. 107)
- Emmâre (G. 15, 117)
- Emr (K. 1; G. 11, 27, 31, 86, 94, 102, 120, 139, 156, 179)
- Emr ü nehy (K. 1)
- Emrâz-ı ten (G. 10)
- Emr-i ta'cîz (G. 161)
- Emvâl-i câh (G. 117)
- Emvât (Müs. 54/ II; G. 199)
- Endâm (G. 82)
- Enîs (G. 181)
- Ensâb-ı gül (G. 109)
- Envâ^c-ı üşkûfe (G. 159)
- Envâr-ı feyz (G. 69)
- Envâr-ı gül (G. 108)
- Enver (G. 70)
- Erbâb-ı melânet (G. 67)
- Erkân (G. 8, 36, 58, 105)
- Ervâh (Mir. 3; G. 113)
- Esbâb-ı ta'zîb (G. 197)
- Eslâf-ı ümem (G. 129)
- Esmâ (G. 146)
- Esrâr (G. 32, 45, 68, 124, 198, 200)
- Esrâr-ı gül (G. 108)
- Eş'âr-ı bürhân (G. 189)
- Eşcâr-ı sâc (G. 23)
- Eşcâr-ı verd (G. 109)
- Eşcâr-ı zaqqûm (G. 76)
- Eşkâl-i verd (G. 109)
- Evliyâ (G. 25)
- Evşâf (K. 1; Mir. 3; G. 2, 25, 39, 59, 61, 69, 89, 95, 106, 127, 130, 131, 135, 151, 166, 167, 181)
- Eyyüp-veş (G. 23)
- Ezhâr (G. 45)
- Ezkâr-ı gül (G. 108)
- F**
- Fahr-i 'Âlem (Tak. 2; G. 41, 45, 89, 95, 130, 145)
- Fahr-i Cihân (Müs. 20/ VII, 54/ IV; G. 47, 78, 86)
- Fahr-i Risâlet (K. 1; G. 27, 29, 31, 34, 82, 117, 135, 136, 169)
- Fâruğ (G. 36)
- Fârûku's-Şiyem (G. 93)
- Fâsık (G. 11, 92)
- Fedâ (Mir. 3; G. 29, 37, 46, 50, 83, 131, 139, 157, 158, 160, 161, 167, 184)
- Felâh (G. 26)

Felek (Mir. 3; G. 4, 45, 72, 73, 74, 76, 95, 96, 98, 105, 110, 113, 114, 124, 131, 140, 156, 175, 200)
 Felek-veş (G. 80)
 Fenā (Tak. 3; G. 9, 13, 21, 24, 28, 34, 39, 41, 42, 44, 59, 61, 63, 81, 84, 88, 109, 115, 116, 141, 172, 189)
 Fermān (G. 79, 116, 127)
 Feryād-ı bülbül (G. 21)
 Feth ol- (Mir. 3)
 Fevka'l-^calā (G. 2, 199)
 Fi'llāh (G. 87)
 Firāk (Mir. 3; G. 91)
 Firdevs-i a^clā (G. 2, 12, 52, 59, 115)
 Firdevs-i mu^callā (G. 105)
 Firķat (G. 28)
 Fütūh (G. 27)

G

Ġaffār (G. 110)
 Ġāfil (G. 9)
 Ġam (G. 27, 28, 130)
 Ġār (G. 100, 166)
 Ġārāt (G. 49)
 Ġaraż (G. 77, 162)
 Ġarķ (Müs. 60/ III; G. 106)
 Ġayb (G. 45, 198)
 Ġayret (K. 1; G. 12, 13, 89, 130)
 Gedā (G. 83, 167)
 Gerdān (G. 47)
 Gerden-i Rıdvan (G. 76)
 Giryān (G. 8, 115, 128)
 Ġonce (G. 33, 63, 75)
 Gölge (G. 186)
 Gönül (G. 42, 57, 63, 88)
 116)
 Ġubār-ı pay (G. 78, 138)
 Ġubār-ı ravza (G. 68, 148, 167)

ĠulĠul (G. 185)
 Ġün (K. 1; G. 84, 105, 115, 148, 188, 189)
 Ġurūr-ı zühd (G. 48)
 Ġüftār (G. 200)
 Ġül (G. 5, 11, 21, 28, 33, 42, 48, 50, 64, 90, 107, 116, 128, 138)
 Ġül-i hamra (G. 179)
 Ġülşen (G. 116)
 Ġülzār-ı Ġül (G. 108)
 Ġümrāh (G. 34, 126)
 Ġünehkār (G. 2, 25, 128)
 Ġürüh-ı ^cayn-ı a^cdā (G. 75)
 Ġürüh-ı enbiyā (G. 135)

H

Ĥabā'is (G. 9)
 Ĥ^vāb-ı Ġaflet (Müs. 51/ III; G. 117)
 Ĥabīb (Tak. 3; Mir. 3; Müs. 20/ II, V; G. 4, 19, 24, 27, 37, 43, 44, 45, 50, 60, 83, 87, 94, 106, 117, 124, 129, 162, 171, 182, 188, 192, 199)
 Ĥabīb-i Ĥazret-i Allāh (Müs. 60/ I)
 Ĥabīb-i Kibriyā (Müs. 54/ I, II, III, IV; G. 45, 50, 74, 85, 90, 114, 139, 149, 160, 173, 200)
 Ĥabl-ı metīn (G. 32)
 Ĥacīl (G. 102)
 Ĥafā (G. 161, 201)
 Ĥāfız-ı nār-ı cehīm (G. 82)
 Ĥaķāyık (G. 186)
 Ĥakīmāne (G. 136)
 Ĥaķķ (Tak. 2; G. 12, 13, 16, 17, 30, 41, 52, 57, 71, 76, 77, 78, 87, 88, 89, 105, 114, 128, 129, 130, 134, 139, 145, 147, 148, 160, 163, 165, 170, 177, 180; T. 1; Müs. 51/ II, III)
 Ĥaķķa'l-yaķīn (G. 12, 30)
 Ĥālķ (G. 17, 78, 80)
 Ĥālķa'n-nūru's-şabāh (G. 26)
 Ĥālķ-ı kevn ü mekān (G. 125)

- Hâlık-ı levh ü kalem (G. 118)
 Hâlıkı'l-aşbâh (G. 72, 171)
 Hâlıkı'l-esyâ (G. 35, 43, 93, 106, 128, 162, 191)
 Hâlıkı'l-kevneyn (G. 58)
 Hâlıkı'l-mişbâh (G. 126)
 Halîl (G. 102)
 Halk (G. 97)
 Halk (Müs. 60/ III; G. 8, 13, 19, 57, 61, 121, 191, 193)
 Halk eyle- (G. 12, 68, 98, 131, 146, 170, 199, 201)
 Halk it- (G. 93, 94, 105, 113)
 Halk ol- (Mir. 3; Müs. 60/ III; G. 5, 19, 27, 96, 105, 107, 153)
 Hâmân (G. 79)
 Hamdu'llâh (G. 58)
 Hamdü'llâh (K. 1; G. 16, 114)
 Hammâr (G. 9)
 Hâne-i kalb (G. 26, 47)
 Hâr (G. 128)
 Hârût (G. 79)
 Hârût-veş (G. 79)
 Hasb-i hâl (G. 10, 43, 172)
 Hasret-keşen (G. 163)
 Hâşâli'llâh (G. 107)
 Haşr (G. 49, 109)
 Haţ (G. 56, 75, 79)
 Hatem (G. 113, 137)
 Hatmü'l-enbiyâ (G. 5, 64, 155)
 Hatmü'r-rüsül (G. 27)
 Havâriyyün (G. 181)
 Hay ol- (G. 17)
 Hayr-ı beşer (G. 136)
 Hayru'l-ibâd (G. 35)
 Hayyu'l-ebed (Mir. 3; G. 5)
 Hazret-i Cibrîl (Mir. 3; G. 120)
 Hazret-i Dâvûd (G. 62)
 Hazret-i Fahr-i Risâlet (K. 1; G. 117, 129)
 Hazret-i Hallâk (G. 113)
 Hem-râh eyle- (G. 23)
 Hem-râh it- (G. 15)
 Heşt-i behişt (G. 26)
 Hevâ (Tak. 3; G. 11, 13, 24, 50, 100, 107, 121, 141, 170)
 Hezâr-ı dil-figâr (G. 187)
 Hırka (G. 13, 34)
 Hırka-püş (G. 58)
 Hizmet (K. 1; G. 56, 153)
 Hikâyet (G. 104)
 Hilâl (G. 142)
 Hilâl-i mâh (G. 143)
 Himâyâ (G. 161, 201)
 Himâyet (G. 135)
 Himmət (Tak. 1; G. 43, 174)
 Hîn-i bî'set (G. 134)
 Hîn-i vilâdet (G. 53, 179, 192)
 Hod-bîn (G. 29)
 Hübân (G. 46)
 Hużûr-ı Hazret (Mir. 3)
 Hużûr-ı Hazret-i Haqq (Müs. 51/ II; G. 134, 136)
 Hużûr-ı Hazret-i Raḥmân (G. 78)
 Hużûr-ı izzet (G. 74, 156)
 Hücçet (G. 56)
 Hülyâ (G. 52)
 Hüseyin (G. 174, 185)
 Hüsn (Tak. 3; G. 53, 76, 110, 142, 154, 159, 178)
 Hüveydâ (G. 157)
 I
 İslâh (G. 71)
 İturnâk (Müs. 51/ II)

İ

İbâdu'llâh (G. 68)
 İbķā-yı aşķ (G. 89)
 İblīs (G. 15, 24, 32, 33, 36, 41, 88, 94, 126, 170, 191, 195, 200)
 İbn-i Mes'ūd (G. 120)
 İbnu'llâh (G. 16)
 İbrâhîm (G. 27, 102, 131, 161)
 İcâbet (G. 27)
 İcâd-ı rūḥ (G. 131)
 İfsâd (G. 170)
 İftikâr (G. 166)
 İğvâ (G. 33, 94, 170)
 İḥdâ (G. 26)
 İḥlâş (K. 1; G. 92)
 İḥsân (Müs. 20/ I, III, 54/ IV; G. 2, 9, 37, 65, 85, 93, 95, 108, 117, 118, 119, 128, 161, 179, 194, 196)
 İḥtirâm (G. 120)
 İḥvân (Tak. 3)
 İķrâr (G. 57, 76, 117)
 İķrâr-ı gül (G. 108)
 İķtidâ (G. 142, 158)
 İlac (G. 23, 50, 198)
 İlähe'l-âlemîn (Mir. 3)
 İlel (G. 23, 128, 147)
 İllet (K. 1)
 İlmü'llâh (G. 57)
 İlticâ (G. 2, 98, 137, 196)
 İmâdü'd-dîn (G. 174)
 İmâm (Mir. 3)
 İmâm-ı enbiyâ (G. 137)
 İmtihân (G. 63)
 İmtişâl (G. 86)
 İn'âm (G. 11, 71, 80, 92, 131, 169, 172)
 İn'âm eyle- (G. 166)
 İn'âm it- (Mir. 3)

İn'âm-ı iḥsân (G. 32)
 İnâyet (Müs. 54/ IV; G. 2, 31, 84, 176, 177)
 İncîl (G. 119, 167, 199)
 İncîli 'İsâ (G. 16, 130)
 İnḥidâc (G. 83)
 İns ü cîn (Müs. 20/ III; G. 25)
 İnzâl-ı mâh (Müs. 54/ III)
 'İsâ (Müs. 54/ II; G. 4, 16, 17, 86, 155, 165, 181)
 İsmâ'îl (G. 27, 131)
 İstimdâd (G. 33)
 İstişmâm (G. 107, 159)
 'İşyân (Mir. 3; G. 8, 13, 70, 85, 148, 166, 201)
 İ'tikâd (G. 12)
 İ'tikâd-i câzim (G. 24)
 İ'timâd (G. 41)
 İttibâc (G. 83)
 İtyân-ı ervâḥ (G. 73)
 İz'an-ı gül (G. 107)
 İzdiyâd-ı ḥürmet (G. 114)
 İzḥâr-ı aşķ (Mir. 3; G. 30)
 İzḥâr-ı eltâf (G. 2)
 İzḥâr-ı kudret (G. 118)
 İzḥâr-ı riyyâ (G. 30)
 İzḥâr-ı senâ (K. 1)
 İzzet (G. 43, 73, 91, 115, 116, 118, 127, 130, 141, 194)

K

Ka'be (G. 102)
 Kâbir (G. 23)
 Kâble'l-vüṣûḥ (G. 27)
 Kâdd-i tûbâ (G. 130)
 Kâlâ-yı dost (G. 15)
 Kâlb-i bîmâr (Müs. 54/ IV)
 Kâlb-i 'uṣṣâķ (G. 28)

- amet (G. 5, 19, 142, 143, 158)
 anā^cat ıl- (G. 63)
 ārūn (G. 79)
 aşr-ı dīn (G. 105)
 aşın mihrābı (G. 142, 158, 184)
 atı^c-ı bürhān (G. 137)
 avm (G. 16, 27, 97, 106, 130, 157, 181)
 avm-i müzebzeb (G. 16)
 avm-i Nūḥ (Müs. 54/ II; G. 27)
 Kebā^{ir} (G. 178)
 Kelām (K. 1; G. 27, 48, 195)
 Kelīm (Müs. 54/ II; G. 27, 155, 165)
 Kelīmu'llāh (Müs. 60/ III)
 Kemāl Efendī (Tak. 2)
 Kemān-ebrū (G. 142)
 Kemter (G. 23, 35)
 Kenān (G. 46)
 Kerbelā (Müs. 20/ II; G. 105, 174)
 Kerem (Mir. 3; Müs. 20/ V)
 Kebş-i ^cazīm (G. 27)
 Keşkül (G. 185)
 Kevākib (G. 75)
 Kevşer (G. 152)
 Kevşer şarābı (G. 160)
 ible (G. 102)
 illet (K. 1)
 ıl u āl (G. 37, 103, 172)
 ıssā (Mir. 3; G. 177)
 Kibr it- (G. 35)
 Kibr-i ten (G. 89)
 Kibriyā (Mir. 3; G. 35)
 udret-i Mevlā (G. 9)
 ulūb (G. 47, 85)
 Kūr-āb-ı gül (G. 109)
 ur^{ān} (G. 93, 189)
 ur^{ān}-ı İtyān (G. 130)
 ur^{ān}-ı Kerīm (G. 119, 129)
 ur^{ān}-ı Zī-şān (G. 16, 80, 102, 110, 119, 125, 147, 163, 167)
 urbān (G. 101)
 urbān ol- (G. 36, 127)
- L**
- Lāl ol- (G. 67)
 Lāle (G. 141)
 Lāne (G. 52)
 Lāt (G. 86, 93)
 Laṭīf (Tak. 1; G. 87)
 Lā-yuḥşā (K. 1; G. 9, 68)
 Leheb (G. 120)
 Leşker (G. 36)
 Levh-i mağfūz (G. 129)
 Levlāke levlāk (Müs. 20/ IV; G. 25, 105, 135, 155)
 Leyle-i mi^crāc (Mir. 3; Müs. 20/ V; G. 87, 114)
 Leysu'llāh (G. 62)
 Lezzet-i hicrān (G. 8)
 Libās (G. 13)
 Lomān (G. 10, 198)
- M**
- Ma^cāza'llāh (G. 50)
 Ma^cbūd (G. 32)
 Madiḥ (G. 2)
 Madiḥ-i Mevlā (G. 2)
 Mağfūr (G. 182)
 Mağrūr ol- (G. 26, 70, 117, 168)
 Māh (G. 2, 10, 138, 154)
 Maḥbūb (K. 1; G. 2, 5, 36, 45, 50, 52, 188)
 Maḥbūb-ı Ğaffār (G. 110)
 Maḥbūb-ı Yezdān (G. 10, 198)
 Māh-ı ebrū (G. 142)

- Mâh-ı tâbân (G. 10, 37)
 Maḥlûkât (G. 178)
 Maḥmūd (G. 32)
 Maḥrem-i esrâr (G. 124)
 Maḥzen-i feyz-i hidâyet (G. 4)
 Mâlikü'l-Mülk (G. 149)
 Ma'na-yı aşk (G. 89)
 Ma'na-yı dost (G. 15)
 Ma'na-yı dost (G. 15)
 Mânend (G. 4, 35, 101, 113, 114, 142)
 Mânend-i akrân (G. 95)
 Mânend-i li'âm (T. 1)
 Mâr (G. 83, 100)
 Mârût (G. 79)
 Mâsivâ (G. 33, 48, 196)
 Ma'sûk (G. 30, 46, 182)
 Maṭar (G. 9)
 Maṭlûb (G. 30, 34, 164)
 Maṭrûd (G. 32)
 Mâzâga'l-başar (Müs. 20/ V)
 Mazhar ol- (K. 1; G. 19, 62, 70, 88, 121, 154, 157)
 Meclis-i aşk (G. 110)
 Mecnûn-veş (G. 52)
 Medâr-ı ğufrân (Tak. 3)
 Medâyiḥ silki (T. 1)
 Meded (G. 36, 37)
 Medḥ-i bâ-şafâ (Tak. 3)
 Medḥ-i Resûl (Tak. 3)
 Mefḥar (Müs. 20/ I, II, III, IV, V, VI, VII; Mir. 3; G. 70, 124, 135, 197)
 Mefḥar-ı fahrü'l-enâm (G. 120)
 Mefḥar-ı mürsel (G. 129)
 Mefḥar-ı mürsel (G. 129)
 Mehâbet (G. 119, 135, 179)
 Meḥâsin (G. 2, 102, 155)
 Me'ḥaz (G. 110, 140, 153)
 Meh-cebîn (Müs. 20/ VI; G. 140)
 Medḥ-i amîm (G. 155)
 Meh-tâb-ı gül (G. 109)
 Melâ'ik (Mir. 3; G. 25, 32, 83, 140, 164, 169, 190)
 Mel'anet (G. 200)
 Melce' (G. 2, 152, 155)
 Melek (Müs. 51/ I; G. 95, 98)
 Memdûḥu's-şiyem (Mir. 3)
 Menba'-ı baḥru'l-âṭâ (G. 4)
 Menba'-ı feyz-i kerem (G. 152)
 Mensûḥ (G. 155)
 Merâm (T. 1)
 Merd-i âṭâ (G. 12)
 Merd-i Kâmil (K. 1)
 Merdûd (G. 35)
 Mergûb-ı Settâr (G. 110)
 Mergûb-ı Sübhân (Müs. 20/ I, II, III, IV, V, VI, VII)
 Merkez-i bâbu'l-âlâ (Mir. 3)
 Meryem (G. 17, 27, 131, 199)
 Merzûk (G. 9)
 Mesâğ (G. 84)
 Meserret (G. 194)
 Mesîḥ (Müs. 54/II)
 Mesken (G. 2, 8, 113, 114)
 Mest-i müdâm (G. 106)
 Meşâmm (G. 92, 144)
 Metânet (G. 176, 177)
 Mevşûf (G. 17, 61)
 Meyl it- (Tak. 1; G. 9, 24, 39, 41, 44, 63, 79, 81, 82, 84, 88, 109, 197)
 Me'yûs (G. 128)
 Mezâyâ-yı ulûhiyyet (G. 149)
 Mezkûr (G. 189)
 Mihmân (G. 24, 36, 115)
 Mihnet-güzâr (G. 168)
 Milel (G. 61, 104)
 Millet (G. 61, 161)
 Millet-i İslâm (G. 80)

- Mīnā-yı ʿaşk (G. 89)
 Minnet (G. 56, 101)
 Minnet eyle (Mir. 3)
 Miʿrāc (Mir. 3; Mūs. 54/ I, II, III, IV; G. 46, 69, 140, 156, 161)
 Miʿrāc-ı ʿālī-şān (G. 131)
 Misāfir-ḥane (G. 24)
 Misk (G. 178)
 Miyān-ı düzah (G. 72)
 Miʿyār (G. 12, 76)
 Mīzāb-ı gül (G. 109)
 Muʿallā (G. 4, 56, 136, 138, 147, 187)
 Muʿanven (G. 156)
 Muʿaṭṭar (G. 140, 144, 157)
 Muʿazzez (G. 136, 183)
 Mucību's-sā'ilīn (G. 182)
 Muʿcizāt-ı bāhirāt (G. 119)
 Muʿcize-i Kurʿān (G. 19)
 Muḥammed (Mir. 3; Mūs. 54/ I, II, III, IV; G. 4, 5, 30, 35, 48, 59, 61, 80, 85, 88, 92, 93, 96, 97, 115, 138, 199)
 Muḥarriḳ kıl- (G. 16)
 Muḥaṣṣaṣ (G. 195)
 Muḥāṭab eyle- (G. 27)
 Muḥbir-i şādīḳ (G. 5)
 Muḥibb (G. 146)
 Muḥliṣ (G. 146)
 Muʿīn (G. 124)
 Muḳtedā (Mir. 3; G. 138, 145, 147, 165, 199)
 Muḳteżā (G. 165)
 Mūr (G. 94)
 Murād (K. 1; G. 35, 41, 138, 167, 177)
 Murġ-ı dil (G. 100)
 Mūsā (G. 27, 69, 86, 124, 155, 165, 199)
 Mūsī (G. 4)
 Muṣṭafā (Tak. 1; K. 1; Mir. 3, Mūs. 20/ II, 54/ I, II, III, IV, 60/ II; G. 4, 5, 27, 29, 30, 34, 35, 48, 50, 61, 68, 80, 85, 88, 93, 96, 105, 109, 115, 134, 137, 138, 145, 148, 149, 175, 193, 199)
 Muṭayyeb (G. 10)
 Muttakī (G. 12, 201)
 Muvaffaḳ (K. 1; G. 179)
 Muvāfiḳ (G. 61)
 Muvahḥid (G. 11, 65, 171, 201)
 Mübāḥ (G. 26)
 Mübārek (Mir. 3; Mūs. 51/ I, II, III, IV, V; G. 43, 64)
 Mücrim (Mūs. 51/ III, 54/ I; G. 2, 26, 37, 56, 87, 97, 121, 135, 145, 168, 176, 201)
 Müctebā (Mir. 3; G. 96, 139, 145, 199)
 Mest-i müdām (G. 57)
 Müʿeşşir (G. 50)
 Müfsidü'l-ecsād (G. 33)
 Mühtedī (G. 191)
 Müjde (G. 187)
 Müjgān (G. 142)
 Mü'min (K. 1; G. 11, 65, 83, 147, 148, 164)
 Mümtāz (G. 27, 35)
 Münāfiḳ (G. 47, 83, 120, 134, 154, 156, 165, 177)
 Müneccim-ḥāne (G. 45)
 Münevver (G. 173)
 Müreccāḥ (G. 32)
 Mürsel (G. 32)
 Müstaḳīm (G. 11)
 Müstebān (G. 129)
 Müstefīd (T. 1)
 Müsteṭāb (G. 159)
 Müşerref (G. 184)
 Müyesser ol- (G. 26, 95)
 Müzebzeb (G. 81, 104, 105, 120)
 Müzeyyen (G. 197)

N

- Nāb-ı gül (G. 109)
- Nādim (G. 100, 196)
- Nağme-sāz (G. 119)
- Nā'ıl ol- (K. 1; Mir. 3; G. 11, 48, 52, 127, 128, 144, 163, 185)
- Nā'ıl-i feyz-i mehābet (G. 135)
- Nā'ıl-i maḫşūd (G. 12)
- Nālān (Müs. 51/ IV; G. 8, 57, 58, 100, 115, 127)
- Namāz (Mir. 3)
- Nām-ı mu'allā (G. 199)
- Nām-ı vālā (G. 4, 5, 68)
- Nān-ı tehī (G. 67)
- Nār-ı düzaḥ (G. 191)
- Naşīb (G. 26, 79, 109, 188)
- Naşş (G. 26, 86, 137, 158, 167)
- Naşş-ı Kūr'ān (G. 82)
- Nasūḥ (G. 27)
- Na'ṭ (Tak. 1, 2; G. 37, 100, 141, 182)
- Na'ṭ-ı müctebā (K. 1)
- Na'ṭ-ı pāk (Tak. 1; K. 1)
- Nāz-ı istiğnā (G. 30)
- Nāzım (K. 1; G. 35, 52, 56, 96, 108, 131, 167, 191)
- Nāzil ol- (G. 16, 119)
- Naẓm (Tak. 1; K. 1; G. 173)
- Nebıyy-i muḫterem (Müs. 20/ V)
- Nebıyy-i muḫtedā (G. 124)
- Nebıyy-i mu'teber (Müs. 60/ I)
- Nebıyy-i Zī-şān (Tak. 3)
- Nebıyyu'l-enbiyā (Müs. 54/I)
- Nebıyyu'llāh (Müs. 20/ III)
- Necāt bul- (Müs. 20/ VII, 60/ III; G. 27, 95, 105)
- Necāt ol- (G. 37, 130)
- Neciyyu'llāh (Müs. 60/ III; G. 199)
- Nedāmet (G. 49, 71, 165, 178)
- Nefs (K. 1; G. 5, 29, 34, 116)
- Nefs-i bed (G. 9, 15, 77)
- Nefs-i emāre (G. 117)
- Nehy (K. 1; G. 11, 94)
- Nemrūd (G. 131)
- Neseb (G. 67)
- Nevāziş (Müs. 51/ II; G. 75)
- Nev-bahār (G. 33, 50, 65, 91, 141, 166)
- Nev-edā (G. 30)
- Nev-maḫāl (G. 42)
- Nev-nihāl (G. 42)
- Ni'am (G. 9, 152)
- Ni'emet (G. 90, 116, 159)
- Niyāh (G. 26)
- Nuḫaṭ çek- (G. 75)
- Nūr (Müs. 51/ I, 60/ III; G. 10, 19, 49, 64, 72, 73, 74, 84, 85, 91, 93, 98, 105, 109, 115, 131, 137, 140, 167, 170, 177, 178, 185, 192, 195)
- Nūr-ı āfāk (G. 165)
- Nūr-ı cemel (G. 184)
- Nūr-ı dildar (G. 117)
- Nūr-ı eflak (G. 194)
- Nurı Habibullah (G. 57, 72)
- Nūr-ı Hak (Müs. 54/ I, II, III, IV; G. 19)
- Nūr-ı hidayet (G. 49)
- Nūr-ı hüsn (G. 53)
- Nūr-ı İḫān (G. 82)
- Nūr-ı maḫẓ (G. 153, 199)
- Nūr-ı mevcūdāt (G. 92)
- Nūr-ı Muḫammed (G. 23, 85, 97)
- Nūr-ı Münīr (G. 64)
- Nūr-ı Nehār (G. 19)
- Nūr-ı nübüvvet (G. 96, 129)
- Nūr-ı pāk (G. 94, 121, 199)
- Nūr-ı Pāki Kibriyā (G. 2)
- Nūr-ı tecellī (G. 149)
- Nūr-ı Uşşāk (G. 158)

- Nūr-ı vahdet (G. 59, 80, 106, 138)
 Nūr-ı zāt (G. 105, 114)
 Nūr-ı zibā (G. 74)
 Nūru'l-Hüdā (Müs. 54/ I; G. 59, 69, 138)
 Nūru'l-verā (Mir. 3, Müs. 20/ II; G. 26, 69, 149)
 Nūr-veş (G. 62)
 Nuşuş (G. 32, 33, 134, 139, 152, 183)
 Nuṭṭ-ı hevā (Müs. 20/ V)
 Nükte-senc (G. 24)
 Nümāyān (Tak. 3; G. 16, 39, 155)
- O**
- Oḡu- (G. 39, 110)
 Oşmān (Müs. 60/ I, II, III, IV; G. 36, 65, 79, 93, 105, 166, 174, 181)
- Ö**
- °Ömer (Müs. 60/ I, II, III, IV; G. 36, 65, 105, 166, 174, 181)
 °Ömr (K. 1; G. 44, 49, 50, 73, 77, 81, 100, 121, 141, 170, 196)
 °Ömr-i kütāh (G. 126)
- P**
- Pādişāh (K. 1)
 Pāk (Tak. 1; G. 2, 35, 56, 74, 76, 80, 94, 100, 106, 110, 114, 117, 121, 126, 145, 173, 197, 199, Müs. 20/ II, III)
 Pāmāl (G. 41, 67, 121)
 Pār pār yan- (G. 49)
 Pāre (G. 87)
 Pāsbān (G. 74, 164)
 Pāyidār ol- (G. 15, 46, 64, 89)
 Penāh (G. 165, 184)
- Pend (Tak. 3; K. 1, G. 61)
 Perişān (G. 16, 25, 116, 197)
 Pertev (G. 181)
 Pervāne (G. 28, 185)
 Pervāne-veş (G. 30, 49, 50, 59, 91)
 Perverde (G. 109, 110, 178, 186)
 Peşīman (G. 189)
 Peyğamber (Müs. 54/ I; G. 27, 159, 197)
 Peyğamber-i Zī-şān (G. 189)
 Peyk (G. 59)
 Peykān (G. 115)
 Peyk-i cām-ı ecel (G. 11)
 Peyk-i celīl (G. 102, 200)
 Peymāne (G. 29)
 Pinhān (G. 76, 109, 115)
 Pīr (G. 30)
 Pīr-i °azīzāne (G. 30)
 Put-perest (G. 17, 34)
 Put-perest-āsā (G. 34)
 Pür-ādāb-ı gül (G. 109)
 Pür-cilā (G. 148, 195)
 Pür-ğāzab (G. 15)
 Pür-ni°am (G. 118)
 Pür-rīk (G. 21)
 Pür-zīyā (G. 49)
- R**
- Rabbe'l-berāyā (Mir. 3)
 Rabbenā (Mir. 3)
 Rabṭ-ı ḡalb (K. 1; G. 21)
 Rāfi°-i küfr-i zulem (G. 119)
 Rağbet (G. 24)
 Rağbet it- (G. 127)
 Rāğīb (Tak. 3; G. 43)
 Rāh-ı Aḡmed (G. 9)
 Rāh-ı °aşḡ (G. 30, 46, 157)

- Rāh-ı bāṭıl (G. 16, 129)
Rāh-ı dīn (G. 174)
Rāh-ı erkān (G. 8, 80)
Rāh-ı fānī (G. 21)
Rāh-ı fenā (G. 43)
Rāh-ı ḥasene (G. 163)
Rāh-ı ihlāş (G. 92)
Rāh-ı İmān (G. 46, 82)
Rāh-ı mechül (G. 48)
Rāh-ı müstaḳīm (G. 196)
Rāh-ı müşevveş (G. 83)
Rāh-ı müzebzzeb (G. 41)
Rāh-ı rıza (G. 127)
Rāh-ı saġ (G. 48)
Rāh-ı sakīm (G. 16, 117)
Rāh-ı savab (G. 44, 126)
Rāh-ı selāmet (G. 135)
Rāh-ı Şeyṭān (G. 93, 116)
Rāh-ı tevekkül (G. 48)
Raḥmete'n-lil-âlemīn (K. 1; Mūs. 20/VI, G. 5, 98, 113, 146, 186, 197)
Raḥm u şefḳat (K. 1)
Raḳīb (G. 188)
Ra'cā-yı aşḳ (G. 89)
Ra'cā-yı küll (G. 106)
Ravza (G. 160, 166, 186, 192)
Ravza-i pāk-i münevver (G. 173)
Rāyihā (G. 10)
Recm-i necm (G. 32)
Rehā-yāb (Mūs. 51/ III; G. 172, 184, 191)
Reh-i Ḥaḳḳ (Mūs. 51/III; G. 8, 50, 129, 148)
Reh-nümā (Mūs. 60/ II; G. 62, 68, 134, 147)
Rek'at (Mir. 3)
Reml (G. 45)
Remmāl (G. 45)
Re's-i ulyā (G. 100)
Resūla'llāh (Mūs. 60/ II; G. 33, 50, 56, 71, 75, 83, 84, 98, 114, 121, 126, 127, 128, 130, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195)
Resūl-i Kibriyā (Mūs. 20/ III, G. 98, 117)
Resūl-i Muḫterem (Mir. 3; G. 118, 119)
Resūl-i müctebā (Mūs. 54/ I)
Revā it- (G. 196)
Revā ol- (Mir. 3)
Revāyih (G. 106)
Revnāḳ (G. 109)
Revnāḳ-ı nā-yāb-ı gül (G. 109)
Rif'at (G. 43, 166)
Rihlet (G. 28)
Rizāu'llāh (G. 12)
Rind (G. 24)
Riyā (K. 1)
Rū-gerdān (G. 30)
Rūḥ (Mūs. 54/ II; G. 27, 73, 113)
Rūh-ı pāk (G. 74)
Rūh-ı rengīn (Mūs. 51/ I)
Rumūz-ı sırr-ı tevḥīd (G. 136)
Rūşenā (K. 1; G. 158)
Rūy-ı dildār (G. 110)
Rūy-ı izzet (Mir. 3)
Rūy-ı Leylā (G. 52)
Rūy-ı siyāh (G. 158, 184, 188)
Rūy-ı sünbül (G. 185)
Rūy-ı zemīn (K. 1; Mūs. 51/ II; G. 9, 17, 118, 124, 128)
Rūz-ı ḥaşr (G. 62)
Rūz u şeb (G. 2, 8, 9, 11, 29, 45, 46, 57, 58, 79, 81, 98, 107, 119, 172, 201)
Rücū' it- (G. 9, 21)
Rümüz (G. 45, 142)
Rümüz-ı sırr-ı Ḥaḳḳ (G. 180)

- Rümûz-ı sırr-ı tevḥîd (G. 136)
Rü'yet (G. 64)
- S**
- Sâ'at (G. 61)
Şabr (G. 23)
Şadâ (G. 30, 62, 165, 199)
Şadâ-yı şad (G. 124)
Şad-hezâr (G. 41, 100, 180; T. 1)
Şad-hezârân (G. 124, 140)
Şadıku'l-va'di'l-emîn (Müs. 20/ VI; G. 10, 198)
Şaf şaf ol- (Mir. 3; G. 140)
Şafiyu'llâh (Müs. 60/ III; G. 74)
Şafiyu'llâh-ı taḥmîr (G. 193)
Şahâbe (G. 65)
Şâhib-sa'âdet (G. 72, 135, 199)
Şâhib-i peyk-i celîl (G. 102)
Şâhib-şecâ'at (G. 135)
Şâhib-şiyem (Müs. 20/ V; G. 192)
Sâ'ib Efendi (Tak. 3)
Saḳîm (G. 11, 17, 44)
Şalâh (G. 26)
Sâlik (G. 41)
Sâmi' (G. 146)
Şanādîd-i Kureyş (G. 120/ IV)
Şanem (G. 102)
Şâni'-i nûr-ı zulem (G. 118)
Şarf-ı efkâr eyle- (G. 13, 58, 81, 196)
Şarf-ı himmet (G. 43)
Sâye-i 'uzmâ (G. 64)
Seb'â'l-meşânî (Müs. 51/ II)
Secde-i aşnâm (G. 137)
Seḫâb (G. 65, 100)
Seḫâb-ı küfr (G. 180)
Seḫâb-ı luṭf (G. 164)
Selâm (G. 2)
- Selef (Mir. 3; G. 69, 155, 157)
Semâ (Tak. 3)
Seng (G. 140)
Seng-i ḥâr (G. 140)
Ser-firâz (Müs. 20/ II; G. 134, 163, 193, 199)
Ser-firâz-ı enbiyâ (G. 25)
Sergüzeşt (G. 143)
Serîr-i şân-ı levlâk (Müs. 60/ II)
Ser-tâc (G. 156)
Ser-tâc-ı merdân (G. 36)
Setr eyle- (G. 30, 75)
Setr-i tevḥîd (G. 80)
Settâr (G. 110)
Settâru'l-Ġuyûb (G. 198)
Settâru'l-'Uyûb (Mir. 3)
Sevâb (G. 160)
Sevâd-ı çeşm (G. 186)
Sevdâ (G. 9)
Sevdâ-yı 'aşḳ (G. 89)
Sevdâ-yı dost (G. 15)
Seyf-i kâṭi' (G. 135)
Seyyid (G. 148, 200)
Seyyidü'l-kevneyn (G. 88)
Şiddik (G. 36)
Şiddîku't-ṭab' (G. 93)
Şıgîn- (G. 62)
Şirâṭ-ı mustaḳîm (G. 24, 83, 114, 191)
Sırr-ı tevḥîd (G. 32, 85, 129)
Şiyânet (G. 176, 183)
Sidre (G. 124)
Sirâc (G. 23)
Siyâh-ı zülf (G. 53)
Şubḫ u mesâ (Mir. 3; G. 5, 49, 57)
Suffi-veş (G. 29)
Suḫûlet (G. 160)
Sultân-ı 'âlem (K. 1)
Şun'-ı yezdân (G. 127)

- Sūy-ı Aḳsā (Mir. 3)
 Sūy-ı Hakk (K. 1; G. 16, 49, 56, 65, 78, 84, 118)
 Sūy-ı ibḳā (G. 39)
 Sūy-ı izzet (G. 138)
 Sūy-ı Kenān (G. 46)
 Sūy-ı Rıdvān (G. 46)
 Sūy-ı ṭama^c (G. 81)
 Sūz-ı güdāz (G. 59)
 Sūḥan (Tak. 2; K. 1)
 Süleymān (G. 41, 127)
 Sünbül (G. 64, 88, 107)
 Sür- (G. 2, 78, 120, 121, 155, 184, 195)
 Süvār (Mir. 3)
- Ş**
- Şād-āb-ı gül (G. 109)
 Şāh Hüseyn (Müs. 20/ II; G. 105)
 Şāh-ı cihān (K. 1)
 Şahid-i ʿādil (G. 177)
 Şāʿir (Tak. 3)
 Şakḳ eyle- (G. 154)
 Şakḳ-ı Kamer (G. 177)
 Şarāb (G. 84, 160)
 Şeb-i mevlūd (Müs. 51/ I, II, III, IV, V; G. 168, 188)
 Şeb-i şidād (G. 72)
 Şefā^cat (Mir. 3; Müs. 20/ I, II, III, IV, V, VI, VII, 51/ IV; G. 2, 31, 56, 70, 124, 127, 134, 136, 148, 149, 152, 153, 154, 163, 169, 170, 171, 172, 176, 177, 178, 183, 193, 201)
 Şeffi^c (G. 30, 56, 73, 93, 194, 198)
 Şeffi^c-i ʿālem (G. 43)
 Şeffi^c-i baḥr (G. 136)
 Şeffi^c-i ehl-i İmān (G. 100)
 Şeffi^c-i rüz-ı maḥşer (G. 134)
 Şeffi^c-u'llah (G. 87)
- Şeffi^c-u'l-müznibīn (Müs. 60/ I, G. 53, 65, 79, 98, 102, 146, 193, 196)
 Şehīd (G. 174)
 Şeḳāvet (Müs. 51/ V, G. 39, 104)
 Şekl-i yāḳūt (G. 82)
 Şem^cā-i nūr-ı hidāyet (G. 49)
 Şem^cā-i nūr-ı Hüdā (G. 28)
 Şemīm-i çin-i zülf (Müs. 51/ I)
 Şemm eyle- (G. 109, 179)
 Şemm it- (G. 21, 106, 108)
 Şemm ol- (G. 21)
 Şems (Müs. 51/ I, G. 74, 118, 138, 140, 154, 192)
 Şems-i nübüvvet (Müs. 51/ V)
 Şemsü'd-ḍuḥā (Mir. 3)
 Şems ü kamer (Müs. 60/ I, II, III, IV, G. 10, 72, 110, 114, 181)
 Şer^c-i te²yīd (G. 187)
 Şerīk kıl- (G. 17, 93)
 Şevḳ (G. 11, 13, 24, 65, 69, 183)
 Şeydā-yı ʿaşḳ (G. 89)
 Şeyḥ (G. 30)
 Şeyṭān (G. 13, 41, 76)
 Şeyṭāni'r-racīm (G. 195)
 Şifā-yāb (G. 10, 199)
 Şirāze (G. 29)
 Şīt (G. 103)
 Şübbān-ı cennet (G. 174)
 Şükr-i seza (G. 157)
 Şüküfe (G. 144)
- T**
- Ta^caccüb (G. 164)
 Ta^calluḳ (G. 119)
 Ta^caşşuḳ (G. 143)
 Tābi^c ol- (K. 1; G. 177)
 Tabīb (Tak. 3; G. 10, 187, 198)

- Tâc (G. 23, 30, 189)
- Tâc-ı risâlet (G. 161)
- Tâcu'l-vefâ (G. 200)
- Tacu'l-verâ (G. 32, 65)
- Tafđıl it- (G. 193)
- Taĥammül eyle- (G. 8, 29)
- Taĥlîş (G. 16)
- Taĥmîr (G. 62)
- Taĥsîn Beg (Tak. 1)
- Taĥt (K. 1; G. 185)
- Taĥt-ı Süleymân (G. 62)
- Tâlân-ı gül (G. 107)
- Ĥâlîb (Tak. 3)
- Talĥîf (Müs. 20/ IV; G. 75)
- Talĥîf-i Allâh (G. 69)
- Tañrı (G. 168)
- Ĥarfetü'l-^cayn (G. 87)
- Târ-ı zülf (G. 37, 106)
- Tarîĥ-i müstaĥîm (G. 63)
- Ĥarz-ı küstâĥâne (G. 35)
- Taşaddur (G. 200)
- Taşdıĥ (G. 64, 79, 120, 160, 165, 189, 192)
- Taĥĥîr (G. 119)
- Ĥavr-ı eĥvâr (G. 110)
- Ta^czîb (G. 24, 126, 174)
- Tebcîl (Mir. 3; G. 71, 101, 199)
- Tebdâr (G. 119)
- Teberrük (K. 1)
- Tebliĥ-i aĥkâm (K. 1; G. 80)
- Tebşîr (G. 161)
- Tefhîm (G. 17)
- Tehlîl (G. 100)
- Tehlîl eyle- (G. 100)
- Tekebbür (G. 200)
- Tekellüm (Müs. 54/ II)
- Tekrîm (G. 156)
- Temâşâ kıl- (G. 64)
- Temennâ-yı vişâl (G. 140)
- Temennî (G. 34, 43)
- Temessük (G. 61, 135, 176, 197)
- Teng-dest (G. 26)
- Tenvîr (G. 69, 118)
- Terk eyle- (Tak. 3; G. 9)
- Tervîĥ (T. 1)
- Tesbîĥ (G. 30)
- Tesbîĥ eyle- (G. 109, 158)
- Tesbîĥ it- (Müs. 20/ IV; 54/ III)
- Teşbîĥ eyle- (G. 10, 109, 158)
- Tevbe (G. 27)
- Tevellüd (G. 82)
- Tevĥîr (Mir. 3; Müs. 54/ III; G. 169)
- Tevĥîr eyle- (G. 4)
- Tevlîd it- (G. 9)
- Tevrât (G. 119, 130, 167)
- Ĥîb-i enfâs (G. 109)
- Tîr (G. 104)
- Tîr-i müjĥân (G. 142)
- Tiryâĥ (Müs. 51/ I)
- Ĥübâ (G. 5)
- Ĥüfân (Müs. 20/ VII; G. 105)
- Ĥuĥrâ (G. 27, 56)
- Tuĥyân (G. 119)
- Tuĥfe (K. 1)
- Ĥulû^c (G. 62, 65, 75)
- Ĥür-ı Sîna (G. 69)
- Tütüyâ (G. 138, 157, 187, 192)
- Türâb-ı âsitân (G. 184)
- Türbe (G. 186)
- U**
- ^cUbüdiyyet (G. 34)
- Ulûhiyyet (G. 32)
- ^cUrûc (G. 74)

°Urûc it- (Müs. 60/ III; G. 2)
 °Urûc-ı Kâbe Kâvseyn(Müs. 51/ II)
 °Urûc-ı naşş (G. 137)
 °Uzzâ (G. 86, 93)

Ü

Ülke (G. 186)
 Ümem (G. 32, 69, 85, 158, 161, 163, 175, 193)
 Ümmet (Mir. 3; Müs. 51/ III, 60/ III; G. 2, 4, 25, 31, 53, 70, 75, 85, 95, 104, 124, 128, 129, 131, 157, 167, 170, 189, 201)
 Ümmîd (Müs. 20/ I)
 Ümmîd-i ihsân (G. 127)

V

Va°d eyle- (G. 9)
 Vādî-i hayret (G. 187)
 Vādî-i muhabbet (G. 33)
 Vaḥiy (Müs. 20/ V)
 Vākıf ol- (G. 19, 32, 39, 91, 126, 127, 198)
 Vaḳt-i merḥûn (K. 1; G. 61)
 Vaḳtüş-şabûḥ (G. 27)
 Vaḳûrâne (G. 82)
 Vâlâ-yı dost (G. 15)
 Vâşıl eyle- (G. 163)
 Vâşıl ol- (Mir. 3; G. 13, 77, 86, 89, 91, 118)
 Vaşşâf (G. 43, 85)
 Vech-i münîr (Mir. 3)
 Ve°d-ḍuḥâ (G. 154)
 Vefâdâr (G. 46)
 Vekîl-i Mâlikü'l-mülk(G. 191)
 Ve'l-fecr (G. 153)
 Ve'l-leyl (G. 154)
 Vesâvis (G. 195)

Vesîle (K. 1; G. 106)
 Ve's-şems (G. 153)
 Vuşlatgâh (G. 87)
 Vuşul (Mir. 3; G. 105)

Y

Yaḥûdî (G. 16)
 Yâḳût (G. 82)
 Yalvar- (G. 37, 72, 148)
 Yan- (G. 2, 8, 9, 28, 30, 42, 46, 49, 50, 88, 91, 93, 124, 131, 135, 181)
 Yâr (G. 49, 110)
 Yâr-ı ğarrâ (G. 36)
 Yâr-i ğar (G. 166)
 Yâsemîn (G. 141)
 Yed-i beyzâ (Müs. 51/ II)
 Yed-i kudret (G. 74)
 Yeḥûd (G. 16)
 Yevm-i bi°set (G. 141)
 Yezîd-i bî°edeb (G. 105)
 Yûsuf (G. 37, 46, 110, 197)

Z

Zâhir (G. 2, 37, 168)
 Zâ'if (Mir. 3)
 Zâ'il (G. 116)
 Zâr (G. 91, 141)
 Zât (Tak. 2; K. 1; Mir. 3; Müs. 20/ VI, VII, 54/ III; G. 4, 19, 23, 27, 37, 43, 53, 56, 64, 68, 69, 73, 75, 87, 89, 93, 98, 100, 102, 105, 106, 108, 110, 114, 118, 119, 120, 121, 124, 125, 126, 127, 130, 131, 138, 145, 151, 155, 157, 161, 163, 165, 166, 171, 173, 176, 178, 179, 182, 183, 185, 186, 188, 190, 193, 194, 195, 200)
 Zâtı mu°allâ (G. 37, 125, 193)

- Zāt-ı şerīf (Mir. 3; G. 53, 73, 75, 152, 200)
- Zebāni (G. 2, 164)
- Zebūn (G. 129, 196)
- Zebūr (G. 119, 130, 167)
- Zelīl (G. 102, 172)
- Zevk (G. 13, 21, 33, 34, 65)
- Zevk-i pür-ezvāk (G. 59)
- Zıll (G. 19)
- Zıll-ı hayāl (G. 76)
- Zıll-ı himāye (G. 75)
- Zībā (G. 9)
- Zīb ü fer (G. 72)
- Zincir (G. 200)
- Zindān (G. 41, 46)
- Zi'n-nüreyñ (G. 36, 93, 181)
- Zīr-i cerī (G. 119)
- Zīr-i Hakk (G. 114)
- Zīr-i sa'ye (G. 195)
- Zīr-i türāb (G. 11)
- Zīr-i zıll (G. 72)
- Zī-rūh (G. 64)
- Zuhūr (G. 53, 161, 169, 199)
- Zulm (G. 113)
- Zü'l-^caşā (G. 199)
- Züleyhā (G. 46, 73)
- Zülf (G. 19, 154)
- Zülfekār (G. 62)
- Zülf-i dil-ārām (G. 42)
- Zü'l-himem (G. 118)
- Züll (G. 21, 67)
- Zümre (G. 12, 67, 131, 201)
- Zümre-i evsān (G. 65)
- Zümre-i İslām (G. 85)
- Zürefā (G. 67)

KAYNAKLAR

- AKSEKİ, A. H., 1967. İslâm Dini (İtikât, İbadet, Ahlâk). 17. Baskı.
- AKÜN, Ö. F., 1994. Divan Edebiyatı. C. 9., TDVİA Yay., İstanbul.
- AKYÜZ, K., 1986. Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi, İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- ALICI, L., 2010. Divan-ı Hâfız-ı Mar'aş, Ukde Yayınları, Kahramanmaraş.
- ALICI, L., 2009. Eski Türk Edebiyatında Nazım Şekilleri, Akçağ Yayınları, Kahramanmaraş.
- ALICI, L., 1998. Divan-ı Nâşit İnceleme-Tenkitli Metin (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Malatya.
- ALP, A. R., ALP, S., 1958. Büyük Osmanlı Lügati, C. I., II., III., IV., TÜRK-AR Yay. İstanbul.
- ATEŞ, A. 1942. "Metin Tenkidi Hakkında." Türkiyat Mecmuası, C. VII., VIII., İstanbul.
- AYVERDİ, İ., 2006. Misalli Büyük Türkçe Sözlük, C. I., II., III., MAS Matbaa A. Ş., İstanbul.
- BAHAEDDİN, M., 1997. Yeni Türkçe Lûgat, Akçağ Yay., Ankara.
- BANARLI, N. S., 1971. Resimli Türk Edebiyatı Tarihi. C. I., II., MEB Yayınları, İstanbul.
- BURSALI, M. T., 2000. Osmanlı Müellifleri, C. II., Bizim Büro Basımevi, İstanbul.
- DEVELLİOĞLU, F., 1998. Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat. 15. Baskı, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara.
- DİLÇİN, C., 1983. Örneklerle Türk Şiir Bilgisi, TDK Yay., Ankara.
- DOĞAN, D. M., 2003. Büyük Türkçe Sözlük, Vadi Yay., Ankara.
- ERGİN, M., 1993. Türk Dil Bilgisi, Bayrak Yayınları, İstanbul.
- ELALDI, M. 2005. "Divan-ı Nazîf". Yüksek Lisans Tezi, Konya Selçuklu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- EYUBOĞLU, İ. Z., 1994. Divan Şiiri, C. II., Say Yayınları, İstanbul.
- HALMAN, T. S. (Ed.), 2007. Türk Edebiyatı Tarihi, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., İstanbul.
- HORATA, O., 2002. "Lale Devri'nden Tanzimat'a Türk Edebiyatı" Türkler Ansiklopedisi, C.: 11, YTY. Ankara.
- İNAL, İ. M. K., 1937. Son Asır Türk Şairleri, C. IV., Devlet Basımevi, İstanbul.
- İPEKTEN, H., 1994. Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz, Dergâh Yay., İstanbul.
- KABAKLI, A., 1990. Türk Edebiyatı, C. II., Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul.
- KARAL, E. Z., 1961. Osmanlı Tarihi, C. V., Ankara.
- KARATAŞ, T., 2007. Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü, Akçağ, Ankara.
- KOCAKAPLAN, İ., 1992. Açıklamalı Edebi Sanatlar, MEB Yay., İstanbul.
- KÖPRÜLÜ, F., 2006. Divan Edebiyatı Antolojisi, (Hazırlayan: Ahmet Mermer), Akçağ Yay., Ankara.
- KÖPRÜLÜ, M. F., 1981. Türk Edebiyatı Tarihi, Ötüken Yay., İstanbul.
- KURNAZ, C., 2009. Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü, H Yay., İstanbul.
- KÜÇÜK, C., 1988. "Abdulmecid" maddesi, TDV İslam Ansiklopedisi, C. I., İstanbul.
- LEVEND, A. S., 1980. Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar. 3. Baskı, Enderun Yay., Ankara.
- LEVEND, A. S., 1998. Türk Edebiyatı Tarihi, TTK Yay., Ankara.
- MENĞİ, M., 1999. Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Akçağ yayınları, Ankara.
- MERMER, A., KESKİN, N. K., 2005. Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü, Akçağ Yay., Ankara.
- NACİ, M., 1995. Lûgat-ı Nâcî, Çağrı Yayınları, İstanbul.
- OLGUN, İ., DRAHŞAN, C., 1967. Farsça-Türkçe Sözlük, Ankara Üniversitesi Yay., Ankara.
- ÖRS, D., KIRLANGIÇ, H., 2003. Osmanlıca Türkçe Sözlük, Gün Yay., Ankara.
- ÖZEK, A., KARAMAN, H., vd. 1993. Kur'ân-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli, TDV. Yayınları, Ankara.
- ÖZÖN, M. N., 1973. Büyük Osmanlıca Türkçe-Sözlük, İnkılap ve Aka Kitabevleri,

- İstanbul.
PALA, İ., 2004. Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Kapı Yayınları, İstanbul.
PEKOLCAY, N., vd., 1994. İslami Türk Edebiyatında Şekil ve Nev'ilere Giriş, Kitabevi Yay., İstanbul.
SÜREYYA, M., 1998. Sicil-i Osmanî Yahud Tezkire-i Meşâhiri Osmaniyye, (Hazırlayanlar: Orhan Hülâgü, Mustafa Ekincikli), Sebül Yayınevi, İstanbul.
SAMİ, Ş., 1989. Kamus-ı Türkî, C. I., II., Enderun Kitabevi, İstanbul.
ŞENTÜRK, A., KARTAL, A., 2009. Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Dergâh Yayınları, İstanbul.
TANPINAR, A. H., 1988. 19'uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi, İstanbul.
TDK., 1998. Türkçe Sözlük. C. I., II., TDK Yay., Ankara.
TDK., 1995. Tarama Sözlüğü. TDK Yay., Ankara.
TİMURTAŞ, F. K., Tarih İçinde Türk Edebiyatı, Boğaziçi Yay., İstanbul.
ÜNAL, T., 1978. Türk Siyasi Tarihi, Ankara.
YEĞİN, A., 1990. Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Büyük Lügat, Türdav Basım ve Yayın, İstanbul.

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı – Soyadı : Mehmet Yusuf YILDIZ
Doğum Yeri ve Tarihi : Şahinbey, 10.12.1991

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
Fen-Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Yüksek Lisans Öğrenimi : SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
Fen-Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Doktora Öğrenimi : ---
Bildiği Yabancı Diller : İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri : 2017 – DİVAN-I MUHAMMEDÎ
(İnceleme – Metnin Çeviri Yazısı – İndeks)

İş Deneyimi

Stajlar : ---
Projeler : ---
Çalıştığı Kurumlar : Gaziantep Şahinbey Belediyesi
Barak Sosyal Tesisi
Gaziantep Şahinbey Belediyesi
Dumlupınar Sosyal Tesisi
Gaziantep Şahinbey Belediyesi
Kürşat Tüzmen Sosyal Tesisi
Gaziantep Şahinbey Belediyesi
Yunus Emre Sosyal Tesisi
Gaziantep Şahinbey Belediyesi
Kurban Baba Gençlik Merkezi
(Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni)

İletişim

E-Posta Adresi : yusuf-yildiz-10@hotmail.com
Tel. : 0541 845 37 26
Tarih :